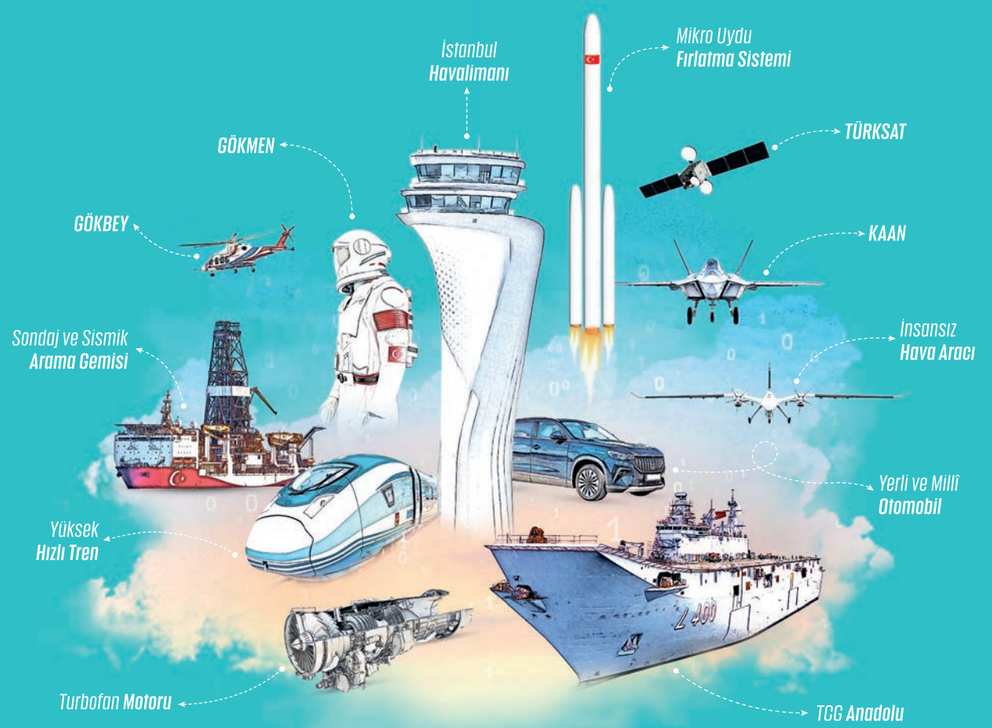
207970_Engelli Hizmetleri 11-12 Kapak.pdf

Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

ISBN: 978-975-11-6874-0

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ENGELLİ HİZMETLERİ 11-12 DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

ENGELLİ HİZMETLERİ

11-12 DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

ENGELLİ HİZMETLERİ

11-12

DERS MATERYALİ

Yazarlar
Dilek DANIŞ
Dilek MİRZA
Ecmel ÖZDEMİR
Güler KAYABAŞI
Şebnem Hanife TAŞKIN
Zühal TONKA

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI 8422
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ 2314

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Ders materyalinin metin, soru şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Dil Uzmanı
Muhammet YILDIRIM

Program Geliştirme Uzmanı
Esra YAVUZ

Rehberlik Uzmanı
Cemal KOÇ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Gülhan ŞAHİN

Görsel Tasarım Uzmanı
Özden ALTUN

ISBN: 978-975-11-6874-0

Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünce ders materyali olarak hazırlanmıştır.

BASKI
Ayrıntı Basım Yayım ve Mat. Hiz. Sanayi Ticaret A.Ş.
Saray Mahallesi 126. Cadde No: 20
Kahramankazan/Ankara
Sertifika No: 49599

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

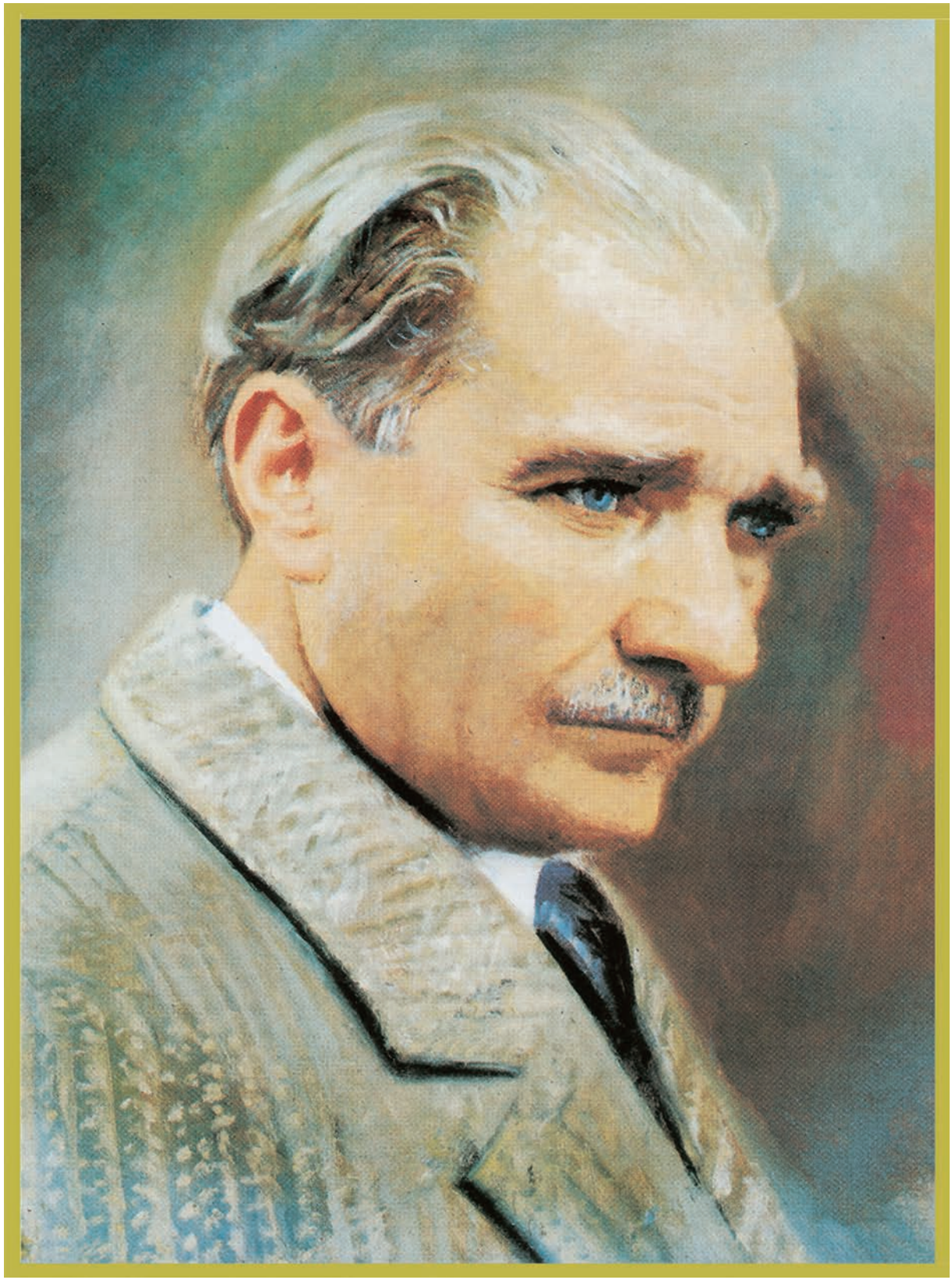
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DERS MATERYALİNİN TANITIMI 14

1. ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ 16

1.1. ENGELLİLİK NEDENLERİ 16
1.1.1. Engellilik Nedenlerinin Sınıflandırılması 17
1.1.2. Engele Neden Olan Faktörler 17
1.2. ENGELLİ GRUPLARI 22
1.2.1. Engelli Grupları ve Özellikleri 22
1.2.1.1. Görme Engelli Bireyler 22
1.2.1.2. İşitme Engelli Bireyler 24
1.2.1.3. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireyler 24
1.2.1.4. Bedensel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireyler 25
1.2.1.5. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekliler 26
1.2.1.6. Zihinsel Engelli Bireyler 27
1.2.1.7. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler 28
1.2.1.8. Uyum Güçlüğü Olan Bireyler 29

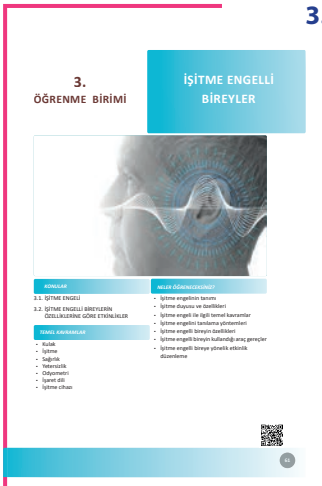
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 32

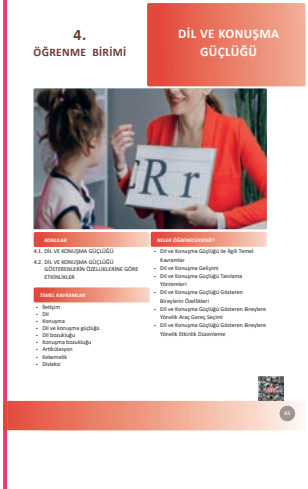
2. GÖRME ENGELLİ BİREYLER 34

2.1. GÖRME ENGELİ 34
2.1.1. Görme Engelinin Sınıflandırılması 34
2.1.2. Görme Engeli Belirtileri 35
2.1.3. Görme Engelinin Sebepleri 37
2.1.3.1. Görme Engeli Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 37
2.1.4. Görme Duyusu ve Özellikleri 38
2.1.4.1. Göze Yardımcı Yapılar 39
2.1.4.2. Göz Küresi 39
2.1.5. Görme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar 43
2.1.6. Görme Engellilerde Tanılama Yöntemleri 44
2.1.7. Görme Engelli Bireylerin Özellikleri 45
2.1.8. Görme Engeline Yönelik Kullanılan Araç Gereçler 46
2.1.8.1. Görme Engelli Bireylerin Hareket Etmesine Yardımcı Araç Gereçler 46
2.1.8.2. Görme Engelli Bireylerin Günlük Yaşamına Yardımcı Araç Gereçler . 46
2.1.8.3. Görme Engelli Bireylerin Eğitimine Yardımcı Araç Gereçler 46
2.2. GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 47
2.2.1. Görme Engelli Bireylerin Eğitimi 48
2.2.2. Görme Engelli Bireylere Uygun Eğitim Ortamı 48
2.2.3. Görme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması . 49
2.2.4. Görme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi 49

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 57

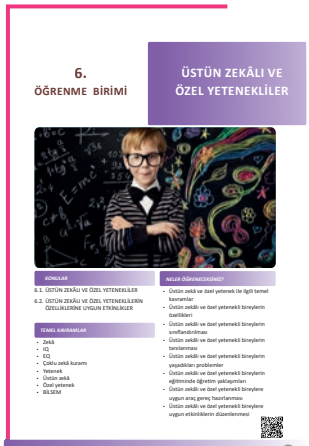
3. İŞİTME ENGELLİ BİREYLER 60
3.1. İŞİTME ENGELİ 60
3.1.1. İşitme Engelinin Sınıflandırılması 60
3.1.1.1. İşitme Kaybının Meydana Geldiği Bölgeye Göre Sınıflandırma 60
3.1.1.2. İşitme Kaybının Derecesine Göre Sınıflandırma 61
3.1.1.3. İşitme Kaybını Oluş Zamanına Göre Sınıflandırma 61
3.1.2. İşitme Engeli Belirtileri 62
3.1.3. İşitme Engelinin Sebepleri 63
3.1.3.1. İşitme Engeli Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 64
3.1.4. İşitme Duyusu ve Özellikleri 65
3.1.5. İşitme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar 67
3.1.6. İşitme Engellilerde Tanılama Yöntemleri 68
3.1.7. İşitme Engelli Bireylerin Özellikleri 69
3.1.8. İşitme Engeline Yönelik Kullanılan Araç Gereçler 71
3.1.8.1. İşitme Engelli Bireylerin Günlük Yaşamına Yardımcı Araç Gereçler .. 71
3.1.8.2. İşitme Engelli Bireylerin Eğitimine Yardımcı Araç Gereçler 71
3.1.8.3. İşitmeye Yardımcı Teknolojiler 71
3.2. İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 72
3.2.1. İşitme Engelli Bireylerin Eğitimi 72
3.2.2. İşitme Engelli Bireylere Uygun Eğitim Ortamı 73
3.2.3. İşitme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması .. 74
3.2.4. İşitme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi 74
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 81

4. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ 84
4.1. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ 84
4.1.1. Dil ve Konuşma Bozukluklarının Sınıflandırılması 87
4.1.2. Dil ve Konuşma Güçlüğünün Belirtileri 90
4.1.3. Dil ve Konuşma Güçlüğünün Sebepleri 91
4.1.3.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler .. 92
4.1.4. Dil ve Konuşma Gelişimi 92
4.1.5. Dil ve Konuşma Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar 93
4.1.6. Dil ve Konuşma Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri 94
4.1.7. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri 96
4.2. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ GÖSTERENLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 100
4.2.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması 101
4.2.2. Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Göre Egzersizler . 104
4.2.3. Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi 105
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 111

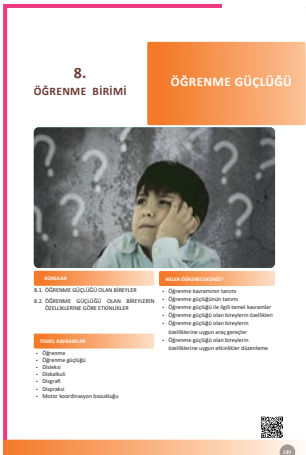
5. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIKLAR 114
5.1. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIKLAR 114
5.1.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sınıflandırılması 115
5.1.1.1. Yetersizliklerin Derecesine Göre Sınıflandırma 115
5.1.1.2. Yetersizliklerin Meydana Geldiği Yere Göre Sınıflandırma 116
5.1.2. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sebepleri 126
5.1.2.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalık Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 127
5.1.3. Bedensel Engelliler ve Süreğen Hastalıklarda Tanılama Yöntemleri 128
5.1.4. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özellikleri 129
5.1.5. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Göre Kullanılan Araç Gereçler 130
5.2. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIĞI OLANLARIN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 131
5.2.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı 131
5.2.2. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması 132
5.2.3. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi 134
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 139

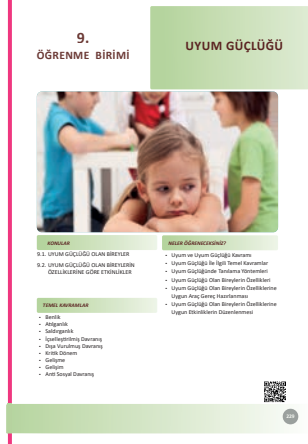
6. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLER 142
6.1. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLER 142
6.1.1. Zekânın Özellikleri 143
6.1.1.1. Zekâ Nasıl Ölçülür? 144
6.1.1.2. Çoklu Zekâ Kuramı 145
6.1.1.3. Zekâyı Etkileyen Faktörler 147
6.1.2. Üstün Zekâ ve Özel Yetenek Kavramları 148
6.1.3. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Sınıflandırılması 150
6.1.4. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri 151
6.1.5. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Tanılanması 153
6.1.6. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Eğitiminde Öğretim Yaklaşımları 155
6.1.7. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Yaşadıkları Problemler 156
6.2. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 156
6.2.1. Üstün Zekâlı ve Özel Yeteneklilerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması 157
6.2.2. Üstün Zekâlı ve Özel Yeteneklilerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi 158
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 165

7. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER 168
7.1. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER 168
7.1.1. Zihinsel Engellilik ile İlgili Temel Kavramlar 169
7.1.1.1. Zihinsel İşlevlerde Anlamlı Sınırlılıklar Bulunması 169
7.1.1.2. Uyumsal Becerilerde Anlamlı Sınırlılıklar Bulunması 169
7.1.1.3. Gelişim Döneminde Ortaya Çıkması 170
7.1.2. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması 170
7.1.2.1. Zekâ Bölümü Puanlarına Göre Sınıflandırma 171
7.1.2.2. Psikolojik ve Eğitsel Yaklaşımlara Göre Sınıflandırma 171
7.1.2.3. Gereksinimlere Göre Sınıflandırma 172
7.1.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Özellikleri 172
7.1.3.1. Zihinsel Gelişim Özellikleri 172
7.1.3.2. Dil ve Konuşma Gelişim Özellikleri 173
7.1.3.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri 173
7.1.3.4. Davranışsal Özellikleri 174
7.1.3.5. Fiziksel ve Sağlık Özellikleri 176
7.1.4. Zihinsel Engellilik Nedenleri 177
7.1.5. Zihinsel Engelli Bireylerde Tanılama Yöntemleri 178
7.1.5.1. Tıbbi Tanılama 178
7.1.5.2. Eğitsel Tanılama 179
7.1.5.3. Zihinsel Engelliliği Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 180
7.2. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 181
7.2.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması 181
7.2.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi 182
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 187

8. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ 190
8.1. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER 190
8.1.1. Öğrenme ve Öğrenme Güçlüğü 190
8.1.2. Öğrenme Güçlüğünün Sınıflandırılması 191
8.1.2.1. Öğrenme Güçlüğü Engelinin Türüne Göre Sınıflandırılması 192
8.1.2.2. Öğrenme Güçlüğü Engelinin Seviyesine Göre Sınıflandırılması 194
8.1.3. Öğrenme Güçlüğünün Belirtileri 194
8.1.4. Öğrenme Güçlüğünün Sebepleri 197
8.1.4.1. Öğrenme Güçlüğü Görülme Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 198
8.1.5. Öğrenme Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri 199
8.1.6. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri 201
8.1.7. Öğrenme Güçlüğüne Yönelik Kullanılan Araç Gereçler 202
8.2. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER 203
8.2.1. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Eğitimi 204
8.2.2. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı 205
8.2.3. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması 206
8.2.4. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi 208
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 217

9. UYUM GÜÇLÜĞÜ 220

9.1. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER 220

9.1.1. Uyum ve Uyum Güçlüğü 220

9.1.2. Uyum Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar 221

9.1.3. Uyum Güçlüğünün Sınıflandırılması 222

9.1.3.1. Çocuklarda Görülebilen Uyum ve Davranış Sorunları 222

9.1.4. Uyum Güçlüğünün Belirtileri 227

9.1.5. Uyum Güçlüğünün Sebepleri 228

9.1.6. Uyum Güçlüğünü Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler 230

9.1.6.1. Sorunlu Davranışla Baş Etme Yöntemleri 230

9.1.7. Uyum Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri 233

9.1.8. Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri 236

9.2. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER ... 237

9.2.1. Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Eğitimi 237

9.2.2. Uyum Güçlüğü Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı 238

9.2.3. Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireylere Araç Gereç Hazırlanması 239

9.2.4. Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireylere Uygun Etkinlikler 241

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 249

CEVAP ANAHTARLARI 251

KAYNAKÇA 253

DERS MATERYALİNİN TANITIMI

3.
ÖĞRENME BİRİMİ

İŞİTME ENGELLİ BİREYLER

Öğrenme birimi adını gösterir.

Öğrenme birimi numarasını gösterir.

KONULAR

3.1. İŞİTME ENGELİ

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- İşitme Engelinin Tanımı
- İşitme Duyusu Ve Özellikleri
- İşitme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar

Öğrenme birimi konularını gösterir.

TEMEL KAVRAMLAR

- Kulak

Öne çıkan kavramları gösterir.

Öğrenilecek konuları gösterir.

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Engelli bireylerin günlük hayatta yaşadıkları sorunlar hakkında görüşlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Öğrenme biriminin başında yapılacak ön çalışmaları gösterir.

Bilgi Kutusu

Farklı zekâ alanlarında Picasso resimde, Mozart müzikte, Einstein fizikte ve Edison elektrik alanında insanlığa önemli eserler ve fikirler bırakmışlardır.

Konu hakkında dikkat çekici bilgileri içerir.

Sıra Sizde

Türkiye'de ve dünyada müzik alanında büyük başarılar gösteren engelli sanatçılarla ilgili sınıf panosu hazırlayınız.

Konuları pekiştirmek için yapılan faaliyetleri gösterir.

6.1. Okuma Parçası

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu

Sinanoğlu, 25 Şubat 1935 tarihinde babası Başkonsolos Nüzhet Haşim Sinanoğlu'nun görevli bulunduğu İtalya'nın Bari şehrinde doğdu. Annesi Rüveyde Hanım'dır. Babasının biri İtalyan edebiyatına ait olmak üzere altı kitabı vardır. Ailesi 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye döndü.

Ders içinde kullanılacak okuma metinlerini gösterir.

2.2. Etkinlik

Etkinlik Adı: Dinle ve Söyle

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 3-6 yaş arasındaki görme engelli bireyin dil gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 3-6 yaş arasındaki görme engelli bireyin dinlediği sesin yönü ile ilgili tahminde bulunmasını ve dinlediği sese benzer ses çıkarmasını etkinlik

Teorik bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla öğrencilerin aktif olarak katıldığı ders içi etkinlikleri içerir..

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Öğrenme birimi sonundaki ölçme ve değerlendirme çalışmalarını gösterir.

1.
ÖĞRENME BİRİMİ

ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ

KONULAR

1.1. ENGELLİLİK NEDENLERİ

1.2. ENGELLİ GRUPLARI

TEMEL KAVRAMLAR

- Engelli
- Engellilik
- Zedelenme-Sapma
- Yetersizlik
- Maluliyet

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Engele Neden Olan Faktörler
- Engellilik Sebepleri ve Sınıflandırılması
- Engel Grupları
- Engelli Bireylerin Genel Özellikleri

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Engelli bireylerin günlük hayatta yaşadıkları sorunlar hakkındaki görüşlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Engelli bireylerin günlük hayatta yaşadıkları sorunlar hakkındaki görüşlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.1. ENGELLİLİK NEDENLERİ

Bireyin doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini belli oranlarda kaybetmesi durumu engelliliktir. Engellilikten dolayı yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken bireye de **engelli** denir (Görsel 1.1).

Görsel 1.1: Engelli bireyler

Engellilikle ilgili farklı tanım ve kavramlar da kullanılmaktadır. Engellilikle ilgili tanım ve kavramlar Tablo 1.1'de açıklanmıştır.

Tablo 1.1: Engellilikle İlgili Kavramlar

Zedelenme-Sapma	Bireyin psikolojik, fizyolojik ya da anatomik özelliğinde geçici ya da kalıcı bir kayıp, bir yapı ya da işleyiş bozukluğunun oluşması durumudur. Vücudun bir parçasının olmaması veya mevcut vücut parçasının işlevini yerine getirememesidir.
Yetersizlik	Normal kabul edilen bir etkinliğin ya da hareketliliğin engellenme veya sınırlanması durumudur. Görememe, işitememe, konuşamama gibi durumlar yetersizliğe örnek olarak verilebilir.
Özürlülük	Bireyin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerinde herhangi bir eksiklik ya da yetersizlik durumudur.
Sakatlık	Özürlülük sonucu herhangi bir aktiviteyi gerçekleştirmede ortaya çıkan eksiklik ya da sınırlama durumudur. Sakatlık sürekli veya ilerleyen biçimde gerçekleşebilir.
Maluliyet	Bireyin yaşam faaliyetlerindeki yetersizlik sonucu iş yapamaz hâle gelmesidir.

Engellilik kavramı, yaşamın her döneminde tüm bireylerin karşılaşabileceği bedensel ya da zihinsel yetersizlikleri ifade eder. Engellilik bireysel ve toplumsal olarak değerlendirilmesi gereken bir kavramdır.

Engelli bireyin engel türüne göre bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin sağlanması için aile, doktor, hemşire, fizik tedavi uzmanı, psikolog, eğitim uzmanı, sosyal hizmet uzmanı, bakım elemanı ve gerekli durumlarda diyetisyenle iş birliği hâlinde olması gerekir.

Engelli bireyin zayıf yönlerinden çok, güçlü yönlerine odaklanmak gerekir. Bu yaklaşım engelli bireyin kendine güven duymasını ve yeteneklerinin farkında olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle engelli bireyin öncelikle güçlü yönleri desteklenmeli, zayıf yönleri de güçlendirilmeye çalışılmalıdır.

1.1.1. Engellilik Nedenlerinin Sınıflandırılması

Engellilik durumu; bedensel, zihinsel ve duygusal nedenlere bağlı olarak Tablo 1.2'de sınıflandırılmıştır.

Tablo 1.2: Engele Neden Olan Durumların Sınıflandırılması

Engele neden olan bedensel durumlar	Bireyin vücudunda doğuştan var olan ya da sonradan oluşan anatomik yapı ve işlev bozukluklarıdır. Bedensel bozukluklar kalıcı ya da geçici olarak bireyin bağımsız hareket etmesine, fiziksel aktivitesinin kısıtlanmasına ve bireyin öz bakım becerilerini gerçekleştirememesine neden olabilir.
Engele neden olan zihinsel durumlar	Bireyin doğuştan sahip olduğu ya da bir travma veya hastalık sonrası meydana gelen; zihinsel işlevlerinde yavaşlamayla başlayan ve ileri düzeyde zihinsel kayıplara yol açabilen faktörlerdir.
Engele neden olan duygusal durumlar	Bireyin yaşadığı kayıplar, felaketler, duygu bozuklukları ve travmalar da engele neden olan faktörler arasında yer alır. Engele sebep olan duygusal durum ortadan kalktığında engel durumu ortadan kalkabileceği gibi kalıcı nitelik de kazanabilir.

Engelliliğe neden olan durumlar; topluma verilen sağlık eğitimi, sosyokültürel yapının düzenlenmesi, ekonomik şartların iyileştirilmesi ve sağlık taramalarının artırılması gibi uygulamalarla önlenebilir. Asıl hedef engelli bireylerin bakım, eğitim ve sağlık durumlarının düzeltilmesi değil; toplumda engellilik sıklığının azaltılmasıdır.

1.1.2. Engele Neden Olan Faktörler

Engelliliğe neden olan faktörler kaynağına göre ve oluşum nedenine göre sınıflandırılır.

1. Kaynağına Göre Engellilik

Fiziksel ve zihinsel engellilik olarak ikiye ayrılır.

a) Fiziksel Engellilik: Bireyin yürüme, hareket etme ve koordinasyonunda sorun yaşamasıdır. Kas hastalıkları, felçler ve ampütasyon (vücuttaki uzuvların tamamının veya bir kısmının cerrahi olarak kesilerek çıkarılması) örnek verilebilir.

b) Zihinsel Engellilik: Gelişimsel dönemde görülen uyumsal davranışlarda yetersizlik ve zekâ düzeyinin normalin altında olma durumudur. Down sendromu ve Angelman sendromu örnek verilebilir.

Bilgi Kutusu

Angelman Sendromu: Mutlu kukla sendromu olarak da bilinen, 15. kromozomdaki bir anomaliye bağlı olarak ortaya çıkan, okul öncesi çağa gelene kadar fark edilemeyen; konuşma, yürüme, koordinasyon bozukluğu, uygunsuz gülümseme ve zekâ geriliği belirtileri gösteren kalıtsal bir hastalıktır.

2. Oluşum Nedenine Göre Engellilik

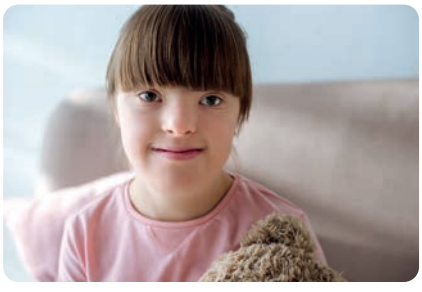
Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası nedenler olarak üçe ayrılır.

a) Doğum Öncesi Nedenler

Engelliliğin doğum öncesi nedenleri şunlardır:

Kalıtım: Anne, baba ya da önceki kuşaklarda görülen işitme ve görme bozuklukları ve zihinsel bozukluklar örnek verilebilir.

Genetik Sorunlar: Zihinsel ve fiziksel engelliliğe neden olmaktadır. Down sendromu, yarık damak-dudak ve konjenital (doğuştan) kalça çıkığı engelliliğe neden olabilir (Görsel 1.2).

Görsel 1.2: Down sendromlu birey

Bilgi Kutusu

Son yıllarda oldukça ileri düzeye ulaşan genetik bilimi, genler yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bozuklukları saptama yolunda büyük adımlar atmıştır. Ancak henüz gen üzerindeki hastalığın veya engellilik hâline neden olabilecek sorunun çözümü tam anlamıyla başarılamamıştır.

Akraba Evliliği: Yakın akrabalar arasındaki evlilikler bazı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kalıtsal hastalık taşıyan yakın akraba bir çiftin çocuklarının; %25 sağlıklı, %25 hasta, %50 taşıyıcı olma ihtimali vardır. Bu yüzden yakın akrabalar arasındaki evlilikler çok risklidir.

Hamileliğin İlk Üç Ayında Geçirilen Hastalıklar: Çeşitli bulaşıcı ve ateşli hastalıklar beyin ve merkezî sinir sistemine zarar vererek zekâ geriliğine sebep olabilir. Hamileliğin ilk üç ayında geçirilen kızamık, kızamıkçık, suçiçeği, sifiliz, tüberküloz, menenjit gibi bulaşıcı hastalıklar örnek verilebilir.

Kan Uyuşmazlığı: Anne kanının Rh(-), baba kanının Rh(+) olması ve bebeğin kanının da Rh(+) olması durumunda ortaya çıkan kan uyuşmazlığı; bebekte sarılık, anemi, beyin hasarı, kalp yetmezliği hatta bebeğin ölümüne sebep olabilir.

Kan uyuşmazlığında;

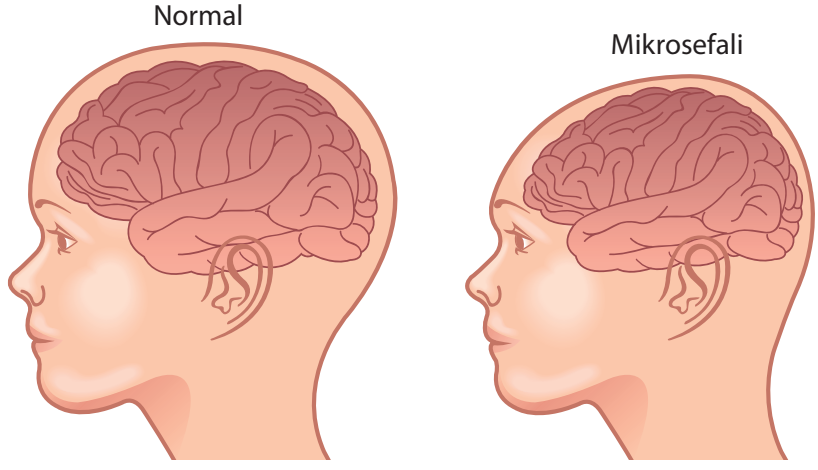
- Genellikle ilk bebekte sorun oluşturmaz.
- Kan uyuşmazlığı durumunda annenin gebelik döneminde kan tetkikleriyle takibi yapılır. Gerekli durumlarda gebelik dönemindeki anneye koruyucu iğne (Rhogam, anti- D) uygulanır.
- Kan uyuşmazlığı durumunda doğan her bebeğin kan tetkikleriyle takibi yapılır. Bebeğin kan Rh (+) pozitif olması durumunda anneye koruyucu iğne uygulanır.

- Anneye bu koruyucu iğne yapılmazsa doğacak bebeklerde sağlık sorunları yaşanabilir.

Yanlış İlaç Kullanımı: Hamilelik zamanında zorunlu olmadıkça anne adayı ilaç kullanmaktan kaçınmalıdır. Annenin alacağı yanlış bir ilaç kan yoluyla bebeğin vücuduna ulaşır ve bebeğin beden sağlığının bozulmasına neden olabilir.

Gebelik Anemisi: Gebelik döneminde annede meydana gelen anemi, erken doğuma ve bebekte gelişim geriliğine neden olabilir.

Mikrosefali: Doğumda bebeğin normal baş çevresi 35 cm'dir. Bebeğin baş çevresinin yaş ve cinsiyete göre ortalamanın altında olduğu nörogelişimsel bozukluktur (Görsel 1.3). Mikrosefalide zekâ düzeyi düşüktür.

Görsel 1.3: Normal ve mikrosefali baş çevresi

Engelliliğe neden olabilecek diğer doğum öncesi sebepler; anne adayında gebelikte anormal uterus kanamaları, çoğul gebelik, yetersiz ve dengesiz beslenme, zararlı alışkanlıklar, annenin maruz kaldığı düşme, çarpma vb. kazalar sıralanabilir.

b) Doğum Anı Nedenleri

Doğumun gerçekleşeceği andan başlayıp bebek 10 günlük oluncaya kadar geçen süreyi kapsar.

Doğumun Zor Olması: Zor doğum sonucu meydana gelen zedelenmeler, sağlık personeli yardımı olmadan doğum yapma ve sağlığa uygun olmayan doğum koşulları bebekte engelliliğe neden olabilir.

Plasenta ve Göbek Bağı İle İlgili Anormallikler: Doğum sırasında kordon dolanması ve plasenta anomalileri sebebiyle bebeğe giden kan miktarı azalabilir. Kan miktarının azalmasıyla oksijen miktarı da azalır. Bu durum bebekte engelliliğe sebep olabilir.

Doğum Anında Bulaşıcı Hastalıklar: Doğum yapılan ortamın ve doğumda kullanılan aletlerin steril olmaması bebeği hastalıklara maruz bırakır. Buna bağlı engellilikler ortaya çıkabilir.

Geç Doğumlar: Bebeğin normal gebelik süresinden daha geç doğmasıdır. Geç doğumlarda bebek ile anne arasındaki plasenta bağının kopması sebebiyle normal zamanda doğum gerçekleşmez ve bebek oksijensiz kalabilir. Bu durum bebeğin beyninde kalıcı hasarlar oluşturur.

Prematüre Doğum (Erken Doğum): Bebeğin, gebeliğin 37. haftasından önce doğmasıdır (Görsel 1.4). Erken doğumlarda bebeğin solunum organları gelişmediği için beyne yeterli oksijen gitmez ve bebeğin beyninde hasar oluşabilir.

Görsel 1.4: Prematüre doğan bebek

Düşük Doğum Ağırlıklı Bebek: Zamanında doğan bebekte, doğum öncesinde annenin yetersiz ve düzensiz beslenmesine bağlı olarak doğum ağırlığının 2500 g'ın altında olmasıdır. Bu bebeklerde gelişim ve zekâ geriliği görülebilir (Görsel 1.5).

Görsel 1.5: Düşük doğum ağırlıklı doğan bebek

Yeni Doğan Sarılığı: Doğumdan hemen sonra görülen uzamış sarılık; bebekte nörolojik, işitsel bozukluklar ve zekâ geriliğine sebep olabilir (Görsel 1.6).

Görsel 1.6: Yeni doğan sarılığı

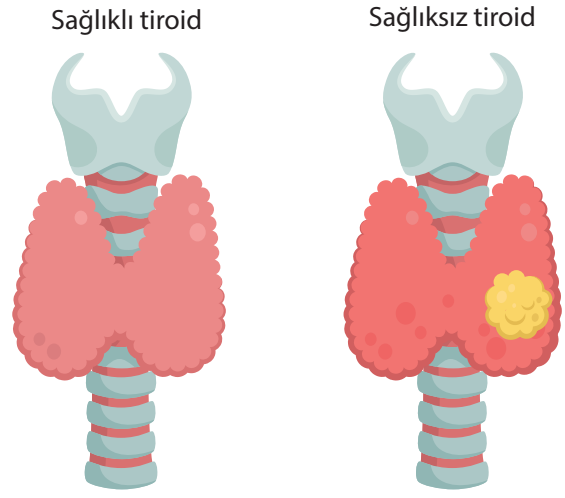
c) Doğum Sonrası Nedenler

İnsanlar; sağlıklı bir gebelik süreci, normal, sağlıklı bir doğum ve yeni doğan süreci geçirse de hayatları boyunca pek çok riskle karşılaşırlar. Bu risklere bağlı olarak engellilik durumu ortaya çıkabilir.

Doğum Sonrası Engellilik Nedenlerini İçeren Bulgular: Beyin ve beyin zarı iltihapları, gribal enfeksiyonlar, yüksek ateşe bağlı havale, zatürre, çocuk felci, çeşitli kaza ve travmalar (özellikle çocuğun yüksekten düşmesi) başta gelen bulgular arasındadır.

Psiko-sosyal ve Çevresel Yoksunluklar: Yoksulluk, eğitimsizlik, olumsuz ev koşulları, olumsuz anne çocuk ilişkileri ve beslenme yetersizlikleri hafif zekâ geriliğine neden olabilir.

Hipotiroidi: Tiroid bezinin yetersiz çalışmasına bağlı olarak bebeğin beyin gelişimi olumsuz etkilenir ve bebekte zekâ geriliği oluşabilir (Görsel 1.7).

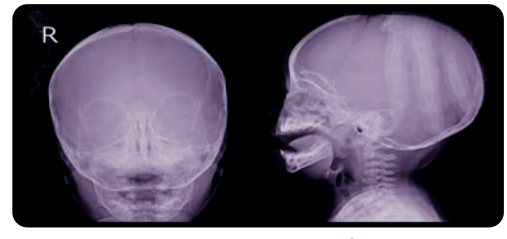
Görsel 1.7: Sağlıklı ve sağlıksız tiroid bezi

Bilgi Kutusu

Fenilketonüri

Kalıtsal metabolik bir hastalıktır. Hastalıkta bir protein yapıtaşı olan fenilalanin metabolize edilemez, kanda birikir ve geriye dönüşümsüz beyin hasarı yaratır. Erken tanımlanıp tedavi edilmediği takdirde kaçınılmaz son ağır zihinsel geriliktir. Ülkemiz, hastalığın en sık izlendiği ülkelerdendir. Doğan her 4500 bebekten ortalama olarak biri fenilketonüri ile doğmaktadır.

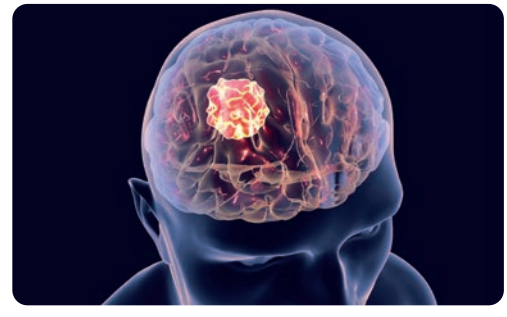
Protein Metabolizması Bozukluğu: Genetik faktörlere bağlı olarak vücuda alınan aminoasitlerin (protein) parçalanmasını sağlayan enzimin eksik olmasıdır. Bunun sonucunda kanda aminoasit birikerek beyni etkiler ve zihinsel engellilik oluşur. Bebek doğar doğmaz teşhis edildiğinde tedavisi mümkündür.

Görsel 1.8: Hidrosefali

Hidrosefali: Beyinde BOS (beyin omurilik sıvısı) birikmesi sonucu başın büyümesine neden olan, halk arasında beyinde su toplanması olarak bilinen rahatsızlıktır. Biriken BOS, kafa içinde basıncı artırır. Bu basınç fazlalığı beyinde hasara neden olur (Görsel 1.8).

Beyin Tümörleri: Beyin dokusunun bozulmasına sebep olan ve beyin fonksiyonlarını engelleyen iyi ya da kötü huylu oluşumlardır. Tümörün büyüklüğüne, bulunduğu bölgeye ve beyne yaptığı basınca göre bireyde fiziksel ve zihinsel engelliliğe sebep olabilir (Görsel 1.9).

Görsel 1.9: Beyin tümörü

Sonradan oluşan engellilik nedenleri arasında yer alan öğrenme, anksiyete, duygu durumu ve iletişim bozukluklarıyla ve yaygın gelişimsel bozukluklar, tıbbi açıdan hastalık kabul edilir.

Sıra Sizde

Aşağıda engellilik nedenlerine ilişkin verilen ilk bilgiden hareketle yargı doğru ise D, yanlış ise Y belirlemesi yaparak kaç numaralı kutuya ulaşacağınızı tespit ediniz.

1.2. ENGELLİ GRUPLARI

Engel grupları; görme, işitme, dil ve konuşma güçlüğü olanlar, bedensel ve süreğen hastalığı olanlar, üstün zekâlı ve özel yetenekliler, öğrenme güçlüğü olanlar, uyum güçlüğü olanlar ve zihinsel engelliler olarak sınıflandırılır.

1.2.1. Engelli Grupları ve Özellikleri

Engelli bireyler, sahip oldukları engel türüne ve engelin derecesine göre farklı özelliklere sahiptir.

1.2.1.1. Görme Engelli Bireyler

İnsanda göz, kulak, burun, dil ve deri olmak üzere beş çeşit duyu organı vardır. Duyu organları **reseptör (almaç)** adı verilen özelleşmiş hücrelere sahiptir. Uyarılar, reseptörler aracılığıyla dış ortamdan alınır ve beyindeki ilgili merkezlere taşınarak yorumlanır. Duyu organlarının çevredeki uyarıları alarak sinirler aracılığıyla beyindeki ilgili merkezlere taşımasına **duyum** denir. Duyumların beyin tarafından yorumlanması ise **algıdır.** Duyumların beyne iletilmesi ve algının oluşabilmesi için duyu organlarının işleyişi tam olmalıdır.

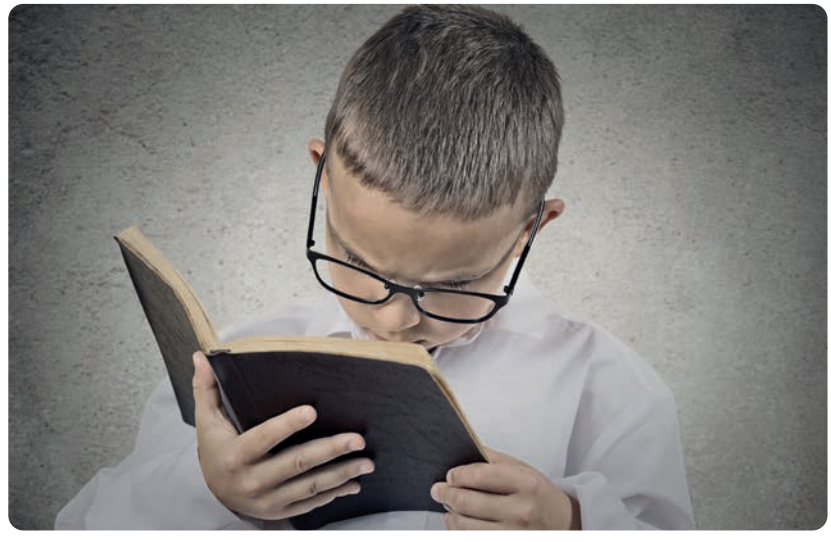

Görsel 1.10: Görme engelli birey

Doğumdan önce çeşitli sebeplerle veya doğumdan sonra bir hastalık ya da kazadan dolayı tek ya da iki gözün görme işlevini kaybetmesi durumunda görme engeli ortaya çıkabilir (Görsel 1.10).

Görme engelli bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Görme yetersizliği olan birey, nesneler ile onların isimlerini birleştirme ya da nesneler ile olaylar arasında bağlantı kurmada zorluk çekebilir.
- Bebeklik döneminde motor becerilerin gelişiminde gecikmeler görülebilir.
- Görme yetersizliği olan pek çok birey motor gelişim açısından yaşıtlarıyla aynı özelliklere sahip olmasına rağmen görsel sınırlılıktan dolayı hareket etme ya da harekete geçme konusunda güdülenme düşüklüğü yaşayabilir.
- Duruş bozuklukları, ayaklarını sürüyerek yürüme, başını öne eğme ve yavaş yürüme her yaştaki görme engelli bireyde görülebilir.
- Konuşurken jest ve mimikleri az kullanır ya da hiç kullanmazlar.
- Göze ilişkin tikler görülür.
- Nesneleri elleriyle tanımaya çalışır.
- Kullandıkları malzemeyi gözlerine yakın tutarlar, okuma mesafeleri kısadır (Görsel 1.11).
- İnce motor beceriler gerektiren işlerde zorlanır.
- Sık sık eşyalara çarpma ve düşme durumları görülür.
- Bağımsız hareket edebilme becerileri sınırlıdır.

Görsel 1.11: Okuma güçlüğü çeken birey

Bilgi Kutusu

16. yüzyılda ortaya konan görme engellilerin eğitim fikri 1784-1785 yılında Fransız Profesör Valantin Hauy tarafından Paris'te görme engelliler okulu kurulmasıyla uygulamaya koyulmuştur (Çarkçı, 2011: 15). Dünyada ilk görme okulu olarak kabul edilen bu girişim, görme engellilerin eğitim ve öğretiminde günümüzde de uygulanmakta olan temel yöntemleri içerir.

1.2.1.2. İşitme Engelli Bireyler

Doğuştan ya da sonradan tek veya iki kulağında tam ya da kısmi işitme kaybı olan bireydir (Görsel 1.12).

Görsel 1.12: İşitme engelli birey

İşitme engelli bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- İşitme engelli birey; sinir sistemine bağlı olarak genel vücut koordinasyonunun sağlanması, denge konusunda (ip üstünde atlama, geri geri yürüme vb.) ve görsel-motor koordinasyonunda sıkıntılar yaşar.
- İşitme yetersizliğine bağlı dil becerileri ve kavram gelişimlerindeki yetersizlik bireyin bilişsel gelişim sürecini olumsuz etkiler. Yetersizlik ve işitsel girdinin az olması bireyin bilişsel gelişim sürecini olumsuz etkiler.
- İşitme engelli bireyin sesleri duymaması ve sözel uyaranları algılamaması bireye en çok dil gelişiminde zorluk çıkarır.
- İşitme engelli birey ihtiyaçlarını sözel olarak ifade etmede yetersizdir. Aile ve arkadaş çevresi bireyin duygu ve düşüncelerini anlamakta zorlanır. Bu durumda bireyin kendini kötü hissetmesine, kendine kızmasına ve özellikle kendine olan güvenin azalmasına neden olur.
- İşitme engelli birey okuma yazma gibi dilin kullanımını gerektiren becerileri kazanmada problemlerle karşılaşır.

Bilgi Kutusu

Jacob Rodrigue Pereire (1715-1780), Batı'da işitme engelliler için ilk defa işaret dili geliştirmiştir. Bu kapsamda, sağır-dilsiz olan Aaron Beamarin ve M. D'Azy D'etavigny'i öğrencisi olarak yetiştirmiştir.

1.2.1.3. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireyler

Herhangi bir nedene bağlı olarak konuşamayan ya da konuşmasının hız, akıcılık ve genel ifade becerilerinde bozukluk ve ses bozukluğu olan bireydir.

Bilgi Kutusu

Kekeme olan Isaac Newton, yer çekimi ilkelerini keşfetmiştir.

Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Kısıtlı sözcük dağarcıkları vardır. Ya zor anlaşılan birkaç sözcük kullanırlar ya da hiç konuşmazlar.
- Salya akıtma, çiğneme, yutma sorunları olabilir.
- Jest, mimik, işaret kullanmaya yönelebilirler.
- İstek ve düşüncelerini anlatmada zorlanabilirler.
- İletişim kurma davranışında isteksiz olabilirler.
- Çevrelerindeki seslere, konuşmalara karşı ilgisiz kalabilir, dinlemez görünebilirler.
- Çevreleriyle ve girdikleri yeni ortamlarda uyum güçlükleri yaşayabilirler.
- Anlaşılmaz sesler çıkarabilirler.
- İsteklerini, düşüncelerini dile getirirken hoş olmayan (vurma, çarpma, ağlama, bağırma vb.) tepkilerde bulunabilirler.
- Öğrendikleri bilgileri transfer edemeyebilirler.
- Dikkat süreleri kısa ve dağınık olabilir.
- Kavramları öğrenmeleri uzun zaman alabilir.
- Bellekleri zayıf olabilir

1.2.1.4. Bedensel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireyler

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında herhangi bir nedenle kemik, kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş bireylere **bedensel engelli** denir (Görsel 1.13). Doğuştan uzuv eksikliği, kalça çıkığı, ayak çarpıklığı, kol felci, omuriliğin kese şeklinde dışarı doğru çıkması (Spina Bifida), yapışık parmak, omurga eğriliği, doğuştan kas hastalıkları ve cücelik vb. çeşitlerde görülür.

Görsel 1.13: Bedensel engelli birey

Bireyin çalışmasını ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklara **süreğen hastalık**, bu rahatsızlıkları taşıyan bireylere **süreğen hastalığı olan birey** denir (Görsel 1.14). Kronik hastalıklar; kan hastalıkları, kalp ve damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları ve AIDS gibi hastalıklardır.

Görsel 1.14: Kronik hastalığı olan birey

Bedensel ve süreğen hastalığı olan bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Bağımsız hareket edebilme becerileri, hareket koordinasyonları sınırlıdır. Hareketten çekinir, pasif kalmayı tercih edip yorgunluktan şikayet ederler.
- Yürüme, koşma, tırmanma gibi hareketleri yapmaktan çekinirler.

- Bireyin sahip olduğu ortopedik engelin veya süreğen hastalığın derecesi; bireyin hareket becerisini, iletişim kurmasını, aktivitelere katılımını doğrudan etkiler. Dolayısıyla deneyimlerini ve eğitime katılımlarını sosyal, duygusal, bilişsel ve akademik yaşamlarını da etkiler.
- Bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireyler, dengelerini kontrol etmede zorluklar yaşayabilir. Kolay düşme, çabuk yorulma ve kol, bacak ve eklemlerde ağrıları yoğun yaşayabilirler.
- Bazı ailelerde aile içi olumsuz durumlar, bireyin bedensel engeli ya da süreğen hastalığına bağlanır. Bu da bireyde içe kapanma, alıngan ve hassas olma, utanç ve suçluluk duygularının gelişimine neden olabilir.
- Bedensel ve kronik rahatsızlığı olan bireylerin kendilerine özgü fiziksel, dil-konuşma, zihinsel, sosyal ve duygusal özellikleri vardır.

1.2.1.5. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekliler

Akademik alan ya da sanat alanındaki yetenekleri açısından akranlarına göre üst düzeyde performans gösteren bireylerdir.

Bilgi Kutusu

Suna Kan (Doğ. 1936) Devlet Sanatçısı

Uluslararası başarıları olan keman sanatçısı Suna Kan; beş yaşında müziğe başlamış, dokuz yaşında verdiği ilk konserinde Mozart'ın No.5 Keman Konçertosu'nu ve Viotti'nin la minör Keman Konçertosu'nu seslendirmiştir. Öğrenimini Ankara'da Walter Gerhard, İzzet Albayrak ve Lico Amar ile sürdüren sanatçı, 1949'da özel bir yasayla Fransa'ya gönderilmiş, Paris Konservatuvarı'nda Gabriel Bouillon'la çalışarak konservatuvarı birincilik ödülüyle bitirmiştir.

1971 yılında "Devlet Sanatçısı" unvanıyla onurlandırılan Suna Kan, Ankara Oda Orkestrasının kurucusu ve başkemancısıdır.

Üstün zekâlı ve özel yeteneklilerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Tüm gelişim dönemlerinde yaşıtlarının ilerisindedirler. Yürümeyi, konuşmayı, okumayı ve yazmayı erken yaşta öğrenirler.
- Güçlü bir hafıza ve gelişmiş sözcük bilgisine sahiptirler. Kelimeleri doğru telaffuz etme, yerinde kullanma ve akıcı konuşmaları vardır.
- Öğrenmeleri hızlıdır ve problemleri daha çabuk çözerler.
- Öğrenme ve bilgiye sürekli açlık duyarlar. Meraklı oldukları için sürekli soru sorarlar.
- Esnek düşünme yeteneğine ve güçlü bir konsantrasyona sahiptirler.
- Duyarlıdırlar ve empati kurarlar. Espri yetenekleri vardır.
- Hayal güçleri çok iyidir ve hayalî arkadaşları olabilir.
- Orijinal fikirler ve çözüm yolları üretebilirler. Karmaşık problemler çözmekten hoşlanırlar.

- İyi bir gözlemcidirler. Başkalarıyla kolayca iş birliği yaparlar.
- Sorumluluk duyguları kuvvetlidir. Sorumluluk almaktan ve bunu yerine getirmekten hoşlanırlar.
- Sebep-sonuç ilişkisine ilgi duyarlar.
- Liderlik ve yaratıcılık özellikleri vardır. Kendilerine güvenleri tamdır.
- Hedeflerine ulaşmaktan ve başarıdan zevk duyarlar.

Bilgi Kutusu

Farklı zekâ alanlarında Picasso resimde, Mozart müzikte, Einstein fizikte ve Edison elektrik alanında insanlığa önemli eserler ve fikirler bırakmışlardır.

1.2.1.6. Zihinsel Engelli Bireyler

Görsel 1.15: Zihinsel engelli birey

Gelişimsel dönemde ortaya çıkan uyumsal beceri alanlarında görülen yetersizliğe ilaveten düşünme, karar verebilme, iş yapabilme, duygularını ifade edebilme ve sosyal ilişki kurabilme kapasitesi açısından akranlarına göre normalin altında olma durumudur (Görsel 1.15).

Zihinsel engelli bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Zihinsel engelli bireylerde psikomotor alanlarda belirli derecede gerilik görülür. Büyük ve küçük kaslarını kullanmada yetersizlikleri vardır. El göz koordinasyonunu sağlamada zorluk çekerler.
- Görsel ve işitsel algıları zayıftır.
- Akranlarıyla karşılaştırıldığında kendilerini ifade etmede zorluk yaşarlar.
- Dili ve konuşmayı öğrenmeleri, öğrenme hızları akranlarına göre daha yavaştır.
- Okuma yazmada, okuduğunu anlamada, temel aritmetik becerileri kazanmada zorluk yaşarlar.
- Soyut kavramları somut kavramlara göre daha zor öğrenirler.
- Sosyal ilişkilerinde kendilerini grupta kabul ettirecek becerileri azdır. Arkadaşlık etmede sıklıkla problem yaşarlar.
- Benlik kavramları genellikle zayıftır.
- Fiziksel gelişimleri (boy-kilo) yaşıtlarının gelişimi ile benzerlik gösterir.
- Dikkatleri dağınık ve kısa sürelidir (Görsel 1.16).

Görsel 1.16: Dikkati dağınık birey

1.1. Okuma Parçası

Yaşamdan Bir Kesit

Hilal 10 yılı aşkın bir süre anaokulu öğretmenliği yaptıktan sonra Zeynep adında bir kız çocuğu dünyaya getirmişti. Yıllarca anaokulu öğretmenliği yapmış olması ona inanılmaz bir güven veriyor ve kızını çok iyi yetiştireceğine, onun gelişimini en iyi şekilde destekleyeceğine inanıyordu. Ancak aylar geçtikçe bazı şeylerin yolunda gitmediğinin farkına varmıştı. Kızı yaşıtları gibi konuşamıyor ve onun söylediği şeyleri anladığına dair bir harekette bulunmuyordu. Zeynep istediklerini nasıl ifade edeceğini bilmediği için gittikçe hırçınlaşıyor ve bu durum annesi Hilal'i de babasını da daha da üzüyordu. Sorunlar gittikçe büyümeye başlamıştı. Yıllarca sınıfında yetersizlik şüphesi olan öğrencileri için ailelerine dil dökmüştü. Ancak kendisi de aynı şekilde durumu reddediyor ve kızını doktora götürmediği gibi toplum içerisine çıkarmak istemiyordu. Hilal ve eşi zaman kaybettikçe kızları Zeynep'in sorunları da büyüyordu. Hilal kızını kreşe yollama fikrinden de uzaklaşmıştı. Öğretmeninin problem olabileceğine ilişkin cümlelerini duymak istemiyordu. Sorunlar büyüdükçe Hilal ve eşi içine kapanmış, yalnız ve mutsuz bir yaşamla kızları Zeynep'i de mutlu edemez olmuşlardı. Bir gün okuldan döndüğünde Zeynep'in bakıcısı artık Zeynep'e bakamayacağını, onun çok zor bir çocuk olduğunu söyledi. Hilal o anda şaşkına döndü. Bakıcı onun tek dayanağıydı. Kısacık bir sürede yeni birini bulmasına imkân yoktu. Bu olayla birlikte Hilal hiçbir şeyden daha fazla kaçamayacağını, Zeynep'in artık bir okula gitmesi gerektiğini, kızının gerekli eğitimi alabilmesi için uzmanlardan yardım alması gerektiğini anlamıştı. Durumu kabullenerek Zeynep'i doktora götürmüş ve Zeynep "zihin engelli" tanısı almıştı. Bu durum onları ailecek üzse de yapılan değerlendirme ve yönlendirmelerle Zeynep için uygun olan eğitimler sağlanmış, Zeynep için de Hilal ve eşi için de çok daha iyi günlerin tohumlarını atmıştı.

1.2.1.7. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler

Normal ya da normal üstü zekâ seviyesine sahip olunmasına rağmen akademik alanlarda ciddi problemler yaşanması durumudur.

Öğrenme güçlüğü olan bireylerin özellikleri sıralanmıştır.

- Öğrenme güçlüğü olanların yaklaşık %60'ında dil ve konuşma bozuklukları görülür. Dil bozuklukları sözel ifade becerisini ve dinlediğini anlamayı olumsuz yönde etkiler. Temel dil becerilerindeki yetersizlik sonucu okuma güçlüğü yaşayabilirler.
- Akranlarından farklı şekilde ve hızda öğrenebilirler.
- Öğrenme güçlüğü olan bireyin sergilediği davranış, diğer öğrenme güçlüğü olan bireyin sergilediği davranıştan farklı olabilir.
- Sözel dil konusunda yaşanan güçlükler; doğru kelimeyi seçememe, karmaşık cümle yapılarını anlayamama, sorulara cevap verememe veya kelimeleri hatırlamada zorlanma gibi problemler şeklinde ortaya çıkabilir.
- Dikkat eksikliği vardır. Dikkat konusunda kısa bir zaman diliminden daha fazla dikkatini sürdürememe görülür.
- Bellek problemleri vardır. Bellek problemleri hem akademik hem de akademik olmayan durumlarda

görülebilir. Ev ödevlerini, doktor randevusunu, çarpım tablosunu, yönergeleri ve telefon numaralarını hatırlayamama gibi olumsuz durumları sık sık yaşarlar.

- Düzensiz düşünme becerileri sergilediklerinden dolayı hayatlarını planlamada ve organize etmede zorluklar yaşarlar.
- Genellikle sosyal farkındalık konusunda zorlanırlar. Sosyal ipuçlarını yanlış okuma, başkalarının duygularını yanlış yorumlama, başkalarını rahatsız ettiğinin farkına varamama, davranışlarının başkalarının üzerindeki etkilerini anlamama ve başkalarının bakış açısından bakamama gibi sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen davranışlar sergileyebilirler.
- Çeşitli akademik alanlarda güçlük yaşayabilirler. Matematiksel hesaplamalar ve matematiksel mantıkla ilgili güçlükler de yaşamaktadırlar.
- Yazı yazmada güçlük yaşarlar.

Bilgi Kutusu

Albert Einstein dört yaşında konuştu ve yedi yaşında okudu.

Beethoven'in müzik öğretmeni onun için "ümitsiz vaka" dedi.

Tolstoy başarısızlık nedeni ile okulu bıraktı.

Walt Disney, iyi fikirleri olmadığı için çalıştığı gazeteden kovuldu.

Abraham Lincoln yüzbaşı olarak katıldığı savaştan er olarak terhis oldu.

Winston Churchill altıncı sınıfı tekrarladı.

Newton'un okulda notları çok düşüktü.

Edison'un öğretmeni onu hiçbir şey öğrenemeyecek kadar aptal buluyordu.

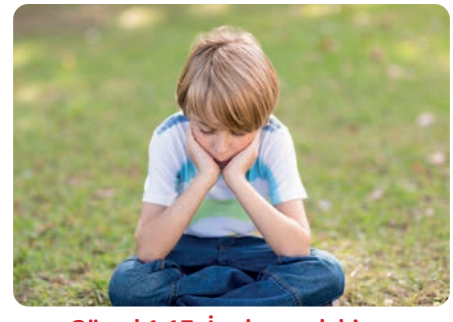
Werner Von Braun dokuzuncu sınıfta cebirden kaldı.

1.2.1.8. Uyum Güçlüğü Olan Bireyler

Kendi benliği ve çevresi ile dengeli ilişki kuramayan, var olan veya katıldığı bir ortamda ilişkiyi sürdüremeyen; bu yüzden okul programlarında akademik, sosyal, mesleki ve kişisel becerileri kapsayan, akademik performansı olumsuz etkileyen duygusal ve davranışsal tepkiler ile karakterize edilen yetersizliktir.

Uyum güçlüğü olan bireylerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Görsel, işitsel, dokunsal algıları akranlarına göre yetersizdir.
- Problem çözme, ilişki kurma, neden sonuç ilişkisini ortaya koyma gibi bilişsel becerilerde yetersizdir.
- İçe kapanık ve belli düşüncelere takıntılıdır (Görsel 1.17).
- Konuşma güçlüğü çekerler.
- Uyum güçlüğü çeken bireyler daha fazla korkabilir, daha heyecanlı, karamsar, depresif, asabi ve hassas olabilirler.

Görsel 1.17: İçe kapanık birey

- Sosyal ortamlardan kaçındıkları için çevrelerindeki diğer bireylerle ilişki kurmada sıkıntı yaşar.
- Kendini yetersiz görme, sıkılgan, aşırı duyarlı ve ani ağlama krizleri gibi davranışlar gösterir.
- İnsanlara ve nesnelere karşı saldırganlık gösterir.
- Sürekli muhalefet olma, itaatsizlik, kurallara uymama, yıkıcılık, öfke nöbetleri, kıskançlık, başkalarını suçlayıcı tavır, yalan söyleme ve kendini kontrol etmede yetersizlik gibi davranışlar gösterir.

Sıra Sizde

Aşağıda verilen engel nedenlerini ilgili başlığın / başlıkların altına X işareti ile gösteriniz.

Engel Nedenleri	Doğum Öncesi	Doğum Sırası	Doğum Sonrası
Hipotiroidi			
Geç Doğumlar			
Yeni Doğan Sarılığı			
Doğum Anında Bulaşıcı Hastalıklar			
Kalıtım			
Hidrosefali			
Beyin Tümörleri			
Düşük Doğum Ağırlıklı Bebek			
Kan uyuşmazlığı			
Enfeksiyon			
Genetik sorunlar			
Prematüre doğum			
Protein metabolizması bozukluğu			
Psikososyal ve çevresel yoksunluk			

Bilgi Kutusu

BEP (Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı)	BÖP (Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı)
• Özel gereksinimli bireyin gelişimiyle ilgili yazılı dokümandır. • Aile, öğretmen veya uygulayıcı ve ilgili uzmanların iş birliği ile planlanır. • Bireyin ailesinin onayı ile uygulanır.	• Öğrenciye özgü ayrıntılı günlük plandır. • Her öğrenciye özgü ölçüt verilir. • Özel gereksinimi olan bireye kazandırılması gereken kazanımın uzun dönemli veya kısa dönemli planlaması yer alır. • Kazanıma yönelik performans düzeyi değerlendirilir.

Sıra Sizde

Aşağıda verilen boşlukları ilgili başlıklara göre doldurunuz.

Engel Grupları	Engelli Grup Özellikleri

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (.....) Engelli bireyler bağımsız hareket edebilirler.

2. (.....) Genetik sorunlar, doğum sonrası nedenlerdendir.

3. (.....) Doğumun geç ve güç olması, doğum anı engel nedenlerindendir.

4. (.....) İşitme engelli birey ihtiyaçlarını sözel olarak ifade etmede yeterlidir.

5. (.....) Zihinsel yetersizliği olan bireylerin dikkatleri dağınık ve kısa sürelidir.

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Bireyin psikolojik, fizyolojik ve anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden işleyiş bozukluğu yaşaması aşağıdakilerden hangisini tanımlar?
A) Görme kaybı
B) İşitme kaybı
C) Özür - engel
D) Yetersizlik
E) Zedelenme

7. Aşağıdakilerden hangisi öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların özelliklerinden biridir?
A) Çalışma becerilerini kullanmada yetersizlik
B) Dikkatlerini yaptıkları işe veya oyuna vermekte zorlanmak
C) Her zaman bir şeylerle uğraşmak
D) Sessiz sakin oyun oynamakta güçlük çekmek
E) Yönergeleri başından sonuna kadar takip edememek

8. Aşağıdakilerden hangisi engellilik türlerinden biri olarak kabul edilmemektedir?
A) Görme
B) İşitme
C) Ortopedik
D) Yürüme ve koşma
E) Zihinsel

9. Aşağıdakilerden hangisi engelliliğe sebep olan doğum öncesi nedenlerden biri değildir?
A) Akraba evlilikleri
B) Genetik yatkınlık
C) Kan uyuşmazlığı
D) Kromozom anormallikleri
E) Uzamış doğum eylemi

10. Aşağıdakilerden hangisi özel gereksinim türlerinden biri değildir?
A) Fiziksel
B) Görme
C) İşitme
D) Okuma
E) Üstün zekâ

11. Aşağıdakilerden hangisi davranış problemlerinden biri değildir?
A) Ağlama
B) İtaat etme
C) Öfke
D) Saldırganlık
E) Yalan söyleme

12. Aşağıdakilerden hangisi engelliliğe sebep olan doğum anı nedenlerinden biridir?
A) Akraba evliliği
B) Kan uyuşmazlığı
C) Plasenta ve göbek bağı ile ilgili anormallikler
D) Yanlış ilaç kullanımı
E) Zararlı alışkanlıklar

13. Aşağıdakilerden hangisi engelliliğe sebep olan doğum sonrası nedenlerden biri değildir?
A) Beyin tümörleri
B) Genetik sorunlar
C) Hidrosefali
D) Hipotroidi
E) Protein metabolizması bozukluğu

2.
ÖĞRENME BİRİMİ

GÖRME ENGELLİ BİREYLER

KONULAR

2.1. GÖRME ENGELİ

2.2. GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Göz
- Yetersizlik
- Az görme
- Körlük
- Görme kusuru
- Gelişim düzeyi
- Braille alfabesi
- Beyaz baston

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Görme Engelinin Tanımı
- Görme Duyusu ve Özellikleri
- Görme Engeli ile İlgili Temel Kavramlar
- Görme Engelini Tanılama Yöntemleri
- Görme Engelli Bireyin Özellikleri
- Görme Engelli Bireyin Kullandığı Araç Gereçler
- Görme Engelli Bireye Yönelik Etkinlik Düzenleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Duyu organlarının yaşamın algılanması ve sürdürülmesindeki önemini, sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Görme engelli bireyler için ne gibi aktiviteler yapılabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1. GÖRME ENGELİ

Görme duyusu, çevreden sürekli zengin uyaran alır. Bu yüzden en aktif kullanılan duyudur. Göz, nesnelerin varlığını algılayıp seçerek görme işlevini gerçekleştirir.

Bireyde görme yetersizliğinden başlayıp görme işlevinin ağır derecede etkilenmesine kadar giden, görme duyusu ile uyarıcıların alınmasında ortaya çıkan sorunlar **görme engeli**dir. Doğuştan ya da sonradan meydana gelen, görme yetersizliğinden çok ağır derecede etkilenen, görsel duyu ile alması gereken uyarıcılardan yoksun kalan bireye ise **görme engelli** denir.

Görme işlevinin gerçekleşebilmesi için görme organı ile beyindeki görme merkezi arasındaki sinirsel uyarıların işlevsel olması gerekir.

Görme duyusunun bireye sağladığı yararlar aşağıda sıralanmıştır.

- Çevreyle ilişki hâlinde olmasını,
- Hareket öncesi bilişsel planlama yapmasını,
- Uyumlu hareketler oluşturmasını,
- Yer/yön bulmasını,
- Beden imajının oluşmasını,
- Diğer duyuların güdülenmesini,
- Bilişsel, dil, motor ve sosyal özelliklerinin gelişimini,
- Davranışlarının şekillenmesini sağlar.

Bilgi Kutusu

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Şubat 2022 Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ne göre Türkiye'de görmede zorluk yaşayan 1.039.000 kişi bulunmaktadır. Bu sayının 478.000'i erkek, 561.000'i kadın nüfustur.

2.1.1. Görme Engelinin Sınıflandırılması

Bireylerin görme keskinlik ve yetersizliklerine göre görme düzeyleri farklıdır. Görmeyle ilgili sıkıntısı olan her birey için görme engelli kavramı kullanılabilir. Görme engeli **kısmen görememe (az gören)** ve **tamamen görememe (körlük)** olarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırma, bireyin göz doktoru muayenesiyle görme yetersizliği derecesinin tespiti ile saptanır.

Bilgi Kutusu

"Dünya Görme Günü" önlenebilir körlük ve görme kusurları konusuna kürese anlamda dikkat çekmek için her yıl ekim ayının ikinci perşembe günü düzenlenen farkındalık günüdür.

Sıra Sizde

"Dünya Görme Günü" farkındalık sunusu hazırlayınız. Önce kendi sınıfınızda, sonra okulunuzdaki diğer sınıflarda sunumunuzu gerçekleştiriniz.

2.1.2. Görme Engeli Belirtileri

Görme engelli bireylerde görülebilen belirtiler aşağıda sıralanmıştır.

- Gözün renkli kısmı beyaz görünür.
- Anormal göz hareketleri gerçekleşir.
- Gözleri sürekli ovuşturma davranışı görülür.
- Gözlerde kızarıklık veya yaşarma oluşur.
- Uzun süre aynı yere bakma davranışı gözlemlenir.
- Anlamsız yüz ifadesi oluşabilir.
- Amaçsız baş hareketleri görülebilir.
- Yaşıtlarına göre yürüme ve yer değiştirmede gecikme yaşanır.
- Ayak sürüyerek yürüme görülür.
- Sık düşme ve çarpma kazaları yaşanır.

Kısmen göremeyen birey ile tamamen göremeyen birey arasındaki farklar Tablo 2.1'de verilmiştir. Kısmen ya da tamamen göremeyen bireyler kendi bedenlerini ve çevrelerini ne kadar iyi tanırsa o ölçüde bağımsız hareket edebilirler.

Tablo 2.1: Kısmen Göremeyen Birey ve Tamamen Göremeyen Birey Arasındaki Farklar

Kısmen Göremeyen Birey	Tamamen Göremeyen Birey
• Görme keskinliği azdır. • Hafif ve orta derecede görme yetersizliği vardır. • Günün aydınlık saatlerinde daha iyi görebilir. • Görsel faaliyetleri yaparken zorlanır. • Nesneleri dokunmadan tanıyabilir. • Kendi öz bakımını yapabilir. • Bildiği ortamda bağımsız hareket edebilir. • Optik malzemelerle görme, kısmen artırılabilir. • Standart yazıyı okurken zorlanır, büyük puntolu yazıları okuyabilir. • Uzak mesafeden gerçekleşen faaliyetleri görmekte zorlanır. • Bilmediği ortamda hareket etmekte zorlanır.	• Görme keskinliği ileri derecede kaybolmuştur. • Ağır derecede görme yetersizliği vardır. • Günün aydınlık saatlerinde bile göremez. • Görsel faaliyetleri yapamaz. • Nesneleri dokunarak tanır. • Kendi öz bakımını yardımla yapabilir. • Hareket etmek için yardımcı araç gerece ihtiyacı vardır. • Optik malzemeler görmesini etkilemez. • Sadece dokunsal alfabe (Braille) ile okuyabilir. • Uzak ya da yakın hiçbir faaliyeti göremez. • Bilmediği ortamda yardımla hareket eder.

2.1. Okuma Parçası

Aşık Veysel Şatıroğlu (1894–1973)

Görsel 2.1: Aşık Veysel Şatıroğlu

Veysel Şatıroğlu (Görsel 2.1), 1894'te Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya geldi. Veysel'in dünyaya geliş öyküsü, Anadolu köylerinde hemen birçok çocuğun yaşadığı olağan bir doğum biçimidir. Ama bugün özellikle dışarıdan bakanlar için ilginçtir, olağandışıdır. Anlatmak gerekirse, annesi Gülizar Ana, Sivrialan dolaylarındaki Ayıpınar merasında koyun sağmaya giderken sancısı tutmuş, oracıkta dünyaya getirmiş Veysel'i. Göbeğini de kendisi kesmiş, bir çaputa sarıp yürüye yürüye köye dönmüştür.

Veysellere yörede "Şatıroğulları" derler. Babası "Karaca" lakaplı, Ahmet adında bir çiftçidir. Veysel'in dünyaya geldiği sıralar, çiçek hastalığı Sivas yöresini kasıp kavurmaktadır. Veysel'den önce iki kız kardeşi çiçek yüzünden yaşamlarını yitirmiştir.

Yedi yaşına girdiği 1901'de Sivas'ta çiçek salgını yeniden yaygınlaşır; o da yakalanır bu hastalığa. O günleri şöyle anlatıyor: "Çiçeğe yatmadan evvel anam güzel bir entari dikmişti. Onu giyerek beni çok seven Muhsine kadına göstermeye gitmiştim. Beni sevdi. O gün çamurlu bir gündü, eve dönerken ayağım kayarak düştüm. Bir daha kalkamadım. Çiçeğe yakalanmıştım... Çiçek zorlu geldi. Sol gözüme çiçek beyi çıktı. Sağ gözüme de solun zorundan olacak, perde indi. O gün bu gündür dünya başıma zindan."

Bu düşmeden sonra Veysel'in belleğine bir de renk işler: Kırmızı. Düşerken büyük bir olasılıkla elinde sıyrık oluyor, kanıyor. Bunu annesi Gülizar Ana şöyle anlatıyor: "Bilinmez değilsin, renklerden yalnız kırmızıyı hatırladı. Gözleri gönlüne çevrilmeden önce yani çiçek hastalığına yakalanmadan önce düşmüştü. Kan görmüştü. Kanın rengini hatırlardı yalnız. Kırmızıyı... Yeşili de elleriyle bulur ve severdi."

Sağ gözünün görme şansı varmış, ışığı seçebiliyormuş bu gözüyle o sıralar. Yalnız yakınlardaki Akdağmağdeni'nde doktor varmış. Babasına "Çocuğu Akdağmadeni'ne götür, orada gözünü açacak bir doktor var" demişler. Sevinmiş babası.

Ne var ki olumsuzluklar yakasını bırakmamış Veysel'in. "Bir gün inek sağarken babası yanına gelmiş. Veysel ansızın dönüverince; babasının elinde bulunan bir değneğin ucu öteki gözüne girivermiş. O göz de akıp gitmiş böylece."

2.1.3. Görme Engelinin Sebepleri

Görme engeli; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası ortaya çıkışına göre sınıflandırılır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2: Görme Engeli Sebepleri

Doğum Öncesi Görme Engeli Sebepleri	• Kalıtım [albinizm (vücutta renk pigmentlerinin eksikliğine bağlı saç, göz ve cildin beyaz olması), konjenital katarakt, konjenital glokom] • Akraba evliliği • Annenin gebelikte geçirdiği enfeksiyon hastalıkları (toksoplazma, kızamıkçık, suçiçeği, sifiliz, herpes simpleks) • Annenin gebelikte radyasyona maruz kalması (tomografi, röntgen) • Annede kronik hastalık varlığı (böbrek hastalığı, diabetes mellitus, anemi)
Doğum Sırası Görme Engeli Sebepleri	• Doğumda cerrahi aseptik koşullara uyulmaması • Uzamış ve zor doğum eylemi sonucu bebeğin oksijensiz kalması • Doğum esnasında bebeğin gözlerine enfeksiyon bulaşması [gonore (doğum esnasında anneden bebeğe geçerek yenidoğanın gözlerinde konjonktivite yol açabilir.)] • Doğum travmaları
Doğum Sonrası Görme Engeli Sebepleri	• Prematüre retinopatisi (düşük doğum ağırlıklı ve erken doğan bebeklere doğumdan sonra uzun süreli %100 O_2 tedavisi yapılması sonucu gözün damar tabakasının zarar görmesi) • Trahom (göz tabakalarını saran, tekrarlayıcı ve bulaşıcı göz enfeksiyonu), lepra (mikobakterium lepra basilinin oluşturduğu kronik bulaşıcı hastalık), konjonktivit, retinit (retina iltihabı) gibi geçirilmiş göz enfeksiyonları ve ateşli hastalıklar • Katarakt (göz içi lensinin saydamlığını kaybetmesi) ve glokom (göz içi sıvı artışı sonucu oluşan göz tansiyonu) gibi göz hastalıkları • Makula dejenerasyonu (yaşın ilerlemesi sonucu gözde oluşan sarı nokta hastalığı) • Bireyin düşme ve çarpma gibi travmalara maruz kalması sonucu oluşan retina dekolmanı (sağlam retina tabakasının göz küresinden ayrılması) • Diabetes mellitus (şeker hastalığı), tümörler ve nörolojik hastalıklar • Metil alkol zehirlenmesi • A vitamini eksikliği

2.1.3.1. Görme Engeli Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda görme engeli sıklığını azaltmak için görme engeli sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik önlemler alınmalıdır.

Görme engeli sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Bireylere akraba evliliklerinin sakıncaları ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Gebeye; gebelik, doğum süreci, lohusalık ve bebek bakımı ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Ailede görme yetersizliğine sebep olabilen hastalıkların (glokom vb.) farkında olmak
- Bireylere cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda bilgilendirme yapmak
- Gebenin kontrollerini düzenli yapmak

- Gebeyi enfeksiyonlardan korumak
- Gebeyi radyasyondan uzak tutmak
- Doğumu, uzman sağlık ekibiyle ve aseptik koşullara uygun gerçekleştirmek
- Gebenin kronik hastalıklarının takip ve tedavisini yapmak
- Bebeklik dönemi aşılarını tam uygulamak
- Prematüre bebeklerde gözün yapısal gelişimini takip etmek
- Göz kusurlarının erken tanı ve tedavisini sağlamak (Görsel 2.2)
- Yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan göz hastalıklarının takibini yapmak
- Kan şekerini normal sınırlarda (Açlık kan şekeri: 70-110 mg / dl) tutmak
- Göz enfeksiyonlarında doktor tarafından verilen tedaviyi doğru uygulamak
- Bireyi travmalardan korumak
- Topluma beslenme eğitimi vermek

Görsel 2.2: Göz muayenesi

2.1.4. Görme Duyusu ve Özellikleri

Görme; göz aracılığıyla bir nesnenin varlığının beyin tarafından algılanmasıdır. Göz, görme duyusu organı olup çift organlardandır. Optik sinir (görme siniri) 2. kafa çifti olan **nervus opticus**tur (nervus optikus). Gözün fizyolojik olarak gelişimi doğumdan sonraki üç yıl içinde, beyindeki görme merkezinin gelişimi ise altı-yedi yaşlarında tamamlanır.

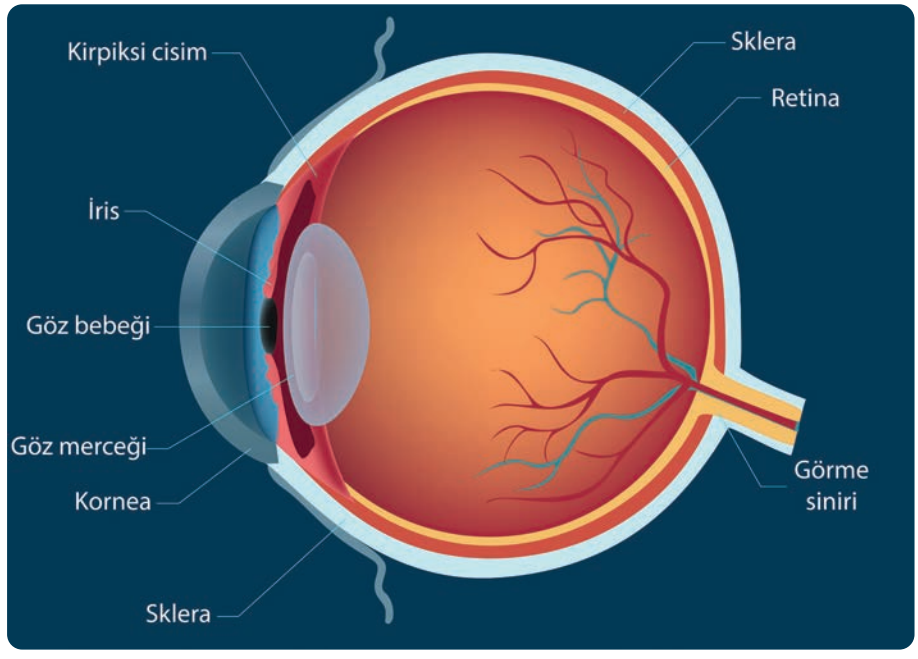
Bilgi Kutusu

Bazı resim ya da fotoğraflara bakıldığında onlar aslında olduklarından farklı şekilde algılanır. Bu olaya **görsel yanılsama** ya da **optik yanılsama** denir. Işık, objenin rengi ve deseni gibi faktörlerin etkisiyle olduğundan farklı algılanır (Görsel 2.3). Bir anlamda beyin kandırılır.

Görsel 2.3: Döndürme yanılsaması

Göz, göze yardımcı yapılar ve göz küresinden oluşur (Görsel 2.4).

Görsel 2.4: Gözün yapısı

2.1.4.1. Göze Yardımcı Yapılar

Göz kapakları, kirpikler, kaşlar, gözyaşı bezleri ve göz kaslarıdır. **Göz kapakları** tehlike anında kapanarak gözü travmalara karşı korur. **Kirpikler ve kaşlar** toz, ter ve yabancı cisimlerin göze girişini engeller. **Gözyaşı bezleri** ürettikleri gözyaşı ile gözün kurumasını önler ve gözü temizler. **Göz kasları** göz küresinin hareketini sağlar.

2.1.4.2. Göz Küresi

Destekleyici tabaka olan sert tabaka, gözü besleyen damar tabaka ve görüntüyü algılayan ağ tabakadan oluşur.

A) Sert Tabaka (Sklera): Göz küresinin en dışını çevreleyen, bağ dokudan yapılmış, parlak beyaz renkli; gözün iç yapısında bulunan dokuları korumak ve göz küresine sağlamlık kazandırarak gözün şeklini korumakla görevli tabakadır.

Sklera, gözün ön kısmının ortasında incelip hafif şişkinleşerek **kornea** denen saydam tabakayı oluşturur. Çevredeki nesnelerden yansıyan ışık ilk olarak korneada kırılır.

Bilgi Kutusu

Travma, enfeksiyon, kalıtsal ve doğuştan gelen hastalıklar gibi sebeplerle kornea saydamlığını kaybederek bireylerde görme kaybına neden olabilir. Saydamlığını kaybeden kornea dokusunun ölüden alınan sağlıklı kornea dokusu ile değiştirilmesine **kornea nakli (keratoplasti)** denir. Kornea nakli tüm dünyada en sık uygulanan ve başarı şansı yüksek organ naklidir.

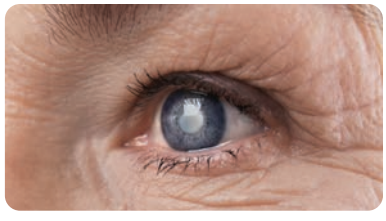
B) Damar Tabaka (Koroid): Sert tabakanın altında bulunan, pigment içeriğinden dolayı koyu renk görünen, gözün ağ tabakasının kanlanıp beslenmesini sağlayan, içerdiği pigmentlerle göze giren fazla ışığı emerek yansımaları önleyen ve böylece nesnelere ait görüntünün netliğini sağlayan tabakadır. Koroidin ön kısmında düz kaslardan oluşan ve gözün rengini belirleyen iris, irisin ortasında göz bebeği (pupilla) bulunur. Korneadan kırılarak gelen ışık, göz bebeğinden göz içine girer. İrisin hemen arkasında çevredeki nesnelerden gelen ışığı ikinci kez kırarak ağ tabaka üzerine düşmesini sağlayan göz merceği bulunur. Koroid tabaka, iris etrafında kalınlaşarak göz kaslarıyla birlikte göz merceğinin yerinde kalmasını sağlayan kirpiksi cismi (siliyer cisim) oluşturur.

Kirpiksi cisim içinde **suyumsu humor** adı verilen ve devamlı dolaşım hâlinde olan sıvının basıncının artması durumunda **göz tansiyonu** da denen **glokom** meydana gelir (Görsel 2.5). Glokom tedavi edilmediğinde, artan sıvı basıncı optik sinirlere baskı uygulayarak kalıcı körlüğe sebep olabilir.

Görsel 2.5: Glokom

Yaşın ilerlemesiyle göz merceği kalınlaşarak sıklıkla **katarakt** meydana gelir ve tedavi edilmediğinde görme kaybına yol açar (Görsel 2.6).

Görsel 2.6: Katarakt

Gözün koroid tabakasının iltihaplanmasına **üveit** denir (Görsel 2.7). Ciddi bir hastalık olan üveit erken tedavi edilmediğinde körlüğe sebep olabilir.

Görsel 2.7: Üveit

C) Ağ Tabaka (Retina): Göz küresinin en iç kısmında foto reseptörlerin (ışık almaçları) ve görme sinirlerinin bulunduğu tabakadır. Foto reseptörler parlak ışıkta ayrıntılı görmeyi sağlayan ve renkleri algılayan koni hücreleri; az ışıkta bile nesnelerin kısmen algılanmasını sağlayan ve nesneleri siyah, beyaz olarak kabaca görüntüleyen çubuk hücreleri olmak üzere iki çeşittir.

Bilgi Kutusu

Çubuk hücreleri rodopsin pigmenti sayesinde karanlıkta görmeyi sağlar. Vücutta rodopsin sentezlenebilmesi için A vitaminine ihtiyaç vardır. Vücutta A vitamini eksikliği **gece körlüğüne** sebep olabilir.

Koni hücrelerinin retina üzerinde yoğun olarak bulunduğu, ışığın kırılma sonucu retina üzerinde toplandığı ve görüntünün daha net sağlandığı noktaya **sarı nokta (fovea)** denir.

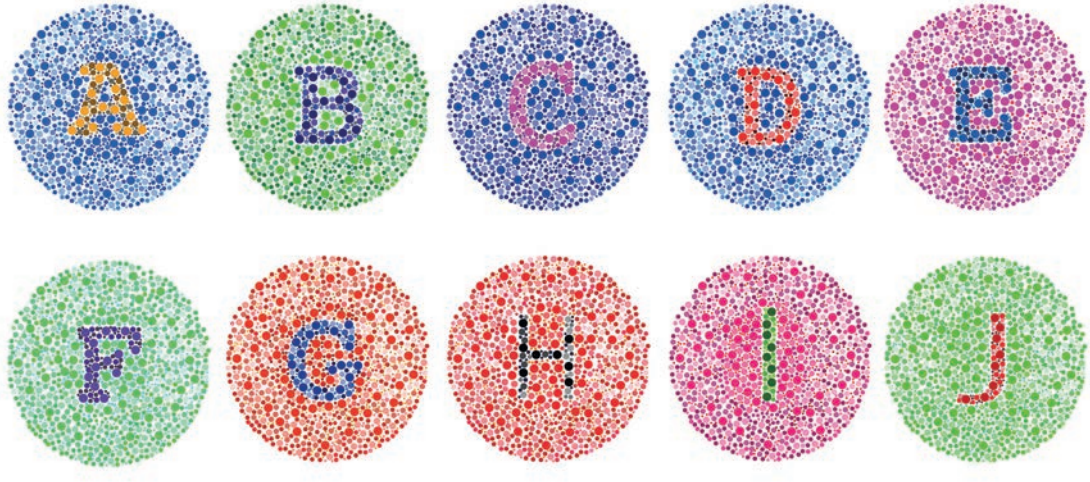
Yaşa bağlı olarak ortaya çıkan **sarı nokta hastalığı** ve diabetes mellitus sonucu oluşan **sarı nokta ödemleri** 65 yaş ve üzeri bireylerde oluşan körlüklerin başlıca sebebidir (Görsel 2.8).

Görsel 2.8: Sarı nokta hastalığı olan ve hastalığı olmayanların gördükleri

Retinadaki duyu sinirlerine ait uzantılar, göz küresinin arka kısmında birleşerek optik siniri oluşturur. Optik sinirin retinadan çıktığı yere **kör nokta** denir. Kör noktada foto reseptörler olmadığından görme gerçekleşmez.

Koni hücreleri kırmızı, yeşil ve mavi rengi algılar. Doğumsal olarak koni hücrelerinin olmaması ya da işlevlerini yerine getirememesi sonucu bireyin kırmızı, yeşil ve mavi renklerden bir ya da birkaç tanesini ayırt edememesine **renk körlüğü** denir. Renk körlüğü tanısının konulması için renk körlüğü okuma kartı kullanılır (Görsel 2.9).

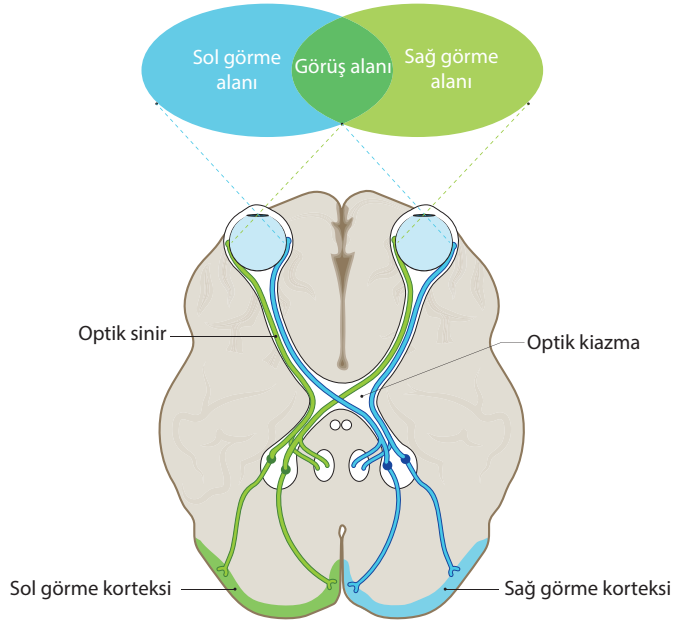

Görsel 2.9: Renk körlüğü okuma kartı

Bilgi Kutusu

Daltonizm de denen renk körlüğü erkeklerde daha sık görülen genetik geçişli bir hastalıktır. Renk körü olan bireyler ressam, şoför ve gemi kaptanı gibi mesleklerde çalışamazlar.

İki gözden çıkan optik sinirlerin hipotalamusun altında birleştiği ve daha sonra çaprazlaşarak ayrıldığı yere **optik kiyazma** adı verilir. Bu çaprazlaşma sonucu her iki gözün sol görme alanındaki görüntü sinyalleri sağ görme merkezine; sağ görme alanındaki görüntü sinyalleri sol görme merkezine iletilir. Optik kiyazma, iki gözden gelen görüntünün her iki beyin yarımküresinde bulunan görme korteksinden algılanmasını ve görüntünün bütünleşmesini sağlar (Görsel 2.10).

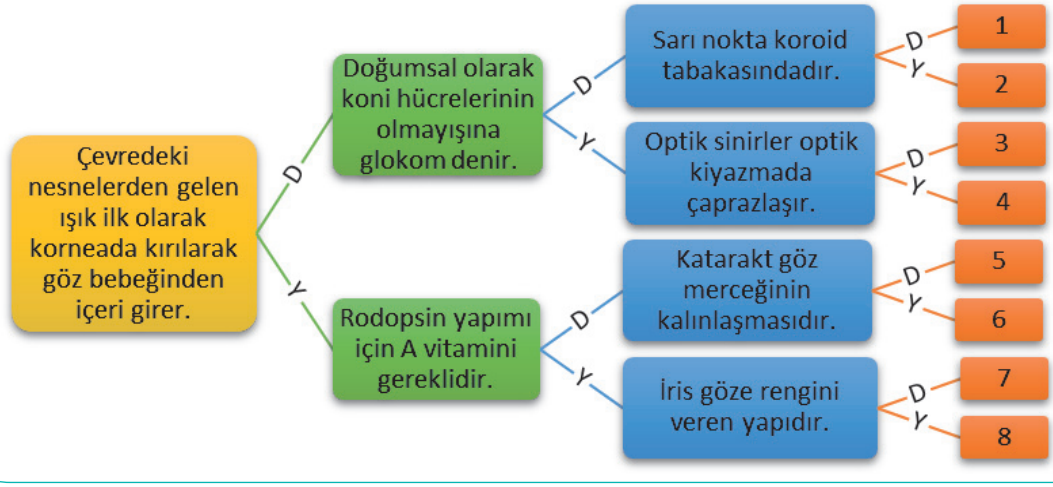

Görsel 2.10: Optik kiyazma

Görme İşlevi: Çevredeki nesnelerden yansıyan ışıklar korneada kırılarak göz bebeğinden içeri girer. Göze giren ışıklar göz merceğinde ikinci kez kırılır ve görüntü retina üzerine ters olarak düşerek retinadaki çubuk ve koni hücrelerini uyarır. Uyarılan hücreler, optik sinirde sinyal (impuls) oluşturur ve oluşan sinyaller önce talamusa oradan da beynin görme korteksine iletilerek düz ve net görme sağlanır.

Sıra Sizde

Aşağıda görmeye ilişkin verilen ilk bilgiden hareketle yargı doğru ise D, yanlış ise Y belirlemesi yaparak kaç numaralı kutuya ulaşacağınızı tespit ediniz.

2.1.5. Görme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar

Görme engeli ile ilgili sık kullanılan kavramlar aşağıda sıralanmıştır.

Görme Yetersizliği: Bireyin görme gücünün kısmen azalması ya da tamamen kaybolmasıdır.

Kör: TDK'ye göre görme engelli anlamına gelmektedir.

Tam Kör: Bireyin hiç ışık görmemesidir.

Ağır Görme Engelli: Bireyin ışık görebilmesi ve sadece el hareketlerini algılayabilmesidir.

Sürekli Görme Kaybı: Görme engeline sebep olan faktör düzeltilmesine rağmen görmenin işlevsel bozukluğunun devam etmesidir.

Fonksiyonel Körlük: Bireyin bir metreden ya da daha kısa mesafeden kendisine gösterilen parmağı sayabilmesidir.

Anatomik Körlük: Bireyin göz yuvarlağının olmamasıdır.

Tek Gözlülük: Bireyin gözlerinden birinde anatomik ya da fonksiyonel körlüğün olması hâlidir (Görsel 2.11).

Görsel 2.11: Glokoma bağlı tek gözlülük

Görme engellinin tanımında yasal ve eğitsel olmak üzere iki farklı tanım kullanılır. Bu tanımların kullanım amacı farklılık içerir.

Yasal Tanıma Göre Görme Engelli: Görme yetersizliği olan bireylerin devletin sağladığı yardım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanıp yararlanamayacaklarına karar vermek için kullanılan nesnel tanımdır.

Görsel 2.12: Snellen göz tarama kartı

Yasal tanım için "Snellen" kartındaki harf, sayı ve sembollerin okunması ile bireyin yetersizlik derecesi ölçülür (Görsel 2.12). Yasal tanım görme yetersizliği olan bireylerin görsel işlevde bulunma düzeyleri hakkında bilgi vermez.

Yasal Tanıma Göre Az Gören Birey: Bireyin sahip olduğu görme keskinliğinin 20/70 ile 20/200 arasında olmasıdır (Görsel 2.13). Az gören bireyler standart kitap ve gazete okumakta zorlanır.

Görsel 2.13: Az gören birey

Yasal Tanıma Göre Körlük: Bireyin gözüne ait tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin sahip olduğu görme keskinliğinin normal görme gücünün onda birine ya da daha azına (20 / 200) sahip olması ve 20 dereceden daha az görme alanı bulunmasıdır (Görsel 2.14).

Görsel 2.14: Tamamen göremeyen birey

Bilgi Kutusu

20 / 200: Normal görme gücüne sahip olan bireyin 200 ayak mesafesinden görebildiğini, görme yetersizliğinden etkilenen bireyin 20 ayak mesafesinden görebildiğini ifade eder.

Eğitsel Tanıma Göre Görme Engelli: Görme yetersizliği olan bireylerin eğitsel yeterliliğini artırmak için yapılan çevre, araç gereç ve materyal düzenlemelerine imkân sağlayan ve bireyin desteklenmesi için hangi araç gerece gereksinim duyulduğunu tespit etmek amacıyla kullanılan öznel tanımdır. Eğitsel tanım, bireyin görsel işlevlerini tanımlamak amacıyla kullanılır. Eğitsel tanılamada bireyin hangi duyusunu daha çok kullandığının tespiti de yapılır. Etkin kullanılan duyunun daha etkin kullanılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılır.

Az gören bireylerde görmenin iyileştirilmesi için optik araç gerece, yeterli aydınlatmaya ve çevre düzenlemesine gereksinim vardır. **Kör bireylerde** ise dokunsal ve işitsel materyallere ve çevre düzenlemesine gereksinim vardır.

Bilgi Kutusu

Görme kusurları bir hastalık ya da görme yetersizliği değildir. Sağlıklı bir bireyde nesnelerden yansıyan ışık retina üzerine düşerken toplumda yaygın olarak görülen miyop, hipermetrop ve astigmat vb. görme kusurlarında; görüntü farklı yerlerde oluşarak çevreyi net görmeyi engeller.

2.1.6. Görme Engellilerde Tanılama Yöntemleri

Görme engelinin tespit edilebilmesi amacıyla bireyin **görme keskinliği** ve **görme alanı** değerlendirmesi yapılır. Görmenin değerlendirilmesinde görme işlevi sayısal olarak (200 üzerinden) değerlendirilir. Görme işlevinin değerlendirilmesi en uygun koşullar altında (odanın aydınlık olması gibi) bireyin görme performansına dayalı olarak yapılır.

Görsel 2.15: Görme keskinliği muayenesi

Görme Keskinliği: Yakın ve uzaktaki nesnelere ait ince detayların seçilmesidir. Bireyin her bir gözü için diğer gözünün kapatılarak 6 metre uzağa yerleştirilen harf, sayı ve şekilleri görme yeteneği değerlendirilir (Görsel 2.15).

Görme Alanı: Bireyin başını çevirmeden ve gözlerini oynatmadan görebildiği yaklaşık 180 derecelik alana ait görmenin değerlendirilmesidir (Görsel 2.16).

Görsel 2.16: Görme alanı muayenesi

Görme keskinliği ve görme alanının puan toplamı **işlevsel görme puanını** vermekte, işlevsel görme puanı da genel görme yeteneğinin hesaplanmasında kullanılmaktadır. Görme sistemindeki yetersizlik oranı arttıkça görme özür oranı da artar.

2.1.7. Görme Engelli Bireylerin Özellikleri

Edinilen bilgilerin yaklaşık %80-85'i görme duyusu aracılığı ile kazanılmaktadır. Görme duyusu bireyin içinde bulunduğu çevreyi gözlemlemesi ve öğrenme faaliyetlerini gerçekleştirmesinde etkilidir. Görme duyusundaki yetersizlik ya da bozukluk bireyin öğrenme düzeyini etkileyebilir.

Görme engelli bireylerin yeterli eğitim imkânlarının oluşturulması için bireylerin kendine özel bilişsel, dil, motor ve sosyal gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekir.

Bireylerin yaşına ve görme performansına göre farklılık gösteren bilişsel, sosyal, motor ve dil gelişimleri aşağıda açıklanmıştır.

Bilişsel Gelişim: Bireylerin görsel olarak uyaran ve bilgi yetersizliğinden kaynaklı olarak sağlıklı yaşıtlarına göre nesneler arası bağlantı kurma (nesneler ile isimlerini birleştirme) ve deneyim geliştirme becerileri daha yavaştır. Görsel uyaranların eksikliği bireylerin deneyimlerini, bağımsız hareket etme becerisini ve diğer bireylerle iletişimini olumsuz etkileyebilir.

Sağlıklı bireyler, çevrelerini gözlemleyerek bilgi edinir. Görme yetersizliği olan bireylerse çevredeki olayları gözlemleyemediği için kavramları ve yaşananları beyinlerinde algılama konusunda sorunlar yaşayabilir. Görme yetersizliği olan bireylere erken müdahale edilmeli, nesnelere ait konum, şekil, zemin ve benzerlik gibi fiziksel özellikler zamanında öğretilmelidir. Bireye gerçek nesneleri tanıtarak uyaranların artırılması sağlanmalı ve bireyin bilişsel alanının gelişimine yardım edilmelidir.

Dil Gelişimi: Dil işitsel olarak öğrenilen bir yeti olduğundan görme yetersizliği olan bireyler sağlıklı yaşıtları ile benzer dil gelişimine sahiptir. Görme yetersizliği olan bireyler anlamsal yetersizlik nedeniyle olaylar ve nesneler ile ilgili konuşurken gecikmeler yaşayabilir ve aşırı sözcük kullanabilirler (verbalism).

Dil becerisinin geliştiği yaşamın ilk üç yılında görme yetersizliği olan bireyler hem iletişim hem de etkileşim yönünden planlı ve amaçlı dil etkinlikleriyle desteklenmelidir. Birey ile konuşurken basit, kısa ve anlaşılır cümleler kurulmalı, sözcükler doğru telaffuz edilmeli ve cümlenin tonlamasına dikkat edilmelidir.

Motor Gelişim: Görme yetersizliği olan bireyler çevredeki bireyleri taklit edemediklerinden motor gelişim süreçleri sağlıklı yaşıtlarına göre farklılık gösterir. Görme yetersizliği olan bireylerde hareket etme becerileri sınırlı düzeydedir. Motor gelişimdeki gecikmeler nedeniyle bireyde duruş bozuklukları, ayakları sürüyerek ve yavaş yürüme görülebilir.

Görme yetersizliği olan bireyler seslere yoğunlaşarak ayrım yapabildiklerinden işitme ve dokunma duyuları daha iyi gelişmiştir. Bireye sürekli ve düzenli olarak fiziksel ve sözel yardımda bulunulmalıdır. Dokunma duyusunu geliştirebilmek için birey el kaslarını kullanmaya teşvik edilmelidir.

Sosyal Gelişim: Görme yetersizliği olan bireyler taklit yeteneğini kullanamadıkları için gülümseme gibi sözel olmayan iletişimsel becerilerde sorunlar yaşayabilir. Uyaran eksikliği, uzun süre aynı uyarana maruz kalma, yanlış yöntem ve teknik kullanma sebebiyle görme yetersizliği olan bireylerde **tik** (tekrarlayıcı, istemsiz ve amacı olmayan ses ya da hareket) adı verilen davranışlar gözlenebilir. Mimiklerini kullanma becerisi sınırlı olan ve karşısındaki kişinin mimiklerini göremeyen birey, sosyal becerilerini göstermede zorlandığından çekingen davranışlar gösterebilir. Bu durum, görme engelli bireyin kendini izole etmesine neden olabilir. Bu durumda görme engelli birey sosyal yönden desteklenmelidir.

Görme yetersizliği olan bireylerin toplumla uyum hâlinde yaşayabilmelerini sağlamak ve benlik saygısını geliştirmek amacıyla bireyler sosyal beceri programları ile desteklenmelidir. Aileler bireyin sosyal becerilerinin gelişimine katkı sağlamalı ve aşırı koruyucu tutumdan kaçınmalıdır.

Sıra Sizde

Kör, sağır ve dilsiz engelli bireyin hayatını konu alan "Benim Dünyam" isimli Türk filmini izleyiniz. İzlediğiniz film ile ilgili görüşlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1.8. Görme Engeline Yönelik Kullanılan Araç Gereçler

Görme engelli bireylerin hareket etmesine, günlük yaşamına ve eğitimine yardımcı olmak amacıyla farklı araç gereç kullanılmaktadır.

2.1.8.1. Görme Engelli Bireylerin Hareket Etmesine Yardımcı Araç Gereçler

Beyaz baston ve elektronik cihazlardır. Rehber gören insan ve rehber köpek de görme engelli bireyin hareket etmesine yardımcı canlı unsurlardır.

A) Beyaz baston, görme engelli bireylerin güvenli ve bağımsız olarak hareket etmesinde sık kullanılan, engelli bireyin hareket ettiği zeminin özelliği hakkında bilgi vererek hareketin devamını ya da sonlandırılmasını sağlayan araçtır (Görsel 2.17).

B) Elektronik cihazlar, görme engelli bireyin ses dalgası kullanarak nesneye olan mesafesi hakkında bilgi veren ultrasonik bastonlar ve yön bulmasına yardımcı bir çeşit sesli navigasyon cihazı olan akıllı rehber gözlüklerdir.

Görsel 2.17: Beyaz baston

Bilgi Kutusu

Beyaz baston, 1921 yılında Londra'da trafik kazası sonucu görme yetisini kaybeden bir fotoğraf sanatçısı, dış dünyanın kendisini fark etmesi ve dikkat çekmek için bastonunu beyaza boyayarak dolaşmaya başlar. Bu deneyim o denli başarılı olur ki 1931'de Fransız Körler Örgütü, körlerin bastonunun beyaza boyanmasını ve beyaz baston adıyla simgeleştirilmesini kararlaştırır. Bu simgeyle beraber dünyada her yıl ocak ayının ikinci haftası olan 7-14 Ocak tarihleri 'Beyaz Baston Körler Haftası' olarak kabul edilmiştir.

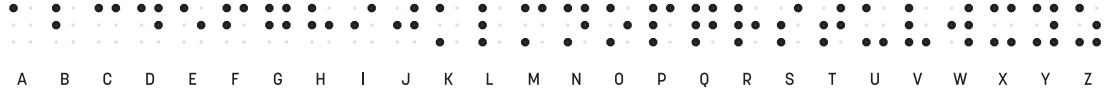
2.1.8.2. Görme Engelli Bireylerin Günlük Yaşamına Yardımcı Araç Gereçler

Saat, ateş ölçer, tansiyon ve kan şekeri ölçüm cihazı gibi sesli araç gereçlerdir.

2.1.8.3. Görme Engelli Bireylerin Eğitimine Yardımcı Araç Gereçler

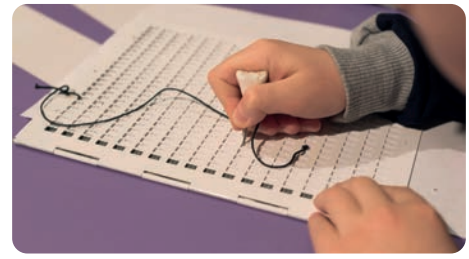
Braille yazı tableti ve Braille daktilo, not almak ve okumak amacıyla; Braille abaküs, küp taş kasa ve Taylor taş kasa matematiksel işlemlerde kullanılan araç gereçlerdir. Ayrıca eğitim amacıyla teknolojik araç gereçler de kullanılır.

A) Braille (breyıl) alfabesi, görme engelli bireylerin okuma ve yazması amacıyla iki sütunda yer alan altı kabartma noktadan oluşan alfabedir. Noktaların değişik yerleşimleri farklı harf ve rakamları ifade eder (Görsel 2.18).

Görsel 2.18: Braille alfabesi

B) **Braille yazı tableti;** dört ya da yirmi yedi satırlık, üst üste getirilmiş ve araları açılarak yazı yazılacak kâğıdın yerleştirildiği iki çerçeveden oluşan yazım aracıdır. Tablete kabartma yazı yazabilmek için çivi adı verilen kalem kullanılır (Görsel 2.19).

Görsel 2.19: Braille yazı tableti

C) **Braille daktilo;** üzerinde bulunan altı tuş ile Braille alfabesi yazmaya yarayan araçtır (Görsel 2.20). Daktilodaki her tuş Braille alfabesindeki altı noktanın bir noktasını basar.

Görsel 2.20: Braille daktilo

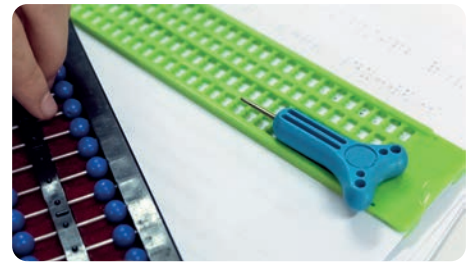
Ç) **Braille abaküs;** ağırlık, hacim ve uzunluk gibi matematiksel kavramların öğrenilmesine yardımcı araçtır (Görsel 2.21).

D) **Küp taş kasa;** çerçeve üzerinde bulunan kare çukurların oluşturduğu ve matematiksel işlem öğretiminin ilk aşamasında kullanılan araçtır.

E) **Taylor kasa;** zor matematik işlemlerinde kullanılan, üzerinde boşluklar olan kare bir levha ve boşluklara yerleştirilen köşeli taşlardan oluşan araçtır.

F) **Ekran okuyucular;** bilgisayar ekranındaki yazıları okuyan ve bireyi bilgisayarda yapılabilecek uygulamalar için yönlendiren teknolojik araçtır.

G) **Kabartma ekran;** bilgisayara bağlanabilen ve görsel ekranda beliren yazıları kabartma yazıya çeviren teknolojik araçtır.

Görsel 2.21: Braille abaküs, dörtlü yazı tableti ve kalemi (çivi)

Ğ) **Elektronik büyüteç;** az gören bireyler için yazıları büyüten, görüntünün parlaklığını ayarlayan ve yazının daha rahat okunmasını sağlayan masaüstü ya da taşınabilir teknolojik araçtır.

H) **Sesli kitap okuma cihazı;** üzerine konulduğu yazının sesli okunmasını sağlayan teknolojik araçtır.

2.2. GÖRME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Görme engelli birey ile ilgilenen bakım elemanı ve eğitim sürecinde çalışan öğretmenin engelli bireyin durumuna uygun etkinlik hazırlayabilmesi için engel türleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bireyin engel türünün, ilgi alanlarının, ihtiyaçlarının, eğitim olanaklarının ve gelişim özelliklerinin bilinmesi önemlidir.

Az gören ve tamamen göremeyen bireylere yönelik hazırlanan etkinlikler bireyin yaşına, gelişim özelliklerine göre hazırlanmalı; kişiler arası iletişimi desteklemeli, bireyin dokunma ve işitme duyularının kullanımını artırmalı ve bireyin yaşantısıyla bağlantılı olmalıdır (Görsel 2.22).

Görsel 2.22: Dokunma duyusunu kullanan görme engelli birey

2.2.1. Görme Engelli Bireylerin Eğitimi

Türkiye'de 2022 yılı itibariyle yatılı ve gündüzlü olmak üzere 16 görme engelliler ilk ve ortaokulu vardır. Görme engelli bireyler, ortaöğretim düzeyinde normal gelişim sürecindeki yaşıtlarıyla birlikte eğitim almaktadır. Bu süreçte görme engelli bireyin eğitsel tanılaması RAM'da (Rehberlik Araştırma Merkezi) oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılır. Bu tanılama sonucunda görme engeli olan birey ya özel eğitim okullarında ya da kaynaştırma ve bütünleştirme öğrencisi olarak normal okullarda eğitimine devam eder. Engelli birey; kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim aldığında yaşıtları ile iletişim kurma, sosyalleşme ve etkileşime girme becerilerini geliştirme fırsatı bulur.

2.2.2. Görme Engelli Bireylere Uygun Eğitim Ortamı

Aile bireyleri görme engelli çocuğa dokunsal temasta bulunmalıdır. Fiziksel çevreyi sözel olarak tanıtarak uyaran oluşturmalı ve aşırı koruyucu tutumdan kaçınmalıdır. Çevre düzenlemesi yapılan alanlarda bireyin yaş ve görme performansına uygun etkinlikler düzenlenmelidir.

Görsel 2.23: Görme engelli bireye uygun etkinlik ortamı

Görme engelli bireyleri etkinlik anında olası kazalardan korumak için bireyin hareket ettiği yaşam ve etkinlik alanında aşağıdaki düzenlemeler yapılır (Görsel 2.23).

- Işık seviyesi ayarlanır.
- Mobilyalar sabitlenir ve koridorlara tutunma barı monte edilir.
- Zemin daima kuru tutulur, zemine dökülen herhangi bir sıvı hemen temizlenir.
- Yaşam ve eğitim alanı düşme, yangın ve zehirlenmelere karşı kontrol edilerek daha güvenli hâle getirilir.
- Telefon gibi iletişim araçları bireyin kolay ulaşabileceği yerlerde bulundurulur.
- Sınıf içinde her malzemenin yeri belli olmalıdır. Malzemenin yeri değiştirildiğinde yeni yer bilgisi birey ile paylaşılır.
- Bireyin malzemeyi kendi başına bulabilme imkânı sağlanır.
- Sınıf ortamında az gören bireyler için ışığın göze yansımasına engel olacak şekilde oturma planı yapılır.
- Sınıf panoları hazırlanırken büyük puntolar tercih edilerek az gören bireyler desteklenir.
- Ortam temiz tutulur ve bireyin takılıp düşeceği eşyalar ortadan kaldırılır.
- Aile, görme engelli bireyin kendi odasında ya da evin diğer bölümlerinde düzenlemeler yaparak etkinlik yapma ve oyun oynaması için köşeler oluşturmalıdır.

2.2.3. Görme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Engel durumuna göre kullanılan etkinlik malzemeleri farklılık gösterir. Etkinlik malzemeleri bireyin ihtiyaçları çerçevesinde çeşitli şekillerde hazırlanarak eğitim ortamı oluşturulur.

Kullanılacak etkinlik malzemesinin seçiminde dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Etkinlik amacıyla kullanılan malzemelerin özelliği, boyutu ve işlevselliği bireyin gelişimini desteklemelidir.
- Malzeme bireyin yaşına, cinsiyetine ve ilgi alanlarına uygun olmalıdır.
- Malzeme bireyde merak uyandırmalı ve bireyi araştırmaya sevk etmelidir.
- Malzemeler kullanışlı, çok amaçlı ve taşınabilir olmalıdır.
- Etkinlik malzemeleri bireyin sağlığını ve güvenliğini korumalıdır.
- Malzemeler kolay temizlenebilmelidir.
- Bireyin dokunma duyusunu desteklemek amacıyla kabartma malzemeler tercih edilmelidir.
- Bireyin işitme duyusunu desteklemek amacıyla sesli ve müzikli malzemeler tercih edilmelidir.
- Az gören bireyler için büyük resimli ve puntosu büyük yazılı malzemeler tercih edilmelidir.

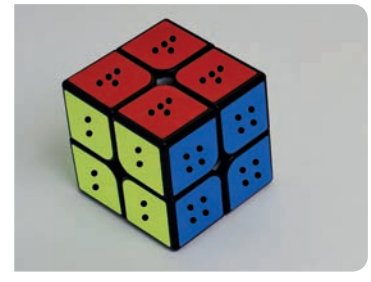
Görme engelli bireyler için kullanılabilecek etkinlik malzeme görselleri aşağıda verilmiştir.

Görsel 2.24: Dama

Görsel 2.25: Satranç

Görsel 2.26: Dokunsal rubik küp

Görsel 2.27: Kabartma içerik

Görsel 2.28: Oyun hamuru

Görsel 2.29: Yapboz

2.2.4. Görme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi

Görme engelli bireylerin bilişsel, dil, motor ve sosyal gelişimini desteklemek amacıyla bireysel etkinlikler ya da grup etkinlikleri düzenlenmelidir.

Az gören bireylere görsel algılama ve görme duyusunun işlevselliğini artırmaya yönelik etkinlikler, tamamen göremeyen bireylere ise dokunsal ve işitsel etkinlikler düzenlenmelidir. Görme engelli bireylere düzenlenen etkinlikler öncelikle nesneleri somutlaştırmaya yönelik, ardından tüm gelişim özelliklerini destekleyici nitelikte olmalıdır. Eğitim ortamında uygulanan etkinliklerin hayata geçirilebilmesi için engelli bireyin ailesinin desteği de sağlanmalıdır.

Tamamen görmeyen bireylerde etkinlikler önce bireyle yapılmalı; az gören bireylerde ise bireyin görme yetisine göre düzenlenmelidir (Görsel 2.30).

Görsel 2.30: Kayak yapan görme engelli birey

Görme engelli bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler aşağıda sıralanmıştır.

- **Bağımsız Hareket Etme Etkinlikleri:** Bireyin yer değiştirme ya da olduğu yerde vücut dengesini sağlama, hareket becerisi kazanma ve bu becerilere uygun vücut bölümlerini kullanma etkinlikleridir.
- **Kavram Geliştirme Etkinlikleri:** Dinleme, anlama, okuma ve yazma becerisini kullanarak bireyin kendini ifade etme, iletişim kurma ve dramatik oyunlarla sosyal becerilerini geliştirme etkinlikleridir.
- **Oyun Etkinlikleri:** Oyunda kullanılan malzemeleri duyu organlarını kullanarak ayırt etme, oyunun kurallarını kavrama, oyun taktiği geliştirme etkinlikleridir.
- **Müzik, Spor, Gezi ve Doğa Konulu Serbest Zaman Etkinlikleri:** Şarkı ve tekerleme söyleme, müziğe uygun ritim tutma, sportif faaliyetlere katılma, gezide anlatılanları işitme duyusu ile algılama, toprağa dokunarak ve koklayarak hissetme etkinlikleridir.

Görme engelli bireylerde beceri gerektiren etkinlikler düzenlenirken dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Beceri öğretiminde parçadan bütüne, kolaydan zora doğru bir yol izlenmelidir.
- Bireyin bağımsız olarak hangi becerileri yapıp hangilerini yapamadığı gözlenmelidir.
- Bağımsız beceriler için birey teşvik edilmelidir.
- Beceri bireye sözel olarak açıklanmalıdır.
- Etkinlik nesnesi bireyin eline verilerek nesneye dokunması sağlanmalıdır.
- Bireyin önce yardımsız olarak beceriyi yapmasına izin verilmelidir.
- Etkinlik sonunda birey takdir edilmelidir.
- Bireyin ailesine aynı etkinliği evde de tekrar etmesinin öğrenmeyi kolaylaştıracağı anlatılmalıdır.
- Beceri gerektiren etkinliklerde her etkinlik tekrarında yapılan yardım giderek azaltılmalıdır.
- Birey beceriyi kendi başına yapana dek beceri etkinliği tekrarlanmalıdır.

Sıra Sizde

Görme engeli başlangıç yaşının bireyin etkinliklere katılımına etkisini araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

2.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Tak-Çıkar

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 5-7 yaş arasındaki görme engelli bireyin bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 5-7 yaş arasındaki görme engelli bireyin dokunduğu geometrik şekli tabla üzerinde bulunan aynı şekildeki boşluğa yerleştirmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Tak-Çıkar" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Tahtadan oyulmuş geometrik şekil tablası ve geometrik şekiller (Görsel 2.31).

Görsel 2.31: Geometrik şekiller ve tablası

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Geometrik şekilleri ve tablasını hazırlayınız.
3. Tahtadan yapılmış geometrik şekilleri eline almasını isteyiniz.
4. Eline aldığı geometrik şeklin adını söylemesini isteyiniz.
5. Şeklin kenar ve köşe sayısını söylemesini isteyiniz.
6. Tabladaki oyulmuş alanlara dokunmasını söyleyiniz.
7. Oyulmuş alanın kenar ve köşe sayısını söylemesini isteyiniz.
8. Eline aldığı geometrik şekli tabladaki aynı şekildeki boşluğa takmasını isteyiniz.
9. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

2.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Dinle ve Söyle

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 3-6 yaş arasındaki görme engelli bireyin dil gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 3-6 yaş arasındaki görme engelli bireyin dinlediği sesin yönü ile ilgili tahminde bulunmasını ve dinlediği sese benzer ses çıkarmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak sağlayınız.

"Dinle ve Söyle" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Ses kaydı, müzik çalar, sesli oyuncak hayvanlar (Görsel 2.32).

Görsel 2.32: Ses kaydı alınabilecek hayvanlar

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Kedi, köpek, kuzu, kuş, ördek, tavuk gibi hayvan sesleri ve dere, yağmur, rüzgâr gibi doğa seslerine ait kayıt hazırlayınız.
3. Bireye sesleri etkinlik alanının farklı köşelerinden dinletiniz.
4. Bireyden dinlediği sesin ne sesi olduğunu söylemesini isteyiniz.
5. Bireye yüzünü dinlediği sesin geldiği yöne (ön, arka, sağ, sol) dönmesini söyleyiniz.
6. Bireyden dinlediği sesleri çıkarmasını isteyiniz.
7. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

2.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Ritim ve Dans

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-11 yaş arasındaki görme engelli bireyin motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-11 yaş arasındaki görme engelli bireyin ritim eşliğinde dans etmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak sağlayınız.

"Ritim ve Dans" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Müzik çalar, hızlı ve yavaş müzik kaydı.

Görsel 2.33: Ritme uygun dans eden bireyler

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Hızlı ve yavaş ritimlerden oluşan müzik kayıtları yapınız.
3. Bireye hızlı ve yavaş ritimdeki müzikleri dinletiniz.
4. Bireyden müziğin ritmine uygun alkış yapmasını isteyiniz.
5. Bireyden müziğin ritmine uygun dans etmesini isteyiniz (Görsel 2.33).
6. Bireye dans hareketlerini art arda tekrarlamasını söyleyiniz.
7. Müziğin ritmini yavaşlatınız.
8. Bireyin vücudunu dinlendirmesi için yavaş müzik ritmi eşliğinde oturmasını isteyiniz.
9. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

2.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Haydi Söyle

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-18 yaş arasındaki görme engelli bireyin sosyal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-18 yaş arasındaki görme engelli bireyin koroda şarkı söylemesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak sağlayınız.

"Haydi Söyle" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Müzik çalar, şarkı kayıtları.

Görsel 2.34: Koroda şarkı söyleyen görme engelli birey

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Görme engelli bireye sevdiği şarkıları sorunuz.
3. Koroda söylenebilecek şarkıları belirleyiniz.
4. Bu şarkıları görme engelli bireye tekrar ederek dinletiniz.
5. Bireyin şarkıları öğrenmesi için koro arkadaşlarından yardım alınız.
6. Görme engelli bireyden bu şarkıları söylemesini isteyiniz.
7. Koro ile birlikte prova yaparak bireyin uyum sürecine destek olunuz.
8. Sosyal etkinliklerde koroya görev veriniz (Görsel 2.34).
9. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

2.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Kurallı Hayat

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-8 yaş arasındaki görme engelli bireyin sosyal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-8 yaş arasındaki görme engelli bireyin değişik ortamlarda kurallara uygun davranmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak sağlayınız.

"Kurallı Hayat" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Önceden hazırladığınız bir gezi hikâyesi (Görsel 2.35).

Görsel 2.35: Geziye giden bireyler

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Bir gezi hikâyesi hazırlayınız.
3. Bireye hazırladığınız gezi hikâyesini okuyunuz.
4. Bireye, yaşamın düzeni için kuralların gerekliliğini açıklayınız.
5. Bireye, hangi alanlarda kural konulabileceğine ilişkin görüşlerini sorunuz.
6. Bireye, sınıf olarak yapılan bir geziye giderken, gezi sırasında ve geziden dönerken uyması gerekli kuralların neler olabileceğini sorunuz.
7. Kurallara uymayan bireyi nazikçe uyarılabileceğini belirtiniz.
8. Kuralların herkes için aynı olduğu vurgusunu yapınız.
9. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

2.6. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Hareket Zamanı

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 19-65 yaş arasındaki bireyin fiziksel aktivitesini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 19-65 yaş arasındaki bireyin sevdiği sportif faaliyetlere katılımının desteklenmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak sağlayınız.

"Hareket Zamanı" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli spor malzemeleri.

Görsel 2.36: Yürüyüş yapan görme engelli birey

Etkinlik Süreci

1. Bireye, bireysel ya da grup hâlinde yapılan sportif faaliyetlerin bireyin sosyalleşmesi üzerine olan etkisini açıklayınız.
2. Fiziksel aktivitenin beden sağlığı üzerine olumlu etkilerini açıklayınız.
3. Bireye paralimpik spor dalları konusunda bilgi veriniz.
4. Bireye ilgi duyduğu sportif faaliyetleri sorunuz.
5. Bireyle birlikte yürüme, koşma ve topa vurma çalışması yapınız (Görsel 2.36).
6. İlgilendiği spor dalıyla ilgili destek alabileceği kurum ve kuruluşları söyleyiniz.
7. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (.....) Görme engeli sıklığını azaltmak için göz kusurlarının erken tanı ve tedavisi yapılmalıdır.

2. (.....) Görme engelli birey ile konuşurken uzun ve karmaşık cümleler kurulmalıdır.

3. (.....) Görme engelinin yasal tanımı, bireylerin görsel işlevde bulunma düzeyleri hakkında bilgi vermektedir.

4. (.....) Az gören bireylere görsel algılama işlevselliğini artırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmelidir.

5. (.....) Sınıf oturma planı az gören bireylerde ışığın göze yansımasını sağlayacak şekilde yapılmalıdır.

B) Aşağıda verilen tanımlarla kavramları eşleştiriniz. Eşleştirmeyi yaparken tanımların önündeki boşluğa ilgili kavramı gösteren harfi yazınız.

Tanımlar	Kavramlar
6. (....) Göz küresinin en dışını çevreleyen, parlak beyaz renkli ve gözün şeklini korumakla görevli tabakadır. **7.** (....) Az ışıkta bile nesnelerin kısmen algılanmasını sağlayan ve nesneleri kabaca görüntüleyen foto reseptörlerdir. **8.** (....) Bireyin ışık görmesi ve sadece el hareketlerini algılayabilmesidir. **9.** (....) Ağırlık, uzunluk gibi matematiksel kavramların gelişimine yardımcı araçtır. **10.** (....) Bireyin başını çevirmeden görebildiği yaklaşık 180 derecelik alana ait görmenin değerlendirilmesidir.	**A) Koni Hücreleri** **B) Kornea** **C) Görme Alanı** **Ç) Ağır Görme Engelli** **D) Braille Abaküs** **E) Sklera** **F) Braille Yazı Tableti** **G) Çubuk Hücreleri** **H) Fonksiyonel Körlük**

C) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi görme duyusunun bireye sağladığı yararlardan biridir?

A) Dengeyi sağlamak
B) Dil gelişimini desteklemek
C) Duyuları güdülemek
D) Hareket hâlinde olmak
E) Vücudun koordinasyonunu sağlamak

12. Aşağıdaki durumlardan hangisi doğum sonrası görme yetersizliği sebepleri arasında yer almaz?

A) Albinizm
B) Diabetes mellitus
C) Katarakt
D) Makula dejenerasyonu
E) Retina dekolmanı

13. Görme yetersizliğinin tanımlanmasında kullanılan değerlendirmeler aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru verilmiştir?

A) Algı-Duyum
B) Görme alanı-Görme keskinliği
C) Fonksiyonel-Anatomik
D) Optimal görme-Minimal görme
E) Sürekli-Süresiz

14. Aşağıdaki yapılardan hangisi gözün koroid tabakası içerisinde yer almaz?

A) Göz merceği
B) İris
C) Pupilla
D) Sarı nokta
E) Siliyer cisim

15. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde göze giren ışığı kıran göz yapıları sırasıyla verilmiştir?

A) Çubuk hücreleri-Optik kiyazma
B) Göz kapakları-Sklera
C) Göz kasları-Retina
D) İris-Koni hücreleri
E) Kornea-Göz merceği

16. Tamamen göremeyen bireylere yönelik etkinlik düzenlerken aşağıdakilerden hangisi kullanılmaz?

A) Braille alfabesi
B) Çevre düzenlemesi
C) Dokunsal eğitim materyalleri
D) İşitsel eğitim materyalleri
E) Puntosu büyük panolar

17. Aşağıdakilerden hangisi görme engelli bireyin eğitimine yardımcı araç gereçten biridir?

A) Beyaz baston
B) Braille yazı tableti
C) Konuşan saat
D) Rehber gözlük
E) Rehber köpek

18. Aşağıdakilerden hangisi görme engelli bireyleri etkinlik esnasında olası kazalardan korumak için dikkat edilmesi gereken noktalar arasında yer almaz?

A) Etkinlik zeminini kuru tutma
B) Fiziksel çevreyi sözel olarak tanıtma
C) Koruyucu tutum geliştirme
D) Mobilyaları sabitleme
E) Ortamın ışık seviyesini ayarlama

19. I- Nesneler arası bağlantı kurma becerisi

II- Deneyim geliştirme becerisi

III- Kavramı şematize etme becerisi

Yukarıda verilen bilgiler görme engelli bireyin gelişim düzeylerinden hangisi ile ilgilidir?

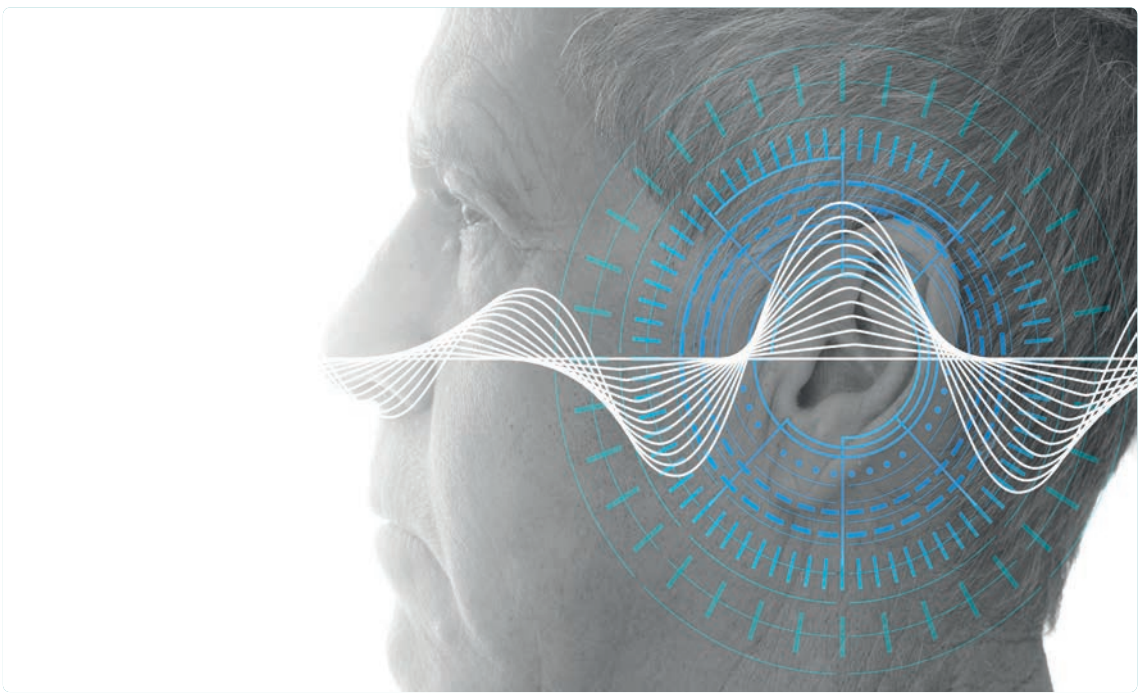
A) Bilişsel
B) Dil
C) Motor
D) Ruhsal
E) Sosyal

20. Aşağıdakilerden hangisi görme engelli bireylere yönelik beceri gerektiren etkinlik düzenlerken dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir?

A) Etkinlikte beceri gerektiren durum bireye yazılı olarak verilir.
B) Etkinlik yaparken birey zorlanıyor ise sonlandırılır.
C) Etkinlik yaparken bütünden parçaya doğru bir yol izlenir.
D) Etkinlik önce görme engelli bireyin kendisi tarafından yapılır.
E) Etkinlik bitince beceri durumuna göre birey eleştirilir.

3.
ÖĞRENME BİRİMİ

İŞİTME ENGELLİ BİREYLER

KONULAR

3.1. İŞİTME ENGELİ

3.2. İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Kulak
- İşitme
- Sağırlık
- Yetersizlik
- Odyometri
- İşaret dili
- İşitme cihazı

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- İşitme Engelinin Tanımı
- İşitme Duyusu Ve Özellikleri
- İşitme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar
- İşitme Engelini Tanılama Yöntemleri
- İşitme Engelli Bireyin Özellikleri
- İşitme Engelli Bireyin Kullandığı Araç Gereçler
- İşitme Engelli Bireye Yönelik Etkinlik Düzenleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İşitme kaybına sebep olabilecek durumları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. İşitme engelli bireyler için ne gibi aktiviteler yapılabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.1. İŞİTME ENGELİ

İşitme, çevredeki seslerin dış kulak yolundan alınarak iç kulağa aktarılması, iç kulakta oluşan seslerin beyindeki işitme merkezine iletilmesi ve algılanması sürecidir.

Kulağın duyma görevini yeterince yerine getirememesi sonucu bireyin herhangi bir frekansta (sesin birim zamandaki titreşim sayısı) verilen sesi işitememesi durumu **işitme engelidir**. Tek ya da iki kulağında işitme duyusunun kısmen ya da tamamen kaybından dolayı işitme duyusu ile alması gereken uyarıcılardan yoksun kalan birey **işitme engellidir.**

İşitme işlevinin gerçekleşebilmesi için işitme organı ile beyindeki işitme merkezi arasındaki sinirsel uyarıların tamamı işlevsel olmalıdır.

İşitme duyusunun bireye sağladığı yararlar aşağıda sıralanmıştır.

- Dil gelişimini destekler.
- İletişimi sağlar.
- Tehlikelere karşı korunmayı kolaylaştırır.
- Dış dünyanın algılanmasını ve anlamlandırılmasını sağlar.
- Vücudun denge ve koordinasyonunu sağlar.

Bilgi Kutusu

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Şubat 2022 Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ne göre Türkiye'de işitmede zorluk yaşayan 835.000 kişi vardır. Bu sayının 406.000'i erkek, 429.000'i kadın nüfustur.

3.1.1. İşitme Engelinin Sınıflandırılması

Tek ya da iki kulağı etkileyen işitme engeli, sağırlık ve işitme yetersizliği olarak ikiye ayrılır. Bu durum kulak burun boğaz uzmanı muayenesi sonucu işitme yetersizliği derecesinin tespitiyle saptanır.

İşitme engelinin tespitinde işitme kaybının sınıflandırılması da önemlidir. **İşitme kaybı;** işitme kaybının meydana geldiği bölgeye, işitme kaybının derecesine ve işitme kaybının oluş zamanına göre üç bölümde sınıflandırılır.

3.1.1.1. İşitme Kaybının Meydana Geldiği Bölgeye Göre Sınıflandırma

İşitme kaybının meydana geldiği bölgeye göre yapılan sınıflandırma aşağıda sıralanmıştır.

- İşitme siniri, iç kulak ve beyin ile ilgili hastalıklarda **sensörinöral tip işitme kaybı**

- Dış ve orta kulakla ilgili hastalıklarda **iletim tipi işitme kaybı**
- Hem sensörinöral hem de iletim tipi kayıp birlikte görülüyorsa **mikst (karma) tip işitme kaybı**
- Beyindeki işitme merkezinin hasar görmesi sonucu **merkezî işitme kaybı**
- Yapısal bir bozukluk olmaksızın psikolojik ve sosyal nedenlere bağlı olarak görülen **işlevsel işitme kaybı**

3.1.1.2. İşitme Kaybının Derecesine Göre Sınıflandırma

İşitme kaybının derecesine göre sınıflandırılması Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1: İşitme Kaybının Çocuk ve Erişkinlerde Derecesine Göre Sınıflandırılması

İşitme Kaybının Derecesine Göre Sınıflandırma		
İşitme Kaybı Derecesi	**Çocuk**	**Erişkin**
Çok Hafif	16-25 dB	21-35 dB
Hafif	26-40 dB	36-45 dB
Orta	41-55 dB	46-55 dB
Orta-İleri	56-70 dB	56-70 dB
İleri	71-90 dB	71-90 dB
Çok ileri	91 dB ve üstü	91 dB ve üstü

3.1.1.3. İşitme Kaybını Oluş Zamanına Göre Sınıflandırma

İşitme kaybı oluşması yaş seviyesine göre değişiklik gösterir.

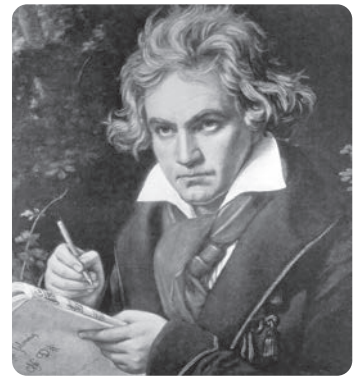
- Konuşma dilini öğrenmeden önce (3 yaşa kadar) meydana gelen ve konuşmanın gelişmesinde zorluk yaşanan **dil öncesi konuşma engelidir.**
- Temel konuşma becerileri kazanıldıktan sonra (6 yaş sonrası) ortaya çıkan ve konuşma dilinin geliştirilmesi imkânı olan **dil sonrası konuşma engelidir.**

Bilgi Kutusu

Ampulün mucidi Thomas Edison (Tomas Edisın) işitme engeline rağmen çok sayıda buluş yapmıştır (Görsel 3.1). Dünyaca ünlü müzisyen Ludwig Van Beethoven 9. Senfoniyi işitme yetisini tamamen kaybettikten sonra bestelemiştir (Görsel 3.2).

Görsel 3.1: Thomas Edison

Görsel 3.2: Ludwig Van Beethoven

3.1.2. İşitme Engeli Belirtileri

İşitme engelli bireylerde görülen belirtiler aşağıda sıralanmıştır.

- Kulak çınlaması, kulak ağrısı
- Kulak akıntısı
- Denge bozukluğu
- Çevreye karşı bakışlarda anlamsızlık
- Konuşma sırasında yüz yüze bakma isteği
- Konuşanı dinleme sırasında konuşan bireye yaklaşma
- Çevreden gelen seslere duyarsızlık
- Konuşma sırasında ses tonu ve vurgusunda değişiklik olması
- Konuşma seslerinin karıştırılması
- Kelimelerin yanlış söylenişi
- Gürültülü ortamda rahatsızlık duymama
- Konuşulanları yanlış anlama

İşitme yetersizliği olan birey ile sağır birey arasında bazı farklar vardır. Bu farklardan bazıları Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2: İşitme Yetersizliği Olan Birey ve Sağır Birey Arasındaki Farklar

İşitme Yetersizliği Olan Birey	Sağır Birey
• İşitme kalıntısı vardır.	• İşitme kalıntısı yoktur.
• İşitme kaybının derecesine göre sesleri ayırt edebilir.	• Sesleri ayırt etme yeteneği yoktur.
• İşitme kaybının derecesine göre sessiz ortamda işitebilir.	• Sessiz ortamda bile işitemez.
• Sesin geldiği yönü tespit etmekte zorlanabilir.	• Sesin geldiği yönü tespit edemez.
• İşitsel faaliyetlerde zorlanabilir.	• İşitsel faaliyetlerde zorlanır.
• Konuşması bağırma şeklinde olabilir.	• Konuşması bağırma şeklindedir.
• Konuşurken bazı sesleri atlayabilir.	• Konuşurken bazı sesleri atlar.
• İşitsel malzemelerle işitmesi kısmen artırılabilir.	• İşitsel malzemeler işitmesini etkilemez.
• Kendini ifade etmekte zorluk çekebilir.	• Kendini ifade etmekte zorluk çeker.

Bilgi Kutusu

İşitme kayıpları geçici ya da sürekli işitme kaybı şeklinde olabilir. Frekansı 100-10.000 Mhz. (mega hertz) ve 85 desibel [dB. (sesin şiddeti)] düzeyinde sese uzun süre maruz kalmak, basit kafa travmaları ve duygu durumu gibi faktörler geçici ya da sürekli işitme kaybına sebep olabilir.

3.1.3. İşitme Engelinin Sebepleri

İşitme engeli; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası ortaya çıkışına göre sınıflandırılır (Tablo 3.3).

Tablo 3.3: İşitme Engeli Sebepleri

Doğum Öncesi İşitme Engeli Sebepleri	• Kalıtım • Akraba evliliği • Anne ve bebek arasındaki kan uyuşmazlığı • Annenin gebelikte geçirdiği bulaşıcı hastalıklar (kızamıkçık, kabakulak, hepatit, sifiliz, toksoplazma, herpes simpleks) • Annenin gebelikte radyasyona maruz kalması • Annede kronik hastalık varlığı • Gebelikte kaza geçirme, çarpma ve yaralanmalar • Gebenin madde bağımlılığı • Gebelikte kontrolsüz ilaç kullanımı
Doğum Sırası İşitme Engeli Sebepleri	• Doğum travmaları • Uzamış veya zor doğum eylemi • Prematüre doğum • Düşük doğum ağırlığı • Apgar skorunun (yeni doğanın renk, solunum, kalp atımı, kas tonusu ve reflekslerinin değerlendirilmesinde kullanılan puanlama sistemi) düşük olması (0-3 puan arası)
Doğum Sonrası İşitme Engeli Sebepleri	• Orta ve iç kulaktaki yapısal anomali ve zedelenmeler [otoskleroz (orta kulak ve iç kulakta anormal kemik oluşumu), tümör vb.] • Geçirilmiş orta kulak enfeksiyonları, menenjit, ensefalit gibi ateşli hastalıklar • Yüksek ateşe bağlı geçirilmiş havale • Bireyin düşme ve çarpma sonucu kafa travmalarına maruz kalması • Uzun süre yüksek sese maruz kalma • Kulağa yabancı cisim sokma • İşitme kaybına sebep olabilecek ilaçların kontrolsüz kullanımı • İşitme sinirinin yaşlanmayla birlikte işlevini kaybetmesi • Kan değişimine ihtiyaç duyulan yeni doğan sarılığı

Sıra Sizde

İşitme kaybına sebep olan kalıtımsal hastalıkları araştırarak elde ettiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Kutusu

İskoçyalı bilim insanı, annesi ve eşi işitme engelli olan Alexander Graham Bell, işitme engelliler için yaptığı çalışmalar sırasında telefonu icat etmiştir (Görsel 3.3). Bell'in hayatı boyunca yaptığı çalışmalarından dolayı doğum günü olan 3 Mart "Dünya Kulak ve İşitme Günü" olarak belirlenmiştir.

Görsel 3.3: Alexander Graham Bell

3.1.3.1. İşitme Engeli Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda işitme engeli sıklığını azaltmak için işitme engeli sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik önlemler alınmalıdır.

İşitme engeli sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Bireylere akraba evliliklerinin sakıncaları ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Gebeye; gebelik, doğum süreci, lohusalık ve bebek bakımı ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Ailede işitme yetersizliğine sebep olabilen hastalıkların farkında olmak
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda bilgilendirme yapmak
- Gebenin kontrollerini düzenli yapmak
- Gebeyi enfeksiyonlardan korumak
- Gebeyi radyasyondan uzak tutmak
- Gebenin kronik hastalıklarının takip ve tedavisini yapmak
- Prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeklerin gelişimini takip etmek
- Bebeklik dönemi aşılarını tam uygulamak
- Yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan işitme kaybının takibini yapmak
- İlaçları doktor tavsiyesinde verilen süre ve dozda kullanmak
- Bireyin havale geçirmesini önlemek, vücut ısısını normal sınırlarda tutmak
- Bireyi kafa travmalarından korumak
- İşitme engelli bireyin erken tanı ve tedavisini sağlamak (Görsel 3.4)

Bilgi Kutusu

Yeni doğan her 1000 bebekten 1 ila 3'ü işitme kaybıyla doğmaktadır. Çocukluk döneminde geçirilen hastalıklar, kulak enfeksiyonları, kazalar ve kullanılan bazı ilaçlarla bu oran binde 6'ya çıkmaktadır.

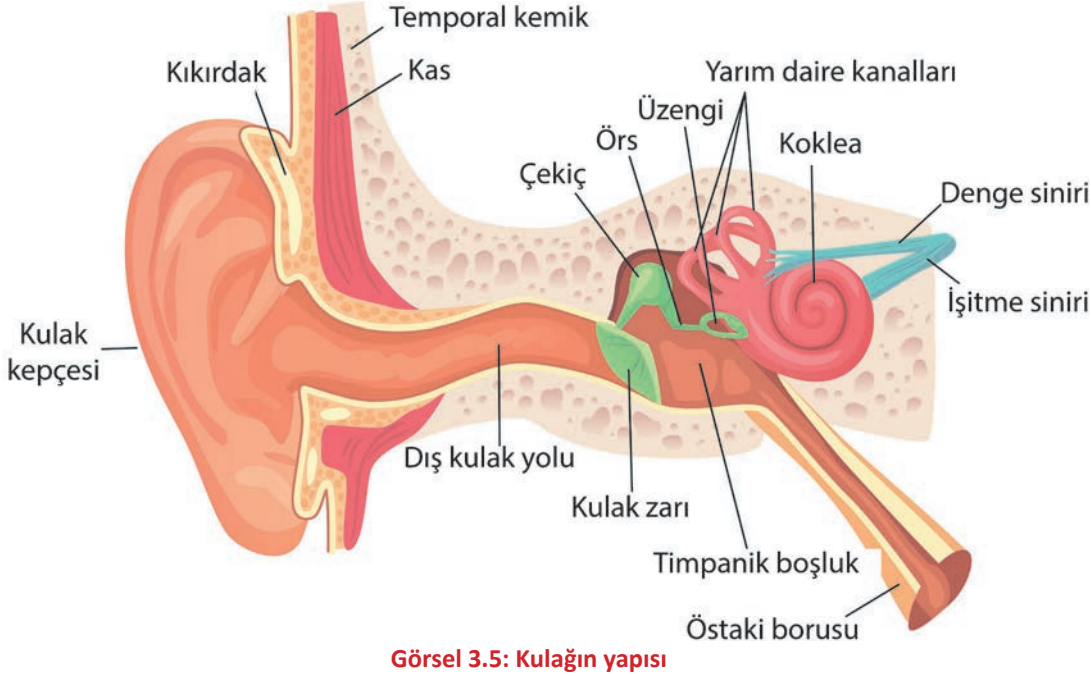

Görsel 3.4: Kulak muayenesi

3.1.4. İşitme Duyusu ve Özellikleri

İşitme, kulak (auris) aracılığıyla çevreden gelen ses dalgalarını algılamak ve duymaktır. Kulak, işitme duyusu ve denge organı olup çift organlardandır. İşitme ve denge siniri 8. kafa çifti olan **nervus vestibülo koklearistir.** İşitme duyusunun gelişimi birey anne karnındayken başlar. Bebekler doğar doğmaz işitme yoluyla çevrelerini algılar, zamanla duydukları seslere anlam verir ve konuşurlar.

Kulağın ses dalgalarını toplama, toplanan ses dalgalarını duyarlı reseptörlere ulaştırma, sesle ilgili sinirsel uyartıları başlatma ve vücut dengesini sağlama gibi görevleri vardır. **Kulak;** dış kulak, orta kulak ve iç kulak olmak üzere üç bölümden oluşur (Görsel 3.5).

Görsel 3.5: Kulağın yapısı

A) Dış Kulak: Kulak kepçesinden kulak zarına kadar uzanan, çevreden gelen ses dalgalarını toplayarak kulak zarına ileten bölümdür. Kulak kepçesi ve dış kulak yolu olmak üzere iki kısımdan oluşur.

1. **Kulak kepçesi:** Çevreden gelen ses dalgalarını toplayan ve dış kulak yoluna ileten; kıkırdak, yağ ve bağ dokudan oluşan yapıdır.
2. **Dış kulak yolu:** Kulak kepçesi ile kulak zarı arasında, yaklaşık 2,5-3 cm uzunluğunda ve 7 mm çapında S şeklinde kanaldır. Dış kulak ile orta kulak arasında kulak zarı bulunur. Kulak zarı, dış kulak yolundan gelen sesleri titreştirerek orta kulaktaki işitme kemikçiklerine iletir. Dış kulak yolunda kir birikmesiyle oluşan **buşon,** geçici işitme kaybına yol açabilir. Dış kulak yolu temizliğine önem verilmelidir.

B) Orta Kulak: Temporal kemik (şakak kemiği) içinde bulunan orta kulak, dış kulaktan gelen ses dalgalarını iç kulağa ileten mukoza ile kaplı kulak bölümüdür. Orta kulak timpanik boşluk ve işitme kemikçikleri olmak üzere iki kısımdan oluşur.

1. **Timpanik boşluk:** Orta kulağın içinde bulunan boşluktur. Boşluğun ön duvarında östaki borusu bulunur. Östaki borusu orta kulağı yutağa bağlayan, esneme ve yutma refleksleriyle kulak zarının iki tarafındaki hava ve ses basıncını eşitlemekten sorumlu 3,5-4 cm uzunluğunda kanaldır.

2. **İşitme kemikçikleri:** İşitme kemikçikleri: Orta kulakta ligament ve eklemlerle orta kulak boşluğunda asılı duran üç adet hareketli işitme kemikçiği bulunur. Kulak zarından aldıkları ses, titreşimlerini güçlendirerek iç kulağa ileten bu kemikçikler; en dışta bulunan ve en büyük olan **çekiç,** ortada bulunan **örs**, en içte bulunan ve en küçük olan **üzengi** kemikçiğidir.

C) **İç Kulak:** Temporal kemiğin pars petroza bölümünde (oksipital ve sfenoid kemikler arasında kalan bölüm) yer alan işitme ve dengeden sorumlu kulak bölümüdür. İç kulak, kemik labirent ve zar labirent olmak üzere iki bölümden oluşur.

1. **Kemik labirent:** Perilenf sıvı (sodyum bakımından zengin, potasyum bakımından fakir, BOS özelliği taşıyan vücut sıvısı) ile dolu olan bu kısım zar labirentin etrafını çevreler. Kemik labirent önde koklea, ortada vestibulum ve arkada yarım daire kanalları olmak üzere üç bölümden oluşur.

   a) **Koklea;** salyangoza benzeyen, kendi üzerinde kıvrılan üç kanallı sarmal yapıya sahip, işitmeden sorumlu, iç kulağın ön kısmında bulunan bölümdür. İşitme reseptörlerini içeren korti organını taşır. Kokleada perilenf ve endolenf (potasyum bakımından zengin, sodyum bakımından fakir vücut sıvısı) sıvıları bulunur. Kokleada bulunan bu sıvılar birbirine karışmaz.

   b) **Vestibulum;** kemik labirentin ortasında yer alan önde koklea arkada yarım daire kanalları ile komşu olan, vücudun dengesinden sorumlu, içinde zar labirentin vestibüler kısmını barındıran oval şekilli boşluktur.

   c) **Yarım daire kanalları;** vestibulumun arka kısmında yer alan ve hepsi vestibuluma açılan, vestibulum ile birlikte vücudun dengesinden sorumlu üç adet yarım daire kanalı bulunur.

2. **Zar labirent:** Kemik labirentin içinde bulunan, endolenf sıvı ile dolu olan, kanal ve keselerden oluşan yapıdır. İşitmeden sorumlu zar labirent bölümü koklear labirenttir. Vücudun dengesinden sorumlu zar labirent bölümü vestibüler labirenttir.

İşitme İşlevi: Çevreden gelen ses dalgaları, kulak kepçesi tarafından toplanarak önce dış kulak yoluna ardından kulak zarına gelir ve kulak zarını titreştirir (Görsel 3.6). Titreşen kulak zarı orta kulakta bulunan çekiç, örs ve üzengi kemikçiklerini titreştirir ve titreşen kemikçikler sesin şiddetini 15-20 kat artırır. Orta kulağın üzengi kemikçiğinden gelen ses titreşimleri iç kulağın oval penceresini titreştirerek kemik labirentin perilenf sıvısını harekete geçirir. Bu hareket kokleada bulunan korti organı reseptörlerini uyarır ve oluşan uyartı, işitme siniri ile önce beynin talamus kısmına ardından beynin temporal lobunda bulunan işitme merkezine iletilir.

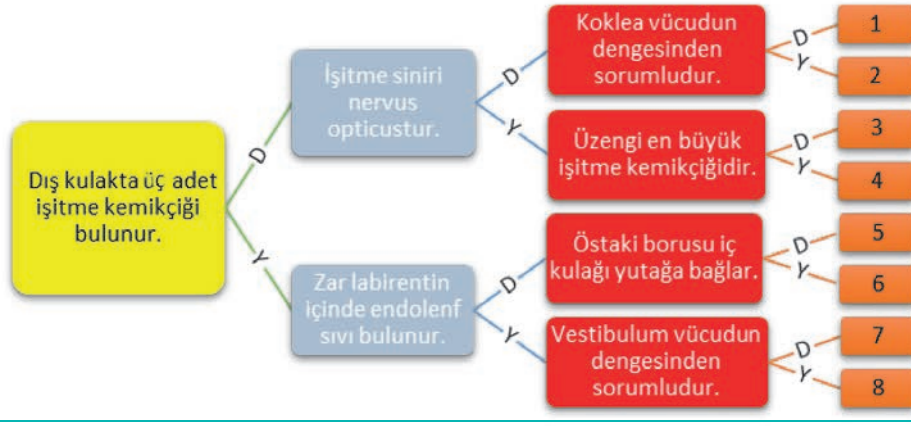
Görsel 3.6: İşitme işlevi

Bilgi Kutusu

Kulak 20-20.000 Hz. arasındaki frekansları duyar ve konuşma sesleri 500-2000 Hz. arasındadır. Frekansı 20 Hz.ten düşük olan seslere **infrasonik (subsonik) ses**, frekansı 20.000 Hz.ten yüksek olan seslere **ultrasonik ses** denir.

Sıra Sizde

Aşağıda işitmeye ilişkin verilen ilk bilgiden hareketle yargı doğru ise D, yanlış ise Y belirlemesi yaparak kaç numaralı kutuya ulaşacağınızı tespit ediniz.

3.1.5. İşitme Engeli İle İlgili Temel Kavramlar

İşitme engeli ile ilgili sık kullanılan kavramlar aşağıda sıralanmıştır.

Sağır: İşitmeye yardımcı teknolojiler yardımıyla ya da teknolojik cihaz olmaksızın dile ilişkin bilgileri işitme kalıntısını kullanarak elde etmesi mümkün olmayan bireydir.

İşitme Yetersizliği: İşitme kaybının derecesine göre bireyin işitme kalıntısına sahip olması ve bireyin işitmeye yardımcı teknolojiler yardımıyla dile ilişkin bilgileri edinebilmesidir. İşitme kaybı sonucu bireyde gözlenen yetersizlik durumudur.

İşitme Kaybı: İşitme duyarlılığının azalmasıdır.

Sürekli İşitme Kaybı: Kulaktaki yapı ve işlevsel bozukluğa sebep olan faktör düzeltildikten sonra da devam eden işitme kaybıdır.

Geçici İşitme Kaybı: Kulaktaki yapı ve işlevsel bozukluğa sebep olan faktörün düzeltilmesiyle sonlanan işitme kaybıdır.

İşitme Kalıntısı: Bireydeki mevcut işitme kaybına rağmen bireyin işitme fizyolojisinde canlılık gösteren alanlardır.

İşitme Eşiği: Bireyin duyabildiği en küçük ses şiddetidir.

İşitme Duyarlılığı: Bireyin dışarıdan gelen konuşma sesleri ve saf sesleri ayırt edebilmesi ve işitmesidir.

3.1.6. İşitme Engellilerde Tanılama Yöntemleri

İşitme engelinin erken yaşta tespit edilmesi engelli bireyin uygun cihazı erken dönemde kullanabilmesinde; bireye verilecek eğitimin erken dönemde başlamasında; bireyin bilişsel, dil ve sosyal gelişiminin hızlanmasında etkilidir.

Bireylerde işitmenin değerlendirilmesinde ilk ve en önemli aşama anamnez alınmasıdır. İşitme engelinin tıbbi olarak tespit edilebilmesi amacıyla **davranış testleri** ve **objektif testler** kullanılır. Objektif testler ve davranış testleri kullanılarak bireyin her iki kulağı için ayrı ayrı işitme engel yüzdesi belirlenmelidir.

Davranış Testleri: Bireyin işitsel uyaranlara verdiği istemli ya da istemsiz tepkilerin kaydedilmesidir.

Uygulanan davranış testleri aşağıda sıralanmıştır.

Davranış gözlemi: Altı aylığa kadar olan bebeklerin seslere karşı gösterdiği irkilme, göz kırpma, hareketlenme ve sessizlik gibi davranışlarını izlemek amacıyla uygulanan testlerdir.

Dikkat çekme testi: Altı aylıktan büyük bebeklerin işitme hassasiyetini değerlendirmek amacıyla bebeğe kulak hizasından işitsel uyaran verilmesi ve verilen uyarana karşı bebeğin başını sesin geldiği yöne çevirerek gösterdiği tepkinin değerlendirilmesidir.

Görsel pekiştirmeli odyometri: Altı ay ile üç yaş arasındaki çocuklara uygulanan, çocuğun ses kaynağını aramak amacıyla başını hareket ettirme davranışını pekiştirmek amacıyla ışık ya da hareketli malzemeler gösterilmesi temeline dayanan testtir.

Performans testi: Dil kullanmaya gerek olmadan çocuğun işitsel uyaranları duyduğunda belirli bir hareketi yapmaya şartlanması durumudur (ses duyduğunda el çırpma gibi).

Saf ses odyometrisi: Ses geçirmeyen odalarda, bireyin her iki kulağına herhangi bir işitme cihazı ya da işitme protezi kullanılmadan ses verilerek 500, 1000, 2000 ve 4000 hertzdeki [Hz. (işitme aralığı ölçüm birimi)] işitme seviyelerinin kaydedilmesidir. Her iki kulağın değişik frekanslardaki (ince ve kalın seslerde) duyabildiği en az ses şiddetini (duyma eşiği) belirlemek amacıyla kullanılır (Görsel 3.7).

Görsel 3.7: Saf ses odyometrisi

Objektif Testler: Çocuklar ve mental retardasyonu olan bireylerde saf ses odyometrisi gibi davranış testleri ile değerlendirme yapılamadığı durumlarda uygulanan testlerdir.

Uygulanan objektif testler aşağıda sıralanmıştır.

Akustik immitansmetri testi: Kulak zarı ve orta kulak fonksiyonlarının değerlendirilmesi testidir.

Akustik impedans: Dış kulak yolundan gelen seslerin yüksekliğine karşı kulak zarı ve orta kulağın gösterdiği direncin ölçümüdür.

Oto akustik emisyon testi: İç kulaktaki kokleanın çalışmasının değerlendirildiği testtir.

Beyin sapı odyometrisi: İşitme ile ilgili en kapsamlı bilgiyi veren, dış kulak yolundan gelen işitsel uyaranlara karşı iç kulaktaki işitme siniri ve beyindeki işitme merkezinin verdiği cevabın ölçüldüğü testtir.

Bilgi Kutusu

İşitme kaybıyla doğan ya da doğum sonrası dönemde işitme kaybı olan çocukların doğumu takiben 6 ay içinde tespit edilmesi, uygun tedavi ve iyileştirme uygulamalarının yapılması amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından "Yeni Doğan İşitme Taraması Programı" yürütülmektedir (Görsel 3.8). Bu program, işitme kaybı yaşayan çocukların sosyal, bilişsel ve dil gelişimleri olumsuz olarak etkilenmeden en uyumlu şekilde topluma karışmalarını sağlamayı ve sağlık personeli ile toplumun bu konuda duyarlılığını artırmayı amaçlamaktadır.

Görsel 3.8: Yeni doğan işitme taraması

3.1.7. İşitme Engelli Bireylerin Özellikleri

Bireyin çevresiyle etkin iletişim kurabilmesi için işitmesi ve işittiklerini anlaması gerekir. İnsan, bilgilerin çoğunu işitme yoluyla edinir. İşitme engelli bireyin güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilmek için bireyin akademik seviyesinin ve gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bireyin gelişim düzeyleri aşağıda sıralanmıştır.

Bilişsel Gelişim: İşitme yetersizliği olan bireylerde işitsel olarak uyaran eksikliğinden kaynaklı olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurma, düşünme ve karar vermede zorluklar yaşanabilir. İşitme yetersizliği dışında ek bir sorunu olmayan bireyler, normal zekâ düzeyine sahip olmalarına rağmen işitsel uyaran eksikliğinden kaynaklı öğrenme güçlüğü yaşayabilir. Akranlarına göre daha düşük performans sergileyebilir, okuma-yazma ve matematiksel işlemlerin öğrenilmesinde zorlanabilirler. İşitme engelli bireyler işitsel olarak verilen ipuçlarını kullanamadıkları için dikkati yöneltmeyle ilgili sorunlar yaşayabilirler. Dikkatleri çabuk dağıldığından çevreyi anlayabilmek için daha fazla çaba harcar ve zihinsel olarak çabuk yorulurlar. Tek taraflı işitme kaybı olan bireyler sesin yönünü tayin etmekte zorlanır, gürültülü ortamlarda ise konuşulanları anlamakta güçlük çekerler.

İşitme engelli bireyin yaşam alanı ve eğitim ortamı görsel içerikli malzemelerle desteklenmeli, uyaranlar zenginleştirilmelidir. Bu şekilde bireyin öğrenmesi daha eğlenceli ve kalıcı hâle getirilebilir. Eğitim sınıflarında akıllı tahta gibi görsel cihazlar kullanılmalı, oyun ya da bilimsel içerikler bireye yazılı şekilde verilmelidir. Eğitim ortamında yüksek sesten kaçınılmalı, bireyle iletişim esnasında yüz yüze gelinerek dudak ve mimiklerin görülmesi sağlanmalıdır.

Dil Gelişimi: İşitme kaybının oluştuğu yaş ve işitme engelinin derecesi bireyin dil ve iletişim becerilerini kazanmasında gecikmeye sebep olabilir. İşitme engelli bireyler kendiliğinden sözel iletişim kurma davranışına girmekte zorluk çeker. Kelime hazineleri sınırlı olduğundan sıklıkla basit yapıda cümle kurar, cümle kurmada hata yapabilir, eş anlamlı kelimeleri ve mecaz ifadeleri anlamakta güçlük çekebilirler. Karmaşık cümleleri anlamakta zorluk çekerler. Ekleri (-lar, -ler vb.) yanlış anlar ve kullanmazlar. Konuşmaları bağırma şeklindedir ve boğumlanma [sesletim, (seslerin, hecelerin ya da kelimelerin yanlış üretilmesi)] bozukluğu görülür (kedi kelimesi yerine tedi denmesi gibi).

İşitme engelli birey; konuşmaya teşvik edilirken zorlanmamalı, bireyin söyleyemediği kelimeler tamamlanmalıdır. Yeni kelimeler kullanılarak bireyin kelime hazinesi geliştirilmeli ve kelimeler tekrarlanarak cümle içinde kullanılmalıdır. İşitme engelli bireyin kullandığı yanlış kelimeler doğru söylenerek düzeltilmeli ve doğru söyleniş tekrar edilmelidir. Konuşurken basit cümleler kullanılmalı, her nesnenin adı söylenerek görsel olarak eşleştirmesi sağlanmalıdır. Birey konuşurken dikkatlice dinlenmeli ve varsa bireyin soruları cevaplanmalıdır.

Motor Gelişim: İşitme yetersizliği dışında ek bir sorunu olmayan bireyler oturma, emekleme, ayağa kalkma ve yürüme gibi temel motor becerilerini işiten akranlarıyla aynı süreçte gerçekleştirir. İşitme kaybının sınıflanmasına bağlı olarak denge ve genel koordinasyonla ilgili becerilerde güçlük yaşayabilirler ve bu güçlük işitmeye yardımcı teknolojilerin kullanılmasıyla azaltılabilir.

İşitme engelli bireylere müzik eşliğinde ritimle sıçrama ve denge tahtasında yürüme gibi çalışmalar yaptırılarak denge güçlendirilebilir. Bireyin işitmeye yardımcı teknolojilerden yararlanma yaşı ne kadar erken olursa motor beceriler de aynı oranda gelişir.

Sosyal Gelişim: İşitme engelli bireyler diğer bireylerle iletişim konusunda sorunlar yaşayabilir. Bu durum sosyal yaşamlarında sıkıntılara sebep olabilir. Bireyin işitme ve dil becerisindeki yetersizliği işitsel girdi eksikliğine, yaşantılar arasında kurulan ilişkinin sınırlı kalmasına ve motivasyon (güdülenme) bozukluğuna sebep olabilir.

İşitme engelli bireyler kitap okumaya teşvik edilerek bireyin kelime hazineleri genişletilmeli ve iletişim kurmaları için fırsat yaratılmalıdır. Bireylere yaşına uygun davranılmalı ve ailelerin aşırı koruyucu tutumdan kaçınmaları sağlanmalıdır. Bireyin güçlü yönleri ön plana çıkarılarak motivasyonu artırılmalıdır.

3.1. Okuma Parçası

İşaret Dili ve Türk İşaret Dili (Tid) Tarihçesi

İşaret dili, işitme veya konuşma yetisine sahip olmayan bireylerle iletişim kurabilmeyi sağlayan el hareketleriyle yapılan jest ve mimiklerin kullanılmasını gerektiren sessiz ve görsel bir dildir. İşaret dili, sadece işitme ve konuşma yetisi olmayan insanların öğrenmesi gereken bir dil değildir. Aksine konuşabilen ve duyabilen insanların da öğrenmesi gerekir.

Türkiye'de işitme engelliler okulu ilk kez II. Abdülhamit döneminde, Sultanahmet Ticaret Mektebi içinde 30 Eylül 1889'da açılmıştır. İşitme engelliler okulu Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'e taşınmış ve oradaki "Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi" ile birleştirilmiştir. Bu okulda ve daha sonra açılan okullarda **Türk İşaret Dili** (TİD) öğretimi sürdürülmüştür. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından **"Yetişkinler İçin İşaret Dili Kılavuzu"** adlı eser 1995 yılında yayımlanmıştır.

2012 yılında Türk işaret dili sözlüğü ihtiyacını karşılamak amacıyla yine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından **Türk İşaret Dili Sözlüğü** hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türk işaret dili dersinin okutulması kararı alınmış, öğretim materyalleri hazırlanmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Türk işaret dilinin dil bilgisi yapısı hakkında çalışma yapılmış ve 2015 yılında **Türk İşaret Dili, Dil Bilgisi Kitabı** yayımlanmıştır.

3.1.8. İşitme Engeline Yönelik Kullanılan Araç Gereçler

İşitme engelli bireylerin günlük yaşamına ve eğitimine yardımcı olmak amacıyla farklı araç gereçler ve işitmeye yardımcı teknolojiler kullanılmaktadır.

3.1.8.1. İşitme Engelli Bireylerin Günlük Yaşamına Yardımcı Araç Gereçler

Bireyin çevrede olanların farkına varmasını sağlayan araç gereçlerdir. Telefon ve kapı çaldığında, bebek ağladığında kişiyi uyaran ışıklı cihazlar; alt yazılı televizyonlar; telefon ile konuşurken sesin gücünü artıran telefon yükselticiler örnek verilebilir.

3.1.8.2. İşitme Engelli Bireylerin Eğitimine Yardımcı Araç Gereçler

Sınıf ortamında kullanılan akıllı tahta, müzik çalar, sesli etkinlik malzemeleri, büyüteç gibi araç gereçlerdir.

3.1.8.3. İşitmeye Yardımcı Teknolojiler

İşitme engelli bireyin hem günlük yaşamına hem de eğitimine yardımcı olan araç gereçlerdir. Bireyin işitmeye yardımcı teknolojileri kullanmaya başlama yaşı ne kadar küçükse gelişimine etkileri o derecede yüksektir. İşitmeye yardımcı teknolojiler; işitme cihazları, koklear implant ve FM sistemidir.

A) İşitme cihazları; işitme engelli bireyin çevreden gelen ses uyarılarını alarak dil gelişimini tamamlayabilmesi, konuşulanları anlayabilmesi ve kendini anlatabilmesi için kullanılan sesin şiddetini artıran cihazdır. İşitme cihazları sadece düşük ses şiddetini yükselterek bireyin sesleri anlamasına yardımcı olur, işitme engelini tedavi etmez. Her iki kulak için ayrı cihaz gün boyu kullanılmalı, cihazın pili bittiğinde pil değiştirilmeli ve cihazın temizliği yapılmalıdır.

İşitme cihazları açma kapama düğmesi, mikrofon, yükseltici ve alıcı olmak üzere üç kısımdan oluşur. Ses, işitme cihazının mikrofonundan alınır; yükselticide elektrik enerjisine çevrilir ve sesin şiddeti artırılır, ses mekanik dalgalara çevrilerek alıcıya verilir. Kulak arkası (Görsel 3.9) ve kanal içi (Görsel 3.10) olmak üzere iki tür işitme cihazı vardır.

Görsel 3.9: Kulak arkası işitme cihazı

Görsel 3.10: Kanal içi işitme cihazı

Bilgi Kutusu

- İşitme desteği ile ilgili aparat kullanılıyorsa bakımı, hijyeni ve kontrolleri düzenli olarak takip edilmeli, rutin kontrollerinin takibine yardımcı olunmalıdır.
- İşitme kusurlarında rutin kontrollerin yapılmasını hatırlatarak takip edilmeli ve ilerlememesi için eğitimine yardımcı olunmalıdır.

B) **Koklear implant;** sesin işitme sinirine elektrik enerjisi olarak taşınmasına yardım eden ve halk arasında biyonik kulak olarak bilinen iç kulak protezidir (Görsel 3.11). İşitme cihazlarının yarar sağlamadığı ileri düzeydeki sensörinöral tip işitme yetersizliklerinde kullanılır. Koklea içine cerrahi işlemle yerleştirilir. Koklear implantın başarıya ulaşabilmesi için birey 12-24 aylıkken yerleştirilmesi önerilir. İmplant yerleştirildikten sonra birey sesleri ayırt edebilmek için yaklaşık bir yıl terapistten destek almalıdır. İmplant, bireyin konuşmaları anlamasına yardımcı olur ancak bireyin işitme engelini tedavi etmez.

Görsel 3.11: Koklear implant

Koklear implant biri içte, diğeri dışta olmak üzere iki bobinden oluşur. Dış bobinde ortamdaki sesi alan mikrofon, konuşma işlemcisi, mıknatısla bireyin baş kısmına tutturulan ve konuşma işlemcisinden gelen sesleri deri altındaki iç bobine aktaran iletici bulunur. İç bobinde; dış bobinden gelen sinyalleri elektrik enerjisine dönüştüren çözücü, çözücüden gelen elektrik enerjisinin işitme sinirini uyarmasını sağlayan elektrot düzenleyici bulunur.

C) **FM sistemi;** işitmeye yardımcı teknolojilere uyumlu olarak üretilen, gürültülü ve sesin yankılandığı ortamlarda konuşmayı ayırt etmeyi kolaylaştıran, sesin yönünü ve uzaklığını belirlemeye yardım eden ve işitme cihazlarından daha iyi yararlanmayı sağlayan kablosuz cihazdır.

FM sistemi mikrofon, verici ve FM alıcısından oluşur. Konuşan kişide bulunan ve konuşan kişinin sesini alan kablosuz **mikrofondur.** Konuşmacıda bulunan ve mikrofondan gelen sinyali radyo dalgaları aracılığıyla direkt olarak FM alıcısına gönderen **vericidir.** İşitme engelli bireyin işitmeye yardımcı teknolojisine bağlı **FM alıcısı** bulunur. Sistemin düzgün çalışabilmesi için alıcı ve verici aynı frekans değerlerine ayarlanmalıdır.

3.2. İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Etkinlik hazırlanabilmesi için engelli bireyle ilgilenen bakım elemanı ve eğitim sürecinde çalışan öğretmenin bireydeki işitme engeli hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Bireyin ilgi alanları, ihtiyaçları, gelişim özellikleri, eğitim olanakları, iletişim yönelimleri, işitmeye yardımcı teknolojilerden yararlanmaya başlama yaşı ilgililerce bilinmelidir.

3.2.1. İşitme Engelli Bireylerin Eğitimi

Türkiye'de işitme engelli bireylere eğitim veren 42 işitme engelliler ilk ve ortaokulu, 21 meslek lisesi vardır (2022 yılı itibariyle). Meslek lisesine devam etmek istemeyen işitme engelli bireyler normal okullarda kaynaştırma, bütünleştirme öğrencisi olarak ortaöğretimini tamamlayabilir. Bu süreçte işitme engelli bireyin eğitsel tanılaması RAM'da (Rehberlik Araştırma Merkezi) oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılır. Bireyin uygun eğitim ortamına yönlendirilmesi ve yerleştirilmesi sağlanır. Üniversite seviyesinde işitme engellilere özel eğitim veren tek kurum, Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokuludur.

Eğitim sürecinde, işitme yetersizliği olan bireyler işitme cihazlarıyla; hiç işitemeyen bireyler ise işaret dili ve sözel iletişim ile desteklenir.

Bilgi Kutusu

İşitme kaybının erken yaşlarda tanılanmasıyla alınacak en önemli kararlardan biri de çocuğun yaşamı boyunca hangi iletişim yöntemini kullanması gerektiğine karar verilmesidir. Bu kararın alınmasında temel sorumluluk çocuğun ebeveynlerindedir ancak uzmanlardan da yardım alınması gerekebilir. İşitme yetersizliği olan çocuklar için kullanılan iletişim yaklaşımları sözlü iletişim ve işaret dili (manuel) olarak iki gruba ayrılır (Görsel 3.12). Bu yöntemlerin birleştirilmesinden oluşan karma (total) ve çift dil (bilingual) iletişim yaklaşımları da vardır.

Görsel 3.12: İşaret dili

3.2.2. İşitme Engelli Bireylere Uygun Eğitim Ortamı

İşitme engelli bireylerin bulunduğu ortam düzenlenmeli ve bireylerin gelişim düzeyleri desteklenmelidir. İşitme engelinin derecesine göre bireyin eğitiminde ve oyunlarında kullanılan malzemeler ve etkinlik ortamı farklılık gösterir. Etkinliklerde hem sesli hem de görsel malzemeler kullanılarak işitme engelli bireyin nesnelerle sesleri eşleştirmesi sağlanmalı ve görsel bilgi girişi artırılmalıdır.

İşitme engelli bireyin hareket ettiği yaşam ve etkinlik alanında aşağıdaki düzenlemeler yapılır.

- Sınıf ortamındaki ses ve yankıyı azaltmak için yalıtım malzemeleri kullanılır.
- Işık seviyesi ayarlanır.
- Gürültü ve ışık yansımasını önlemek için pencerelere perde takılır.
- İşitme engelli bireylerin bulunduğu ortamın zemini, gürültüyü ve ışık yansımasını azaltmak için halı ile kaplanır.
- Yüksek tavanlı büyük sınıflar sesin yankılanmasına sebep olur, bu yüzden yankı oluşturmayan küçük sınıflar tercih edilir.
- Sınıf ortamında gürültü yaratacak tüm malzemelerin ayakları keçe ile kaplanır.
- Kapılar yağlanarak gıcırdama önlenir.
- Sınıf oturma planı öğrencilerin birbirlerini, öğretmenlerini ve yazı tahtasını rahatça görebileceği şekilde yapılır (Görsel 3.13).
- Öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak için kullanılan sınıf panolarına kelimeler, kavramlar, günlük ders programı ve konular yazılı olarak asılır.
- Ders konuları işlenirken resim, şema, yazı ve akıllı tahta gibi malzemeler kullanılarak öğrencinin dersi takip etmesi kolaylaştırılır.
- Çalışırken ses yapmayan elektrikli cihazlar tercih edilir.

Görsel 3.13: İşitme engelli bireylere uygun oturma planı

İşitme yetersizliği olan birey için görme duyusu önemlidir. Bireyin bulunduğu ortam gece lambası ile geceleri mutlaka aydınlatılmalıdır. Aile üyeleri konuşurken bireyle kesinlikle yüz yüze olmalı, fısıltı şeklinde ya da yüksek sesle konuşmaktan kaçınmalıdır.

3.2.3. İşitme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

İşitme yetersizliğine bağlı işitme kalıntısı bulunan bireylere işitsel materyallerin kullanıldığı sözel ve sese dayalı etkinlikler düzenlenmelidir. Sağır bireylere yaşam becerilerini geliştirmeye yönelik sözel ya da işaret dilinin kullanıldığı etkinlikler düzenlenmelidir.

İşitme engelli bireyler için kullanılabilecek etkinlik malzemeleri aşağıda sıralanmıştır.

- Kitaplar
- Harita ve grafikler
- Pano ve tablolar
- Sıralama ve eşleştirme kartları
- Görsel sunum araçları
- Resimler

Kullanılacak etkinlik malzemesinin seçiminde dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Etkinlik amacıyla kullanılan malzemelerin özelliği, boyutu ve işlevselliği bireyin gelişimini desteklemelidir.
- Malzeme bireyin yaşına, cinsiyetine ve ilgi alanlarına uygun olmalıdır.
- Malzeme bireyde merak uyandırmalı ve bireyi araştırmaya sevk etmelidir.
- Malzemeler kullanışlı, çok amaçlı ve taşınabilir olmalıdır.
- Malzemeler kolay temizlenebilmelidir.
- İşitme yetersizliği olan bireylerde kullanılan etkinlik malzemeleri, nesne ve sesi eşleştirebilmek amacıyla görme ve işitme duyusuna yönelik olmalıdır.
- Bireyin olayları kavrama ve anlamlandırmaya ilişkin sınırlarını genişletmek için üç boyutlu etkinlik malzemeleri tercih edilmelidir.
- Bireyin etkinliği takibi için yazılı bilgilendirme panoları kullanılmalıdır.

3.2.4. İşitme Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi

İşitme engelli bireylerin bilişsel, dil, motor ve sosyal gelişimini desteklemek amacıyla bireysel ya da grup etkinlikleri düzenlenmelidir. İşitme yetersizliği olan bireylerin dinleme ve işitme becerisini geliştirebilmek için sessiz etkinlik ortamlarında ses dinleme, sesleri tanıma ve sesleri ayırt etme gibi etkinlikler düzenlenmelidir. İşitme engelli bireylerin özelliklerine uygun etkinliklere küçük yaşlarda başlanmalı; etkinlikler bireyi tüm duyularını kullanmaya teşvik etmelidir. Eğitimin sürekli olmasına önem verilmelidir.

İşitme yetersizliği olan ve sağır bireylere hazırlanan etkinlikler bireyin yaşına, işitme performansına ve gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. İletişimi teşvik etmeli, bireyin görme duyusunun kullanımını artırarak bireyin bilişsel becerilerini desteklemeli ve gerçek deneyimlerle yaşantılar arasında ilişki kurmayı sağlamalıdır.

İşitme engelli bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler aşağıda sıralanmıştır.

- Çevredeki tüm sesler kullanılarak ses-nesne ilişkisini kurma, sesleri tanımlama, ayırt etme ve anlamlandırmaya yönelik etkinlikler
- Ses tekrarı yapma, tekerleme ve cümle kurma vb. dili kullanma becerisini destekleyen etkinlikler
- Yönergeye ve duruma uygun hareket ve dengede kalma becerilerini destekleyen etkinlikler
- İşaret dilini kullanma, müziğe eşlik etme, sportif faaliyetlerle sosyalleşme vb. müzik ve spor etkinlikleri

Bilgi Kutusu

Özellikle çocuk engellilerin yaşıtları ile etkileşimlerinin az olması, onların sosyal katılımlarını olumsuz etkiler ve önemli bir toplumsal katılım göstergesi olan oyun aktivitelerinde daha az yer alırlar. İşitme engelli bireylerde işitme duyusunun az olması veya hiç olmaması denge ve motor becerilerin geç gelişmesi yine yaşıtları ile etkileşimlerini olumsuz etkiler. Uygulanacak fiziksel aktivite, bu hareketlerin azalmasını sağlayacağı için fiziksel aktivitenin süresi ve şiddeti de artırılabilir. Folklor ve takım sporları bireylerin sosyal katılımı, ruhsal gelişimleri ve paylaşımını artıracağı için tercih edilmelidir.

İşitme engelli bireylere yönelik etkinlik düzenlenirken dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Sessiz bir eğitim ortamı hazırlanmalıdır.
- Etkinliklere katılım için birey teşvik edilmelidir.
- Etkinliklerde bireyin işitme engeline göre sözel dil ya da işaret dili kullanılmalıdır.
- Etkinlikler bireyin ilgi alanlarına göre planlanmalıdır.
- Etkinliklerde parçadan bütüne, kolaydan zora doğru bir yol izlenmelidir.
- Etkinliklerde önce genel seslerin ardından özel seslerin tanınması ve ayırt edilmesi çalışmalarına yer verilmelidir.
- Seslerin öğreniminde öncelikle doğal ortam sesleri tercih edilmeli, doğal ortam seslerine ulaşılamadığı durumlarda ses kayıtlarından yararlanılmalıdır.
- Etkinlik sonunda birey takdir edilmelidir.
- Bireyin ailesine aynı etkinliği evde de tekrar etmenin öğrenmeyi kolaylaştıracağı anlatılmalıdır.

Bilgi Kutusu

Sözel iletişimin en az, hareketin ise en çok olduğu sportif faaliyetler; işitme yetersizliği olan bireyler için önemli bir sosyal etkileşim alanıdır.

3.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Nesneleri Ölçüyorum

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 8-10 yaş arasındaki işitme engelli bireyin bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 8-10 yaş arasındaki işitme engelli bireyin eğitim ortamında bulunan nesnenin uzunluğu ile ilgili tahminde bulunmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Nesneleri Ölçüyorum" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Bireyin eğitim ortamında bulunan sıra, tahta, kitap, defter, kalem gibi malzemeler, cetvel ve metre.

Görsel 3.14: Ölçüm yapan birey

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Bireyden etkinlikte kullanacağı ölçüm aracını tanıtmasını isteyiniz.
3. Bireyden eğitim ortamında bulunan nesnelerin uzunluklarını tahmin etmesini isteyiniz.
4. Eğitim ortamında bulunan nesnelerin uzunluklarını ölçmesini isteyiniz (Görsel 3.14).
5. Bireyden ölçtüğü nesneleri kısalık ve uzunluk bakımından karşılaştırmasını isteyiniz.
6. Nesnelerin boyutlarının karşılaştırılması sırasında bireyin yorumlarını değerlendiren ifadeler kullanınız (evet, uzun; hayır uzun değil gibi).
7. Nesnelerin tanıtımında en kısa, daha kısa ve daha uzun gibi kavramları kullanarak ifadeyi genişletiniz.
8. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

3.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Denge ve Ritim

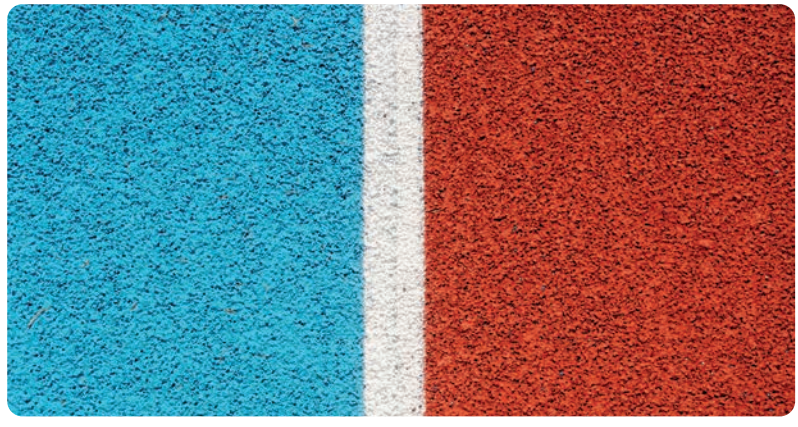
Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-8 yaş arasındaki işitme engelli bireyin motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-8 yaş arasındaki işitme engelli bireyin hazırladığınız parkurda dengede yürümesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Denge ve Ritim" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: İki farklı renkte koli bandı, ip, iki sandalye.

Görsel 3.15: Renkli gidiş dönüş yolu

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Renkli koli bantlarını yapıştıracağınız zemini seçiniz.
3. Renkli koli bandının biriyle etkinlik alanına uzunluğu 5 metre, genişliği 1 metre olan gidiş yolu hazırlayınız (Görsel 3.15).
4. Diğer koli bandıyla da aynı boyutlarda dönüş yolu hazırlayınız.
5. Dönüş yolunun bitimine yerleştirdiğiniz iki sandalyeyi üst kısmından ip ile bağlayınız.
6. İşitme engelli bireye ısınma hareketleri yaptırınız.
7. İşitme engelli bireyden gidiş yolundan yürüyerek gitmesini isteyiniz.
8. İşitme engelli bireyden dönüş yolundan koşarak dönmesini isteyiniz.
9. Dönüş yolu bitiminde bulunan iki sandalyeye bağlı ipin altından eğilerek geçmesini isteyiniz.
10. Hazırlanan bu parkuru sizin el çırpma ritminize göre yeniden geçmesini isteyiniz.
11. İşitme engelli birey yorulana kadar farklı ritimlerde parkuru tamamlamasını sağlayınız.
12. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

3.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Temiz Çevre

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 8-10 yaş arasındaki işitme engelli bireyin sosyal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 8-10 yaş arasındaki işitme engelli bireyin sınıf arkadaşlarıyla birlikte okul bahçesi temizliği yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Temiz Çevre" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çöp torbaları, eldiven.

Görsel 3.16: Çevre temizliği yapan bireyler

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Etkinlik süresini bireylere söyleyiniz.
3. Sınıfı beş gruba ayırınız.
4. Her grubun bir renk ismi belirlemesini isteyiniz.
5. Her gruba bir çöp torbası veriniz.
6. Her grubun çöp torbasını tutmak için içlerinden birini seçmesini isteyiniz.
7. Her gruptan okul bahçesine atılmış olan çöpleri seçtikleri renge göre toplamalarını isteyiniz (Görsel 3.16).
8. Etkinlik bitince bireylerin çöp torbalarını toplayarak kapalı çöp kutularına atınız.
9. Herkesten ellerini yıkamasını isteyiniz.
10. Bireylere çevre temizliğinin önemini sorunuz.
11. Çevreyi temiz tutmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu açıklayınız.
12. Tüm bireylerden kendilerini alkışlamasını isteyiniz.
13. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

3.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Kitap Okuyorum

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: Her yaştaki işitme engelli bireyin dil gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak farklı yaş gruplarındaki işitme engelli bireye kitap okuma faaliyetini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Kitap Okuyorum" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Kitaplar, ses kayıt cihazı.

Görsel 3.17: Kitap okuyan birey

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. İşitme engelli bireyden sevdiği bir kitabı seçmesini isteyiniz.
3. İşitme engelli bireyden kitabı sesli olarak okumasını isteyiniz (Görsel 3.17).
4. Bireyin kitap okumasını kayda alınız.
5. Bireyin kitap okuması bittiğinde aldığınız ses kaydını bireye dinletiniz.
6. İşitme engelli bireyden ses kaydına göre kendini takdir ettiği yerleri söylemesini isteyiniz.
7. İşitme engelli bireyden ses kaydına göre kendini eleştirdiği yerleri söylemesini isteyiniz.
8. İşitme engelli bireyden kendini eleştirdiği kısımları önce siz okuyunuz.
9. İşitme engelli bireyin kendini eleştirdiği kısımları yeniden okumasını isteyiniz.
10. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

3.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Eşleştirme

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 3-6 yaş arasındaki işitme engelli bireyin bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 3-6 yaş arasındaki işitme engelli bireyin renk ve nesneleri eşleştirmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Eşleştirme" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Boyasız resim kartları, boya kalemleri (Görsel 3.18).

Görsel 3.18: Boyama kartı

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireye bilgi veriniz.
2. Boyasız resim kartlarının üstündeki şekillerin içine boyanmasını istediğiniz renk ile çizgi çekiniz.
3. Tüm kart şekillerine farklı renk ile çizgi çekerek kartların tamamını hazırlayınız.
4. Bireyden bir kart seçmesini isteyiniz.
5. Bireyden seçtiği kart üzerinde çizili rengi boya kalemleri içinden alarak boyamasını isteyiniz.
6. İşitme engelli bireyin boyama için doğru rengi kullanıp kullanmadığını kontrol ediniz.
7. İşitme engelli bireyin tüm kartları aynı şekilde boyamasını isteyiniz.
8. Yapılan çalışmayı panoya asınız.
9. Etkinlik bitince bireyi takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (.....) İşitme engeli sıklığını azaltmada işitme engelli bireyin erken tanısı önemlidir.

2. (.....) İşitme engelli birey ile konuşurken yüz yüze temastan kaçınılmalıdır.

3. (.....) Dil öncesi konuşma engelinde konuşma dilinin geliştirilmesinde zorluklar yaşanmaktadır.

4. (.....) İşitme cihazı kullanımına başlarken terapistten destek alınmalıdır.

5. (.....) İşitme engelli bireylerin eğitiminde yüksek tavanlı sınıflar tercih edilmelidir.

B) Aşağıda verilen tanımlarla kavramları eşleştiriniz. Eşleştirmeyi yaparken tanımların önündeki boşluğa ilgili kavramı gösteren harfi yazınız.

Tanımlar	Kavramlar
6. (....) Dış kulak yolundan gelen seslerin yüksekliğine karşı kulak zarının gösterdiği direncin ölçümüdür.	**A) İşlevsel İşitme Kaybı**
7. (....) Sesin şiddetini artırarak bireyin sesleri anlayabilmesini sağlayan cihazdır.	**B) Akustik İmpedans**
8. (....) Bireyin dışarıdan gelen konuşma seslerini ayırt edebilmesi ve işitmesidir.	**C) Merkezî İşitme Kaybı**
9. (....) Psikolojik ve sosyal nedenlere bağlı olarak görülen, yapısal bozukluğun olmadığı işitme kaybıdır.	**D) Koklear implant**
10. (....) Orta kulağı yutağa bağlayan, kulak zarının iki tarafındaki hava ve ses basıncını eşitlemekten sorumlu kanaldır.	**E) Yarım Daire Kanalları**
	F) İşitme Duyarlılığı
	G) İşitme Cihazı
	H) Östaki Borusu
	I) İşitme Kalıntısı

C) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. Annenin gebelikte geçirdiği bulaşıcı hastalıklarından hangisi doğum öncesi işitme yetersizliği sebepleri arasında gösterilemez?
A) İnfluenza
B) Kabakulak
C) Kızamıkçık
D) Sifiliz
E) Toksoplazma

12. Aşağıdaki yapılardan hangisi iç kulakta yer almaz?
A) Koklea
B) Korti organı
C) Östaki borusu
D) Vestibulum
E) Yarım daire kanalları

13. İşitme yetersizliğinin tanımlanmasında aşağıdaki testlerden hangileri kullanılır?

A) Algı Testleri-Performans Testleri
B) Davranış Testleri-Objektif Testler
C) Fonksiyonel Testler-Akustik Testler
D) Pekiştireç Testleri-Emisyon Testler
E) Subjektif Testler-Saf Ses Testleri

14. I. İşitsel ipuçlarını kullanmada azlık
II. Dikkatin çabuk dağılması
III. Sesin yönünü belirlemede yaşanan zorluk

Yukarıda verilen bilgiler işitme engelli bireyin gelişim düzeylerinden hangisi ile ilgilidir?

A) Bilişsel
B) Dil
C) Motor
D) Ruhsal
E) Sosyal

15. Aşağıdakilerden hangisi işitme duyusunun bireye sağladığı yararlardan biridir?

A) Bilişsel planlama yapmak
B) Beden imajını oluşturmak
C) Davranışları şekillendirmek
D) Duyuları güdülemek
E) Tehlikelere karşı korumak

16. Aşağıdaki işitme kaybı tiplerinden hangisi işitme kaybının meydana geldiği bölgeye göre yapılan sınıflandırma içerisinde <u>yer almaz</u>?

A) İletim
B) İşlevsel
C) Mikst
D) Merkezî
E) Sinirsel

17. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde işitme yapısı ve işlevi doğru verilmiştir?

A) İşitme kemikçikleri; iç kulaktan gelen titreşimleri kulak zarına iletir.
B) Östaki borusu; iç kulak ve dış kulak arasında hava basıncını dengeler.
C) Kulak kepçesi; dış kulak yolundan gelen ses dalgalarını toplar.
D) Kulak zarı; kulak yolundan gelen sesleri titreştirerek orta kulağa iletir.
E) Vestibulum; iç kulağa gelen sesleri beyindeki işitme merkezine iletir.

18. Aşağıdakilerden hangisi işitme engelli bireyin kullandığı FM sistemine ait özelliklerden biri <u>değildir</u>?

A) FM üç bölümden oluşur.
B) Kablosu sayesinde işitmeye yardımcı olur.
C) Konuşmanın ayırt edilmesini sağlar.
D) Sesin uzaklık ve yönünü belirlemede kullanılır.
E) Sesin yankılandığı ortamlarda kullanılır.

19. Aşağıdakilerden hangisi işitme yetersizliği olan bireyler için düzenlenebilecek etkinliklerden biri <u>değildir</u>?

A) Cümle kurma
B) Denge ve hareket
C) İleri düzey zekâ oyunları
D) İşaret dilini kullanma
E) Sesleri ayırt etme

20. Aşağıdakilerden hangisi işitme engelli bireylere yönelik etkinlik düzenlenirken dikkat edilecek noktalardan biridir?

A) Bireyin sesleri tanıyabilmesi için ortam çok sesli hazırlanır.
B) Etkinlik yaparken birey zorlanıyorsa etkinlik sonlandırılır.
C) Etkinlik bitince beceri durumuna göre birey eleştirilir.
D) Etkinlikler önce genel sonra özel sesleri ayırt etmeye yönelik hazırlanır.
E) Etkinliklerde öncelikle ses kaydından yararlanılır.

4.
ÖĞRENME BİRİMİ

DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ

KONULAR

4.1. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ

4.2. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ GÖSTERENLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- İletişim
- Dil
- Konuşma
- Dil ve konuşma güçlüğü
- Dil bozukluğu
- Konuşma bozukluğu
- Artikülasyon
- Kekemelik
- Disleksi

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Dil ve Konuşma Güçlüğü ile İlgili Temel Kavramlar
- Dil ve Konuşma Gelişimi
- Dil ve Konuşma Güçlüğü Tanılama Yöntemleri
- Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösteren Bireylerin Özellikleri
- Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösteren Bireylere Yönelik Araç Gereç Seçimi
- Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösteren Bireylere Yönelik Etkinlik Düzenleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Toplumda dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bireylerin ne tür sorunlar yaşadığını sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bireylerin günlük yaşamdaki sorunlarını en aza indirebilmek için neler yapılabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

4.1. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ

İnsan, sosyal bir varlıktır ve hayatının büyük bir kısmını diğer insanlarla birlikte geçirir. Konuşma, insanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biridir. Duygu, düşünce ve isteklerini paylaşmak ve onlarla iletişim içinde olabilmek için dili kullanır.

Görsel 4.1: İletişim hâlindeki bireyler

İletişim, insanların duygu, düşünce ve bilgileri başka kişi ya da kişilere ortak sembollerle aktarma sürecidir. Dil ve konuşma bireyin kendini ifade etme, iletişim kurma ve sosyal hayatı paylaşmasında önemli araçlardır (Görsel 4.1).

Görsel 4.2: Konuşma

Dil ve konuşma günlük hayatta sık karıştırılan iki farklı kavramdır. **Dil**; insanların duygu, düşünce ve isteklerini anlatmak için kullandıkları belli kurallara dayalı ses ya da işaretler sistemidir. **Konuşma**, kişinin duygu ve düşüncelerini dili kullanarak ifade etme yeteneğidir (Görsel 4.2). İnsan hayatında önemli yeri olan konuşma becerisinde güçlük olması bireyin toplumda sorunlar yaşamasına neden olur.

Konuşma, dili iletmek için kullanılan bir araçtır. Dilin öğrenilmesi ve konuşmanın geçekleşmesi karmaşık bir süreçtir. Konuşma becerisinin kazanılabilmesi için akciğer, soluk borusu, çene, diş, dudak, damak ve dil gibi birçok organın uyumlu çalışması gerekir. Konuşma; akciğerlerden gelen havanın ağız, burun ve boğaz yolunda şekillenmesiyle seslere dönüşerek dinleyici tarafından algılanmasını sağlayan karmaşık bir motor aktivitedir. Dil sözlü olan ve olmayan, kültürle de bağlantısı olan geniş bir kapsama sahiptir. Konuşma, dilden kesin sınırlarla ayrılmaz ancak dil ile bağlantılı bir parçayı oluşturur.

Sıra Sizde

Dil ve konuşmanın günlük yaşamınızdaki önemi ile ilgili sınıf panosu hazırlayınız ve hazırladığınız panoyu sınıfınızda sergileyiniz.

Konuşmanın doğru ve anlaşılır olması için bazı nitelikler taşıması gerekir. Bu nitelikler Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1: Konuşmanın Nitelikleri

Açıklık	Söylenmek istenenler anlaşılır ve sade dille anlatılmalıdır.
Artikülasyon (Boğumlanma)	Konuşma sesleri düzgün çıkarılmalı; mırıldanmadan, sesleri yutmadan, eklemeler yapmadan konuşulmalıdır.
Dil Bilgisi	Her dilin kendine özgü kuralları vardır ve bu kurallara uyulmalıdır.
Sürat	Konuşan kişinin konuşma sırasındaki hızını ifade eder. Akıcı ve anlaşılır bir konuşmada dakikada 90-100 kelime söylenmelidir.
Duraklama	Konuşma sırasında, yazarken ya da okurken olduğu gibi noktalama işaretlerine uygun duraklamalara dikkat edilmelidir.
Ses Tonu ve Doğru Nefes Alma	**Ses tonu:** Konuşurken sesin yükselip alçalarak duyguları ifade edecek biçimde söylenmesidir. Konuşma sırasında yapılan duraklamalarda doğru nefes alınmalıdır.
Ses Gücü	Konuşan kişinin sesi karşısındaki kişilerin duyabileceği tonda olmalıdır.
Beden Dilinin Kullanılması	Kişinin kendisini daha iyi ifade edebilmesi için konuşan kişi, dinleyenle göz teması kurmalı, konuşma sırasında jest ve mimiklerini kullanılmalıdır.

Dil ve konuşma güçlüğü, sözel iletişimde herhangi bir sebep veya boyutta ortaya çıkan düzensizliktir.

Dil ve konuşma güçlüğü olan birey; konuşmanın akış ve ritminde, vurgusunda, ses oluşumunda, anlamsal bütünlük sağlamada güçlük yaşayan bireydir. Dil ve konuşma nasıl birbirlerinden farklıysa dil ve konuşmayla ilgili bozukluklar da birbirinden farklıdır. Bir kişi diğerlerini anlamakta, düşüncelerini paylaşmakta güçlük çekiyorsa bu, **dil bozukluğudur.** Eğer bir kişi konuşma seslerini düzgün veya akıcı söyleyemiyorsa, kekemelikte olduğu gibi konuşma akıcı değilse ya da sesiyle ilgili problemi varsa bu, **konuşma bozukluğudur** (Görsel 4.3).

Görsel 4.3: Konuşma bozukluğu

Dil ve konuşma bozuklukları, bir arada görülebildiği gibi birbirlerinden ayrı olarak da görülebilir. Örneğin, bir kişinin hem dil hem de konuşma bozukluğu olabileceği gibi dil bozukluğu olmayıp yalnızca konuşma bozukluğu olabilir.

Dil ve konuşma bozukluklarının bir arada ya da birbirlerinden bağımsız, ayrı görülmesiyle ilgili iki vaka örneği verilmiştir.

Konuşma Bozukluğu

Engin 4 yaşındadır. Sorulara doğru cevaplar vermekte; isteklerini, çevresindeki durum ya da nesneleri sözel olarak ifade edebilmektedir. Aile üyeleri ve yeni tanıştığı kişiler tarafından söylediklerinin çoğu anlaşılamamakta ya da sadece en yakınındaki kişiler tarafından anlaşılabilmektedir.

Dil ve Konuşma Bozukluğu

Alper 4 yaşındadır. Söylenenleri anlamasına rağmen ihtiyaçlarını ve isteklerini sözel olarak beklenen seviyede ifade edememektedir. Tek sözcükle ya da basit cümlelerle ve bunun yanında zorda kaldığında işaretlerle iletişim kurmaktadır. Diğer yandan Alper'in söyledikleri de en yakınındakiler dışında diğer kişiler tarafından kolay anlaşılamamaktadır.

Dil ve konuşma yetisinin bireye sağladığı yararlar aşağıda sıralanmıştır.

- Bireyin bilişsel ve sosyal gelişimini sağlar.
- Öğrenmeyi kolaylaştırır.
- Okul başarısını artırır.
- Kişiliğini olumlu yönde geliştirir.
- Meslek hayatındaki başarının ve toplum içindeki statünün belirlenmesinde önemli rol oynar.
- Bireyin kendisi ve çevresiyle dengeli ilişki kurmasını ve bu ilişkiyi sürdürmesini sağlar.

Dil ve konuşma güçlüğü, özellikle çocukluk döneminde en sık karşılaşılan sorunlardan biridir. Dünyada dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Türkiye'de 2022 yılı verilerine göre konuşmada zorluk oranı %0.7'dir. Konuşmada zorluk oranı erkeklerde %0.8, kadınlarda %0.6'dır. Dil ve konuşma engelli oranı Tablo 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.2: Özrün Türü ve Derecesine Göre Dil ve Konuşma Bozukluğunun Oranı (%)

Aşırı Hızlı Konuşmak	%4.03
Tutuk Konuşmak (Kekeme)	%22.83
Yarım Konuşmak	%25.83
Ses Bozukluğu	%8.27
Burundan / Genizden Konuşmak	%2.43
Hiç Konuşamamak	%45.93
Bilinmeyen	%4.65

Bilgi Kutusu

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 verilerinde özrün nedenine göre dil ve konuşma özürlü nüfus oranı aşağıda verilmiştir.

Hastalık %23.88 ile en önemli özür nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci önemli neden %15.90 ile genetik ve kalıtsal bozukluk, üçüncü önemli neden ise sırasıyla %10.49 ve %10.31 ile zeka geriliği ve işitme engeli nedenleri görülmektedir.

4.1.1. Dil ve Konuşma Bozukluklarının Sınıflandırılması

Dil ve konuşma bozuklukları ana hatlarıyla beş başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.3: Dil ve Konuşma Bozukluklarının Sınıflandırılması

Dil Bozuklukları	• Özgül Dil Bozukluğu • Afazi (Söz Yitimi) • Gecikmiş Konuşma
Konuşma Bozuklukları	**Söyleyiş (Eklemleme / Artikülasyon) Bozuklukları** • Ses Atlaması (Sesin Düşürülmesi) • Sesin Değiştirilmesi (Yerine Koyma) • Sesin Eklenmesi • Sesin Bozulması
Ses Bozuklukları	• Ses Perdesi Bozuklukları • Ses Yüksekliği Bozuklukları • Ses Kalitesi Bozuklukları
Konuşma Akışındaki Bozukluklar	• Acele / Karmaşık Konuşma • Kekemelik
Diğer Dil ve Konuşma Bozuklukları	• Edinilmiş (Travmatik) Beyin Hasarına Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları • İşitme Bozukluğuna Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları • Yarık Damak ve Yarık Dudakla İlgili Dil ve Konuşma Bozuklukları • Zihinsel Engele Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları • Otizme (Otizm Spektrum Bozukluğu) Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları • Öğrenme Bozukluğuna (Disleksi) Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları • Yabancı Dil ve Bölgesel Konuşma Ayrılıkları (İki Lisanlılık / Bilingualizm)

A) Dil Bozuklukları

1. **Özgül Dil Bozukluğu:** Zihinsel, fiziksel, sosyal ve ruhsal olarak herhangi bir problemin olmamasına rağmen dili kullanma ve iletişimde yaşanan güçlüktür.
2. **Afazi:** Söz ya da kelime yitimi olarak da bilinir. Beyinde, konuşma merkezinde, herhangi bir nedenle oluşan hasar sonucu konuşmanın bozulması, anlaşılamamasıdır.
3. **Gecikmiş Konuşma:** Bireyin konuşma gelişiminin ve konuşmasının yaşına ve yaşıtlarına göre beklenenden yavaş olmasıdır.

B) Konuşma Bozuklukları

1. **Söyleyiş Bozuklukları: Artikülasyon;** nefesin gırtlaktan çıkarak yutak, ağız ve burundan oluşan konuşma organlarında (dil, diş, damak, dudak) konuşma seslerine dönüşüp biçimlenmesidir. Kısaca, konuşma seslerini çıkarma işlemidir. Artikülasyon bozukluğu dört grupta incelenir.

   a) **Ses Atlaması:** Bireyin, konuşması sırasında sözcüklerdeki kimi heceleri ya da sesleri farkına varmadan atlamasıdır. Sözcüklerin yalnız bir kısmı söylenmekte bazı sesler düşürülmektedir. Örneğin; hayvan-ayvan, araba-arba, havlu-avlu, gazete-gaste vb.

   b) **Sesin Değiştirilmesi:** Sözcük içinde çıkarılması zor gelen bir sesin, çıkarılması kolay gelen bir sesle değiştirilmesidir; çizgi-cızgı, para-paya, merhem-melhem vb. Bazen de sözcük içindeki seslerin yer değiştirmesidir; kitap-kipat vb.

   c) **Sesin Eklenmesi:** Sözcükte bulunmayan başka seslerin sözcüğe eklenmesidir; eşek-eşşek, saat-sahat vb.

   ç) **Sesin Bozulması:** Sesin, konuşma dilinde olmayan yeni bir ses olarak çıkarılmasıdır; gelir, yerine geliy, gelüm vb. Daha çok yöresel sözlerin seslendirilmesinde yaşanır.

C) Ses Bozuklukları

1. **Ses Perdesi Bozuklukları:** Kişinin sesinin perde bakımından yaşına ve cinsiyetine göre olması gerekenden daha alçak (pes) ya da daha yüksek (tiz) olmasıdır. Bu durum bireyin toplumsal yaşamda sıkıntılar yaşamasına neden olabilir.
2. **Ses Yüksekliği Bozuklukları:** Çok zayıf ya da fazla yumuşatılmış bir ses, belli bir uzaklıktan ve gürültülü ortamlarda anlaşılmayı güçleştirir. Çok yüksek sesin hoş olmayan ses niteliği varsa dinleyici açısından rahatsız edicidir.
3. **Ses Kalitesi / Tonu:** Ses kalitesi ses tellerinin titreşimiyle ilgilidir. Ses telleri ne kadar rahat ve yumuşak titreşirse çıkan ses kulağa o kadar güzel gelir.

Ç) Konuşma Akışındaki Bozukluklar

1. **Acele / Karmaşık Konuşma:** Aşırı konuşma hızı, düzensiz cümle yapısı, söyleyiş problemleri ve konuşmaya başlama güçlüğünü içerir. Hızlı ve düzensiz söyleyişleriyle iletişim kurmakta sorun yaşarlar. Bu durum kekemelikle karıştırılsa da bu sorunu yaşayan bireyler kekemelerin aksine yaşadıkları sıkıntının farkında olmayışlarıyla kekemelerden farklıdırlar.
2. **Kekemelik:** Kelimelerin, seslerin ya da hecelerin tekrarlanması; konuşma sırasında duraklama, konuşma akışında tutukluk ve seslerin uzatılması ile karakterize bir bozukluktur (Görsel 4.4).

Görsel 4.4: Kekemelik

Bazen bu bozukluklar konuşma organlarının hareketleriyle ilgili ya da ilgisiz beden hareketleriyle görülür. Genellikle heyecan, gerilim, korku, utanma gibi duyguların belirtisi olarak ortaya çıkar. Kekemelik genellikle 2-7 yaş aralığındaki erkek çocuklar arasında daha sık görülür. Okuma sırasında kekeleyen birey, telefonla konuşurken ya da şarkı söylerken kekelemeyebilir. Bu durum heyecanlıyken düşünce ve dilin eşgüdümle çalışamamasından kaynaklanır.

Bilgi Kutusu

Kekeme İnsanlar Nasıl Takılmadan Şarkı Söyleyebiliyor?

Konuşurken zorluk yaşayan kekemelerin zorlanmadan şarkı söyleyebildiğine tanık olmuşsunuzdur. Kekemeler şarkı söylemenin dışında fısıldarken ve kendi seslerini duymadıklarında da takılmadan konuşabiliyor. Konuşma sırasında beyin kulaktan gelen işitsel verileri, ses tellerinin ve ağız hareketlerinin kontrol edilmesinde kullanıyor. Normalde bu duyusal veriler beynin sol tarafındaki premotor kortekste birleştiriliyor. Bazı bilim insanları kekemeliğin nedeninin konuşma süreçlerinde ortaya çıkan bir problem değil, beynin sol tarafındaki bir bozukluk sonucu duyusal verilerin doğru şekilde birleştirilememesi olduğunu düşünüyor.

Sıra Sizde

Bu hafta sonu "kekemelik" hakkında bir film seyrediniz ve filmle ilgili izlenimlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

D) Diğer Dil ve Konuşma Bozuklukları

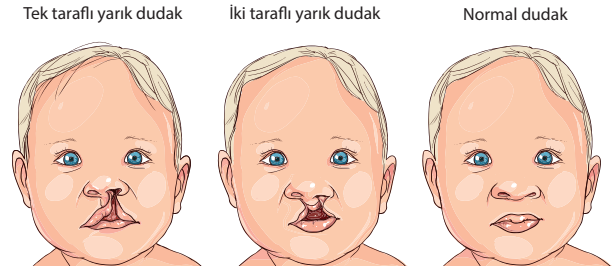
1. **Edinilmiş Beyin Hasarına Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları:** Doğuştan olmayan, herhangi bir kaza sonucu fiziksel travmayla ortaya çıkan hasara bağlı bozukluktur.
2. **İşitme Bozukluğuna Bağlı Konuşma Bozuklukları:** İşitme organlarından herhangi birindeki yetersizlik bireyin sesleri duymasını, konuşma seslerini öğrenmesini engeller (Görsel 4.5). Bu durum konuşma bozukluklarına sebep olabilir.
3. **Yarık Damak ve Yarık Dudakla İlgili Konuşma Bozuklukları:** Ağız boşluğunun üst kısmında açıklık olması durumuna **yarık damak (kurtağzı)**, üst dudakta tek ya da iki taraflı yarık olması durumuna **yarık dudak (tavşan dudak)** denir (Görsel 4.6 ve Görsel 4.7). Konuşma eğitimine tıbbi müdahale sonrasında başlanmalıdır.

Görsel 4.5: İşitme bozukluğu olan birey

Görsel 4.6: Yarık damak

Görsel 4.7: Yarık dudak

4. **Zihinsel Engele Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları:** Dil ve konuşma öğrenilen bir davranıştır. Zihinsel engelli bireylerde konuşmayı öğrenme yavaş gerçekleşir. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerde dil ve konuşma bozuklukları ve gelişimlerinde gecikme daha yaygın görülür.

5. **Otizme Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları:** Otizmin en belirgin özelliği iletişimin temel ögesi olan ilişki kurmada yaşanan zorluktur. Bu nedenle otizmli bireylere içinde bulundukları tüm ortamlarda iletişim kurmalarını sağlayacak iletişim becerileri kazandırılmalıdır. **Otizm (otizm spektrum bozukluğu OSB)** erken çocukluk çağında başlayan ve yaşam boyu devam eden; iletişim ve etkileşim alanında yetersizlikler, tekrarlayıcı hareket ve davranışlar ile karakterize karmaşık gelişimsel bir bozukluktur.

6. **Öğrenme Bozukluğuna Bağlı Dil ve Konuşma Bozuklukları:** Bireylerin okuma, yazma, konuşma, dinleme, akıl yürütme ve matematik becerilerinde problemler yaşamasına sebep olan özel öğrenim bozukluğudur. Dislekside dil ve konuşma bozukluklarının erken dönemde tanılanması gerekir.

7. **Yabancı Dil ve Bölgesel Konuşma Ayrılıkları:** Bireyin iki farklı dili ana dili seviyesinde anlayıp konuşabilmesi yani iki ana dilinin olmasına **bilingualizm** denir. Evde konuşulan dilin çevrede konuşulan dilden farklı olması, konuşma gelişimini olumsuz yönde etkiler. Yöresel dil kullanımları ve şive farklılıkları da dilin yanlış öğrenilmesine ve telaffuz zorluklarına neden olur.

4.1.2. Dil ve Konuşma Güçlüğünün Belirtileri

Çocuğun dil ve konuşma güçlüğünün olup olmadığı yönündeki ilk belirtiler, çocukta konuşma davranışının ortaya çıkması ile başlar (12-18 ay). Aileler 12-18 ay içindeki çocukların dil ve konuşma gelişimlerini takip etmeli, farklı bir durumdan şüphelendikleri zaman mutlaka dil ve konuşma bozuklukları uzmanına başvurmalıdır.

Dil ve konuşma güçlüğünün belirtileri aşağıda sıralanmıştır.

- Çocuğun belirli bir yaşa geldiği hâlde konuşamaması ve yaşıtlarına göre gelişiminin geri olması
- 1 yaşındaki çocuğun ismi söylendiğinde tepki vermemesi ve 14-16 aylıkken hiç kelime söyleyememesi
- Konuşmaya eşlik eden nefes, ses ya da yüzde (göz kırpma, dudakların ve çenenin titremesi vb.) değişik durumların olması
- Kelimeleri ifade ederken takılması (ba-a-a-a-ba-a-a-am i-i-i-i-i-şe gi-i-i-itti vb.)
- Seste hastalık dışında kısıklık ya da boğukluk olması
- Çiğneme, emme, yutma ve salya kontrolünde güçlük yaşanması
- İstek ve düşüncelerini anlatmakta zorluk çekmesi ve bunları ağlama, bağırma, vurma vb. davranışlarla göstermesi
- Cümle kurma ve konuşmada güçlük yaşaması
- Söylediklerinin kolayca anlaşılamaması (araba - ayaba, çorap - çolap vb.)
- Tekdüze konuşması
- Karşısındaki bireyi rahatsız edecek ölçüde veya anlaşılmayan sesler çıkarması
- Kelime dağarcığının kısıtlı olması
- Ses veya heceleri yutarak konuşması ya da sözcükleri ağızda gevelemesi
- Anlaşılamayacak ölçüde hızlı konuşması ya da konuşma seslerinin bazılarını söyleyememesi

- Okul performansının kötü olması
- Konuşmayı tercih etmemesi, iletişimi jest, mimik ve işaretle gerçekleştirmesi
- Çevreye ilgisiz, iletişim kurmaya isteksiz olması ve daha çok yalnızlığı tercih etmesi

Dil ve konuşma gelişimi; fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişimle bağlantılıdır. Bu alanlardan herhangi birinde yaşanan problem; güçlük yaşayan bireyin ailesi, arkadaşları ve tüm çevresiyle olan sosyal, zihinsel ve duygusal gelişimini büyük ölçüde etkiler. Ayrıca dil ve konuşmada yaşanan güçlükler dili kullanma, konuşmayı öğrenme ve iletişimdeki problemler bireyin sosyal uyumunu, eğitim performansını olumsuz etkiler ve bireyin psikososyal uyumunu azaltır. Yaşanan güçlüğün nedenlerinin en erken dönemde saptanması, tanılanması, tedavi edilmesi ve izlenmesi çok önemlidir (Görsel 4.8).

Görsel 4.8: Dil ve konuşma terapisti tarafından takibi yapılan birey

4.1.3. Dil ve Konuşma Güçlüğünün Sebepleri

Dil ve konuşma güçlüğünün sebepleri; doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası ve diğer sebeplere göre sınıflandırılır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: Dil ve Konuşma Güçlüğünün Sebepleri

Doğum Öncesi Sebepler	• Genetik sendromlar (otizm ve down sendromu vb.) • Annenin gebelikte geçirdiği bulaşıcı hastalıklar • Annenin gebelikte radyasyona maruz kalması • Annede kronik hastalık varlığı • Annenin yetersiz beslenmesi • Annenin alkol, tütün mamulleri ve bağımlılık yapan madde kullanması • Cıva zehirlenmesi vb. durumlar
Doğum Sırası Sebepler	• Bebeğin oksijensiz kalması (anoksi)
Doğum Sonrası Sebepler	• Gelişim sürecinde yaşanan şiddetli ve uzun hastalıklar, psikolojik bozukluklar • Erken doğuma bağlı olarak gelişim sürecindeki sorunlar • Zekâ geriliği • Nörolojik bozukluklar (serebral palsi, parkinson vb.) • Konuşmayı sağlayan kas ve kemik yapısındaki bozukluklar (yarık damak/dudak, diş problemleri vb.) • Duyu organlarındaki bozukluklar • Kafa travmaları • Zehirli gıda veya ortamlara maruz kalma
Diğer Sebepler	• Düşük sosyo-ekonomik durum • Uyaran eksikliği (oyuncak, kitap gibi araç gerecin olmaması) • Cinsiyet • Kardeş sayısı ve sırası • Ailede birden fazla dil kullanılması ya da yöresel dilin kullanılması • Aile içi problemler • Belirgin sosyal ve duygusal bozukluklar (ağır ihmal, şiddet vb.)

Sıra Sizde

Sınıfta kura yöntemiyle dört gruba ayrılınız. Dil ve konuşma güçlüğünün sebeplerinden birini ele alarak konu ile ilgili sınıf panosu hazırlayınız ve hazırlanan panoyu sergileyiniz.

4.1.3.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda dil ve konuşma güçlüğü sıklığını azaltmak amacıyla dil ve konuşma güçlüğünün sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik tedbirler alınmalıdır.

Dil ve konuşma güçlüğü sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Anne adaylarına gebelik, doğum süreci, doğum sonrası ve bebek bakımıyla ilgili eğitim verilmesi
- Gebelik kontrollerinin düzenli olarak yapılmasının (aşılama, folik asit takviyesi vb.) sağlanması
- Gebenin bulaşıcı hastalıklardan korunması
- Gebenin radyasyondan uzak tutulması
- Gebenin kronik hastalıklarının takip ve tedavisinin yapılması
- Anne ve bebeğin sağlıklı beslenmesinin sağlanması
- Sağlıklı büyüme ve gelişme için alınabilecek her türlü önlemin alınması
- Doğumdan sonra bebek takibinin yapılması (işitme ve yeni doğan tarama testleri, aşılama vb.)
- Dil ve konuşma bozukluklarının erken tanı ve tedavisinin yapılması
- Yetişkinlerin bilinçlendirilerek iyi model olmalarının sağlanması
- Psikolojik ortamların düzenlenmesi (Aile içi problemler gerekirse uzman yardımıyla çözülmeli ve çocuğun yaşıtlarıyla iletişim kurmasına fırsat verilmelidir.)

4.1.4. Dil ve Konuşma Gelişimi

Dil gelişimi; sayıların, sembollerin, kelimelerin, seslerin öğrenilmesi, depolanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasını içeren süreçtir. Dil ve öğrenme arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Dil, öğrenmeyi kolaylaştırır, öğrenme de dili geliştirir.

Dil, beş bileşenden oluşur.

1. Ses Bilgisi (Fonoloji)
2. Sıra ya da Biçim Bilgisi (Morfoloji)
3. Söz Dizimi (Sentaks)
4. Anlam (Semantik)
5. Kullanım (Pragmatik)

Ses Bilgisi: Sesler arası ortaklık, farklılık ve seslerin anlam değiştirme özelliklerinin incelenmesidir.

Sıra veya Biçim Bilgisi: Sözcüklerin yapısal açıdan incelenmesidir.

Söz Dizimi: Konuşurken anlamlı cümle oluşturmak için kullanılan kelimelerin belli bir sıra ile söylenmesidir.

Anlam: Kelimelerin anlamlarını bilmek ve bunlara uygun cümleler kurarak kullanmaktır.

Kullanım: İletişim kurulacak bireye, ortama ve iletişim amacına göre dilin nasıl kullanılacağı, konuşmada sıra alma, konuşmayı başlatma, sürdürme, bitirme vb. kurallar bütünüdür.

Dil gelişimi, doğumla başlar ve hayat boyu devam eder. Bebeklerin ve çocukların bulundukları haftalık ya da aylık dönemlerde gözlenebilen birtakım beceri ve davranışları kazanması gerektiği gibi dil gelişimi açısından da bebeğin ya da çocuğun gerçekleştirmesi gereken dönemsel hedefleri vardır. Dilin gelişim dönemleri bireysel özelliklere, gelişim farklılıklarına ve çevre şartlarına bağlı olarak çocuktan çocuğa değişir. Bu bakımdan çocukların dil gelişimleri "konuşma öncesi dönem" ve "konuşma dönemi" olarak iki başlıkta incelenmektedir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5: Dil Gelişim Aşamaları

Konuşma Öncesi Dönem (0-12 Ay)	Konuşma Dönemi
1. Yeni doğan dönemi (ağlama)	**1.** Ses, sözcük dönemi
2. Gığıldama dönemi	**2.** Tek sözcük dönemi
3. Mırıldanma dönemi	**3.** İki sözcüklü ifadeler dönemi
4. Mırıldanmanın tekrarı dönemi	**4.** Üç ve daha fazla sözcüklü ifadeler dönemi
5. Başkalarının seslerini taklit dönemi	**5.** Gramer kurallarına uygun konuşma dönemi

İnsan beyni sağ ve sol olmak üzere iki yarı küreden oluşur. Beynimizin sol tarafındaki bazı alanlar dili anlama ve üretme yani konuşmayla ilişkilendirilir.

Konuşma, beş bileşenden oluşur.

1. Solunum
2. Fonasyon
3. Rezonasyon
4. Artikülasyon
5. Prozodi

Nefes alışverişi sırasında (solunum) akciğerlerdeki havanın gırtlaktaki ses tellerini hareketlendirmesi sonucu ses ortaya çıkar (fonasyon). Daha sonra ses telleri tarafından üretilmiş sesler ağız boşluğunun akustik örüntülerinin etkisiyle güçlenir (rezonans). Ses rezonansa uğradıktan sonra çeşitli organlar (dil, diş, damak vb.) aracılığıyla fonemlere (seslere) dönüşür (artikülasyon) ve sese ait frekans, süre, şiddet (ton, ritm) vb. özelliklere göre konuşma (prozodi) gerçekleşir.

Sıra Sizde

Çevrenizdeki bebeklerin ya da çocukların bulundukları gelişim döneminde dil ve konuşma gelişimi açısından hangi becerileri ve davranışları gösterdiklerini gözlemleyiniz. Gözlem sonuçlarınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.1.5. Dil ve Konuşma Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar

Dil ve konuşma güçlüğüyle ilgili sık kullanılan kavramlar aşağıda verilmiştir.

Alıcı Dil: Sözel ifadelerin kavranması ve anlaşılmasıdır.

İfade Edici Dil: Duygu ya da düşüncelerin semboller veya semboller sistemiyle ifadesidir.

Apraksi: Motor becerileri yerine getirmemeye neden olacak herhangi bir problemin olmamasına rağmen beceri gerektiren hareketlerin yapılamamasıdır (Konuşmanın üretiminde ses, hece ve kelimelerin söylenmesinde güçlük vardır.).

Dizartri: Sinir sistemi hasarına bağlı olarak konuşma için gereken kas kontrolünde anormallik, koordinasyon bozukluğu, zayıflık ya da paralizi olması sonucu oluşan motor konuşma bozukluğudur.

Ekolali: Karşıdaki kişinin söylediğini tekrar etme davranışıdır.

Islıklama: Dil ucunun üst dişlerin iç kısmına dokundurularak "S" sesinin abartılı çıkarılmasıdır. Aynı durum "Ş" sesi için de geçerlidir. Konuşanın dil ve dişleri arasındaki boşluğa hava girmesiyle ıslığa benzer bir ses oluşur (Görsel 4.9).

Pelteklik (Sigmatizm): Bir harfin çıkarılamayarak (özellikle S ve Z harfleri) diğeriyle değiştirilmesidir.

Görsel 4.9: Islıklama çalışması

Ses Rengi (Tını): Seslerin ayırt edilmesini sağlayan ve her insanda farklı olan ses rengi, ses tellerinin boyu ile rezonans odacıklarının (ağız ve burun boşluğu ile yutak) yapısına bağlı olarak özellik kazanır.

Terapi (Sağaltım): Müdahale edilen durumun istenen yönde değiştirilmesi için yapılan çalışmalardır.

Tutukluk: Heyecan, korku, öfke, sevinç ve öz güven eksikliği gibi psikolojik nedenlerle bir hecede takılıp kalma, devamlı o heceyi ya da kelimeyi tekrarlama durumudur (Örneğin, "Huzur ---- huzurunuzda ---- - ol- ol- olmaktan--- çok ---- çok - mutluyum" gibi). Kekemeliğin daha hafif şeklidir.

Ulama: Bir sözcüğün sonundaki ünsüzün kendisinden sonra gelen ünlüyle söylenmesidir. Konuşmaya canlılık ve renk katan ulama, okuma ve konuşma becerilerinde ortaya çıkar (Örneğin, 'Bakkaldan ekmek aldım/Bak-kal-da-nek-mek al-dım' gibi).

Vurgu: Bir sözcükte, diğerlerine oranla kuvvetli bir şekilde çıkarılan hece üzerindeki baskı ya da sözcüklerin söylenişinde seslerin değerini verme, hecelerin uzunluğu ve kısalığına özen gösterilmesidir.

4.1.6. Dil ve Konuşma Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri

Dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bireye tanı koyulmadan önce muhtemel tanıların çıkarılması gerekir. Bireyle gün boyu ilgilenen anne, baba ya da bakıcı ile görüşerek bireyin aile, okul, gelişim ve sağlık bilgileri detaylı olarak öğrenilmeli, bireyin iletişimde ne tür sorunlar yaşadığı saptanmalı ve gelişim takibi mutlaka yapılmalıdır. Dil ve konuşma güçlüğünden şüphelenildiği andan itibaren bireydeki dil ve konuşma güçlüğünü saptamak için değerlendirmenin geniş bir kapsamda dil ve konuşma terapisti tarafından yapılması gerekir (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: Konuşma terapisti tarafından değerlendirilen birey

Gerekli görüldüğü durumlarda nörolog, psikiyatrist, kulak burun boğaz uzmanı, plastik cerrahi uzmanı, ortodontist ve odyolog ile iş birliği yapılmalıdır. Konuşmanın değerlendirilmesi ve teşhis koyulabilmesi için tarama ve vaka incelemesine dayanan iki aşamalı yol izlenir.

Tarama: Konuşması yaşına ve cinsiyetine uygun olanla olmayanı ayırmak için yapılan bir değerlendirmedir. Taramalarda genel olarak 5–6 cümlelik testler kullanılır. Okuma bilenlere testlerdeki cümleler okutulur, okuma bilmeyenlere ise uzmanın söyledikleri tekrar ettirilir.

Vaka İncelemesi: Konuşma güçlüğünün türünü, derecesini, güçlüğün nedenlerini, bireyin hayatını nasıl etkilediğini, tedavide hangi yöntemlerin kullanılabileceğini kararlaştırmaya yardımcı olacak bilgilerin toplanıp değerlendirilmesidir.

Dil ve konuşma güçlüğünün türüne göre değerlendirme süreci ve araçları değişiklik gösterir. Güçlüğün tanılanması, tedavi ve takip süreci için özgün tekniklerin belirlenmesi ve gelişimi takip etmek için güvenilir değerlendirme araçlarının kullanılması tanılama sürecinde çok önemlidir.

Dil ve konuşma güçlüklerinin değerlendirilmesinde kullanılan standartlaştırılmış testlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL): 2 ile 7-11 yaş aralığındaki bireylerin dil gelişimlerini değerlendirmek amacıyla kullanılır. TEDİL, dilin bileşenlerinden olan anlam ve biçim bilgisiyle söz dizimini değerlendirir.

Türkçe Okul Çağı Dil Gelişimi Testi (TODİL): 4 ile 8-11 yaş aralığındaki bireylerin dil gelişimi becerilerini detaylı olarak değerlendirmeyi amaçlayan testtir. Test alıcı ve ifade edici dil becerilerini, anlam, biçim ve ses bilgisi gibi temel dil bileşenleriyle değerlendirir.

Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi (TİFALDİ): 2-12 yaş aralığındaki bireylerin alıcı ve ifade edici kelime gelişimlerini değerlendirir.

Okul Öncesi Dil Ölçeği-4 (TPLS-4): 0-6 ile 11 yaş aralığındaki işitme kaybı ve konuşma gecikmesi olan bireylerin alıcı ve ifade edici dil yaşını belirler ve değerlendirir.

Ankara Artikülasyon Testi (AAT): 2-12 yaş arasındaki bireylerin dildeki sesleri edinme ve üretebilme becerilerini değerlendirir.

Türkçe Sesletim-Ses Bilgisi Testi (SST): 2-8 yaş aralığındaki bireylerin artikülasyon ve fonoloji bozukluklarının taraması ve değerlendirilmesini amaçlayan bir testtir. Terapi planlamasını ve terapi sürecini değerlendirir.

Afazi Dil Değerlendirme Testi (ADD): Serebrovasküler olay (SVO) sonucu sol beyin hasarına maruz kalan birey için afazi tanısı koymaya, tüm dil alanlarındaki performansını belirlemeye ve uygun terapi hedeflerini seçmeye yardımcı testtir.

Resim Kelime Tanıma Testi (PEABODY): 2-12 yaş aralığındaki bireylere uygulanan bu test, resimlerle bireylerin kelime dağarcığını, alıcı dil yaşını, kelime ve dil gelişim seviyelerini değerlendirir. Bu test; 4 ayrı resimden meydana gelen 100 tane kart ve kayıt formundan oluşur. Bireyden kartın her iki tarafında bulunan dört resim arasından söylenen resmi göstermesi istenir. Testten önce bireye gerekli açıklamalar yapılır, bireye yanıtlaması için gereken süre verilir ve yanıtlara göre puanlama yapılarak test sonucu yorumlanır.

Kekemelik Şiddet Değerlendirme Aracı (KEŞİDA) – 4 (SSI-4): 6-16 yaş aralığındaki bireyler için kullanılan bu test ile kekemeliğin frekansı, şiddeti, kekemeliğe eşlik eden davranışlar ve konuşmanın doğallığı değerlendirilir. Bu testin uygulanması için eğitim gereklidir ve bu eğitim dil ve konuşma terapistleri tarafından uygulanır. Kekemeliğin değerlendirilmesi sırasında, bireyin sosyal yaşamına olumsuz etki olabileceği düşünülerek psikologlardan da destek alınır.

4.1.7. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri

Dil bozukluğu olan bireylerin özellikleri ve bireyler için yapılması gerekenler Tablo 4.6'da verilmiştir.

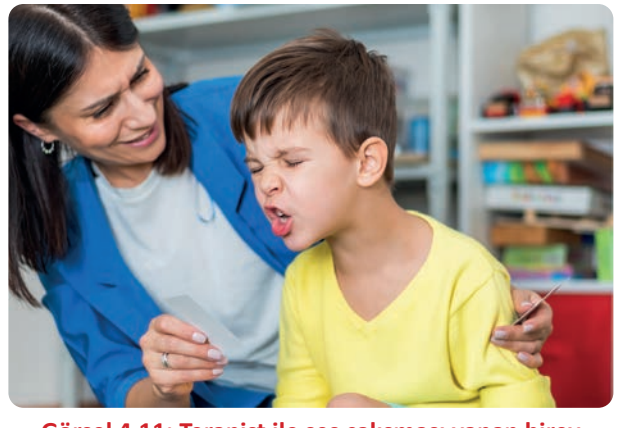
Tablo 4.6: Dil Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri ve Bireyler İçin Yapılması Gerekenler

Dil Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri
• Kurdukları cümlelerin uzunlukları 3-4 kelimeyi geçmeyebilir. • Sesletim hataları olabilir (ayakkabı" yerine "ayakapı" vb). • İşitsel algılama sorunları vardır. • Öğrenme ve okuma-yazma güçlüğü yaşarlar. • Akademik başarının yanı sıra bireyin sosyal becerileri de zayıftır. • Konuşmak ve dinlemek için daha fazla zamana ihtiyaç duyarlar. • Dikkat süreleri kısa ve dağınık olabilir. • Bellekleri zayıf olabilir. • Öğrendikleri bilgileri transfer edemeyebilirler. • Normalden daha az konuşur ve iletişim kurarlar. • Afazisi olan bireyler; anlama ve tekrarlamada, isimlendirmede, yazı yazmada, okunanı ya da okuduğunu anlamada ve konuşmada zorluk yaşarlar. • Sözcük dağarcıkları kısıtlıdır. • Ya hiç konuşmazlar ya da zor anlaşılan birkaç sözcük kullanabilirler. • Jest, mimik ve işaret kullanmaya yönelebilirler. • Çevrelerindeki seslere, konuşmalara ilgisiz davranabilir; dinlemez görünebilirler. • Uyum güçlüğü gözlenebilir. • Düşünce ve isteklerini dile getirirken ağlama, bağırma, çarpma, vurma vb. tepkilerde bulunabilirler. • Zaman kavramını anlamakta, yer-yön bildiren ekleri kullanmakta zorlanırlar.
Dil Bozukluğu Olan Bireyler İçin Yapılması Gerekenler
• Öncelikle dil bozukluğunun nedenleri saptanmalıdır. • Bireyin kendini rahat ve güvende hissedebileceği ortam oluşturulmalıdır. • Bireyin çevresindekiler dil bozukluğu hakkında bilgilendirilmelidir. • Bireye öğretilen yeni sözcüklerin bireyin günlük yaşamında kullanması özendirilmelidir. • Birey konuşmaya teşvik edilmeli, bireyin yanında onun duyabileceği, anlayabileceği ve ilgisini çekebileceği şekilde konuşulmalıdır. • Bireyin konuşma girişimleri izlenmeli ve desteklenmelidir. • Bireyle onun anlayabileceği basit cümleler ve kalıplar içinde normal ses seviyesinde konuşulmalı ve konuşma hızı yavaşlatılmalıdır. • Bireyin yakın çevresinde birden fazla dil kullanılıyorsa konuşması pekişinceye kadar tek dil konuşmaya özen gösterilmelidir. • Konuşurken önemli sözcükler vurgulanmalıdır. • Konuşma esnasında bireyin cümleleri hemen tamamlanmamalı, bulamadığı sözcükler hemen hatırlatılmamalıdır. • Her sözcüğün mükemmel bir şekilde üretilmesinde bireye ısrar edilmemelidir. • Bu bireylerin sosyal ortamlara dâhil olması sağlanmalı ve bireylere konuşmaları için fırsat tanınmalıdır. • Bireyin bağımsızlıkları cesaretlendirilmeli ve bireye karşı aşırı korumacı olmaktan kaçınılmalıdır.

Konuşma bozukluğu olan bireylerin özellikleri ve bireyler için yapılması gerekenler Tablo 4.7'de verilmiştir.

Tablo 4.7: Konuşma Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri ve Bireyler İçin Yapılması Gerekenler

Konuşma Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri
• Sözcükleri karıştırırlar ve hatalı kullanırlar. • Sözcüklerdeki heceleri ya da sesleri atlarlar. • Bazı sesleri düşürürler. • Seslerin yerini değiştirirler. • Sözcüğe yeni sesler eklerler. • Sesleri doğru ve anlaşılır şekilde çıkaramazlar ya da aynı yaş grubundaki bireylerin çıkarması gereken seslerden farklı çıkarırlar. • Konuşmaları anlaşılmaz.
Konuşma Bozukluğu Olan Bireyler İçin Yapılması Gerekenler
• Öncelikle bozukluğun nedenleri saptanmalıdır. • Bireyin kendini rahat ve güvende hissedebileceği ortam oluşturulmalıdır. • Bireyin çevresindekiler konuşma bozukluğu hakkında bilgilendirilmelidir. • Bireyin problemini fark etmesi ve terapiye istekli hâle getirilmesi sağlanmalıdır. • Anne, baba, bakıcı ve öğretmen gibi kişiler doğru model olmalıdır. • Bireyin konuşması taklit edilmemelidir. • Birey diğer bireylerle kıyaslanmamalıdır. • Bireyin çıkarmış olduğu hatalı sesi öğrenmesine ve düzeltmesine yardım edilmelidir. • Bireye karşı sevecen, sabırlı ve özverili olunmalıdır. • Boğumlanma bozukluğu olan bireylerde hatalı çıkardıkları seslerden oluşan isteklerde bulunulmalıdır (Örneğin, "r" harfini çıkartmakta zorlanan bir bireye içinde "r" harfi olan kelimelerden cümleler kurarak bireyin tekrar etmesi istenmelidir.). • Bireyin konuşma bozukluğunun nedeni aile ortamı ya da duygusal sorunlar ise hem bireyin hem de ailenin psikolojik yardım alması sağlanmalıdır. • Bireyin günlük konuşmalarına dikkat edilerek yanlış çıkardığı seslere yoğunlaşması sağlanmalıdır (Görsel 4.11).

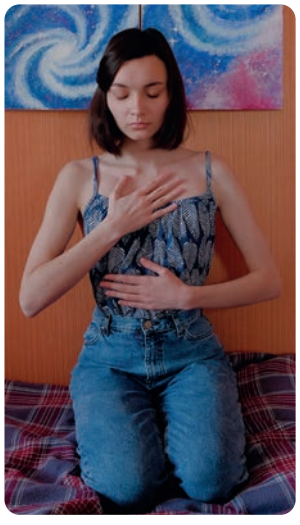

Görsel 4.11: Terapist ile ses çalışması yapan birey

Ses bozukluğu olan bireylerin özellikleri ve bireyler için yapılması gerekenler Tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4.8: Konuşma Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri ve Bireyler İçin Yapılması Gerekenler

Ses Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri
• Genel olarak ya da zaman zaman ses kısıklığı vardır. • Ses, olması gerektiğinden daha alçak ya da yüksektir. • Ses boğuktur, derinden geliyor gibidir. • Sesin perdesi ve şiddeti düzensizdir. • Ses tonu ayarsızdır.
Ses Bozukluğu Olan Bireyler İçin Yapılması Gerekenler
• Öncelikle bozukluğun nedenleri saptanmalıdır. • Bireyin kendini rahat ve güvende hissedebileceği ortam sağlanmalıdır. • Bireyin çevresindekiler ses bozuklukları hakkında bilgilendirilmelidir. • Doğru nefes alınıp verilmelidir. Solunum için en önemli kas diyafram kasıdır ve konuşmak için doğru nefes, diyafram nefesidir (Görsel 4.12). Önce nefes tamamen boşaltılır ve burundan derin bir nefes alınır. Daha sonra bir el göğsün üst kısmına diğer el ise göğüs kemiğinin üç dört parmak aşağısına, karına yerleştirilir. Nefes alırken karın üzerindeki elin hareket etmesine göğüsteki elin ise hareket etmemesine özen gösterilir. Rahat bir nefes ile karındaki el ile karın şişirilerek itilmeye çalışılır. • Yüksek sesle konuşma, bağırma, çığlık atma, sık sık ve şiddetli boğaz temizleme ve öksürme gibi hareketlerden kaçınılmalıdır. • Ses telleri nemli tutulmalı ve tahriş edici maddelerden (çay, kahve, kola, tütün mamulleri gibi) uzak durulmalı ve bol su tüketilmelidir. • Ses bozukluğu yaşayan bireyler zorunlu olmadıkça kuru, tozlu, dumanlı, gürültülü ve klimalı ortamlarda konuşmamalıdır. • Yemek borusunun başlangıcı ses tellerinin hemen arkasında yer alır. Yemek borusundan yukarı çıkan mide asidi ses tellerini tahriş edeceğinden -varsa- reflü tedavisi önemlidir. • Burun tıkanıklığı, sinüzit, farenjit, otit, alerji ve akciğer hastalığı gibi rahatsızlıklar tedavi ettirilmelidir. • Ses tellerinin güçlü ve düzenli çalışması için dil ve konuşma terapistinin önerdiği ses egzersizleri düzenli yapılmalıdır. • İşitme kaybı varsa tedavi edilmelidir. • Bazı hormon içeren ilaçlar seste kalınlaşmaya neden olabileceğinden bu tür hormonal ilaçlar mutlaka doktor kontrolünde kullanılmalıdır. • İdrar söktürücü ilaçlar, ses tellerinde kurumaya neden olabilir, bu nedenle bu tür ilaçların doktor kontrolünde alınması sağlanmalıdır (Bitki çaylarının da diüretik etkisi olduğundan, bitki çayları da sınırlı tüketilmelidir.). • Kimyasal madde içeren deterjanlar çok fazla kullanılmamalıdır. • Her gün yeterli uyumaya özen gösterilmelidir.

Görsel 4.12: Diyafram nefesi

Kekeme olan bireylerin özellikleri ve bireyler için yapılması gerekenler Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4.9: Kekeme Olan Bireylerin Özellikleri ve Bu Bireyler İçin Yapılması Gerekenler

Kekeme Olan Bireylerin Özellikleri
• Kekeme bireylerde içe kapanıklık, mutsuzluk, kaygı ve öz güven eksikliği olabilir. • Konuşmaya karşı isteksizdirler. • Jest ve mimiklerinde aşırı bir abartı vardır (Sözel olarak anlatamadığını beden diliyle anlatmaya çalışırlar.). • Algılama sorunu yaşarlar. • Sözcük dağarcıkları kısıtlıdır. • Cümleyi başlatmada zorlanırlar. • Sözcük içindeki sesleri uzatırlar. • Ses, hece ya da kelimeyi tekrar ederler. • Konuşurken duraklarlar. • Konuşurken yüz tikleri ortaya çıkar (hızlı göz kırpma, dudakların ve çenenin titremesi vb.). • Konuşurken yumruklarını sıkarlar.
Kekeme Bireyler İçin Yapılması Gerekenler
• Öncelikle kekemeliğin nedeni saptanmalıdır. • Bireyin kendini rahat ve güvende hissedebileceği ortam oluşturulmalıdır. • Bireyin çevresindekiler kekemelik hakkında bilgilendirilmelidir. • Bireyin kekemeliğini fark etmesi ve terapiye istekli hâle gelmesi sağlanmalıdır. • Kekemeliğin tedavisinde öncelikle doğru solunum çalışmaları yapılmalıdır. • Konuşurken ya da okurken mümkün olduğunca yavaş bir tempoda konuşulmalı ve okunmalıdır. • Bireye cevap verirken 1 saniye kadar bir sessizlik olmasına izin verilmeli, sonra konuşmaya başlanmalıdır. • Konuşurken bireyin heyecanlanmasına farklı tepkiler verilmemelidir. • Bireyin konuşmasındaki tekrarlama ve yanlış telaffuz etme (kelimeleri yanlış söyleme) gibi kusurlara hemen müdahale edilmemelidir. • Aile bireylerinin dil ve konuşma konusunda bilgilendirilmeleri ve doğru örnek olmaları sağlanmalıdır. • Birey kekeleyerek ilgi ve dikkati üzerine çekmek istiyorsa üzerinde durulmamalı, bireye çok fazla ilgi gösterilmemelidir. • Heyecan ve endişe yaratan durumlarda birey konuşmaya zorlanmamalıdır. • Bireyin konuşması hususunda kendine güven duymasına yardım edilmeli, birey dikkatle dinlenmeli ve bireye konuşabilmesi için fırsatlar yaratılmalıdır. • Kekemelik durumunda sabırsız davranılmamalı, heyecan gösterilmemeli ve nasihat vermeye kalkışılmamalıdır. • Bireyle, normal konuşmayı değiştirerek konuşulmamalıdır. • "Konuşmadan önce düşün.", "Dur, yeniden başla!", "Nefes al, sonra konuş." gibi uyarılarla bireyin konuşması bölünmemelidir. • Bireyin başarıları görülmeli ve birey takdir edilmelidir. • Birey konuşması için cesaretlendirilmelidir. • Bireyin olabildiğince sosyal faaliyetlere katılması sağlanmalıdır.

Bilgi Kutusu

22 Ekim ''Dünya Kekemelik Günü'' olarak belirlenmiş olup bugünün amacı kekemeliğe dikkat çekmek ve bu konuda toplumu bilgilendirmektir.

4.2. DİL VE KONUŞMA GÜÇLÜĞÜ GÖSTERENLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerle birlikte yapılabilecek bireysel etkinlikler ve grup etkinlikleri dil ve konuşma gelişimi açısından önemlidir.

Bireysel etkinlik ve grup etkinliklerinde dikkat edilmesi gereken bazı noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Bireysel etkinlik ve grup etkinlikleri sırasında bireyin doğallığını bozacak her türlü yaklaşımdan kaçınılmalıdır.
- Etkinlikleri uygulama öncesinde öğrenmeye hazırlık becerileri için öğretmenin dokunma, bireyin dikkatini çekme, göz göze gelme ve dikkat kontrolünü sağlama ile ortak ilgi oluşturma gibi becerileri sağlamış olması gerekir.
- Etkinlikler bireyin ilgi alanlarına ve gelişim düzeyine uygun olmalıdır.
- Eğitim ortamının ve kullanılacak araç gerecin bireyin gelişimine uygun ve güvenli olmasına dikkat edilmelidir.
- Bireyin anlama düzeyine uygun sözel talimatlar seçilmelidir.
- Etkinlikler somuttan soyuta, basitten karmaşığa olacak şekilde düzenlenmelidir.
- Kazanılması hedeflenen davranış için önce model olunmalı, birey o davranışı yapmakta zorlanıyorsa desteklenmelidir.
- Etkinlikler esnasında bireyin rahat hareket etmesini sağlayacak şekilde giyinmiş olmasına özen gösterilmelidir.
- Etkinliklerde bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.
- Kısa süren etkinlikler bireyde hayal kırıklığı yaratabilir, uzun etkinlikler de bireyin sıkılmasına neden olabilir. Bu nedenle etkinliklerin süresi doğru ayarlanmalıdır.
- Etkinlikler hakkında bireyle konuşulmalı, yaptıkları hakkında konuşması için onu desteklemeye özen gösterilmelidir.
- Değerlendirme yapılırken öğrenci sınıftaki diğer öğrencilere göre değil kendi içinde değerlendirilmeli, gösterdiği gelişme ya da gerilemeler göz önüne alınmalıdır.
- Aile ile sürekli iletişim durumunda olunmalıdır.

4.2.1. Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bireylerin eğitim ortamlarında, bireylerin eğlenebileceği ve katılmak isteyeceği etkinlikler düzenlenmeli ve bu etkinliklerde uygun araç gereç kullanılmalıdır (Görsel 4.13). Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin eğitiminde kullanılan araç gereç, diğer bireylerin eğitiminde kullanılan araç gereçten farklı değildir.

Görsel 4.13: Etkinliklerde kullanılan oyuncaklar

Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin eğitiminde kullanılan araç gerecin seçiminde dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Kullanılan araç gerecin bireylerin ilgisini çekecek şekilde estetik, araştırma ve yeni şeyler keşfetmelerine olanak sağlayan, yaratıcılıklarını destekleyici ve güvenilir olmasına dikkat edilmelidir.
- Bireysel çalışmada tek bir bireyin ilgisi göz önünde bulundurulurken grup etkinliklerinde grubun ilgisi dikkate alınmalıdır.
- Bireyin yaşı dikkate alınarak araç gereç seçilmelidir.
- Kullanılan araç gerecin sağlam, kullanışlı, işlevsel ve bakımının kolay olmasına dikkat edilmelidir.
- Kullanılan araç gerecin bireyin sağlığını olumsuz etkileyebilecek şekilde olmamasına dikkat edilmelidir (Kırık, kopmuş materyaller kullanılmamalıdır.).
- Bireyin dil ya da konuşma güçlüğünün sebebine göre o gün kullanılacak özel bir araç gereç gerekliyse bu araç gereç çalışmadan önce temin edilmelidir.
- Araç gereç yapılacak olan etkinliğin amacına ve içeriğine uygun olarak seçilmelidir.
- Travmatik geçmişi bulunan bireyin yaşamış olduğu olayı hatırlatacak araç gereç kullanımından sakınılmalıdır.

Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin eğitiminde kullanılan araç gereç Tablo 4.10'da verilmiştir.

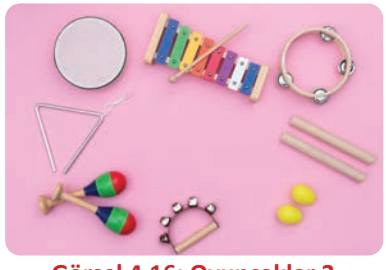
Tablo 4.10: Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç

Görsel 4.14: Oyuncaklar 1

Görsel 4.15: Oyuncaklar 2

Görsel 4.16: Oyuncaklar 3

- Boncuklar, misketler, aynalar, saatler
- Tabak, bardak, kaşık gibi mutfak araç gereci
- Çeşitli renk, boyut ve ağırlıkta toplar (Görsel 4.14)
- Plastik kova ve kürekler
- Renkli ponponlar, kumaş parçaları pamuk ve ipler
- Oyuncak bebek ve arabalar
- Oyuncak ev ve mutfak eşyaları
- Değişik ebatlarda renkli küpler ve bloklar
- İnsan, taşıt, hayvan, bitki, mevsim vb. ile ilgili resim ve panolar
- Boya kitapları, resimli hikâye kitapları
- Legolar ve yapbozlar (Görsel 4.15)
- Oyuncak takım çantası araç gereci
- Boyalar ve kalemler (suluboya, pastel boya, kuru boya vb.)
- Kuklalar, maskeler, kostümler
- Renkli ve beyaz kâğıtlar
- Oyun hamurları
- Müzikli, ses çıkaran oyuncaklar (Görsel 4.16)
- Vurmalı ve üflemeli müzik aletleri (zil, davul, flüt, mızıka, tef vb.)
- CD, radyo, TV, video gibi farklı ton ve şekillerde müzik dinlenen araçlar

Konuşma organlarında ya da nefesi kullanmada görülen herhangi bir problemde bireyin konuşma seslerini çıkarması zorlaşır.

Sıra Sizde

Aşağıda dil ve konuşmaya ilişkin verilen ilk bilgiden hareketle yargı doğru ise D, yanlış ise Y belirlemesi yaparak kaç numaralı kutuya ulaşacağınızı tespit ediniz.

Dilin beş bileşeninden hangisi ya da hangilerinin kullanımında güçlük varsa o güçlüğü ortadan kaldırma amacıyla sesleri dinleme, anlama ve kullanma alıştırmaları Tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11: Sesleri Dinleme, Anlama ve Kullanma Alıştırmaları

Alıştırma	Örnek Çalışma ve Talimatlar
• Çevreden gelen sesleri dinleme ve ayırt etme	• İnsan sesleri, zil, korna, kuş, rüzgâr sesi, ayak sesleri, saat tıkırtısı vb.
• Ses üretme	• İki nesneyi birbirine sürterek ya da vurarak, bir şeyi başka bir şeyin içine atarak (kavanoz içine boncuk atmak gibi), bir kâğıdı yırtarak ya da buruşturarak,el çırparak, parmak şaklatarak, nesneleri sallayarak, hapşırarak ses üretme vb.
• Basit talimatlara uyma	• "Gel, git, getir, otur, aç, al" gibi talimatlara uymak
• Hareket taklidi yapma	• Vücutla yapılan hareketleri bireyin izlemesini ve yapmasını istemek
• Sözel uyaranla hareket taklidi yapma	• Sözel uyaranla birlikte hareketi de aynı anda yaparak onun da taklit etmesini istemek
• Hareket yapmasını isteme	• Hareketi göstermeden sadece söyleyerek yapmasını istemek
• Bir nesnenin farklı nesnelerle ilişkisinden doğan sesin ne olduğunu bulma	• Çocuğa kaşık, bardak, boncuk, kâğıt, su gibi nesneler gösterilir. Sonra çocuğun gözleri bağlanır. İki nesne ile ses çıkarılır ve çocuğa hangi nesnelerin sesi olduğu sorulur.
• Hareket ile sesi bağdaştırma	• Eyleme uygun sesi çıkarma, sözcüğü kullanma
• Tek bir nesneyi içeren talimatı dinleme ve yerine getirme	• "Tabağı al." vb.
• Tek bir nesne ile iki eylem gerektiren talimatı dinleme ve yerine getirme	• "Tabağı al, bana ver." vb.
• İki eylem, iki nesne gerektiren talimatı dinleme ve yerine getirme	• "Kapıyı aç, silgiyi ver." vb.
• İstek içeren cümleleri soru hâline getirme	• "Defteri verir misin?"
• Konuşma seslerinin fonundaki (altındaki) sesleri ayırt etme	• Konuşurken dışarıdaki rüzgâr sesini ayırt etme, konuşurken dışarıdaki araba seslerini ayırt etme vb.
• Konuşma üzerinde dikkat toplama, izleme ve tekrar etme	• Konuşan ayna (Öğretmen konuşurken ses, hece, sözcük, cümle birey tarafından tekrarlanır.) Fısıltı çalışması (Fısıltıyla konuşarak bireyin dikkati konuşmaya çekilir.)
• Duyguları tanıma, ayırt etme	• Sözcüklere yüklenen duyguları tanıması ve kullanması (mutluluk, endişe, üzülme vb.)

Erken çocukluk döneminde dil ve konuşma güçlüğü gösterenlerde bireysel ya da grup olarak yapılan etkinlikler aşağıda sıralanmıştır.

- Müzik etkinlikleri
- Oyun etkinlikleri (Görsel 4.17)
- Drama çalışmaları
- Dil etkinlikleri
- Şiirler, şarkılar, bilmeceler, tekerlemeler
- Hikâye okuma, anlatma ve dinleme (Görsel 4.18)
- Hikâye sonrası etkinliklerde hikâye tamamlama, hikâyenin dramatize edilmesi ve pandomima vb.

Görsel 4.17: Oyun etkinliği

Görsel 4.18: Hikaye okuma etkinliği

Uygulanan bu etkinlikler bireyin dinleme alışkanlığı kazanmasını, dilin akıcılığını, gramer kurallarına uygunluğunu ve anlamlı cümleler kurmasını sağlar. Ayrıca bu etkinliklerde maskeler, kuklalar ya da kostümler kullanmak bireyin kendini daha rahat hissetmesini ve konuşmasının akıcı olmasını sağlar.

Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Göre Egzersizler

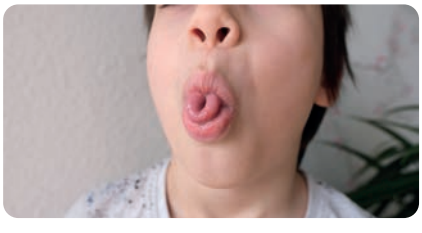
Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin konuşma organlarını ve nefesini doğru kullanmalarını sağlamak için konuşma seslerini doğru ve net çıkarmaları gerekir. Bu da ağız ve dil kaslarının güçlenmesiyle sağlanır.

A) Nefes egzersizleri: Dudaklar kapalı durumda ağızdan üflemek (Görsel 4.19), burundan nefes alıp burundan vermek, burundan nefes alıp ağızdan vermek, ağızdan nefes alıp burundan vermek, nefes ile pamuk, pinpon topu, kâğıt vb. nesneyi üflemek (yakın-uzak mesafe), nefesli müzik aleti çalmak, öksürmek, horlamak, esnemek, iç çekmek, burun çekmek, balon şişirmek, ıslık çalmak.

Görsel 4.19: Nefes egzersizi

B) Dil hareketleri: Dili dışarı çıkarmak, dili dudakların sağına soluna değdirmek, dili buruna doğru yaklaştırmak, dili dışarı içeri hareket ettirmek, dili çeneye doğru çıkarmak, dilin ucunu alt-üst dişlerle ısırmak, dil ucunu alt ve üst dişlerden en aşağıdaki ve en soldakine değdirmek, dili yuvarlayarak dil ile dudakları yalamak, dili şaklatmak (dil ile üst damağa vurup alt damağa çekerek ses çıkarmak), dili ağız içinde (u) biçiminde kıvırmak (Görsel 4.20).

Görsel 4.20: Dil hareketi

C) **Dudak hareketleri:** Alt ve üst dişleri göstermek, dudakları yanlara doğru çekerek dişleri bitişik vaziyette göstermek, iki dudağı da ağız içine almak, alt dudağı dışa döndürmek, U sesi çıkarır gibi dudakları öne uzatmak, dudakları birbiriyle içe doğru sıkıştırmak, iki dudağı birbirine sürtmek, değdirmek, alt ve üst dudağı ısırmak, kalemi dudakları arasında tutmak (Görsel 4.21).

Görsel 4.21: Dudak hareketi

Ç) **Yanak hareketleri:** İki yanağı aynı anda şişirmek (Görsel 4.22), sağ ve sol yanağı şişirmek, iki yanağı dişler arasına çekmek, soldan sağa, sağdan sola sürekli yanak şişirmek.

Görsel 4.22: Yanak hareketi

D) **Mimikler:** Kızmak, gülmek, ağlamak, ciddi, hayret, korku, üzüntü, uyku (Görsel 4.23).

Görsel 4.23: Mimikler

E) **Çene hareketleri:** Ağzı (çeneler gergin) açmak-kapatmak (Görsel 4.24), alt çeneyi (ağız kapalı) sağa sola hareket ettirmek, alt çeneyi (ağız açık) sağa sola hareket ettirmek, soldan sağa; sağdan sola sürekli yanakları şişirmek, dil ile sağ ve sol yanağı şişirmek, iki yanağını dişler arasına çekmek.

F) **Burun hareketleri:** Burnunu buruşturarak yukarı çekmek (Görsel 4.25), burun deliklerini açmak.

G) **Gırtlak hareketleri:** Tükürerek yutkunmak, su yutmak, gargara yapmak (Görsel 4.26), gırtlaktan öksürmek (ses ayarlamak).

Görsel 4.24: Çene hareketi

Görsel 4.25: Burun hareketi

Görsel 4.26: Gırtlak hareketi

4.2.2. Dil ve Konuşma Güçlüğü Gösterenlerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi

Dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerde dil ve konuşma gelişiminin sağlanması amacıyla bireysel etkinlik ve grup etkinlikleri düzenlenmeli ve bireylere doğru model olunmalıdır. Etkinlikler; bireyin güçlüğünün türüne, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına, eğitim olanaklarına, yaşına ve gelişim özelliklerine göre hazırlanmalıdır. Yapılan etkinlikler bireyde dinleme alışkanlığının kazanılmasını, dilin akıcılığını, gramer kurallarına uygunluğunu, anlamlı cümleler kurulmasını, konuşmanın akıcı olmasını ve bireyin motor, fiziksel, bilişsel ve kişisel gelişimini sağlar.

4.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Renkli Gökyüzü

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 3-7 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 3-7 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin küçük kas kullanımı gerektiren hareketleri yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Renkli Gökyüzü" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Renkli krepon kâğıtları, A4 kâğıtları, yapıştırıcı, makas ve boyalar.

Görsel 4.27: Renkli krepon kâğıtları

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri yarım daire şeklinde oturtunuz.
2. Renkli krepon kâğıtlarını (Görsel 4.27) bireylere göstererek bu renkleri bireylere hatırlatınız.
3. Bireylere bu renkler arasında en sevdikleri dört rengi sorunuz.
4. Bireylerin sevdiği renkte olan krepon kâğıtlarını bireylere dağıtınız.
5. Bireylerden rengârenk yağmur yağdığını hayal etmelerini isteyiniz.
6. Bireylerden krepon kâğıtlarının üzerine yağmur damlaları çizmelerini, yağmur damlalarını makas ile kesmelerini ve kestikten sonra yağmur damlalarını beyaz bir kâğıt üstüne yapıştırmalarını isteyiniz.
7. Daha sonra bireylerden krepon kâğıtlarını büzüştürerek bulut yapmalarını ve yaptıkları bulutları yağmur damlalarını yapıştırdıkları kâğıda yapıştırmalarını isteyiniz.
8. Etkinlik sonunda bireylerden yaptıkları çalışmaları arkadaşlarına göstermesini ve sevdiği renkleri söylemesini isteyiniz.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

4.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

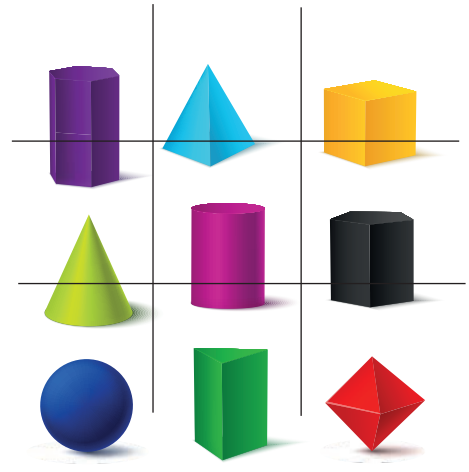
Etkinlik Adı: Şekilli Resim

Etkinlik Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 5-8 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 5-8 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin geometrik şekilleri tanımasını (nesne / varlığın adını ve şeklini söyleme vb.) etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Şekilli Resim" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 4.28: Geometrik şekiller

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli boyutlarda el işi kâğıtlarına çizilen geometrik şekiller, pastel boyalar, sulu boyalar ve grup sayısı kadar karton.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz ve el işi kâğıtları üzerine değişik ölçülerde geometrik şekiller (kare, dikdörtgen, üçgen, daire) çiziniz (Görsel 4.28).
2. Bireylerden, çizgilerden yararlanarak geometrik şekilleri kesmelerini isteyiniz.
3. Hazırlanan kâğıtları ortaya koyup, sınıfı üçer kişilik gruplara ayırınız.
4. Her gruba bireyin üzerinde çalışabilecekleri büyüklükte karton veriniz.
5. Gruplara bu geometrik şekilleri kullanarak ortak çalışmalar yapacaklarını söyleyiniz.
6. Gruplardan kesilen şekilleri yan yana getirerek anlamlı bütünler oluşturmalarını isteyiniz (Ağaç, ev, okul, hayvan veya taşıt vb.).
7. Bireylere isterlerse sulu boyalarla resimleri renklendirebileceklerini söyleyiniz.
8. Çalışmalar bittikten sonra gruplardan yaptıkları çalışmalar hakkında konuşmalarını isteyiniz (Oluşturdukları resimlerde hangi geometrik şekilleri kullandıklarını açıklamaları istenir. Örneğin, bir grup okul yapmışsa okulun çatısını yapmak için üçgen şeklini kullandıklarını belirtmeleri beklenir.).
9. Bireyler kullandıkları geometrik şekilleri belirtmede zorluk yaşarlarsa bireylere destek olunuz (Örneğin, "Ağaç yaparken ya da okulun çatısını çizerken hangi şekilleri kullandınız?"
10. Çalışmaları panoda sergileyiniz.
11. Dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireylere materyalleri tek tek tanıtarak bireyden de söylemesini isteyiniz. Bireye kendini ifade edebilmesi için fırsat ve zaman veriniz.
12. İfade edici dil becerileri düzeyine göre tepki vermesi için ek süre vererek ya da model olarak destekleyiniz (Örneğin, birey "daire" kelimesi yerine "dayye" diyorsa "Evet, bu bir daire." diyerek model olunuz.).
13. Bireyin kullandığı sözcük ve cümleleri genişletiniz (Örneğin, birey "çatı" diyorsa "Evet, üçgen çatılı okul." diyerek bireyin cümlesini genişletiniz.).
14. Sözlü ifadelerini doğal işaretlerle (jest ve mimiklerle) desteklemesine fırsat tanıyınız.
15. Aile ile görüşerek yeni öğrendiği sözcükleri paylaşınız. Aileden günlük yaşantılarında bireyin bu sözcükleri kullanması için fırsatlar oluşturmasını öneriniz.
16. Etkinlik bitiminde grupları takdir ediniz.

4.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: İplerle Çalışma

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 5-11 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin dil gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 5-11 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin konuşmayı başlatmasını, sürdürmesini ve sonlandırmasını, grup önünde kendini ifade etmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"İplerle Çalışma" etkinliği EK-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Yumaklar, farklı renklerde ip parçaları, yapıştırıcı, boyalar ve A4 kâğıdı büyüklüğünde kalın kartonlar.

Görsel 4.29: Renkli yumaklar

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri daire şeklinde oturtunuz.
2. Dairenin ortasına boyaları, A4 kâğıdı büyüklüğünde kalın kartonları ve renkli yumakları koyunuz (Görsel 4.29).
3. Her bireyden aile bireylerinden birinin resmini yapmasını isteyiniz.
4. Daha sonra yapılan resimleri dairenin dışına koyunuz.
5. Önce siz adınızı, soyadınızı, mesleğinizi, hobilerinizi vb. söyleyiniz; sonra elinizdeki ip yumağının ucunu tutarak yumağı bireylerden birine atınız.
6. Atılan yumağı tutan bireyden, kendini ve resmini yaptığı aile bireyini (adı, soyadı, mesleği, kardeş sayısı, bireyin özellikleri vb.) tanıtarak yumağı başka bir arkadaşına atmasını isteyiniz. Böylece, her bir birey bir kez atılan yumağı tutmuş ve kendisini ve aile bireyini tanıtmış olur.
7. Daha sonra bireylerden arkadaşlarının anlattıklarını hatırlamaya çalışmalarını isteyiniz. Hatırlayanlarla sohbet ediniz.
8. Dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireylere konuşmaları ve anlatmaları için yeterli zaman veriniz. Eğer bireyin söyledikleri anlaşılmadıysa bireyin söylediğini tekrarlayınız ve tekrarlattırınız.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

4.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Hayvan Çiftliği

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 4-10 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin sosyal-duygusal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 4-10 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireyin duygu, düşünce ve hayallerini özgün yollarla ifade etmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

Görsel 4.30: Oyun hamurları

"Hayvan Çiftliği" etkinliği EK-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Oyun hamuru, ip, ponpon, çiftlik resimleri, çubuk makarna, kulak çubuğu, dal parçaları, kenarı karton çitlerle çevrilmiş mukavva.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri daire şeklinde oturtunuz.
2. Bireylere daha önce hiç çiftlik görüp görmediklerini sorunuz. Alınan cevaplardan sonra bireylere birkaç tane çiftlik resmi göstererek çiftlik hakkında bireylerle konuşunuz.
3. Çiftlikteki hayvanların seslerini ve hareketlerini taklit ediniz.
4. Bireylere bir çiftlik oluşturacaklarını ve bu çiftlikteki hayvanları da kendilerinin yapacaklarını söyleyiniz ve masalara geçiniz.
5. Materyalleri masalara dağıtınız. Bireylerin malzemeleri incelemelerine; hangilerinin sert, hangilerinin yumuşak olduğunu keşfetmelerine fırsat veriniz.
6. Bireylere oyun hamurları ile (Görsel 4.30) istedikleri hayvan figürlerini yapmalarını söyleyiniz.
7. Tüm bireyleri hayvan figürlerini yaptığında yarım ay şeklinde oturtunuz. Her bireyin hayvanını arkadaşlarına tanıtmasını (sesini, rengini, adını, cinsini, nasıl yürüdüğünü vb. özellikler) sağlayınız.
8. Mukavvadan yapılan temsilî çiftliğin içine hayvan figürlerini yerleştiriniz ve çiftliği sergilemek üzere bireylerin görebileceği bir yere koyunuz.
9. Sorularınızı bireyin dil becerilerinin düzeyine uygun olarak sorunuz (Örneğin, kendini henüz tek sözcükle ifade edebilen bir çocuğa cümle kurulmasını gerektiren kapsamlı ya da karmaşık sorular sormayınız.).
10. Bireyin kendini ifade ederken jestlerden, mimiklerden yararlanmasına olanak veriniz.
11. Bireye gereksinim duyduğu yerlerde dil becerilerinde ipucu sununuz.
12. Bireyin söyleyebildiği kelime sayısına göre dil genişletme çalışması yapınız (Örneğin, birey "kedi" diyorsa "Kedi koştu." şeklinde genişletilebilir.).
13. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

4.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Püskürtme

Etkinlik Süresi: 15 dakika

Etkinliğin Amacı: 3-8 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü olan bireyin nefes egzersizi ile ağız ve dil kaslarını güçlendirmek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 3-8 yaş arasındaki dil ve konuşma güçlüğü olan bireyin nefesini doğru kullanmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Püskürtme" etkinliği EK-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 4.31: Püskürtme yapan birey

Kullanılabilecek Malzemeler: Sulu boya, beyaz ya da renkli kâğıtlar, pipet, peçete, boya kalemleri.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. Bir gün öncesinden her bireyden pipet getirmesini isteyiniz.
3. Farklı boyutlardaki pipetler hakkında sohbet ediniz (Pipetler hangi amaçla kullanılır, pipetle hangi içecekler içilebilir, pipetle neler yapılabilir, pipetle hangi şekiller yapılabilir? vb.).
4. Bireylere varsa boya önlüklerini giydiriniz; sulu boyaları, su kaplarını ve peçeteleri dağıtınız.
5. Her bireye renkli ya da beyaz bir kâğıt veriniz. Bireylerden fırçalarını önce suya batırarak su almalarını daha sonra fırçayla boyayı sulandırmalarını isteyiniz. Bireylere boyayı sulandırana kadar fırçayla aynı işlemi yapmalarını, boya sulu kıvama geldiği zaman fırçalarıyla kâğıtlarına boya damlatmalarını ve pipetle üfleyerek boyaları dağıtmalarını söyleyiniz (Görsel 4.31).
6. Bireylere pipeti sadece üflemelerini, kesinlikle içlerine çekmemelerini söyleyiniz.
7. Etkinlik sayfası kuruduğu zaman bireylere kuru boya veya keçeli kalemleriyle oluşan şekilleri tamamlatınız. Bireylere pipetlerle çeşitli üfleme egzersizleri de yaptırabilirsiniz.
8. Bireylere pipetlerle çeşitli üfleme egzersizleri de yaptırabilirsiniz.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen tanımlarla kavramları eşleştiriniz. Eşleştirmeyi yaparken tanımların önündeki boşluğa ilgili kavramı gösteren harfi yazınız.

Tanımlar	Kavramlar
1. (….) Konuşmanın üretiminde ses, hece ve kelimelerin söylenmesinde güçlük olmasıdır.	**A) Islıklama**
2. (….) Kelimeler, sesler ya da hecelerin tekrarlanması, konuşma sırasında duraklama, tutukluk ve seslerin uzatılması ile karakterize konuşma bozukluğudur.	**B) Dizartri**
3. (….) Kas kontrolünde anormallik, koordinasyon bozukluğu, paralizi veya zayıflık olması sonucu oluşan motor konuşma bozukluğudur.	**C) Ekolali**
4. (….) Beyindeki konuşma merkezinde meydana gelen hasar sonucu, dil ve konuşmanın bozulması ve anlaşılamamasıdır.	**D) Kekemelik**
5. (….) Bireylerin okuma yazma, konuşma, dinleme, akıl yürütme ve matematik becerilerinde problemler yaşamasına sebep olan özel öğrenim bozukluğudur.	**E) Afazi**
	F) Disleksi
	G) Pelteklik
	H) Apraksi

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Aşağıdaki dil ve konuşma bozukluklarından hangisi ses bozukluğu sınıfına girer?
A) Ses atlaması
B) Sesin bozulması
C) Sesin değiştirilmesi
D) Sesin eklenmesi
E) Ses yüksekliği

7. Aşağıdakilerden hangisi dil ve konuşma bozukluklarının doğum sonrası nedenleri arasındadır?
A) Annenin gebelikte geçirdiği enfeksiyon hastalıkları
B) Annenin gebelikte radyasyona maruz kalması
C) Annede kronik hastalık varlığı
D) Duyu organlarındaki bozukluklar
E) Genetik sendromlar

8. Aşağıdakilerden hangisi dilin bileşenlerindendir?
A) Anlam
B) Artikülasyon
C) Fonasyon
D) Rezonasyon
E) Solunum

9. Aşağıdakilerden hangisi afazi sorunu olan bireyin yaşadığı zorluklardan biri <u>değildir</u>?
A) Anlama ve tekrarlamada sorun yaşaması
B) İşitsel algılamada sorun yaşaması
C) İsimlendirmede sorun yaşaması
D) Konuşmada sorun yaşaması
E) Yazı yazmada sorun yaşaması

10. Aşağıdakilerden hangisini sesin değiştirilmesiyle ilgili bir örnektir?
A) Araba-arba
B) Eşek-eşşek
C) Gazete-gaste
D) Gelir-geliy
E) Kitap-kipat

11. Aşağıdakilerden hangisi etkinliklerde kullanılan araç gerecin seçiminde dikkat edilecek noktalardandır?
A) Görsel açıdan güzel olanlar tercih edilmelidir.
B) Yaratıcılığı desteklemeli ve ilgi çekici olmalıdır.
C) Ekonomik olmalıdır.
D) Bireysel ya da grup çalışması gözetilmemelidir.
E) Her yaş grubu için aynı araç gereç kullanılmalıdır.

12. Aşağıdakilerden hangisi dil ve konuşma güçlüğü gösteren bireylerin etkinliklerinde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri <u>değildir</u>?
A) Bireyin anlama düzeyine uygun sözel talimatlar seçilmelidir.
B) Bireyin gelişim düzeyine ve ilgi alanlarına uygun olmalıdır.
C) Kazanılması hedeflenen davranış için model olmaktan kaçınılmalıdır.
D) Somuttan soyuta olacak şekilde düzenlenmelidir.
E) Etkinliğe uygun süre belirlenmelidir.

13. Aşağıdakilerden hangisi konuşmanın nitelikleri arasında <u>yer almaz</u>?
A) Anlam
B) Duraklama
C) Ses gücü
D) Ses tonu
E) Sürat

14. Dil ve konuşma bozukluklarının sınıflandırılmasında kekemelik hangi bozukluk içinde yer almaktadır?
A) Dil
B) Ses
C) Konuşma akışı
D) Konuşma
E) Diğer dil ve konuşma

15. Aşağıdakilerden hangisi kekeme bireyin özelliklerinden biridir?
A) Hızlı konuşurlar.
B) Sesleri boğuktur ve derinden gelir.
C) Ses perdesi ve şiddeti düzensizdir.
D) Sesleri uzatırlar.
E) Çiğneme ve yutma zorluğu vardır.

16. Aşağıdakilerden hangisi 2-8 yaş aralığındaki bireylerin artikülasyon ve fonoloji bozukluklarının değerlendirilmesini sağlayan testtir?
A) Afazi dil değerlendirme testi
B) Ses bilgisi testi
C) Okul öncesi dil ölçeği
D) Okul çağı dil gelişim testi
E) Ankara artikülasyon testi

17. Aşağıdakilerden hangisi dil ve konuşma bozukluklarının doğum öncesi nedenleri arasındadır?
A) Bebeğin oksijensiz kalması
B) Cinsiyet
C) Annenin yetersiz beslenmesi
D) Bebeğin yetersiz beslenmesi
E) Cerrahi girişimler

18. Aşağıdaki dil ve konuşma bozukluklarından hangisi diğer dil ve konuşma bozukluğu sınıfına girer?
A) Gecikmiş konuşma
B) Karmaşık konuşma
C) Ses kalitesi bozuklukları
D) Söyleyiş bozuklukları
E) İşitme bozuklukları

5.
ÖĞRENME BİRİMİ

BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIKLAR

KONULAR

5.1. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIKLAR

5.2. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIĞI OLANLARIN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Bedensel engel
- Bedensel engelli birey
- Süreğen hastalık
- Süreğen hastalığı olan birey
- Protez
- Ortez

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Bedensel Engel, Süreğen Hastalıklar ve Tanılama Yöntemleri
- Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olanların Özellikleri
- Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olanlar İçin Kullanılan Araç Gereçler
- Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olanlara Yönelik Etkinlikler
- Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olanlara Yönelik Etkinlik Düzenleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Süreğen hastalığı olan bireylerin toplumsal yaşama katılmasının önemi hakkındaki fikirlerinizi açıklayınız.
2. Bedensel engelli bireyin toplumsal yaşamda daha fazla aktif rol üstlenebilmesi için neler yapılabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

5.1. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIKLAR

Bedensel engelli ve süreğen hastalığı olan bireylerin engel ya da hastalık türü, derecesi, engelden ya da hastalıktan etkilenme durumları ve özellikleri farklıdır. Bu bireylerin var olan motor becerilerinin geliştirilmesi, bilişsel, psikososyal ve duyusal gereksinimlerinin karşılanması, kullandıkları tüm ortopedik araç gereçten, eğitim ve tedavi hizmetlerinden en iyi şekilde yararlanmalarının sağlanması, yaşam kalitelerinin artırılması önemlidir.

Herhangi bir nedenle bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal hayata uyum sağlama ve günlük hayattaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan; bu nedenlerle bireylerin bakım, danışmanlık, koruma, rehabilitasyon ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymasına neden olan durumlar **bedensel engeldir (ortopedik yetersizlik)**. Bu durumdaki bireylere de **bedensel engelli birey** adı verilir (Görsel 5.1).

Görsel 5.1: Bedensel engelli birey

Herhangi bir nedenle oluşan, kalıcı hasar bırakan, geriye dönüşü olmayan, bireyin sürekli gözetim, bakım, denetim ve tedavisini gerektiren ve bireyin hastalığı nedeniyle sosyal, eğitim ve mesleki uyumunu olumsuz etkileyen durum **süreğen hastalıktır (sağlık yetersizliği)**. Bu durumdaki bireylere de **süreğen hastalığı olan birey** denir (Görsel 5.2).

Görsel 5.2: Süreğen hastalığı olan birey

Bedensel engel ve süreğen hastalık çeşitlerinin fazlalığı ve beraberinde başka engel ve hastalıkların varlığı, görülme sıklığının belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

Bilgi Kutusu

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Nisan 2021 "Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni"nde; engellilerin engel gruplarına göre dağılımları aşağıda verilmiştir.

Ortopedik engellilerin oranı, %13,8,

Süreğen hastalığı olanların oranı, %40,6'dır.

Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre en az bir engeli olan (3 ve daha yukarı yaş) nüfusun oranı %6,9 (4.876.000 kişi) dur. Erkeklerde %5,9 olan bu oran kadınlarda %7,9'dur.

5.1.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sınıflandırılması

Bedensel engel ve süreğen hastalıklar, yetersizliğin derecesine ve meydana geldiği yere göre iki şekilde sınıflandırılır. Bu sınıflandırma Tablo 5.1'de verilmiştir.

Tablo 5.1: Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sınıflandırılması

Yetersizliklerin Derecesine Göre Sınıflandırma	
1. Hafif Derecede Bedensel Yetersizlik **2.** Orta Derecede Bedensel Yetersizlik **3.** Ağır Derecede Bedensel Yetersizlik	
Yetersizliklerin Meydana Geldiği Yere Göre Sınıflandırma	
1. Sinir sistemi ile ilgili yetersizlikler	• Serebral palsi/paralizi (beyin felci) • Spina bifida • Çocuk felci • Multiple sklerozis (MS) • Omurilik yaralanmaları (zedelenmesi) • Beyin yaralanmaları
2. Kas iskelet sistemi ile ilgili yetersizlikler	• Kas hastalıkları • Uzuv eksiklikleri • Kalça çıkığı (gelişimsel kalça displazisi - GKD) • Eklem iltihabı • Eklem romatizması (romatoid artrit)
3. Sağlıkla ilgili yetersizlikler	• Şeker hastalığı (diyabet) • Epilepsi (sara) • Astım • Kistik fibrozis • Hemofili • Kanser • Lösemi • AIDS

5.1.1.1. Yetersizliklerin Derecesine Göre Sınıflandırma

A) Hafif derecede bedensel yetersizlik: Bireyin kişisel gereksinimlerini bağımsız veya çok az destekle karşılayabildiği motor ve algı becerilerinde desteğe ihtiyaç duyduğu yetersizliktir.

B) Orta derecede bedensel yetersizlik: Bireyin öz bakım ve sosyal yaşamında desteğe az da olsa ihtiyaç duyma hâlidir. Yürüteç, ortez, koltuk değneği gibi yardımcı araçların kullanıldığı, akademik ve motor becerilerde desteğe ihtiyaç duyulan yetersizliktir.

C) Ağır derecede bedensel yetersizlik: Bireyin destek veya cihaza bağımlı olduğu (tekerlekli sandalye ihtiyacı vb.), öz bakım, akademik ve sosyal yaşamda yoğun desteğe ihtiyaç duyduğu yetersizliktir.

5.1.1.2. Yetersizliklerin Meydana Geldiği Yere Göre Sınıflandırma

A) Sinir Sistemi Yetersizlikleri

Sinir sisteminde meydana gelen herhangi bir hasar, bireyin vücudunda geçici veya kalıcı işlevsel yetersizliklere yol açabilir hatta bireyde felç tablosu oluşturabilir. Motor yetersizliğin şiddetine bağlı olarak bireyin emekleme, oturma, yürüme, merdiven inip çıkma, ellerini kullanma gibi işlevlerinde kayıp meydana gelebilir.

1. Serebral Palsi

Doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrası dönemde beynin hasar görmesi sonucu oluşan, vücudun hareket ve kas koordinasyonunu etkileyen, yürüme ve duruş bozuklukları ile seyreden hastalıktır (Görsel 5.3).

Görsel 5.3: Serebral palsili birey

Serebral palsi, okul çağında yaygın görülür. Bireylerde görme, işitme, algılama ve davranış bozuklukları ile zihinsel gerilik gibi durumlara sebep olur. İlerleyici ya da bulaşıcı değildir. Tedavisi mümkün olsa da tamamen ortadan kaldırılamamaktadır. Hastalığın teşhisi ne kadar erken olursa bıraktığı hasar da o kadar azdır.

2. Spina Bifida

Herhangi bir nedenle gebeliğin erken döneminde bebeğin omurgası şekillenirken omurganın tam olarak kapanmaması durumudur (Görsel 5.4).

Görsel 5.4: Spina bifidalı birey

Omurilik etkilendiği için genellikle omurga, kalça, diz ve ayakta şekil bozuklukları, bacaklarda, farklı düzeylerde felç; bazı hastalarda idrar ve gaita kontrolü ile ilgili yetersizlikler görülür. Hidrosefali (beyinde su toplanması) sonucunda beyin hasarı oluştuğunda bireyde zekâ geriliği ortaya çıkar. Spina bifidalı bireyler kısa mesafelere yürüteç, koltuk değneği gibi yardımcı araçlarla yürüyebilirken uzak mesafelerde tekerlekli sandalyeye ihtiyaç duymaktadırlar.

3. Çocuk Felci

Polio virüsünün sinir hücrelerinde yarattığı tahribat sonucu, genellikle ateş ya da üst solunum yolu enfeksiyonuna benzer belirtilerle başlayan omurgada eğriliklere ve bacakta kısalığa, kol, bacak ve gövde kaslarında felce neden olan bulaşıcı hastalıktır. Virüsün oluşturduğu zihinsel yetersizlik ve motor hasarları kalıcıdır. Genellikle 1-4 yaş arasındaki çocuklarda görülen çocuk felci, aşılama ile tamamen önlenebilen bir hastalıktır.

Sıra Sizde

Sağlık Bakanlığı Aşı Takvimi'ni inceleyiniz. Anne veya babanızdan Sağlık Bakanlığı Aşı Takvimi'nde yer alan hangi aşılar olduğunuzu öğreniniz ve edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. Multiple Sklerozis

Beyindeki ya da omurilikteki sinirlerin hasara uğraması sonucu bedensel yetersizlik (görme, konuşma ve yürümede bozukluklar) meydana getiren kronik ve ilerleyici bir hastalıktır. Denge kaybı, yürüme güçlüğü, hareket bozuklukları, vücudun bazı bölgelerinde karıncalanma ve uyuşma, işitme ve görme kaybı başlıca belirtileridir. Hastalığın nedeni tam olarak bilinmemektedir. Özellikle genç yetişkinlerde görülür. Hastalığın kesin tedavisi yoktur ancak ilaç, fizyoterapi, psikoterapi ve diyetle hastalığın seyri yavaşlatılabilir.

Bilgi Kutusu

Multiple skleroz hastalığını kitlelere duyurmak ve farkındalık yaratmak adına Uluslararası MS Federasyonu ve Dünya Sağlık Örgütünün ortak kararları ile her yıl mayıs ayının son çarşamba günü ''Dünya MS Günü'' ilan edilmiştir.

5. Omurilik Yaralanmaları

Omurganın içinde yer alan merkezî sinir sistemine ait sinir dokusunun yaralanmasıdır (Görsel 5.5).

Ateşli silah yaralanmaları, yüksekten düşme, doğal afetler, derin sulara dalma, omuriliği etkileyen bulaşıcı hastalıklar, tümörler gibi nedenlerle omurilik yaralanmaları oluşabilir. Duyu ve motor fonksiyonları etkilenir ve felç oluşturur. Bireye fizik tedaviyle bağımsız yaşama ve hareket becerilerini desteklemek için yardımcı araç kullanımı ve danışmanlığını içeren iyileştirme hizmetinin sağlanması gerekir.

Görsel 5.5: Omurilik

6. Beyin Yaralanmaları

Spor veya ateşli silah yaralanmaları, trafik kazaları, fiziksel şiddet, düşme, gibi nedenlerle kafatasına uygulanan darbeler sonucunda oluşur. Beyin yaralanmasına bağlı olarak dil - konuşma kaybı, hafıza kaybı, nöbetler, zihinsel yetersizlik, duyusal, algısal ve motor becerilerinde kayıplar, hareket, dikkat ve algı ile ilgili problemler meydana gelir. Bu problemler geçici ya da kalıcı olabilir. Tıbbi tedaviye en kısa zamanda başlanmalı, komplikasyonların etkisi azaltılmaya çalışılmalı, kaybedilen becerilerin yeniden kazanılması sağlanmalı, bireye ve ailesine destek verilerek beyin zedelenmesine bağlı etkiler azaltılmalıdır.

B) Kas-İskelet Sistemi Yetersizlikleri

Genellikle kas ve iskelete ait hastalıklar; elleri, bacakları, eklem yerlerini veya omurgayı tutarak herhangi bir nörolojik bozukluk olmasa bile hareket yeteneğini olumsuz yönde etkiler. Bireyin ellerini kullanma, oturma, yürüme ve ayakta durma gibi eylemleri gerçekleştirmesi imkânsız hâle gelebilir.

1. Kas Hastalığı

Protein ve kas dokularının kaybı olarak ifade edilir. Kas hastalığında, protein ve dokuların yerini yağlar ve diğer dokular alır, sağlıklı işleyen kas sisteminin yapısı bozulur. İlerleyici kuvvet kayıplarıyla karakterize kalıtsal bir hastalık olan kas hastalıkları, çocukluk çağından başlayarak bireylerin ve ailelerinin tüm yaşamlarını etkiler. Sebepleri ve tedavisi tam olarak bilinmemektedir.

Fizik tedavi, düzenli egzersiz, rehabilitasyon programları ve ergonomik çevre düzenlemeleri ile bireylerin bağımsız yapabilecekleri hareketler desteklenmelidir (Görsel 5.6).

Görsel 5.6: Fizyoterapist ile egzersiz yapan birey

2. Kol Bacak Eksikliği

Hamilelik döneminde anne karnındaki bebeğin çeşitli sebeplerle gelişememesi, doğum anı ya da doğum sonrasında yaşanan sorunlar nedeniyle bebeğin el, kol ya da bacaklarının bir bölümünün veya tamamının olmamasıdır. Bireyin günlük yaşama katılması ve normal görünüme sahip olması amacıyla olmayan vücut parçasının yerine protez kullanılır (Görsel 5.7).

Görsel 5.7: Protez kol kullanan birey

3. Kalça Çıkığı

Doğum öncesinde, doğum sırasında ya da bir süre sonra kalça ekleminin yetersiz gelişimine bağlı olarak uyluk kemiğinin kısmen ya da tamamen kalça eklemindeki yerinden çıkmasıdır. Bu durum, kemik ve eklem bozukluklarına yol açar. Erken dönemde tanılanıp tedavisiyle eklem normale dönebilir. Tanının konması uzadıkça kalça çıkıklığının düzeltilmesi zorlaşır.

Bilgi Kutusu

GKD'nin Türkiye'deki görülme sıklığının 1000 canlı doğumda yaklaşık 5 ile 15 arasında olduğu öngörülmektedir. Bu da ülkemizde her yıl tedavi edilmediği takdirde sakat kalma olasılığı olan yaklaşık 14-18 bin yenidoğan ile karşılaşıldığı anlamına gelmektedir. GKD kızlarda yaklaşık 4 ile 8 misli daha fazla görülmektedir. Uygun tedavi edilmediğinde GKD'li bireyler toplumda toplam sağlıklı yaşam günü ortalamasının düşmesine, sosyal güvenlik kurumu yükünün artmasına ve ciddi iş gücü kayıplarına neden olmaktadır.

Kalça çıkıklığı bebeklerde ilk altı aylık dönemde atel ya da uygulanan basit yöntemlerle, altı aydan büyük bebeklerde cerrahi operasyonlar ile tedavi edilir (Görsel 5.8).

Görsel 5.8: Atel ile kalça çıkıklığı tedavisi gören bebek

Kalça çıkıklığını önlemek için aşağıda verilenlere dikkat edilmelidir.

- Bebekler kesinlikle kundaklanmamalıdır.
- Bezler yumuşak, geniş ve büyük olmalı, göbek hizasının üstünden bağlanmalıdır.
- Bebeğe rahat, bol ve geniş giysiler giydirilmelidir.
- Bebeği emzirirken bacaklar birleştirilmemeli, normal hâlinde bırakılmalıdır.
- Çocuğun yürümesi kendi gelişimine bırakılmalı ve çocuğun yürümesi için yürüteç kullanılmamalıdır.

4. Eklem İltihabı

Mikroorganizmaların eklemlere yerleşmesi; eklemleri ve eklemlerin fonksiyonlarını etkileyen, daha çok kas-iskelet bozukluklarına yol açan, eklemlerde ağrı ve iltihaba sebep olan bir hastalıktır. Nedeni tam olarak bilinmeyen eklem iltihabının belirtileri; halsizlik, sabah tutukluğu, eklem hareketlerinde kısıtlılık, eklemlerde kızarıklık, şişlik ve ağrıdır. Bazen ağrıya solunum ve kalp problemleri, ateş, göz enfeksiyonları da eşlik eder. Fizik tedavi, ilaç tedavisi, rehabilitasyon yöntemleri ve psikolojik yardım gibi tıbbi yöntemler tedavide etkilidir.

5. Eklem Romatizması

İltihaplı eklem romatizması olarak bilinen romatoid artrit nedeni tam olarak bilinmeyen daha çok el ve ayaklarda bulunan küçük eklemleri tutan vücudun diğer organ (deri, göz, kalp, akciğer) ve sistemlerini de etkileyen kronik seyirli bir hastalıktır. Belirtileri; eklemlerde şişme, ağrı, kızarıklık, şekil bozukluğu ve ileri vakalarda eklem kıkırdağının tamamen harap olması, ateş, iştahsızlık, yorgunluk ve kilo kaybıdır. Eklemlerdeki sertleşme, hareketi engeller (Görsel 5.9). Tedavisi; yatak istirahati, ilaç tedavisi, fizyoterapi, rehabilitasyon uygulamaları ve uygun beslenmedir.

Görsel 5.9: Romatoid artrit

C) Sağlık Yetersizlikleri

Kronik hastalıklar olarak da bilinen sağlık yetersizlikleri (süreğen hastalıklar) uzun süren hastalıklardır. En az 3 ay ve sıklıkla, ömür boyu süren ve tam tedavisi mümkün olmayan bu hastalıklar geriye dönük değiştirilemeyen kalıcı hasarlar bırakır.

1. Şeker Hastalığı

Pankreasın kanda şeker metabolizmasını ya da emilmesini sağlayacak yeterli miktarda insülin üretememesi ya da ürettiği insülinin vücut tarafından etkili bir şekilde kullanılamaması sonucunda ortaya çıkan kronik bir hastalıktır. Kan şekerinin normal değeri; 70-100 mg/dl'dir (Görsel 5.10). Bireyin 8 saat açlığı sonrası bakılan kan şekeri 126 mg/dl üzerindeyse bireydeki rahatsızlık "diyabet" olarak tanımlanır. Her yaşta görülebilir. Obezlerde, fiziksel olarak aktif olmayanlarda, ailesinde şeker öyküsü olanlarda, gebelik diyabeti geçirenlerde, stres düzeyi yüksek olanlarda, hipertansiyon ve kolesterol değerleri yüksek olanlarda daha fazla görülür.

Görsel 5.10: Normal insülin değeri

Şeker hastalığının belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.2'de verilmiştir.

Tablo 5.2: Şeker Hastalığı Belirti ve Bulgular, Komplikasyonlar ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Sık acıkma • Sık susama • Sık idrara çıkma • Ağız kuruluğu • Kilo kaybı • Yorgunluk • Gece idrara çıkma • İnatçı enfeksiyonlar ve iyileşmeyen yaralar	• Hiperglisemi (kan şekerinin aşırı yükselmesi) • Hipoglisemi (kan şekerinin aşırı düşmesi) • Ketozis (yağın parçalanması sonucu keton cisimlerinin kana karışması) • Göz, böbrek, sinir ve kalp-damar sistemi hasarı • Koma	• Kesin bir tedavisi bulunmamakla birlikte tedavide amaç; kan şekerini ve diğer risk faktörlerini (kolesterol ve tansiyon vb.) kontrol altında tutmak ve komplikasyonları engellemektir. • Bireye düzenli egzersiz yaptırılır. • Diyet ve kilo kontrolü uygulanır. • İlaç ya da insülin tedavisi düzenlenir. • Birey ve ailesine diyabet eğitimi yapılır.

2. Epilepsi

Beyindeki elektriksel işlev düzensizliğinden kaynaklanan, nöbetlerle kendini gösteren; bilinç kaybı, hareket, duyu ve davranış bozukluğuna neden olan sinir sistemiyle ilgili sağlık sorunudur. Nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte ateşli hastalıklar, kafa travmaları, tümörler, zehirlenmeler ve sinir sistemiyle ilgili problemlerin epilepsiye neden olabileceği düşünülmektedir.

Epilepsili bireyin zekâsı normaldir. Nöbetler, epilepsinin en önemli özelliğidir ve hayatın herhangi bir döneminde ortaya çıkabilir. Ayrıca epilepsi bulaşıcı bir hastalık değildir.

Epilepsinin belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.3'te verilmiştir.

Tablo 5.3: Epilepsi Belirti ve Bulgular, Komplikasyonlar ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Hastada sonradan oluşan ve ön haberci denen normalde olmayan kokuları alma • Mide bulantısı • Vücutta ani kasılmalar • Bilinç kaybı ve bayılma • Yere düşme • Otururken uzaklara dalma, gözlerin sabit bir noktaya bakması • Nefes darlığı ve titreme • Yüzde ve dokularda morarma • Aşırı tükürük salgılanması nedeniyle ağızda köpürme • İdrar kaçırma • Hareketlerini kontrol edememe • Kriz sonrası şaşkınlık ve uyku hâli	• Düşmelere bağlı travmalar • Beyin hasarına bağlı zihinsel sorunlar • Boğulma • Araba kazaları • Duygusal sorunlar • Gebelik komplikasyonları	• İlaç tedavisi (antiepileptik ilaçlar) düzenlenir. • Cerrahi tedavi yapılır (Beyinde epilepsi nöbetlerine neden olan bölgeler tespit edilir ve cerrahi işlemlerle bu bölgedeki hasarlar giderilir.). • Ketojenik diyet uygulanır. • Psikolojik destek sağlanır. • Hasta ve ailesine sağlık eğitimi verilir.

Bilgi Kutusu

Ketojenik diyet; yüksek yağ ve büyüme, gelişme için yeterli protein, metabolik ihtiyaçlar için yetersiz karbonhidrat içeriğine sahiptir. Bu nedenle vücudun birinci enerji kaynağı olarak yağların kullanıldığı beslenme yaklaşımıdır. Genelde ketojenik diyetteki enerjinin makro besin ögelerinden karşılanma oranı %80 yağ, %15 protein, %5 karbonhidrattır.

3. Astım

Görsel 5.11: Astım tedavisi gören birey

Akciğer içindeki hava yollarında daralmaya neden olan ve ataklarla seyreden kronik akciğer hastalığıdır. Nedeni tam olarak bilinmemektedir. Astım krizinde nefes alma da değil, vermede sıkıntı yaşanır. Çocukluk çağı hastalıkları arasında en yaygın olan astım, erkek çocuklarda kız çocuklarına oranla daha sık görülür. Kişisel ve çevresel risk faktörleri astımın oluşmasında etkilidir. Kişisel risk faktörleri içinde cinsiyet, şişmanlık ve kalıtım sayılabilir. Çevresel risk faktörleri ise alerjenler (polenler, bazı gıdalar, ev hayvanları vb.), tekrarlayan akciğer enfeksiyonları, rahatsız edici maddeler (tütün mamulleri, toz, duman, hava kirliliği vb.), egzersiz, stres, bazı ilaçlar ve beslenmedir. Çevresel risk faktörleri kalıtsal olarak yatkın bireylerde astımın ortaya çıkmasında etkilidir.

Astımın belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.4'te verilmiştir

Tablo 5.4: Astım Belirti ve Bulgular, Komplikasyonlar ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Hırıltılı solunum • Öksürük (kuru ve balgamsız) • Nefes darlığı ve göğüste sıkışma hissi • Bronşlarda ödem ve salgı artışı	• Uyku sorunları • Fiziksel aktivite yetersizlikleri (obezite ve bazı hastalıklar) • Pnömoni • Solunum yetmezliği • Ruhsal problemler	**Astım tedavisinin amacı;** hastalığın kontrol altına alınması ve sağlanan bu durumun devam ettirilmesidir. İlaç tedavisi (alerji ilaçları) ve kortizon tedavisi uygulanır. Astım ilaçlarının büyük bir kısmı solunum yolu (inhalasyon) ile kullanılan ilaçlardır ve bu yolla daha az yan etkiyle tedavi sağlanır. Bu ilaçlar özel cihazlarla verilir, tedaviye başlamadan önce bu özel cihazların kullanım şekli mutlaka bireye ve ailesine anlatılır ve gösterilir (Görsel 5.11).

4. Kistik Fibrozis

Görsel 5.12: Çomak parmak

Kalıtsal bir hastalıktır. Dış salgı bezlerinin ince ve akışkan olan salgısının kıvamı artmış, akıcılık özelliği kaybolmuştur. Bu nedenle hastaların balgam çıkarması zorlaşır ve hava yollarının balgamla tıkanması sonucu akciğer rahatsızlıkları meydana gelir. El ve ayak parmaklarında şekil bozukluğu (çomaklaşma) en yaygın belirtiler arasında gelebilir (Görsel 5.12).

Kistik fibrozisin belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.5'te verilmiştir.

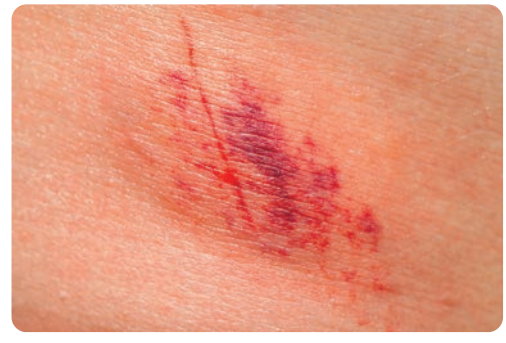
Tablo 5.5: Kistik Fibrozis Belirti ve Bulgular, Komplikasyonlar ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Balgamlı, inatçı öksürük • Yağlı ishal • Tuzlu deri • Bağırsak tıkanıklıkları • Sık geçirilen akciğer enfeksiyonları • Vitamin eksikliği • Kilo alamama • Büyüme geriliği • Anemi • Siroz • Diyabet • El ve ayak parmaklarında çomaklaşma	• Diyabet • Bronşektazi • Kronik sinüzit • Hemoptizi • Solunum yetmezliği • Pnömotoraks • Büyüme ve gelişme geriliği • Rektal prolapsus • Reflü • Siroz	Tedavi ömür boyu devam eder ve kombine bir tedavi uygulanır. **Tedavideki amaç;** akciğer enfeksiyonlarının erken tanı ve tedavi yöntemleriyle tedavi edilmesi, akciğerlerde ve bağırsaklarda oluşabilecek tıkanıklıkların önlenmesi ve tedavi edilmesi, bağırsaklarda eksik olan ve besinlerin emilimini sağlayan enzimlerin ağızdan verilmesi, yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanması, komplikasyonların ortadan kaldırılması ve hastalığın ilerleyişinin durdurulmasıdır.

5. Hemofili

Vücutta kanın pıhtılaşmasını sağlayan pıhtılaşma faktörlerinin (Faktör 8 ve Faktör 9) eksikliği, yokluğu veya işlevinin bozulması nedeniyle ortaya çıkar. Pıhtılaşma bozukluğu ve vücudun çeşitli yerlerinde kanamaya neden olan kalıtsal bir kan hastalığıdır.

Hemofilinin belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.6'da verilmiştir.

Görsel 5.13: Cilt altı kanama

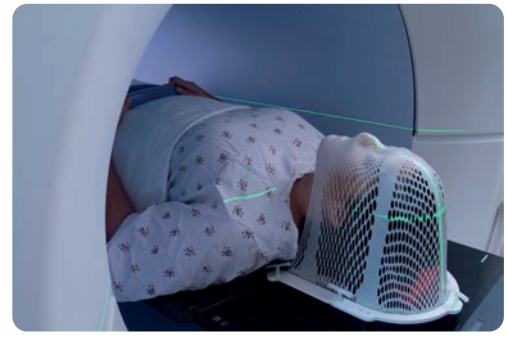
Tablo 5.6: Hemofili Belirti ve Bulgular, Komplikasyonlar ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Kanama ve morarma (Görsel 5.13) • Diş eti kanamaları • Diş çekimi sonrası kanamanın durmaması • Nedensiz burun kanamaları • Eklemlerde ağrı, şişlik ve hareket kısıtlılığı • İdrar ya da dışkıda kan görülmesi	• Pıhtılaşma faktörüne karşı antikor gelişmesi • Ağrı ve uyuşukluk • Eklemlerde kanama • Eklem hasarı ve iltihabı	• Tedavide; kanamayı önlemek amacıyla düzenli olarak ilaç enjeksiyonu (eksik olan faktörün yerine konması) uygulanır. • Egzersiz ve istirahat önerilir. • Bireylerin ağır ve yaralanmalı sporlardan kaçınmaları, kan sulandırıcı ilaç kullanmamaları, ağız ve diş sağlığına dikkat etmeleri sağlanır.

6. Kanser

Önemli bir sağlık sorunu olan kanser, hücrelerin kontrolsüz bölünüp çoğalmasıdır. Sebebi bilinen ölümler sıralamasında kalp ve damar hastalıklarından sonra ikinci sıradadır.

Kanserin sebebi kesin olarak bilinmemektedir. Risk faktörleri arasında; yaş, cinsiyet, kalıtım, obezite, bazı virüsler, enfeksiyonlar, radyasyona maruz kalma, kötü beslenme alışkanlığı, gıdalardaki katkı maddeleri, tütün mamulleri ve alkol kullanımı, uzun süre Güneş ışığına maruz kalma, bazı kimyasal maddeler (katran, benzin, boya maddeleri vb.) sayılabilir.

Görsel 5.14: Kanser tedavisi gören birey

Kanserin belirti ve bulguları, korunma yolları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.7'de verilmiştir.

Tablo 5.7: Kanser Belirti ve Bulgular, Korunma Yolları ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Korunma Yolları	Tedavi Yöntemleri
• Kilo kaybı • Lenf düğümlerinde anormallikler (şişlik ya da kitle) • Kanamalar (vajinal ya da rektal) • Dışkıda ya da idrarda kan görülmesi • Bağırsak hareketlerindeki değişiklikler • İnatçı ve geçmeyen öksürük • Nefes darlığı • Şiddetli ağrılar • Cilt değişiklikleri	• Toplumsal bilinç oluşturularak farkındalık sağlanması • Tütün ürünlerinden ve alkolden uzak durulması • Yeterli ve dengeli beslenme, fiziksel aktivitelerle obezitenin engellenmesi • Bebeklerin ilk altı ay anne sütüyle beslenmelerinin sağlanması • Günlük yaşamda ve çalışma yaşamında stresten uzak olunması • Çalışma ortamlarında kansere neden olabilecek maddelere karşı koruyucu önlemlerin alınması • Hepatit B ve HPV (Human Papilloma Virüs) aşılarının yaptırılması • Hava kirliliği ve güneşin radyasyon etkilerinden uzak olunması • Kanser taramalarının yapılması	• Radyoterapi (Görsel 5.14) • Kemoterapi • Cerrahi yöntemler • Hormon tedavisi • Biyolojik tedavi

Sıra Sizde

Kanserin önlenmesi, kanser konusunda toplumsal bilinç ve farkındalığın kazandırılması için ülkemizde Dünya Sağlık Örgütünün önerdiği üç kanser türünde tarama yapılmaktadır. Yapılan kanser türü taramalarını öğreniniz ve edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Kutusu

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Türkiye Kanser İstatistikleri 2017 verilerine göre;

Tüm Yaş Gruplarındaki Erkeklerde En Sık Görülen Bazı Kanserlerin Bu Grup İçindeki Yüzde Dağılımları

- Trakea, bronş, akciğer; %21.7
- Prostat; %13.4
- Kolorektal; %9.8'dir.

Tüm Yaş Gruplarındaki Kadınlarda En Sık Görülen Bazı Kanserlerin Bu Grup İçindeki Yüzde Dağılımları

- Meme; %25.5
- Tiroid; %11.9
- Kolorektal; %8.1'dir.

7. Lösemi (Kan Kanseri)

Akyuvarların (lökosit) vücutta kontrolsüz çoğalmasıdır. Löseminin nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Kalıtım, genetik hastalıklar (Down sendromu gibi...), radyasyon, kimyasal maddeler, kemoterapi veya radyoterapi öyküsünün bulunması, kan hastalıkları ve tütün mamulleri risk faktörleri arasındadır.

Löseminin belirti ve bulguları, komplikasyonları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.8'de verilmiştir.

Görsel 5.15: Lösemi tedavisi gören birey

Tablo 5.8: Lösemi Belirti ve Bulgular, Komplikasyonları ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Komplikasyonlar	Tedavi Yöntemleri
• Ele gelen büyük lenf nodu (özellikle boyun ve koltuk altında) • Tekrarlayan enfeksiyonlar • Eklem yerlerinde ağrı • İştahsızlık • Kansızlık • Zayıflama • Ateş • Cilt altında kanamalar ve morarmalar • Ciltte döküntüler • Gece terlemeleri • Hâlsizlik ve yorgunluk	• Enfeksiyon • Ağrı • Kanamaya eğilim • Kemoterapi sonucu saç, kaş ve kirpik dökülmesi • Gastrointestinal ve nörolojik problemler	• Radyoterapi • Kemoterapi (Görsel 5.15) • İmmunoterapi • Kemik iliği nakli

Bilgi Kutusu

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Türkiye Kanser İstatistikleri 2017 Çocukluk Çağı Kanser Oranları

- 0-14 yaş gruplarındaki erkek çocuklarda görülen lösemi oranı: %33,9
- 0-14 yaş gruplarındaki kız çocuklarda görülen lösemi oranı: %30.7

8. AIDS

HIV (Hyumın İmyunōdîfîşınsi Vayrıs) Türkçede "İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü" olarak adlandırılan bir hastalık etkenidir. HIV bağışıklık sistemine zarar vererek enfeksiyon ve hastalıklarla mücadele gücünü zayıflatır. HIV (+) olmak, kişinin vücudunda bu virüsün bulunmasıdır. AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome) ise; HIV'ın neden olduğu kronik, yaşamı tehdit eden bir hastalık tablosudur. Erken tanı ve tedavi ile HIV (+) bireyler AIDS dönemine geçmeden uzun yıllar yaşayabilirler.

Enfeksiyon, HIV (+) kişi ile korunmasız (kondom kullanılmadan) yapılan her türlü cinsel ilişkiyle, steril edilmemiş cerrahi malzemelerle, ortak kullanılan ve HIV enfekte enjektör veya enfekte kan ve kan ürünleriyle ve HIV (+) anneden bebeğe gebelik döneminde, doğum sırasında ya da emzirme ile bulaşır.

AIDS enfeksiyonunda tanı, hastalığa özgü laboratuvar testi olan ELİSA testi ile konur.

AIDS'in belirti ve bulguları, korunma yolları ve tedavi yöntemleri Tablo 5.9'da verilmiştir.

Tablo 5.9: AIDS Hastalığında Belirti ve Bulgular, Korunma Yolları ve Tedavi Yöntemleri

Belirti ve Bulgular	Korunma Yolları	Tanı Yöntemleri
• Hızlı kilo kaybı • Tekrarlayan ateş • Gece terlemeleri • Hâlsizlik, yorgunluk • Lenf bezlerinde büyüme • Nörolojik bozukluklar • Ciltte lekeler ve döküntüler • Ağızda yaralar	• Toplumu bilinçlendirmek amacıyla sağlık eğitimi verilmesi • Korunmasız ve güvensiz cinsel temastan kaçınılması • Cinsel ilişki sırasında kondom kullanılması • Tek eşliliğin sağlanması • Kan ve kan ürünlerinin taraması yapıldıktan sonra kullanılması • Tek kullanımlık steril enjektör ve cerrahi malzemelerin kullanılması • Doğumun sezaryenle gerçekleştirilmesi • Doğumdan önce anneye ve doğum sonrasında bebeğe ilaç tedavisinin başlanması • HIV (+) annenin bebeğini emzirmemesi	HIV enfeksiyonunda virüsü ortadan kaldıran bir tedavi yoktur. Ancak virüsün çoğalmasını kontrol eden ilaç tedavisi uygulanır. Bu ilaçlar, hastalığın kesin tedavisini sağlamamakla birlikte virüsün vücutta çoğalmasını kontrol altına alarak bağışıklık sisteminin zayıflamasını önlemekte ve AIDS tablosunun ortaya çıkışını engellemektedir.

Bilgi Kutusu

Bilindiği üzere Dünya Sağlık Örgütü tarafından HIV/AIDS farkındalığını artırmak için 1988 yılında 1 Aralık, Dünya AIDS Günü olarak kabul edilmiştir. Ülkemizde de 1 Aralık Dünya AIDS Günü, HIV/AIDS konusuna dikkat çekmeye, kamuoyunun bilgilendirilmesine ve duyarlılığın artırılmasına yönelik çeşitli etkinlikler için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Sıra Sizde

Sınıfta kura yöntemiyle sekiz gruba ayrılınız. Grup üyeleri olarak süreğen hastalıklar konusu ile ilgili görev paylaşımı yapınız. Sorumlu olduğunuz hastalık ile ilgili sunum hazırlayınız ve hazırlanan sunumları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

5.1.2. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sebepleri

Bedensel engel ve süreğen hastalıkların sebepleri; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası ortaya çıkışına göre sınıflandırılır (Tablo 5.10).

Tablo 5.10: Bedensel Engel ve Süreğen Hastalıkların Sebepleri

Doğum Öncesi Sebepler	• Kalıtım • Akraba evlilikleri • Anne ve baba arasındaki kan uyuşmazlığı • Anne yaşının on yediden küçük, otuz beşten büyük olması • Annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi • Annenin hamileliğinin özellikle ilk üç ayında geçirdiği enfeksiyonlar • Annenin çok sayıda doğum yapması • Annenin kullandığı bazı ilaçlar • Annenin gebelikte radyasyona maruz kalması • Gebelikte yaşanan duygusal travmalar • Anne karnında geçirilen travmalar • Annenin hormonal bozuklukları • Annenin hamileliği sonlandırma çalışmaları • Düşük sosyo-ekonomik durum • Zararlı maddelerin kullanımı

Tablo 5.10'un devamı

Doğum Sırasındaki Sebepler	• Doğumda cerrahi aseptik koşullara uyulmaması • Uzamış ve zor doğum eylemi sonucu bebeğin oksijensiz kalması • Zor doğuma bağlı olarak gelişen doğum travmaları • Çoğul gebelikler (ikiz, üçüz vb) • Kordon dolanması ve sezaryen doğum • Forseps ve vakum gibi araçlarla yapılan doğumlar • Doğumun erken (37. haftadan önce) veya geç (42. haftadan sonra) gerçekleşmesi • Bebeğin doğumda anormal geliş pozisyonları (makat geliş vb.) • Düşük doğum ağırlıklı bebek • Plasentanın erken ayrılması veya plasenta yetersizliği • Annenin pelvis kemiğinin dar olması
Doğum Sonrası Sebepler	• Doğumdan sonra oluşan sarılığa bağlı bilürubin miktarının artması ve beynin hasar görmesi • Bazı hastalıklar (bebeğin doğumdan sonra geçirdiği ateşli hastalıklar, menenjit, tüberküloz vb.) • Beyin ve omuriliği etkileyen enfeksiyonlar, tümörler (menenjit vb.) • Kas, kemik ve sinir sistemi hastalıkları • Kafa travmaları • Kazalar (trafik kazaları, ev ve iş kazaları, spor yaralanmaları, düşmeler, zehirlenmeler, boğulmalar, doğal afetler vb.) • Yetersiz beslenme • Olumsuz çevre koşulları

5.1.2.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalık Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda bedensel engel ve süreğen hastalık sıklığını azaltmak amacıyla bedensel engel ve süreğen hastalıkların sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik önlemler alınmalıdır. **Bedensel engel ve süreğen hastalık sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.**

- Toplumun bilgi ve bilinç düzeyi yükseltilmelidir.
- Anne-baba adayları genetik kontrollerden geçirilmelidir.
- Anne ve baba arasında Rh uyuşmazlığı olup olmadığına bakılmalıdır.
- Akraba evlilikleri engellenmeli (özellikle ailede genetik hastalık varsa) ve akraba evliliklerinin sakıncaları ile ilgili eğitim verilmelidir.

- Gebeye; gebelik, doğum süreci, lohusalık ve bebek bakımı ile ilgili eğitim verilmelidir.
- Gebelik döneminde yapılması gereken aşılar yaptırılmalıdır.
- Gebelik döneminde annenin yeterli ve dengeli beslenmesi sağlanmalıdır.
- Anne stresten uzak durmalıdır.
- Gebelikte doktora danışmadan ilaç kullanılmamalıdır.
- Gebelikte kazalara, travmalara maruz kalınmamalı ve gebenin radyasyondan uzak durması sağlanmalıdır.
- Doğum, uzman sağlık ekibiyle ve aseptik koşullarda gerçekleştirilmelidir.
- Gebelik kontrollerinin düzenli olarak yapılması sağlanmalıdır (Görsel 5.16).

Görsel 5.16: Takibi yapılan gebe

- Bebeğin doğduğu andan itibaren tüm kontrolleri düzenli olarak yapılmalıdır (aşı vb.).
- Bebeğin ilk 6 ay sadece anne sütü ile diğer aylarda ise yeterli ve dengeli beslenmesi sağlanmalıdır.
- Bebekte yüksek ateş, havale, sarılık görülmesi durumunda en yakın sağlık kuruluşuna başvurulmalıdır.
- Birey, kazalardan ve kafa travmalarından korunmalıdır.
- Bireylerin kesici delici aletlere, ateşli silahlara ve kimyasal maddelere (deterjanlar vb.) ulaşımı engellenmelidir.

5.1.3. Bedensel Engelliler ve Süreğen Hastalıklarda Tanılama Yöntemleri

Bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireylerde tanılama yöntemleri ikiye ayrılır.

Tıbbi tanılama; tıbbi ve psikometrik verilerin esas alındığı tanılama biçimidir. Bu tür tanılamada yetersizlik saptanır ve yetersizliği oluşturan nedenler, yetersizliğin yeri, derecesi, oluş zamanı, nasıl bir gelişim göstereceği ve giderileceğine ilişkin unsurlar belirlenir.

Eğitsel tanılama; tıbbi ve psikometrik veriler doğrultusunda yetersizliğin eğitim sürecini etkileme durumunun belirlenmesi, bireyin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik alanlarındaki yeterliliklerinin saptanmasıdır. Amaç, bireyin eğitsel gereksinimlerini karşılayabilecek kararların alınabilmesini kolaylaştırmaktır.

Görsel 5.17: Değerlendirme süreci

Bedensel engel ve süreğen hastalıkların erken dönemde doğru tanılanması ve değerlendirilmesi, bireye uygun rehabilitasyon ve özel eğitim hizmetlerine erken başlanmasını, hastalığın ilerlemesinin önlenmesini ve komplikasyonların engellenmesini sağlar. Bedensel engel ve süreğen hastalıkların tanısı uzman doktorlar tarafından konmaktadır. **Tıbbi tanıda;** engelin ya da hastalığın türü, etkilediği vücut bölgeleri, oluşum zamanı, oluşum nedenleri, şiddeti ve nasıl bir seyir izlediğine ilişkin bilgiler toplanmalıdır. Değerlendirme sürecine hastalık hakkında bireyden ve ailesinden tıbbi öykü alınarak başlanmalı, bireyin semptomları ve bireye yapılan testler kaydedilerek sonuç değerlendirilmelidir (Görsel 5.17).

5.1.4. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özellikleri

Bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireylerin gelişimlerini ve özelliklerini etkileyen pek çok faktör vardır. Engel ve hastalığın neden olduğu durumların yanı sıra kardeş sayısı, ailenin eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumu, bulundukları çevre gibi etkenler bireyin gelişiminde rol oynar. Bu bireylerin bilişsel, akademik, sosyal, duygusal, motor ve davranışsal gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekir.

Bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireylerin gelişim özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

Bilişsel ve Akademik Özellikler: Okula devam etmede aksaklıklar yaşandığından akademik başarılarında düşüklük gözlenmekte, konuşma ve öğrenme güçlükleri görülmektedir.

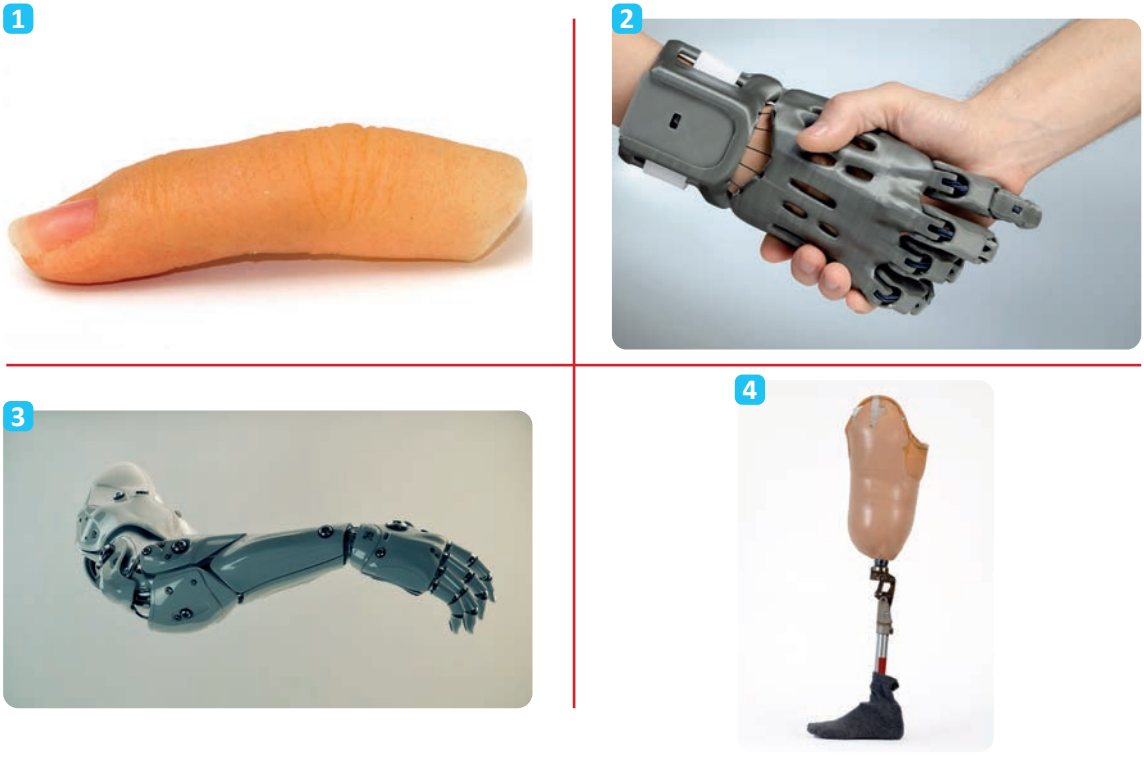
Sosyal ve Duygusal Özellikler: Hareket kısıtlılığına bağlı olarak bireyin okul aktivitelerine ve oyunlara katılamaması, bedensel yetersizliği, ihtiyaçları ve fiziksel görünümündeki farklılıklar nedeniyle birey akranları tarafından dışlanmakta veya olumsuz tutumlara maruz kalabilmektedir. Bu nedenle bireyin sosyal çevresi ile olan ilişkisi ve uyumu azalır, iletişim becerisi ve öz güveni zayıflar, birey suçluluk ve utanç duygusu yaşar. Bireyin uzun süre hastanede yatması bireyde korku, bunaltı ve terk edilmişlik duygusuna neden olur. Ayrıca bu bireyler gelecek kaygısı yaşar.

Motor Özellikleri: Bedensel engelli bireylerde; yorgunluk, yürüyüş ve denge bozuklukları, kollarda ve bacaklarda uzunluk farklılıkları ve eklemlerde şişlik ve bozukluk görülür. Yürüme, koşma, tırmanma gibi hareketleri yapamadıklarından hareket etmekten çekinmekte ve pasif kalmayı tercih etmektedirler.

Davranışsal Özellikler: Engel ya da hastalıklarından kaynaklanan sebeplerle daha sinirli, huzursuz, içe kapanık ve yaşına uygun olmayan davranışlar sergilerler. Bu bireylerin olumlu davranışları diğer bireylere oranla daha fazla pekiştirilmelidir.

5.1.5. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Göre Kullanılan Araç Gereçler

Protez: Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle kayıp olan uzvun yerine takılan, estetik ve fonksiyon olarak o uzvun görevlerini yerine getiren takma uzuvlara (yapay organ) verilen addır (parmak, el, kol ve bacak vb.) (Görsel 5.18).

Görsel 5.18: Parmak, el, kol ve bacak protezleri

Ortez: Herhangi bir nedenle sabitlenmesi, desteklenmesi, korunması ya da düzeltilmesi gereken vücut kısımlarına uygulanan kumaş, deri, metal, deri ve plastik gibi malzemelerden yapılan yardımcı cihazlardır (boyunluk, tabanlık gibi…). **Ortezler;** bir kaza ya da ameliyat sonrası bazı vücut parçalarının hareketsiz kalmasını (boyunluk), ağrının azaltılması ve giderilmesini, görevini tamamen ya da kısmen yerine getirmesi, oluşmuş ya da oluşmakta olan bir şekil bozukluğunun düzeltilmesini (omurga eğrilikleri), bedensel engelli bireyin enerji tüketiminin azaltılmasını sağlar. Ortezler ve protezler uzman kişiler tarafından soruna ve bireye özel hazırlanmalıdır. Başkasının ortezi ya da protezi asla kullanılmamalıdır.

Tekerlekli Sandalye: Kullanıcının özel ihtiyaçlarını karşılamak için yaralanma veya sakatlık nedeniyle yürümesi zor ya da imkânsız bireyler için kullanılan medikal sandalyedir.

Yürüteç: Rehabilitasyon sürecinde engelli ve hastaların bağımsız yürümesini, dik pozisyonda ayakta durmasını ve vücut dengesini sağlayan araçtır.

Koltuk Değneği ve Baston: Bağımsız yürümeyi, yürürken dengenin sağlanmasını, ameliyat sonrasında iyileşme sürecinin kısa ve konforlu bir şekilde yaşanmasını, ameliyat sonrası yaralanmaların önüne geçilmesini ve ameliyat bölgesine binen yükün azaltılmasını sağlayan araçlardır. Koltuk değnekleri ve bastonlar çeşitlidir.

Bu nedenle hasta/engelli birey, aile, fizyoterapist ve doktor ile iş birliği yapılarak hasta/engelli birey için en uygun olan araç belirlenmeli ve nasıl kullanılacağı bireye öğretilmelidir (Görsel 5.19).

Görsel 5.19: Tekerlekli sandalye, yürüteç, koltuk değneği ve baston

Adaptif Cihaz (Yardımcı Teknoloji): Engelli ya da kısıtlaması olan bir bireyin hayatını kolaylaştıran, fonksiyonel becerisini artıran ve geliştiren teknolojik alet ya da ekipmanlardır (giyinme aparatları, tutacaklar, yemek yeme aparatları, adaptif klavye ve bilgisayar faresi vb.).

Diğer Yardımcı Araçlar: Oturma dengesi yetersiz olan bireyler için oturma sistemleri, düşmeyi önleyecek şekilde yüksek kollukları olan, bireyin başını yukarıda tutması ve boynunun desteklenmesi için yüksek arkalıklı sandalyeler, bireyi desteklemek amacıyla pozisyonlama destekleri, kum torbaları, ayakta durma masaları, ayak destekleri kullanılabilir.

5.2. BEDENSEL ENGEL VE SÜREĞEN HASTALIĞI OLANLARIN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Bedensel engelliler ve süreğen hastalığı olanlar, engelleri ve hastalıkları el verdiği ölçüde etkinliklere katılabilirler. Etkinlikler; bireyin engel ya da hastalık türüne, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına, eğitim olanaklarına, yaşına ve gelişim özelliklerine göre hazırlanmalıdır. Yapılan etkinlikler ile birey toplum içinde iş birliği, paylaşım ve kişiler arası iletişim kurallarını öğrenmekte ve bireyin motor, fiziksel, bilişsel ve kişisel gelişimi sağlanmaktadır.

5.2.1. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı

Bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyler de diğer kişilerle iletişim kurmak, sosyalleşmek, toplum tarafından sevilmek, sayılmak ve değer görmek isterler. Bu bireylerin sosyal yaşama katılmasında en önemli unsur eğitimdir. **Bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireylerin iyi eğitim alabilmeleri için eğitim ortamında aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir.**

- Eğitim ortamı ilgi çekici olmalıdır.
- Birey için gerekli olan tüm araç gereç hazır bulundurulmalıdır.
- Bireylerin hareketini sınırlamayacak yapısal düzenlemeler yapılmış olmalıdır (rampa, tutamak, bar, asansör vb.).
- Sınıf, kapı, koridor, oyun alanı, tuvalet, lavabo, yemekhane gibi yerler bireyin kullandığı tekerlekli sandalye, koltuk değneği ve bastonuyla rahat hareket edebileceği kadar geniş olmalıdır.

- Lavabo, ayna, havlu ve sabunluklar bireyin kolay kullanılabileceği şekilde yerleştirilmiş olmalıdır.
- Merdiven, tuvalet ve lavabolarda tırabzanlar olmalıdır.
- Kapılarda paspas ya da eşik olmamalıdır.
- Eğitim ortamlarının yeterince ısı, ışık ve hava alması sağlanmalıdır.
- Eğitim ortamında gürültü olmamalıdır.
- Yerler kaygan olmamalıdır.
- Zeminler ses yalıtımlı ve yumuşak, kolay temizlenebilir malzemeden yapılmalıdır.
- Sınıftaki sıra, masa ve diğer donatımlar bireye uygun düzenlenmelidir. Masa ve sıralar bölünebilir olmalıdır (Görsel 5.20).

Görsel 5.20: Bedensel engelli bireye uygun düzenlenmiş sınıf ortamı

- Sınıf içindeki malzemeler bireyin erişebileceği yükseklikte olmalıdır.
- Eğitiminde kullanılan araç gerecin sağlam, kullanışlı ve temiz olmasına özen gösterilmelidir.
- Oturmakta ve ayakta durmakta zorlanan bireyler için ayarlanabilir sandalye ve ayakta durma masaları yapılmalıdır.
- Bireylerin özellikleri dikkate alınarak öğretim materyalleri seçilmelidir.
- Sınıflar bilgisayar, projeksiyon, ses sistemi (hoparlör) gibi teknik donanıma sahip olmalıdır.

5.2.2. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Engel durumuna göre kullanılan etkinlik malzemeleri farklılık gösterir. Etkinliklerde kullanılan araç gereç bireyin ihtiyaçlarına uygun hazırlanmalıdır.

Bedensel engelli ve süreğen hastalığı olan bireylerin eğitiminde kullanılan araç gerecin seçiminde dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Kullanılan araç gerecin ilgi çekici, estetik, araştırma ve yaratıcılığı destekleyecek şekilde olmasına özen gösterilmelidir.
- Araç gereç seçerken bireyin yaşı, cinsiyeti, gelişimi ve ilgi alanları göz önünde bulundurulmalıdır.

- Kullanılan araç gerecin sağlam, kullanışlı, işlevsel; bakım ve temizliğinin kolay olmasına özen gösterilmelidir.
- Kullanılan araç gerecin bireyin sağlığını olumsuz etkilememesine dikkat edilmelidir (Kırık, kopmuş materyaller kullanılmamalıdır.).
- Gün içinde kullanılacak olan tüm araç gereç hazır bulundurulmalıdır.

Bedensel engelli ve süreğen hastalığı olan bireylerin eğitiminde kullanılan araç gereç Tablo 5.11'de verilmiştir.

Tablo 5.11: Bedensel Engelli ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Eğitiminde Kullanılan Araç Gereç

• Değişik yükseklikte ve ebatta çalışma minderleri ve yastıklar • Çeşitli ebatlarda toplar ve top havuzu (Görsel 5.21) • Duvarlara monte edilmiş hareketli aynalar • Pozisyonlama için destekli ve desteksiz sandalye, tabure, masa ve sıralar • Çeşitli ağırlıklarda kum torbaları • Dokunma algılaması için farklı şekillerde ve özellikte materyaller • Değişik boyut ve renklerde legolar • Basılı görsel ve işitsel materyaller • Boyalar ve boya kalemleri • Müzik aletleri	• Denge tahtası • Bowling topu ve labutları (Görsel 5.22) • Tırmanma merdiveni • Basket potası ve topu • Oyun hamurları • Ritim araçları • Boncuklar • Değişik sesler çıkaran ziller, çıngıraklar • Yapbozlar

Görsel 5.21: Top havuzu

Görsel 5.22: Bowling topu ve labut

5.2.3. Bedensel Engel ve Süreğen Hastalığı Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi

Bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler aşağıda sıralanmıştır (Görsel 5.23).

- Görerek, dokunarak, işiterek ve tadarak oynanabilen oyunlar,
- Kasların gelişimini destekleyen spor etkinlikleri,
- Eğlence amaçlı aktiviteler (resim, müzik, dans, şarkı, tekerleme vb.),
- Yarışmalar,
- Drama, öykü ve hikâyelerdir.

Görsel 5.23: Bedensel ve süreğen hastalığı olan bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler

5.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Topu Yuvarla

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 5-12 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 5-12 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireye nesne kontrolü gerektiren hareketleri yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

Görsel 5.24: Top oynayan engelli bireyler

"Topu Yuvarla" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli büyüklüklerde toplar.

Etkinlik Süreci

1. Bireylere özellikle topu atarken tek ellerini ya da ayaklarını kullanmaları ve topu yerde yuvarlamaları gerektiğini vurgulayınız (Görsel 5.24).
2. Topu bireye veriniz.
3. Bireye topu ismini söylediği arkadaşına atmasını söyleyiniz.
4. İsmi söylenen bireyin topu yakalamasını isteyiniz.
5. Etkinlik sürecinde topun büyüklüğünü zaman zaman değiştiriniz.
6. Etkinlik anında bireylere motive eden sözler söyleyiniz.
7. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

5.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Yeni Yiyeceklerin Adını Öğreniyorum

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin dil gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin görsel materyaller aracılığı ile sözcük dağarcığının artmasını, dinlediğini anlamasını ve ifade etmesini etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

Görsel 5.25: Kivi, mango, enginar, brokoli

"Yeni Yiyeceklerin Adını Öğreniyorum" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Kivi, mango, brokoli, enginar gibi meyve ve sebze görselleri, yapıştırıcı, boya kalemleri ve A4 kâğıtları.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. "Günde kaç kere yemek yiyoruz? En sevdiğiniz yemek hangisi? Hangi tatları daha çok seviyorsunuz? Hiç yemek yemesek ne olur?" gibi sorularla bireylerin yemekler hakkındaki fikirlerini alınız. Evdeki sofra alışkanlıkları hakkında bireylerle konuşunuz.
3. Az bilinen meyve (kivi, mango vb.) ve sebzelerin (enginar, brokoli vb.) (Görsel 5.25) görsellerini bireylere gösteriniz ve bireylerden görselleri incelemelerini isteyiniz. Bireylere bu besinleri daha önce görüp görmediklerini sorunuz. Mümkünse somut örneklerini de sınıfa getirip gösterebilirsiniz.
4. "Sebze sever misiniz? Bu enginar. Enginar bir sebzedir. Yemeği hem çok faydalı hem de çok lezzetlidir. Pek bilinmez ama eğer yeseydiniz eminim çok severdiniz. Sizce şekli neye benziyor? Bu bir brokoli. Bu da bir sebze. Kimler daha önce brokoli yedi? Acaba brokoli nerede, nasıl yetişiyor? gibi sorular sorunuz.
5. Meyveleri sever misiniz? Hangi meyveleri biliyorsunuz? Bunlar birer meyve. Adı kivi. Bu da mango. Daha önce hiç kivi ve mango gördünüz mü? Yiyen var mı? Bu meyveler C vitamini deposu! C vitamini vücudumuz için çok faydalıdır vb. bilgileri kısa cümlelerle anlatınız.
6. Etkinlik masasına geçiniz ve tüm görselleri masaya koyunuz. A4 kâğıtlarını bireylere dağıtınız. Bireylerden kâğıtlara sebze ve meyveleri çizmelerini ya da yapıştırmalarını isteyiniz.
7. Etkinlik sonunda bireylerden kâğıtları arkadaşlarına göstermelerini isteyiniz.
8. Çizdikleri resimlerde ne olduğunu arkadaşlarından söylemelerini isteyiniz.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

5.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Yeşil Renkli Hayvanlar

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 5-8 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 5-8 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin görsel materyaller aracılığı ile nesne ya da varlıkları gözlemlemesini, bunları özelliklerine göre gruplandırmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Yeşil Renkli Hayvanlar" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 5.26: Kaplumbağa, yılan

Kullanılabilecek Malzemeler: Hayvan resimleri, yapıştırıcı, fon kartonu, plastik tabak ve bardak.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. Engel/hastalığı olan bireylerin bağımsız hareket edebilmesi için gerekli önlemleri alınız.
3. Birey yardımcı aletler (tekerlekli sandalye, yürüteç gibi…) kullanıyorsa bireyin etkinlikte de bu aletleri kullanmasına fırsat veriniz (Böylece bireyin etkinliğe aktif katılımı en yüksek düzeyde sağlanmış olur.).
4. Hayvanlara ait görsellerin olduğu kâğıtları bireylere dağıtarak bireylerden görselleri incelemelerini isteyiniz. Bireylere hayvanların nerede yaşadıkları, renkleri, kaç ayaklı oldukları gibi sorular sorunuz. Sorulan soruları ipuçları ile destekleyiniz.
5. Bireylere, hayvanlar ile ilgili ilginç bilgiler vermek isteyenler varsa diğer bireylerle paylaşmalarını söyleyiniz. Hayvanlarla ilgili sohbet ediniz.
6. Hayvanların içinden yeşil renkli olanları seçiniz (kaplumbağa, yılan, kuş vb.) (Görsel 5.26). Renklerinin ne olduğunu sorunuz. Doğru cevap veren bireyleri pekiştiriniz. Yanlış cevap veren ya da tepkisiz kalan bireyler için renklerinin yeşil olduğunu açıklayınız.
7. Ardından görselleri yeniden karıştırınız ve bireyden hayvan resimleri arasından yeşil renkli olan hayvanları seçmesini isteyiniz.
8. Bireylere, sınıfta bulunan yeşil renkli nesneleri bulup getirmelerini söyleyiniz.
9. Sınıf içerisinde birbirinden uzak iki nokta belirleyip, bireylere hayvan yürüyüşü oyunu oynanacağını söyleyiniz.
10. Bireylerin sırtlarının üzerine bir plastik tabak veya bardak koyunuz. Tabak veya bardağın kaplumbağanın evi olduğunu ve onu düşürmeden yere doğru küçülerek bir kaplumbağa gibi yürümelerini isteyiniz.
11. Bireylere oyun bitiminde kaplumbağaların nasıl yürüdüklerini sorunuz.
12. Ardından yeşil bir yılan olmalarını ve yerde sürünerek başlangıç noktasından bitiş noktasına kadar gitmelerini ya da yılan gibi ses çıkarmalarını isteyiniz.
13. Oyun tamamlandıktan sonra kaplumbağa ve yılanın yürüme hızları hakkında konuşunuz.
14. Tüm hayvanların olduğu görselleri masanın üzerine koyunuz, bireylerden hayvanları hızlı ve yavaş olarak gruplandırmalarını isteyiniz. Büyük bir fon kartonu alıp iki bölüme ayırınız. Bireylere bir tarafına hızlı diğer tarafına ise yavaş hareket eden hayvan resimlerini yapıştırmalarını söyleyiniz.
15. Etkinlik sürecinde engel/hastalığı olan bireyleri destekleyiniz (Bireyin etkilendiği düzeye göre hareketini yapabileceği farklı hayvanlar seçilebilir.).
16. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

5.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Meyve Sepeti

Etkinlik Süresi: 20 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin sosyal-duygusal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin kendisine ait özelliklerini tanımasını, arkadaşlarına tanıtmasını ve farklılıklara saygı duymasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

Görsel 5.27: Meyve sepeti

"Meyve Sepeti" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Renkli fon kartonlarına çizilmiş meyve resimleri, meyve sepeti resmi, makas.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. Bireylere meyve ağaçlarından oluşan bir meyve bahçesi oluşturacaklarını, ağaçlar için meyve hazırlayacaklarını söyleyiniz.
3. Bireylere farklı meyve resimlerinin çizili olduğu renkli kartonları dağıtınız ve bireylerden bunları kesmelerini isteyiniz.
4. Etkinlikte sınıfın yarısının meyve ağacı (kartondan kestikleri meyveler) olmasını ve sınıfın farklı yerlerine geçip kollarını ağaç dalları gibi açarak elleriyle meyveleri tutmalarını sağlayınız. Bireylerin diğer yarısının ise meyve bahçesini gezmelerini sağlayınız.
5. Meyve bahçesini gezen bireye, istediği bir ağaca kendini tanıtmasını (adını, yaşını, yapmaktan hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyleri, en sevdiği giysiyi, en çok sevdiği yemeği vb.) söyleyiniz. Meyve ağacının da çocuğa kendini tanıtmasını ("Merhaba, ben kiraz ağacı. Meyvelerim kırmızı ve çok tatlı." vb.). sağlayınız. Tüm bireyler aktif bir şekilde oyuna katıldıktan sonra grupların yer değiştirmesini sağlayınız.
6. Bireylere meyveleri, hazırlanan meyve sepeti (Görsel 5.27) resmine yapıştırmalarını söyleyiniz. Daha sonra meyve sepeti çalışmasını bireylere göstererek meyvelerin tat, renk, şekil vb. yönlerden farklı olduklarını, farklı özelliklerdeki meyvelerin birlikte çok güzel bir meyve sepeti hâline geldiklerini söyleyiniz.
7. Bireylere herkesin tıpkı meyveler gibi farklı özelliklere sahip olduklarını anlatınız. Sevdikleri yemekler, müzikler, oyunlar, sahip oldukları fiziksel özellikler hakkında bireylerle konuşunuz.
8. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

5.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Topla - Katla - Yerleştir

Etkinlik Süresi: 15 dakika

Etkinliğin Amacı: 8-14 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin uyum becerileri gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 8-14 yaş arasındaki bedensel engeli ve süreğen hastalığı olan bireyin yaşadığı yerin özelliklerini bilmesini, yaşam alanında gerekli düzenlemeleri yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uyumlu olarak gerçekleştiriniz.

"Topla – Katla – Yerleştir" etkinliği Ek-1'de yer alan ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 5.28: Düzenli sınıf ortamı

Kullanılabilecek Malzemeler: Oyuncaklar, kitaplar, kalemler, kıyafetler.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. Oyun zamanından hemen sonra sınıfı toplamadan, bireylerden sınıfı incelemelerini isteyiniz.
3. Bireylere sınıfın dağınıklığını ve nasıl düzenleneceğini anlatınız.
4. Bireylere evlerinde odalarını, kıyafetlerini ve oyuncaklarını kimin topladığını sorunuz. Herkesin kendi eşyalarını toplaması gerektiğini, düzenli olmak ve düzenli olmanın önemiyle ilgili sohbet ediniz.
5. Bireylerden dağınık sınıftaki bir oyuncağı bulmalarını isteyiniz. Örneğin, kırmızı renkli araba vb. Bu isteği birkaç kez tekrarlayınız.
6. Bireylerden sınıftaki dağınıklığı toplamalarını ve eşyaları yerlerine yerleştirmelerini isteyiniz.
7. Yerleştirme işleminden sonra bireylerden tekrar sınıftaki oyuncaklardan birini bulmalarını isteyiniz.
8. Sınıf dağınık ve düzenli (Görsel 5.28) durumdayken yapılan arama işlemi hakkında konuşunuz.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen tanımlarla kavramları eşleştiriniz. Eşleştirmeyi yaparken tanımların önündeki boşluğa ilgili kavramı gösteren harfi yazınız.

Tanımlar	Kavramlar
1. (.....) Üst solunum yolu enfeksiyonuna benzer belirtilerle başlayan kol, bacak ve gövde kaslarında felçlere, omurgada eğriliklere ve bacakta kısalığa neden olan hastalıktır.	A) Spina Bifida
2. (.....) Eklemleri ve fonksiyonlarını etkileyen, kas-iskelet bozukluklarına yol açan, eklemlerde ağrı ve iltihaba sebep olan hastalıktır.	B) Multiple Sklerozis
3. (.....) Pıhtılaşma bozukluğu nedeniyle vücudun çeşitli yerlerinde kanamaya neden olan kalıtsal kan hastalığıdır.	C) Serebral Palsi
4. (.....) Nöbetlerle kendini gösteren ve hareket, duyu, davranış bozukluğuna ve bilinç kaybına neden olan sinir sistemi ile ilgili sağlık sorunudur.	D) Çocuk Felci
5. (.....) Herhangi bir nedenle gebeliğin erken döneminde bebeğin omurgası şekillenirken omurganın tam olarak kapanmaması durumudur.	E) Epilepsi
	F) Eklem iltihabı
	G) Hemofili

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Aşağıdakilerden hangisi kalça çıkıklığını önlemek için alınacak tedbirlerden biri <u>değildir</u>?

A) Bebeğe bol ve rahat giysiler giydirilmelidir.
B) Bebek bezi göbek hizasının üstünden bağlanmalıdır.
C) Bebeği emzirirken bacaklar serbest bırakılmalıdır.
D) Bebek bezi yumuşak ve büyük olmalıdır.
E) Çocuğun yürümesi için yürüteç kullanılmalıdır.

7. Aşağıdakilerden hangisi bedensel engel ve süreğen hastalıkların doğum öncesi nedenleri arasındadır?

A) Düşük doğum ağırlıklı bebek
B) Bulaşıcı hastalıklar
C) Doğumda bebeğin oksijensiz kalması
D) Düşük sosyo-ekonomik durum
E) Çoğul gebelik

8. Aşağıdakilerden hangisi bedensel engel ve süreğen hastalığı olan bireyin motor özellikleri arasında yer alır?

A) Hareket etmekten çekinir.
B) Akademik başarısı düşüktür.
C) İçe kapanıktır.
D) Öz güveni zayıftır.
E) Gelecek kaygısı vardır.

9. Aşağıdakilerden hangisi bedensel engel ve süreğen hastalığı olanlar için eğitim ortamında dikkat edilmesi gereken noktalardan <u>değildir</u>?

A) Bireylerin hareketini kolaylaştıran düzenlemeler yapılmış olmalıdır.
B) Sınıf içindeki malzemeler bireyin erişebileceği yükseklikte olmalıdır.
C) Kapılarda eşik ya da paspas olmalıdır.
D) Merdiven, tuvalet ve lavabolarda tırabzanlar olmalıdır.
E) Eğitimde kullanılan araç gereç kullanışlı olmalıdır.

10. Aşağıdakilerden hangisi sinir sisteminde yetersizliğe neden olur?

A) Kistik fibrozis
B) Kas hastalıkları
C) Eklem romatizması
D) Beyin yaralanmaları
E) Kalça çıkıklığı

11. Aşağıdakilerden hangisi herhangi bir nedenle korunması, sabitlenmesi ya da düzeltilmesi gereken vücut kısımlarına uygulanan metal, deri ve kumaş gibi malzemelerden yapılan yardımcı cihazdır?

A) Yürüteç
B) Ortez
C) Adaptif cihaz
D) Protez
E) Koltuk değneği

12. Aşağıdakilerden hangisi akciğer içindeki hava yollarında daralmaya neden olan ve ataklarla seyreden kronik akciğer hastalığıdır?

A) Kistik fibrozis
B) Astım
C) Hemofili
D) AIDS
E) Kanser

13. Aşağıdaki sağlık yetersizliklerinin hangisinde ketojenik diyet uygulanır?

A) Astım
B) Diyabet
C) Epilepsi
D) Hemofili
E) Lösemi

14. Aşağıdakilerden hangisi kas iskelet sisteminde yetersizliğe neden olur?

A) Uzuv eksiklikleri
B) Spina bifida
C) Epilepsi
D) Beyin yaralanması
E) Hemofili

15. Aşağıdakilerden hangisi denge kaybı, yürüme güçlüğü, hareket bozuklukları, vücudun bazı bölgelerinde karıncalanma ve uyuşma gibi belirtiler gösteren kronik ve ilerleyici bir hastalıktır?

A) Eklem iltihabı
B) Kalça çıkığı
C) Kanser
D) Şeker hastalığı
E) Multiple sklerozis

16. ,Aşağıdakilerden hangisi şeker hastalığının belirtilerinden biri <u>değildir</u>?

A) Ağız kuruluğu
B) Ağızda köpürme
C) Sık acıkma
D) Sık susama
E) Sık idrara çıkma

6.
ÖĞRENME BİRİMİ

ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLER

KONULAR

6.1. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLER

6.2. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİNE UYGUN ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Zekâ
- IQ
- EQ
- Çoklu zekâ kuramı
- Yetenek
- Üstün zekâ
- Özel yetenek
- BİLSEM

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Üstün Zekâ ve Özel Yetenek İle İlgili Temel Kavramlar
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Sınıflandırılması
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Tanılanması
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Yaşadıkları Problemler
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Eğitiminde Öğretim Yaklaşımları
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylere Uygun Araç Gereç Hazırlanması
- Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylere Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Türkiye'de ve dünyada üstün zekâlı ya da özel yetenekli olarak bilinen kişiler hakkındaki görüşlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Zekâ seviyesi ve sosyal başarı arasındaki ilişkiyi sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

6.1. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLER

Zekâ bireyin eleştirme, kavram icat etme, sayı ve simgeleri anlama ve kullanma, kelime dağarcığı, soyutlama ve problem çözme yeteneklerini kapsayan öğrenme ölçüsü olarak tanımlanır. Zekâ ilk yıllarda daha hızlı, daha sonraki yıllarda ise daha yavaş gelişim gösterir. Genel olarak zekânın %75'i ilk dört yılda oluşur ve yirmi yaşa kadar gelişimini sürdürür. Bu yaştan sonra zekâ gelişimi duraklar. Zekâ kapsamında akademik, spor ve sanat vb. birçok yetenek bulunur. Bu yüzden hangi zekâ seviyesinde olursa olsun insanların farklı yeteneklere sahip olması doğaldır (Görsel 6.1).

Görsel 6.1: Zekâ ve yetenekler

Bilgi Kutusu

Zekâ, insana ait bireysel farklılıklar açısından en önemli olanıdır. Özellikle insan ve insana ait davranışların anlaşılması çoğu zaman zekâ ile ilişkilendirilmiştir. Zekâ hakkında araştırma yapmış bilim adamlarından bazıları Francis Galton (Frensis Galtın), Binet ve Simon (Binet ve Saymın), Terman (Törmın), Spearman (Spirmın), Guilford (Cilfırd), Piaget (Piaje) ve Harvard Üniversitesi profesörlerinden Nöropsikolog Howard Gardner (Havırd Gardnır)'dır (Görsel 6.2).

Görsel 6.2: Howard Gardner

Zekâ testleri sonuçlarına göre ortalama bir insanın IQ **[(Aykû), (Intelligence Quotient, Zekâ Katsayısı)]** puanı 100 civarındadır. Eğer bireyin IQ'su 100 ise bu, aynı yaştaki 50 kişinin ondan daha düşük puan aldığı anlamına gelir. 90-110 arası IQ puanı normal kabul edilir. İnsanların yaklaşık %70'inin IQ puanı 85-115 arasında, %95'inin IQ puanı ise ise 70-130 arasındadır. İşte IQ puanları bu sınırların dışında kalan bireyler, normal dağılım eğrisinin iki ucunda yer alır ve düşük ya da üstün zekâlı olarak isimlendirilirler. Normal dağılım eğrisinin bir ucu düşük zekâlı kişileri içerirken diğer ucu 130 ve daha yukarı zekâ katsayısına sahip olan üstün zekâlı denen kişileri içerir.

Bilgi Kutusu

Zekâ hakkında yazılmış olan metinlerin ilk kez Hindistan'da ve Eski Yunan'da bulunduğu, bu metinlerde "sofist" olarak isimlendirilen zekâ kelimesinin Yunanca sophos (sofos) yani bilge sözcüğünden türetildiği, bu sözcüğün öğretmeyi ve öğrenmeyi meslek edinen kişiler için kullanıldığı bilinmektedir.

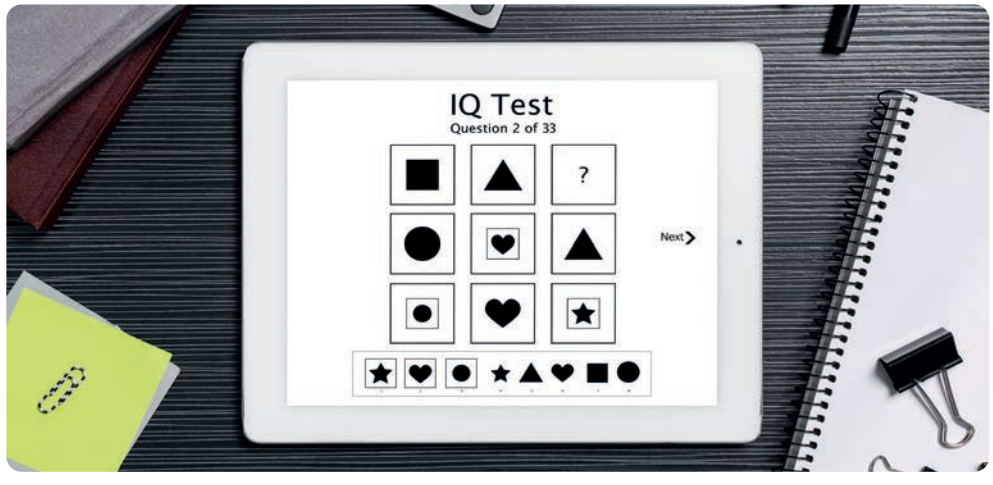
Zekâ konusunda bir çok araştırmacı tanım ve yorum yapmıştır. Zekâyı ölçme ile ilgili değişik metotlar geliştirilmiş ve zekâya ilişkin farklı bakış açıları sunulmuştur. Zaman içerisinde de bu bakış açılarında değişiklikler olmuştur (Tablo 6.1).

Tablo 6.1: Zekâya İlişkin Eski ve Yeni Bakış Açıları

Zekâya İlişkin Eski Bakış Açısı	Zekâya İlişkin Yeni Bakış Açısı
Zekâ sabittir.	Zekâ geliştirilebilir.
Zekâ niceliksel olarak ölçülebilir.	Zekâ herhangi bir performansta veya problem çözme sürecinde sergilendiğinden sayısal olarak hesaplanamaz.
Zekâ tekildir.	Zekâ çeşitli yollarla ortaya konulabilir.
Zekâ gerçek yaşamdan soyutlanarak ölçülür.	Zekâ gerçek yaşam durumlarında ölçülür.
Zekâ öğrencileri sıralamak ve olası başarılarını kestirmek için kullanılır.	Zekâ bireylerin potansiyel yeteneklerini ve onların başarılı olabilecekleri farklı yolları anlamak için kullanılır.

6.1.1. Zekânın Özellikleri

Zekâ 1980'li yıllara kadar IQ adı altında sadece dil ve matematik becerileri olarak tanımlanmış ve ölçülmüştür. Bu tanımlamada zekâ tek parçalı olarak ele alınmış ve sabit bir zekâ ile doğan, yaşamı boyunca bu sabit zekâ ile yaşayan insan modeli çizilmiştir. IQ terimi standart hâle getirilmiş birtakım zekâ testlerinden elde edilen sonuç olarak tanımlanır. Bu testlerin bünyesinde matematik, dil, hafıza, mantık ve bilgi işleme hızı gibi alanlar yer alır ve testin sonucu kişinin IQ'sunu belirler (Görsel 6.3).

Görsel 6.3: IQ testi

Gardner'a göre zekânın özellikleri şunlardır:

- Her insan kendi zekâsını artırma ve geliştirme yeteneğine sahiptir.
- Zekâ sadece değişmekle kalmaz, başkalarına da öğretilebilir.
- Zekâ, beyin ve zihin sistemlerinin birbiriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkar.
- Zekâ, çok yönlülüğüne karşın kendi içinde bir bütündür.
- Her insan çeşitli zekâ alanlarının tümüne sahiptir.
- Her insan, zekâ alanlarından her birini belli düzeyde geliştirebilir.
- Çeşitli zekâ alanları genellikle bir arada, uyum içinde çalışır.

6.1.1.1. Zekâ Nasıl Ölçülür?

Bireyin zihinsel yaşı kronolojik yaşına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılarak standart zekâ puanı hesaplanır. Zekâ seviyesini belirlemek için zekâ bölümü yani IQ olarak adlandırılmış bir değer kullanılır. Zekâ bölümü bir bireyin başarı düzeyini değil, varabileceği olası en üst sınırı belirtir. Neleri başardığını değil, neleri başarabileceğini ifade eder. Araştırmalar bireyin neleri başarabileceği ile zekâsı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ancak başarıyı etkileyen pek çok faktörün olduğu unutulmamalıdır. İnsanlarda ortalama zekâ puanı 100 olarak kabul edilmiştir ve bu değer toplumda en çok görülen değerdir. 130 ve üzeri IQ puanına sahip bireyler "üstün zekâ", 70 ve altında IQ puanına sahip bireyler de "zekâ geriliği olan birey" olarak nitelendirilir. Genel nüfusa göre oranlara bakıldığında toplumun %50'sinin normal zekâlı olduğu görülür. Üstün zekâlı olan bireyler %3'lük bir orana, zekâ geriliği olan bireyler ise %2'lik bir orana sahiptir. İnsanların %68,3'ü 85 ve 115 arasında ortalamaya yakın bir IQ derecesindedir. Uygulanan testler sonucunda elde edilen IQ puanları ve zekâ düzeyleri aşağıda sınıflandırılmıştır (Tablo 6.2).

Tablo 6.2: IQ Puanları ve Zekâ Düzeyleri

IQ Puanı	Zekâ Düzeyi
0-25 arası	Ağır gerilik
26-50 arası	Orta gerilik
51-75 arası	Hafif gerilik
76-90 arası	Sınır zekâ
91-110 arası	Normal zekâ
111-125 arası	İleri zekâ
126-140 arası	Üstün zekâ
141-155 arası	Çok üstün zekâ
156 ve üzeri	Deha

Zekâ testleri bireyin olası akademik başarısı hakkında fikir vermekte ancak yaratıcılık, motivasyon, duygusal durum, uyum becerileri ve motor yetenekler hakkında bilgi vermemektedir. Bu nedenle zekâ testi sonuçları yol gösterici olarak düşünülmelidir. Eğitsel önlem alınması gereken çocuk ve gençlerde uygulanan zekâ testlerinin yanında eğitsel, tıbbi değerlendirmeler yapılması da gerekebilir.

Zekâ derecesinin ölçülmesinde IQ değerinin yanında kişinin duygusal yeteneklerinin önemi de kanıtlanmıştır. **EQ [(Ekû), (Emotional Intelligence, Duygusal Zekâ)]** terimi ilk kez 1995 yılında "Duygusal Zekâ" kitabının yazarı olan Daniel Goleman (Denyıl Guleman) tarafından ortaya atılmıştır. Goleman'a göre EQ, kişinin duyguları anlama, onları kontrol etme, değerlendirme ve ifade etme kabiliyetidir. EQ

değeri yüksek olan kişilerin anlama kapasiteleri daha yüksektir. Bu yüzden EQ değeri yüksek bireyler hem eğitim hem de iş hayatlarında başarılı olurlar. Örneğin, heyecanı kontrol ederek akıcı konuşabilme ve kendini ifade edebilme EQ kaynaklı bir yetenektir. Tek başına IQ kişinin hayattaki başarısı için yeterli olmaz. Sosyal ve kişisel hayattaki dengeyi sağlayabilmek, ilişki kurabilmek, duyguları gösterebilmek, anlayabilmek ve yönetebilmek için EQ'ya ihtiyaç vardır. Aynı şekilde belirli bir seviyede zihinsel faaliyetleri işleyebilmek ve bunu gösterebilmek IQ'nun neticesidir.

IQ ve EQ arasındaki farklar Tablo 6.3'te verilmiştir.

Tablo 6.3: IQ ve EQ Arasındaki Farklar

IQ	EQ
IQ skoru yüksek olan bireyler bilgiyi öğrenme, anlama ve uygulama konusunda daha yeteneklidir.	EQ'su yüksek olan bireyler duyguları anlama, ifade etme ve değerlendirmede daha yeteneklidir.
IQ skoru standart testlerle matematiksel olarak kolayca hesaplanabilir.	EQ seviyesini ölçmek çok daha zordur.
IQ skorunda daha çok beynin sol lobu aktiftir.	EQ'da daha çok beynin sağ lobu aktiftir.
IQ çevresel faktörlerden etkilense de çoğunlukla kalıtsaldır, genlerle bireylere aktarılır.	EQ çevreseldir ve dış faktörler iyileştirilerek geliştirilebilir.

Son yıllarda zekâ ile ilgili görüşler köklü değişim geçirmiştir. Howard Gardner beynin fizyolojik yapısı ile ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda 1983'te "Aklın Çerçeveleri" adlı kitabı yazmıştır. Gardner kitabında o güne kadarki kültürün zekâyı çok kısıtlı tanımladığından bahsederek insanların birden fazla zekâ türüne sahip olduğu görüşünü ortaya atmıştır. 2000'li yıllarda oldukça kabul gören bu görüşün adı **"Çoklu Zekâ Kuramı"**dır.

6.1.1.2. Çoklu Zekâ Kuramı

İnsanların zekâlarının sadece IQ testine göre derecelendirilmesinin yanlış olduğunu savunan Gardner çoklu zekâ kuramını geliştirmiştir. Çoklu zekâ kuramı, insanlardaki zekânın sabit olduğu görüşüne karşı çıkar. Zekânın çok boyutlu olduğunu ifade eder. BHer bireyin öğrenme şeklinin farklı olduğunu vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu kurama göre her insanda zekâ alanlarının hepsi bulunur. Ancak her insanda öne çıkan bir zekâ türü vardır. Bu zekâ türlerinin etkileşimi bireylere göre farklılık gösterir.

Bilgi Kutusu

Eğitim programı, bireyin gerek okul içi ve gerekse okul dışı, planlı tüm eğitim etkinliklerini içine alan planlı öğrenme yaşantıları planıdır. Hedef, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme ögelerinden oluşan eğitim programları modern eğitim sistemlerinde çoklu zekâ ile entegre şekilde uygulanmaya başlanmıştır. İnsan zihnine açılan yeni pencereler şeklinde değerlendirilebilecek olan çoklu zekâ kuramı, eğitim programı ve dolayısıyla öğelerini çepeçevre sarmış, eğitim programını tüm öğeleriyle önemli derecede etkilemiştir.

Çoklu zekâ kuramı insanın sahip olduğu zekâyı hangi alanlarda daha etkin kullanabildiğini gösteren sekiz zekâ türünden oluşur (Tablo 6.4).

Tablo 6.4: Çoklu Zekâ Türleri

Sözel-Dilsel Zekâ	Birden fazla dil ve iletişim kapasitesine sahip bireylerdir. Bu kapasite sözel ya da yazılı olabilir. Politikacı, konuşmacı, avukat, hikâye anlatıcısı, şair, oyun yazarı, editör vb.
Mantıksal-Matematiksel Zekâ	Mantıksal düşünme, sayıları etkili kullanma, problemlere bilimsel çözümler üretme ve kavramlar arası ilişkileri anlama, sınıflama ve genelleme gibi becerileri kapsar. Matematikçi, muhasebeci, istatistikçi, bilgisayar programcısı, yazılımcı vb.
Görsel-Uzamsal Zekâ	Üç boyutlu bir nesnenin şekil ve görüntülerini kavrayabilmek ile ilgilidir. Harita üzerinde çalışabilmeyi veya konumu kolayca hayal edebilmeyi sağlar. Avcı, izci, mimar, ressam, tasarımcı, grafiker vb.
Müzikal-Ritmik Zekâ	Müziği duygu ve düşüncelerin aktarımında kullanma yeteneğidir. Enstrüman çalma, söylenen şarkının ya da ritmin benzerini bulmayı kapsar. Bu bireyler ritim ve melodilere duyarlıdırlar. Müzisyen, orkestra şefi vb.
İçsel-Özedönük Zekâ	Bireyin kendisini duyması yani anlamasını kapsar. Kim olduğu ve duyguların neden hissedildiği ile ilgilidir. Kendini tanıma, güvenme, disiplinli olma, hedeflerini belirleme becerilerine sahip bireylerdir. Psikoterapist, teolog, filozof vb.
Kişilerarası-Sosyal Zekâ	İnsanlarla iletişim kurma, empati kurma ve davranışları yorumlama becerilerini kapsar. Lider, psikolog, öğretmen, turizmci, aktör vb.
Bedensel-Kinestetik Zekâ	Bireyin vücudunu ve hareketlerini kullanma becerilerini ifade eder. Sportif hareketler, düzenli-ritmik oyunları oynamayı kapsar. Koordinasyon, denge, hız, el becerisi ve esneklik gibi becerilerde oldukça iyidirler. Dansçı, sporcu, cerrah, heykeltıraş vb.
Doğa Zekâsı	Bitki topluluklarını tanıma, doğal hayattaki farklılıkları ayırt etmeyi kapsar. Yerel ya da global yaşanan çevresel değişiklikleri açıklama, doğa sevgisi, doğayı inceleme ve fotoğraf çekme gibi davranışlara sahiptirler. Biyolog, izci, çiftçi vb.

Sıra Sizde

Türkiye'de sözel - dilsel zekâ, müzikal - ritmik zekâ ve bedensel - kinestetik zekâ türlerine örnek olabilecek tanınmış kişileri araştırınız. Araştırma sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

6.1.1.3. Zekâyı Etkileyen Faktörler

Birçok bilim insanına göre zekâ doğuştan gelir ve büyük ölçüde kalıtsaldır. Çocuğun zekâ gücü annesiyle babasının zekâ ortalamasına yakındır. Zekâyı çeşitli çevresel faktörler de etkilemektedir. Bunlar anne karnındaki nedenler, doğum sırasındaki nedenler, travmalar, ateşli hastalıklar, eğitim ve ailenin sosyoekonomik düzeyi gibi nedenlerdir. Ancak çocuğun zekâsı çevrenin etkisinden bağımsız gelişebilir. Çocuk ne kadar zekiyse çevrenin etkisi o kadar azalır. Zekâ gelişimi üzerindeki etki, biyolojik ve çevresel olmak üzere iki çeşittir (Tablo 6.5).

Tablo 6.5: Zekâ Üzerinde Etkili Faktörler

Biyolojik Faktörler	Çevresel Faktörler
• Bir canlı türünün bütün üyelerinde bulunan,-türe özgü etkinliklerdir. (bebeğin beslenme ve bakımı için başkalarına gereksinme duyması gibi…). • Her kişiye özgü olan genetik özelliklerdir (bireyler arasındaki farklılıklar, boy, saç ve göz rengi, anne babadan gelen zekâ ortalaması vb.).	• Fiziksel çevre (doğum öncesi dönem özellikleri-kent ya da kır yaşamı…). • Toplumsal çevre (diğer insanlar, toplumsal kurumlar, eğitim…).

Bütün bireyler, doğumla yeni bir hayata başlarken bazı özellikleri de beraberlerinde getirirler. Biyofiziksel özellikler, biyokimyasal özellikler ve zekâ gücü, kalıtımın oldukça etkili olduğu özellikler arasında yer alır. Bu özelliklerin gelişim sınırı, büyük ölçüde bireyin kalıtımıyla belirlenir. Ancak bu özelliklerin ne ölçüde gelişeceği, bireyin kalıtım ve çevre koşullarına da bağlıdır.

Bilgi Kutusu

Aynı aile ortamında büyütülen tek ve çift yumurta ikizlerinin zekâ düzeyleri karşılaştırıldığında tek yumurta ikizlerinin zekâ düzeyleri daha benzer görülürken çift yumurta ikizlerinde bu durum daha düşüktür. Dolayısı ile genetik ve zekâ düzeyleri arasında yüksek düzeyde ilişki görülmektedir.

Yetenek bir kimsenin, bir işin üstesinden gelebilme gücüdür. Kalıtım, çevre ve eğitimin etkisiyle gelişir. Yeteneğin belirlenmesinde aşağıda sıralananlar dikkate alınır.

- Kültürel faktörler
- Yaş grupları
- Cinsiyet
- Aile yapısı
- Sosyoekonomik durum
- Yaşanılan çevre özellikleri
- Coğrafi değişikliklere bağlı farklılıklar

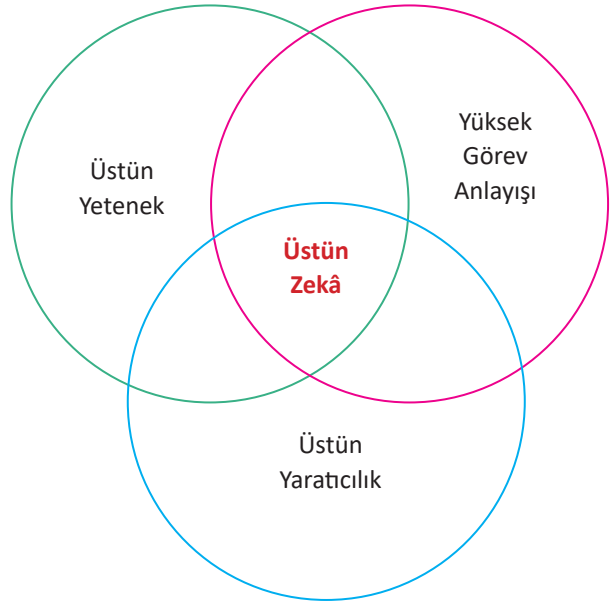
6.1.2. Üstün Zekâ ve Özel Yetenek Kavramları

Standfort-Binet zekâ bölümü (IQ) sınıflandırmasına göre 126-140 puan arası üstün zekâ, 145-155 puan arası çok üstün zekâ, 156 puan ve üzeri de dâhi olarak nitelendirilmiştir.

Zihinsel yeteneklerin birçoğunda yaşıtlarına göre üst düzey bir performans gösteren, yaratıcılık yönü güçlü olan, bir işe başladığında asla vazgeçmeyen kişiye **üstün zekâlı** denir. Bu kişiler kendi yaşıtlarından rastgele seçilmiş bir kimsenin %98'inden üstündürler. Renzulli (Renzulli)'ye göre üstün zekâ insan zekâsının üç temel ögesi arasındaki etkileşimden ortaya çıkar (Şekil 6.1). Bunlar;

- Ortalamanın üstünde özel ve genel yetenekler,
- Üstün yaratıcılık, problem çözme yeteneği,
- Yüksek görev anlayışı, üst düzey motivasyondur.

Her toplumda zekânın dağılımı bir çan eğrisi şeklindedir. Çan eğrisinin bir ucundaki %10'luk dilimi üstün zekâlılar oluşturur. Dünya nüfusuna bakıldığında üstün zekâlı çocukların oranının %2,5-3 arasında olduğu görülür. Bu oran ülkelere göre değişmez. Örneğin, Afrika'daki üstün zekâlı çocukların oranı ne ise Avrupa'daki çocukların oranı da aynıdır. Genellikle devlet liderleri, mucit ve dâhi bilim adamları bu %10'luk üstün zekâlılar grubundan çıkmaktadır.

Şekil 6.1: Üstün Zekânın Temel Ögeleri

Sıra Sizde

Dünyada en yüksek IQ derecesine sahip insanları ve bu insanların ortak özelliklerini araştırınız. Çalışmanızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bilgi Kutusu

Başrollerinde Russell Crowe (Rasıl Krov)'un oynadığı 2001 yapımı Akıl Oyunları (A Beatiful Mind), iki dalda kazandığı Oscar ödülleriyle başarısını kanıtlamış bir filmdir. Filmde asosyal bir matematikçi olan John Nash (Con Neş)'in hayatı konu edilmiştir. John Nash, Princeton Üniversitesinde burs kazanarak öğrenim görmeye başlar. Öğrenim sürecinde parlak zekâsını hissettirmiş olsa da sosyal ilişkileri kötüdür. Kanıtlanmasına imkânsız gözüyle bakılan bir teori üzerinde çalışır ve sonuca ulaşmak üzeredir. Aynı zamanda şizofreni belirtileriyle de mücadele eder. Matematik çevrelerinde ünü yayılır fakat John Nash hayal ile gerçeği ayırt edemeyecek duruma gelmiştir.

Özel yetenek, insanlık yaşamı için temel değeri olan ve iyi tanımlanmış altı temel yetenek alanında sahip olunan olağanüstü potansiyel veya kapasitedir. Bu alanlar Tablo 6.6'da verilmiştir.

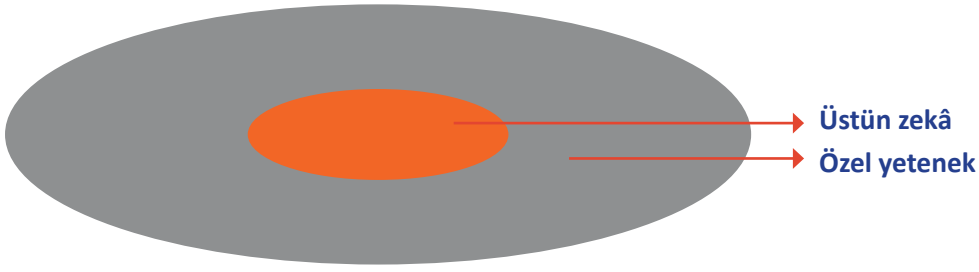
Tablo 6.6: Temel Yetenek Alanları

Genel Zihinsel Yetenek	Standart zekâ testlerinden 120 ve üzeri zekâ bölümü puanına sahip bireylerdir. Yüksek düzeyde zihinsel performansa sahiptirler.
Yüksek Akademik Başarı	Başarı ve yetenek testlerinden yüksek puan alırlar. Matematik veya dil gibi özel bir alanda yeteneklidirler. Özel yetenekli olduğu alanda yüksek performans gösterirken diğer alanlarda akranlarına benzer düzeyde performans gösterebilirler.
Üretkenlik ve Yaratıcı Düşünme Yeteneği	Birbirinden bağımsız gibi görünen durumlar arasında yaratıcı ilişkiler kurabilirler. Yeni durumlar, kavramlar, fikirler ve nesneler arasında bağlantı kurabilirler. Yaratıcı çözüm önerileri sunabilirler.
Liderlik Yeteneği	Ekip, grup veya yarışma etkinliklerinde liderlik özellikleri ile öne çıkarlar. Bir grubu yönlendirebilme becerisine sahiptirler. Kişiler arası iletişimleri oldukça etkili ve sosyal özellikleri güçlüdür.
Görsel ve Performans Gerektiren Sanatlarda Yeteneklilik	Resim, müzik, drama, tiyatro gibi farklı sanat dallarında üstün yeteneğe sahiptirler. Bir ya da birden fazla sanat dalında yetenekleri olabilir.
Psikomotor Yetenek	Vücutlarını aktif kullanabilirler. Hız, kuvvet, koordinasyon ve denge gibi motor becerilerde yüksek performansa sahiptirler. Yüzme, dans, cimnastik ve atletizm gibi motor yetenek gerektiren bir veya birkaç alanda başarılı olurlar.

Altı yetenek alanı göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yetenekleri bir alanda olabileceği gibi birden fazla alanda da olabilir. Örneğin, özel akademik yeteneğe ve motor alanda yeteneğe sahip olma ya da genel zihinsel yetenek ve liderlik özelliklerine sahip olma bir arada bulunabilir.

Özel yetenekli birey yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenebilen, ilgi duyduğu alanlarda bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireydir.

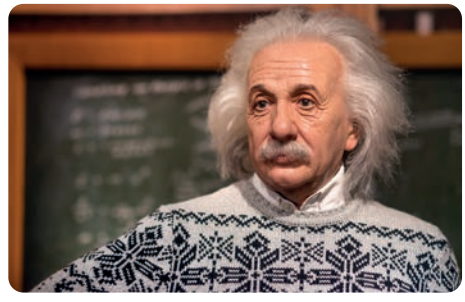
Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireyler bir arada ele alınır. Üstün zekâ, özel yeteneğin içinde değerlendirilir (Şekil 6.2).

Şekil 6.2: Üstün Zekâ ve Özel Yetenek İlişkisi

6.1.3. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Sınıflandırılması

Tanenbaum'a (Tenınbovm) göre üstün yetenek türleri ender yetenekler, artık yetenekler, hisseli yetenekler ve tuhaf yetenekler olmak üzere dört sınıfa ayrılır. Bu sınıflama toplumun ihtiyaç ve değerlerine bağlı olarak hiyerarşik şekillenir.

Görsel 6.4: Albert Einstein

Ender Yetenekler: Toplumun gereksinimlerini karşılayan bireylerdir. Albert Einstein (Görsel 6.4) ve Thomas Edison gibi dehalar ender yeteneklerdir ve toplumlar bu kişilere hayati derecede ihtiyaç duyar.

Artık Yetenekler: Sanat, edebiyat ve müzik gibi alanları kapsar. Bireyler olağanüstü yaratımlarıyla insanların duygularına hitap eder. Ender yeteneklerde görülen fiziksel devamlılığı sağlamak gibi özellikleri yoktur.

Hisseli Yetenekler: Genellikle kamu hizmetinde çalışırlar. Doktorlar, avukatlar ve öğretmenler örnek verilebilir. Bu yetenek grupları zamanla özel bir ürün ortaya çıkarırlarsa artık ya da ender yetenek grubuna geçebilirler.

Tuhaf Yetenekler: Toplumun eğlence ve gülme ihtiyacını karşılarlar. Guinness rekorlar kitabının mizah grubunda yer alan tuhaf yetenekler, komedyenler bu gruptadır.

Yeteneklerin özel bir alanda beceri özelliğine dönüştürülmesi aşama aşama ortaya çıkar. Bu alanlar oldukça çeşitlidir. Her meslek alanının içinde en kolay olandan uzmanlık isteyen yüksek seviyeli olanlara kadar bir beceri aralığı bulunur. Bu aralıkta en zora doğru yaklaştıkça bireylerdeki özel yetenek farklılıkları ortaya çıkar. Zekâ ve yetenek alanları arasında doğrudan ilişki yoktur. Belli bir alandaki doğal yetenek, etkinlik alanına bağlı farklı yollarla ifade edilebilir. Bir piyanist, ressam ya da video oyuncusu özel bir el becerisine sahiptir. Aynı şekilde bir kimyager bilimsel çalışmasında, bir atlet stratejik planlamasında, bir satranç oyuncusu ise oyun analizinde zekâsını ortaya koyar. Bazı mesleki alanlar, özel yetenek alanlarıyla daha doğrudan ilişkilidir. Örneğin bazı geleneksel ve teknik meslekler, zihin oyunları, satranç gibi spor becerileri motor beceri gerektiren işlerdir. Pazarlama, öğretmenlik, sağlık hizmeti gibi sosyal etkileşim meslekleri ise yüksek sosyal etkileşim becerileriyle doğrudan ilişkilidir.

Ruf'a göre üstün zekâlı bireyler IQ düzeylerine göre beş gruba ayrılır (Şekil 6.3).

% 99'luk dilimin üst kesimi	Okul öncesinde kazanılan becerilerin büyük çoğunluğunu 2-3 yaşlarına kadar kazanırlar.
% 99'luk dilim	3-4 yaşlarına kadar okul öncesinde kazanılan becerilerin çoğunun gelişimini tamamlarlar.
%98-99'luk dilimin üst kesimi	3-4 yaşlarındayken okul öncesinde kazanılan becerilerin çoğunun gelişimini tamamlarlar.
% 98-99'luk dilim	Diğer çocukların anaokulunun sonlarına doğru kazandıkları becerileri dört yaşlarında tamamlarlar.
% 90-98'lik dilim	Diğer çocukların anaokulunun sonlarına doğru kazandıkları becerileri anaokuluna başladıkları dönemde kazanırlar.

Şekil 6.3: Üstün Zekâlı Bireylerin Sınıflandırılması

6.1.4. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri

Çocukların özel yetenekli olup olmadığına dair ipuçları anne babaları tarafından iyi bir gözlemle erken yaşlardan itibaren yakalanabilir. Bu özelliklerin hepsi her özel yetenekli bireyde görülmeyebilir ancak çoğunlukla gözlemlenmesi özel yetenekli birey olacağını düşündürebilir. **Bu çocukları diğer çocuklardan ayırt eden temel özellikler aşağıda sıralanmıştır.**

- Uykuya daha az ihtiyaç duyma
- Hızlı dil gelişimi, geniş sözcük dağarcığı, akıcı konuşma
- Gelişim basamaklarını erken tamamlama (erken yürüme, erken konuşma)
- Kitap, sözlük, atlas, takvim ve bulmacalara çok erken yaşlarda aşırı ilgi duyma
- İyi gözlem yeteneği
- İlgi alanlarında uzun dikkat süresi
- Güçlü hafıza
- İletişimde genellikle akranları yerine yetişkinleri tercih etme
- Gelişmiş mizah yeteneği
- Hızlı ve kolay öğrenme
- Özgün fikirler üretme
- Tekdüze işlerden çabuk sıkılma

Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin sahip olduğu özelliklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Benlik Algısı: Çocuğun kendisiyle ilgili olarak kafasında çizdiği görünümüdür. Yaptığı işlerde başarılı olan özel yetenekli çocuk, çevresinden bu yönde aldığı olumlu uyaranlarla kendine güven duygusu gelişir ve yüksek benlik algısı oluşur.

Mükemmelliyetçilik: Mükemmeliyetçilik olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurabilir. Örneğin; bir projede en iyi olma duygusu yaşayan çocukta mükemmeliyetçilik motivasyon sağlarken, en iyi olma konusunda yaşadığı hırs ve kaygı da projeden vazgeçmeye neden olabilir.

Aşırı Duyarlılık: Yüksek farkındalık ve keskin gözlem yetenekleri sayesinde özel yetenekli çocuklar çeşitli şekillerde duyarlılık özellikleri gösterirler. Bu özellikler beşe ayrılır.

a) **Psikomotor Duyarlılık:** Yoğun bedensel aktivite, yoğun enerji, gelişmiş psikomotor yetenekler ve hızlı konuşma gibi özelliklerdir. Ayrıca cimnastik, atletizm ve yüzme gibi spor dallarının yanında el sanatları için gerekli ince motor becerilerini de kapsar. Sınıf ortamındaki aşırı hareketliliğinden dolayı sıklıkla dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ile karıştırılabilir.

b) **Duyumsamada Duyarlılık:** Görme, işitme, dokunma, tat alma gibi temel duyuları diğer insanlara göre daha hassastır. Bu hassasiyet güzel nesnelere, müziğe, renklere, şekillere karşı güçlü duyumlar (estetik zevk) ile sonuçlanabilir.

c) **Zihinsel-Entelektüel Duyarlılık:** Yeni şeyler keşfetme, sorunlara değişik çözümler bulma ve sürekli sorgulama gibi özellikler görülür.

ç) **İmgelemede Duyarlılık:** Bu duyarlılığın sonucu olarak bireylerde sıra dışı fikirler, sihir-peri hikayeleri, hayalî arkadaşlar, ayrıntılı anılar ve rüyalar, sınırsız hayal gücü görülebilir. İmgeleme duyarlılığı yüksek olan çocuklarda hayal dünyasına dalıp yapacağı işe odaklanamama da görülebilir.

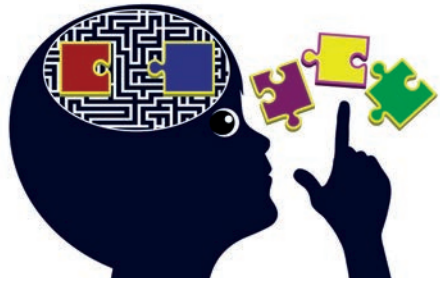
d) **Duygusal Duyarlılık:** Bu duyarlılığın sonucu olarak bireylerde duygularda yüksek farkındalık, yüksek empati yeteneği, insanlarla, canlılarla ve mekanlarla güçlü bağlar kurabilme gibi özellikler görülür. Duyguları yoğun yaşayan çocuklar evrensel ve geleceğe yönelik konularda aşırı kaygı yaşayabilirler.

Gelişimde Uyumsuzluk: Özel yetenekli çocuklarda zihinsel ve duygusal gelişim alanlarında yaş ile uyumsuzluklar görülebilir. Örneğin, 5 yaşındaki bir çocuğun duygusal gelişimi 5 yaşa uygun olduğu halde zihinsel gelişimi 8 yaş düzeyinde olabilir.

Aşırı Soru Sorma ve Merak Duygusu: Özel yetenekli çocukların çeşitli konular hakkında daha detaylı bilgi edinmek için çokça sorular sorduğu bilinir. Merak duygusu, özel yetenekli çocuğu soru sormaya iter.

Eleştirel Düşünme: Özel yetenekli çocuklar, bilgiye ulaşma ve bilgiyi işleme konusunda akranlarından daha iyidir ve eleştirel düşünmeye yatkındırlar. Eleştirel düşünme, bilimin gelişmesi ve üretilmesi için gerekli olan temel becerilerdendir (Görsel 6.5).

Yaratıcılık: Özel yetenekli çocuklar meraklı, daha kolay ve hızlı öğrenen, çok soru soran ve ilgi alanları oldukça geniş bireyler olmalarının yanı sıra yaratıcılık yetenekleri de yüksektir.

Görsel 6.5: Eleştirel düşünme

6.1.5. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Tanılanması

Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin öğrenme yetenekleri okullardaki genel eğitim seviyesinin çok üzerindedir. İlk ve ortaokul eğitim programları bu bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte değildir. Yeteneklerinin tümünü normal eğitim kurumlarında kullanamazlar. Bu nedenle bu bireyler özel eğitim kapsamına alınarak özel yetiştirilmiş eğitimciler tarafından eğitilmelidirler. Eğitim sistemi içerisinde üstün zekâlı ve özel yetenekli çocukların çocukların farkına varılması, bu çocukların doğru bir şekilde değerlendirilmesi, bunun ardından uygun bir eğitim ortamına yerleştirilmesi ciddi bir süreçtir. Üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrenciler eğitim başta olmak üzere birçok alanda kısa süreli destek, orta süreli destek ya da sürekli desteğe gereksinim duyarlar. Öğretmenlerin üstün zekâlı ve özel yetenekli çocuklar için hangi içerik ve yöntemin kullanılacağını bilmesi önemlidir. Bu bireylere eğitim ortamlarında verilecek destekte eğitsel değerlendirme ve tanılama devreye girer.

Eğitsel değerlendirme süreci belli bir sırayı takip eden bölümlerden oluşur. Bu bölümler aşağıda sıralanmıştır.

. Tarama (ilk belirleme süreci)

. Başvuru öncesi süreç

. Başvuru süreci

. Ayrıntılı değerlendirme

. Yerleştirme

. BEP hazırlama ve izlemeÖğretmen, ebeveyn ve ilgili uzmanlardan oluşan komisyonlarca yapılan tanılama çalışmalarında yararlanılan kaynaklar aşağıda sıralanmıştır (Tablo 6.7).

Tablo 6.7: Tanılama Çalışmalarında Yararlanılan Kaynaklar

Veriler ve Gözlem Sonuçları	Testler
• Öğretmenin saptamaları • Çocukla ilgili tutulan çeşitli kayıtlar • Aile görüşmeleri • Çocuğun yaşıtları ile görüşme • Çocukla görüşme • Biyografik veriler • Çocuğun çalışmaları • Uzman görüşleri • Üye olunan organizasyonlardan toplanan bilgiler	• Grup zekâ testleri • Grup başarı testleri • Bireysel zekâ testleri • Yaratıcılık testleri • Kritik düşünme testleri • Resim, müzik gibi alanlar için özel testler

Türkiye'de üstün zekâlı ve özel yetenekli çocukların belirlenmesi ve yönlendirilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) Yönergesi'ne uygun olarak her yıl "Bilim ve Sanat Merkezleri Öğrenci Tanılama ve Yerleştirme Kılavuzu" yayımlanır. Tanılama işlemleri bu kılavuza uygun yürütülür. Özel yetenekli öğrenciler tüm illerde bulunan "Rehberlik ve Araştırma Merkezleri"nde (RAM) çalışan testörler (test uygulaması yapan kişiler) tarafından uygulanan bireysel zekâ testi sonuçlarına bakılarak tanılanır.

BİLSEM ilkokul 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin bilişsel yetenek, görsel sanatlar ve müzik alanlarında özel yetenekli olup olmadıklarını belirleyen özel eğitim kurumudur. BİLSEM'lerde özel yetenekli olarak tanılanmış öğrenciler hafta sonu veya hafta içi okuldan sonra belirli saatlerde yeteneklerini geliştirmek için özel eğitim alırlar. Bu eğitim lise sonuncu sınıfa kadar devam eder. BİLSEM'lere öğrenci yerleştirmek amacıyla her yıl bir dizi tanılama süreci gerçekleştirilir. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu amaçla tüm şehirlerde "İl Tanılama Sınav Komisyonları" kurulmasına karar vermiştir. Bu komisyonun görevi üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrencilerin tanılanması sürecini yürütmektir. Sınıf öğretmenleri tarafından aday gösterilen öğrencilere önce grup tarama uygulaması yapılır. Başarılı olan öğrencilere yetenek alanlarına göre bireysel değerlendirme uygulaması yapılır.

6.1. Okuma Parçası

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu

Sinanoğlu, 25 Şubat 1935 tarihinde babası Başkonsolos Nüzhet Haşim Sinanoğlu'nun görevli bulunduğu İtalya'nın Bari şehrinde doğdu. Annesi Rüveyde Hanım'dır. Babasının biri İtalyan edebiyatına ait olmak üzere altı kitabı vardır. Ailesi 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye döndü.

TED Ankara Yenişehir Lisesi ve ABD California Ünv. Berkeley Kimya Mühendisliği Bölümünü birincilikle bitirdi. Massachusetts Teknoloji Enstitüsünü sekiz ayda tamamlayıp Yüksek Kimya Mühendisi unvanını ve Alfred Sloan ödülünü aldı. Mezun olduğu California Üniversitesinde kuramsal kimya alanında doktora yaptı. Ertesi yıl Yale Üniversitesinde öğretim üyesi olarak ders vermeye başladı. Atom ve moleküllerin çok elektronlu kuramı ile 1961'de doçent oldu. Yale Üniversitesinde bilim dünyasına 50 yıldır çözülemeyen bir matematik kuramı kazandırarak 28 yaşında profesör unvanına layık görüldü. 1975 yılında üniversitelerarası kurulca ilk ve tek "Türkiye Cumhuriyeti Profesörü" ilan edildi. ABD Bilim Akademisine üye seçildi. Yale'deki görevinden emekliye ayrılınca Türkiye'ye dönüp Yıldız Teknik Ünv. Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümünde 1994'ten 2002 yılına kadar öğretim üyeliği yaptı. Bu görevi sırasında Türkçenin sorunlarına eğildi. Kitaplar yazdı. Konferanslar verdi. Atatürk Kültür Merkezinde Bilim Kurulu Üyeliği görevinde bulundu. Sinanoğlu, İngilizcenin Türkçeyi etki altına almasına, dilimize çok sayıda kelime yerleştirmesine karşı çıktı. Bu duruma yabancı dille özellikle de İngilizce ile eğitimin yol açtığını belirterek eğitim düzenimizi eleştirdi. Yabancı dil öğrenmenin bir ihtiyaç olduğu ancak bunun için öğretimin tamamen yabancı dille yapılmasının gerekmediğini savundu. Türkçenin matematiksel yapısından dolayı yeterince zengin ve elverişli bir bilim dili olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Bu konulardaki görüşlerini Türk Edebiyatı, Türk Yurdu, Milliyet Sanat, Yeni Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları dergilerinde yayımlanan makaleleriyle kitaplarında açıkladı.

Okuma Parçasının Devamı

İki defa evlendi. Son eşi Dilek Sinanoğlu'ydu. Bir erkek, iki kız babasıydı. 2011 yılında kaybettiğimiz müzik sanatçısı Esin Afşar Aral ile TDK üyelerinden Prof. Dr. Suat Sinanoğlu ve Prof. Dr. Samim Sinanoğlu'nun ağabeyiydi.

Dünyaca ünlü "Türk Aynştaynı" lakaplı bilim insanı, Türkçe sevdalısı, TDK bilim terimleri üreticilerinden Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, beyin tedavisi gördüğü ABD Miami'deki bir özel hastanede Türkiye takvimlerine göre 20 Nisan 2015 Pazartesi sabahı hayata gözlerini yumdu. Cenazesi 25 Nisan tarihinde İstanbul'a getirildi. 26 Nisan 2015 Pazar günü Caddebostan Kültür Merkezinde düzenlenen anma töreni ile Şakirin Camisi'nde kılınan öğle ve cenaze namazlarının ardından Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile kabristanında toprağa verildi.

6.1.6. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Eğitiminde Öğretim Yaklaşımları

Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerde hızlandırma, gruplama, zenginleştirme ve farklılaştırma gibi öğretimsel müdahaleler kullanılır.

Hızlandırma: Öğretimin hızlandırılması bireyin normal eğitim programından daha ileri ve üst düzey bir programa tabi tutulması anlamına gelir. Bu müdahalede bireye daha karmaşık daha yoğun bir bilgi sunulur. **Hızlandırma yönteminde kullanılan teknikler aşağıda sıralanmıştır.**

- Okula erken başlatma, okulu erken bitirtme
- Sınıf atlatma
- Online ders aldırma (Görsel 6.6).
- İçeriğin hızlandırılması

Görsel 6.6: Online ders alan öğrenci

Gruplama: Üstün zekâlı ve yetenekli bireylerin eğitimindeki eğitsel yaklaşımlardan bir diğeri ise gruplamadır. Gruplama uygulamalarında amaç, üstün zekâlı ve yetenekli bireylerin kendilerine benzer özellikler gösteren çocuklarlar birlikte çalışmalarını sağlamak amacıyla kısa veya uzun süreli düzenlemeler yapmaktır (Görsel 6.7). Gruplama uygulamaları tam gün üstün zekâlı ve yetenekli bireylerden oluşan sınıflar, tam gün karma sınıflar, geçici gruplar (esnek gruplama) olmak üzere üçe ayrılır.

Görsel 6.7: Öğrenci grubu

Zenginleştirme: Öğretim programlarını zenginleştirme derinlik, genişlik, karmaşıklık ve soyutluk bileşenlerinin programa uyarlanması ile olur. Zenginleştirme stratejileri süreç ve bireylere sunulan ders konuları, proje ve etkinlikler yoluyla hedefe ulaşmayı sağlar.

Türkiye'de "Bilim Sanat Merkezleri" zenginleştirme müdahalesine güzel bir örnektir. Zenginleştirme müdahalesi ile bireyler, aynı konularda akranlarından geniş ve daha derin bir bilgiye sahip olur. Çünkü bu müdahalede bireye çeşitli olanaklar sağlanarak akranlarının öğrenmediği konularda da inceleme, gözlem, deneme yaptırılıp daha zengin bilgi kazanması sağlanır.

Farklılaştırma: Eğitim programının farklılaştırılması, sınıftaki öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve ihtiyaçlarına göre programda düzenlemeye gidilmesi ve öğretimin buna uygun hâle getirilmesidir. Öğretmen öğrencilerin hazırbulunuşluk, ilgi ve öğrenme durumlarına göre çeşitli etkinlikleri planlayarak uygulamaya koyar.

6.1.7. Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Bireylerin Yaşadıkları Problemler

Toplumda özel yetenekli olmak olumlu imaj yaratmasına rağmen aynı zamanda bu bireyler çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler. Onların geliştirilebilecek özellikleri desteklenmediği zaman ya da çevresindekiler tarafından anlaşılamadıkları zaman bazı istenmeyen davranışlarda bulunabilirler. Üstün zekâlı ve özel yeteneklilerin yaşadıkları problemler aşağıda sıralanmıştır.

- Yaşıtlarına göre çabuk öğrendikleri için sınıf ortamında sıkılabilir, öğretmenleri tarafından sınıf düzenini bozdukları gerekçesiyle şikâyet edilebilirler.
- Özellikle ilkokul döneminde fazla çaba sarf etmeden başarı elde edebildikleri için ders çalışma alışkanlığı kazanmaları güçleşir. Bu yüzden ilerleyen yıllarda başarı konusunda sıkıntı çekebilirler.
- Gelişmiş mizah anlayışları sebebiyle yaşıtlarının anlayamayacağı espriler yapabilir, grupta dışlanabilirler.
- Kelime hazinelerinin gelişmiş olması yaşıtları tarafından anlaşılmamalarına ve dolayısıyla yalnız kalmalarına sebep olabilir.
- Aşırı duyarlılıklarından dolayı kaygı veya korku yaşayabilir veya kolay incinebilirler.
- Mükemmeliyetçilik duygularıyla ortaya çıkan yüksek beklentiler nedeniyle çocuklar kimi zaman öz güvenlerini yitirebilir, kendilerini yıpratabilirler.
- Aile bireyleri ve öğretmenleri "Özel yetenekli" tanısı konmuş çocuklara karşı yüksek beklenti içinde olurlar. Çocuğa hata yapma şansı tanımazlar ve her zaman mükemmel olmasını beklerler. Bu da çocukta düşük öz güven, içe kapanma, depresyon vb. psikolojik problemlere neden olabilir.
- Sürekli sorgulayan çocuk öğretmenleri ve ailesiyle çatışma yaşayabilir ve asi olarak değerlendirilebilir.

6.2. ÜSTÜN ZEKÂLI VE ÖZEL YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrenciler için yaşıtlarıyla birlikte ilgi, merak ve yeteneklerine cevap verecek şekilde hazırlanmış keşfetmeye yönelik etkinlikler, grupla eğitim araştırmaları, özel olarak planlanmış gerçek problemlerle ilgili bireysel ve küçük grup araştırmaları gibi etkinlikler yapılır. Sınıf programına normalde programda bulunmayan daha zor konular, farklı materyaller ve değişik öğrenme alanları eklenir. Normal sınıf programının yanında üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrencilerin ilgi ve meraklarını uyandıracak, bireysel öğrenme ihtiyaçlarını karşılayacak çalışmalar gerçekleştirilir. Zenginleştirme etkinliklerinde içeriğin derinleştirilmesi, karmaşıklaştırılması ve öğrenciyi düşünmeye, sorgulamaya ve araştırmaya yöneltmesi hedeflenir.

Üstün zekâlı ve özel yeteneklilere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler aşağıda sıralanmıştır.

- **Bağımsız hareket etme etkinlikleri:** Bireyin yer değiştirme ya da olduğu yerde vücut dengesini sağlama, hareket becerisi kazanma ve bu becerilere uygun vücut bölümlerini kullanma olarak sıralanabilir.
- **Kavram geliştirme etkinlikleri:** Dinleme, anlama, okuma ve yazma becerisini kullanarak bireyin kendini ifade etme, iletişim kurma ve dramatik oyunlarla sosyal becerilerini geliştirme etkinlikleri olarak sıralanabilir.
- **Oyun etkinlikleri:** Oyunda kullanılan malzemeleri duyu organlarını kullanarak ayırt etme, oyunun kurallarını kavrama, oyun taktiği geliştirme etkinlikleridir.
- **Müzik, spor, gezi ve doğa konulu serbest zaman etkinlikleri:** Şarkı ve tekerleme söyleme, müziğe uygun ritim tutma, sportif faaliyetlere katılma, gezide anlatılanları işitme duyusu ile algılama, toprağa dokunarak ve koklayarak hissetme etkinlikleridir.

6.2.1. Üstün Zekâlı ve Özel Yeteneklilerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Öğrenme ve öğretme sürecinde araç gereçler genelde öğretimi desteklemek amacıyla kullanılır. İyi tasarlanmış öğretim araç gereci öğretim sürecini zenginleştirir, öğrenmeyi artırır. Eğitimde tüm duyu organlarına hitap edecek materyal kullanımı öğrenmede önemli rol oynar. Öğretim materyalleri çoklu öğrenme ortamı sağlar. Öğretimde öğrencinin ne kadar duyu organına hitap edilirse öğretim etkinliği o derece artmakta ve öğretim daha anlamlı, kalıcı ve hızlı olmaktadır.

Üstün zekâlı ve özel yetenekli çocukların eğitiminde kullanılacak materyallerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

. Materyaller karmaşık olmamalıdır.

. Bir konunun tamamını değil önemli bölümlerini kapsamalıdır.

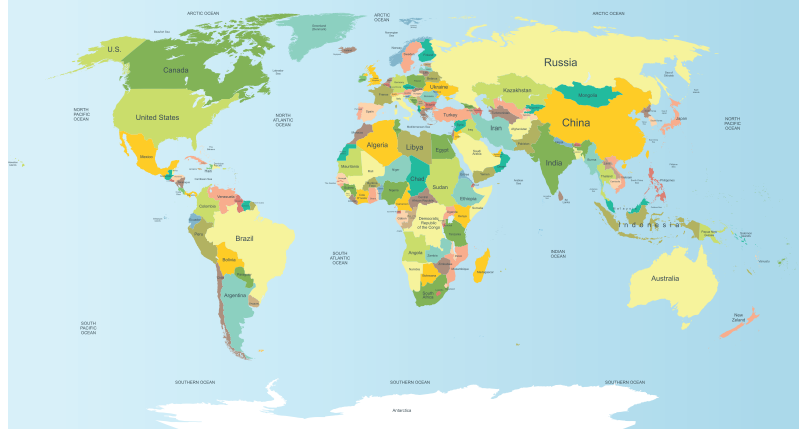
. Geliştirme ve güncellemeye uygun olmalıdır.

. Zorlayıcılık düzeyi öğrenciye uygun olmalıdır.

. Tekrar tekrar kullanılabilmesi için dayanıklı olmalıdır.

. Araçların kullanım hedefleri belirlenmeli, kullanım planı ve yönergesi hazırlanmalıdır.

Görsel materyaller: Haritalar (Görsel 6.8), kavram, zihin, hikâye haritaları, grafik, şema, resim, poster ve afişler, karikatürler, yazılı kaynaklar, başvuru kaynakları (sözlük, yazım kılavuzu, ansiklopedi, dergi vb.), yerküre, yazım ve gösterim tahtaları, gerçek nesne, model numune ve sergiler olarak sıralanabilir. Gezi yoluyla da görsel kaynaklara erişim sağlanabilir.

Görsel 6.8: Harita

İşitsel materyaller: Ses kayıtları, CD, metronom (müzikte sabit ritim sağlayan alet) (Görsel 6.9) ve müzik enstrümanlarıdır.

Görsel ve işitsel materyaller: Etkileşimli tahta, televizyon, video kayıtları, kamera, tablet ve bilgisayarlardır (Görsel 6.10).

Görsel 6.9: Metronom

Görsel 6.10: Bilgisayar

Zekâ geliştirici materyaller ve etkinlikler: Satranç, rubik küpü, robotik kodlama etkinlikleri, mikado (ince ve renkli tahta çubuklarla oynanan zekâ ve beceri oyunu), yapboz vb (Görsel 6.11).

Görsel 6.11: Zekâ geliştirici materyaller

6.2.2. Üstün Zekâlı ve Özel Yeteneklilerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi

Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireyler için etkinlik hazırlanırken bireyin yetenek alan ve düzeyleri dikkate alınmalı, etkinliklerde yapılacak değişikliklerde aşağıdaki ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır.

- Etkinlikler özel yetenekli bireylerin yetenek alanlarına ve yetenek düzeylerine uygun olmalıdır.
- Etkinlikler bireyin sınıf düzeyi dikkate alınarak akranları arasında uygulanabilecek şekilde hazırlanmalıdır.

- Etkinlikler basit, anlaşılır ve kolay uygulanabilir olmalıdır.
- Etkinlikler çoklu zekâ yaklaşımı ile hazırlanmalı, bireylerin çoklu zekâ ve öğrenme özelliklerine uygun olmalıdır.
- Etkinlikler esnek olmalı, gerektiğinde bireyin ilgi, istek ve beklentileri doğrultusunda yeniden düzenlenebilmelidir.
- Etkinlikler daha çok Bloom taksonomisindeki uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- Etkinlikler açık uçlu, düşünmeyi ve yaratıcılığı teşvik eden, bilimsel araştırmayı ve problem çözmeyi içerecek şekilde hazırlanmalıdır.
- Etkinliklerde bilim insanlarının hayatları, bilimsel süreçlerde izledikleri yollar, problem durumu ve probleme ilişkin çözüm arayışlarını içeren konulara da yer verilmelidir.
- Etkinliklerde her zekâ alanı için ayrı materyal kullanılmalıdır.

Etkinliklerde kullanılmak üzere alt ve üst düzey düşünme becerilerini gerektiren sorular Bloom ve arkadaşları tarafından geliştirilen sınıflandırmaya göre ele alınmıştır. Bu sınıflandırmada alt düzey düşünme becerileri hatırlama, anlama ve uygulama basamakları ile üst düzey düşünme becerileri ise analiz, değerlendirme ve yaratma basamakları ile ifade edilmiştir. Bloom'un bilişsel alan sınıflandırmasında kolaydan zora doğru artan bir düşünsel etkinlik vardır. Bloom'un sınıflandırması öğrencilere sorulacak soruların bilişsel düzeyini ayarlamada ve onların kavrama düzeylerini belirlemede kullanılmaktadır. Tablo 6.8' de altı bilişsel düzey ve soru örnekleri görülmektedir.

Tablo 6.8: Bloom Taksonomisi

Bilişsel Alan	Soruların Hazırlanmasındaki Amaç	Anahtar Soru Kelimeleri
Hatırlama	Olayların hatırlanıp hatırlanmadığını anlamak. Kavram bilgisini yoklamak.	Ne, ne zaman, nerede, kim, hangisi, tanımla, hatırla, yaz, listele, adlandır.
Anlama	Olgu ve olayları organize ettirmek. Olaylar arasında karşılaştırma yapmak ve ilişkilendirmek.	Karşılaştır, sonuçlandır, kıyasla, yeniden düzenle, hesapla, açıkla, örnekle, ilişkilendir.
Uygulama	Öğrenilen bilgiyi kullanmak ve uygulamak. Bilgiyi farklı alanlara entegre edebilmek.	Uygula, geliştir, sına, inşa et, planla, tercih et, nasıl, oluştur, çöz, göster.
Analiz	Olayların neden ve sonuçlarını açıklamak. Sonuca ulaşmak için eldeki bilgiyi analiz edebilmek. Bulgulara dayalı olarak sonuç çıkarabilmek.	Sınıfla, betimle, grupla, karşılaştır, ayırt et, tanı, destekle, ilişkilendir, açıkla, varsayımlar, parçalara böl.
Değerlendirme	Yeni ve orijinal bir ürün oluşturmak. Tahmin yürüterek ve sıradışı ilişkiler kurarak sorun çözebilmek.	Yaz, akıl yürüt, öner, birleştir, planla, formüle et, sonuç çıkar, sentezle, geliştir, yap.
Yaratma	Problemler için çözüm önerilerinde bulunabilmek. Olaylar hakkında görüş belirtmek ve değerlendirme yapmak.	Seç, karar ver, yargıla, tercih et, sence, ispat et, en uygun olan.

6.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Tic Tac Toe

Etkinlik Süresi: 1 hafta

Etkinliğin Amacı: 7-12 yaş aralığındaki üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin "Bilişim Teknolojileri" ile "İngilizce" alanlarında ilgi ve merak uyandırmak.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak üstün zekâlı ve özel yetenekli üç kişinin etkinlik görevleri listesinden seçtikleri üç görevi etkinlik süreci basamaklarına uygun şekilde tamamlamalarını sağlayınız.

Etkinlik Görevleri

1. İngilizce 1-100 arası sayılar ile şarkı veya tekerleme hazırlama.

2. Bilgisayar parçalarından bulmaca hazırlama.

3. Bilgisayar parçalarının oyuncu olduğu bir senaryo yazma.

4. Bilgisayar oyunlarının zararları ile ilgili poster hazırlama.

5. İngilizce mutfak eşyaları veya kırtasiye malzemeleri ile bulmaca hazırlama.

6. Türkçedeki yabancı sözcüklerle ilgili araştırma, gözlem veya anket yapma.

7. İstediği bir konuda kartpostal hazırlama.

8. 29 Ekim 2050 tarihli bir gazete sayfası hazırlama.

9. Karikatür hazırlama.

"Tic Tac Toe" etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlerle değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılacak Malzemeler: Bilgisayar, internet, İngilizce ve Türkçe sözlük, karton, boya kalemleri, makas vb. kırtasiye malzemeleri.

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Bireylerden hazırlanan görevlerden birbiriyle ilişkili üç tanesini seçmesini isteyiniz.
3. Bireylere seçtikleri görevlere yönelik planlama yapmalarını söyleyiniz.
4. Bireylerden seçtikleri görevlere yönelik sunu hazırlamalarını isteyiniz.
5. Bireylerden seçtikleri görevler için hazırladıkları çalışmaları rapor hâline getirmelerini isteyiniz.
6. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

6.2. Etkinlik

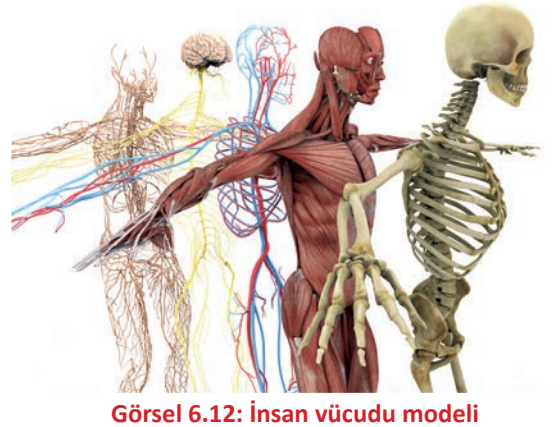
Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Vücudumuzun Bilmecesini Çözelim

Etkinlik Süresi: 1 hafta

Etkinliğin Amacı: 7-12 yaş aralığındaki üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin "Fen ve Teknoloji" alanı için vücut yapılarını (iskelet, kaslar ve organlar) göstermesini ve bunların aralarındaki ilişkileri anlamasını sağlamak.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin insan vücudu modelini oluşturduktan sonra derinlemesine bilgi edinme çalışmasını etkinlik süreci basamaklarına uygun şeklide tamamlamalarını sağlayınız.

Görsel 6.12: İnsan vücudu modeli

"Vücudumuzun Bilmecesini Çözelim" etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlerle değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: İnsan vücudu modeli için kullanılabilecek her türlü malzeme (karton, pamuk, oyun hamuru, kulak çubuğu, keçeli kalem, serum seti vb.).

Etkinlik Süreci

1. **Giriş aşamasında,** etkinliğe bireylerin konuya dikkatini çekmek amacıyla açık uçlu sorular sorarak başlayınız (Vücudumuzdaki en büyük organımız hangisidir?).
2. **Keşfetme aşamasında,** birey merkezli ve bireylerin en aktif olduğu bu aşamada onlara konuyla ilgili rehberlik yapınız ve istenen çalışmayı gerçekleştirebilmeleri için gerekli materyalleri temin ediniz.
3. **Açıklama aşamasında,** öğretmen merkezli olan bu aşamada, bireylerin kavramları kendi cümleleriyle açıklamaları konusunda cesaretlendiriniz. Keşfetme sürecinde ulaştıkları bilgiler konusunda sorular sorarak sınıf içi tartışma ortamı oluşturunuz.
4. **Derinleştirme aşamasında,** bireylerin kavramları anlama, kavramlar arasında bağlantı kurma ve yeteneklerini geliştirmek için hazırladıkları modelleri sunarken öğrendikleri kavramları kullanmaları noktasında onları cesaretlendiriniz (Görsel 6.12).
5. **Değerlendirme aşamasında,** bireylerin yeni edindiği kavram ve becerileri uygulamaları sırasında onları gözlemleyiniz. Gözlemler sırasında bireylere "Şu an ne biliyorsunuz?", "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" gibi açık uçlu sorular sorarak konu hakkında bireylerin düşüncelerini ifade etmelerini sağlayınız.

6.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Dijital Öyküleme

Etkinlik Süresi: 1 hafta

Etkinliğin Amacı: İlkokul çağındaki üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin dijital öyküleme yöntemi ile kişisel anlatım gücünü deneyimlemesini sağlamak.

Yönerge: Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak dijital öyküleme etkinliğini etkinlik süreci basamaklarıyla uyumlu olarak tamamlamalarını sağlayınız.

Dijital öyküleme ses, görüntü ve müzik gibi çoklu ortam unsurlarını bir araya getirerek görsel bir öykünün oluşturulduğu yazma sürecidir.

Dijital Öykülemede 10 Öge

1. Öykünün genel amacı

2. Anlatıcının bakış açısı

3. İlgi çekici soru veya sorular

4. İçeriğin seçimi

5. Sesin netliği

6. Öykü anlatımının ilerleme hızı

7. Anlamlı bir müzik kullanımı

8. Resim, video gibi görsellerin kalitesi

9. Ekonomi

10. Dil bilgisi ve dilin uygun kullanımı

"Dijital Öyküleme" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlerle değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Pano, bilgisayar, internet, haricî bellek, tablet, akıllı telefon vb.

Etkinlik Süreci

1. Bireylerden belirledikleri herhangi bir konuda (tarihte bir olay, biyografi, kişisel anı, bilimsel icat vb.) 1-2 sayfa öykü metni yazmalarını isteyiniz.

2. Öykü metni doğrultusunda öykü panosu hazırlamalarını sağlayınız.

3. Çoklu ortam araçlarını kullanarak (ses, resim, müzik, video vb.) yaklaşık 20-25 fotoğraftan oluşan ve 2-3 dakikalık bir süreyi kapsayan dijital öyküyü hazırlamalarını sağlayınız.

4. Dijital öykülemede kullanılan on ögenin bulunup bulunmadığını kontrol ediniz.

5. Etkinlik sonunda bireyleri takdir ediniz.

6.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Karikatürden Mesaj Var

Etkinliğin Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 9-10 yaşlarındaki üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin karikatürde anlatılmak istenen mesajı algılamalarını sağlamak.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin karikatürde anlatılmak istenen mesajı algılama çalışmasını etkinlik süreci basamaklarına göre uygulamalarını sağlayınız.

"Karikatürden Mesaj Var" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlerle değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Bireylerin yaşına uygun dört karikatür.

Etkinlik Süreci

1. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Bireyleri kız ve erkek sayısı dengeli olacak şekilde 4 gruba ayırınız.
3. Her gruba bir karikatür veriniz.
4. Grupların verilen sürede karikatürde verilen mesajı tespit etmelerini ve bu mesajı hikâye, resim, şiir, şarkı vb. sunumlarla anlatmalarını sağlayınız.
5. Her grubun bütün karikatürler hakkında yorum yapabilmesini ve sunumları değerlendirmesini sağlayınız.
6. Her öğrenci için;
   - Karikatürün içeriği hakkında düşüncelerini söylemesi
   - Günlük hayatından ve çevresinden örnekler vermesi
   - Düşüncelerini uygun dille paylaşması
   - Görsel yoluyla söz varlığını geliştirmesi konularında gözlem yapınız.
7. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

6.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Şeker mi Şeker

Etkinliğin Süresi: 40+40 dakika

Etkinliğin Amacı: 8-10 yaş aralığındaki üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin şekerin önemi, ham maddesi, üretim ve dağıtım aşamaları konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamak.

Görsel 6.13: Küp ve toz şeker

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin şeker hakkında detaylı bilgi edinme çalışmasını etkinlik süreci basamaklarına uygun şeklide tamamlamalarını sağlayınız.

"Şeker mi Şeker" etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlerle değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli şekerler, şekerli yiyecekler, şeker görselleri, varsa şeker pancarı ve şeker kamışı yoksa görselleri.

Etkinlik Süreci

1. Masaya çeşitli şekerler koyarak etkinliğe hazırlayınız [toz şeker, küp şeker (Görsel 6.13), esmer şeker, şekerli yiyecekler].
2. Bireylerin konuya ilgisini çekmek için;
   - En çok hangi şekeri kullanıyorsunuz?
   - Şekerin ham maddesi nedir? Ham madde nerelerden sağlanır?
   - Şekerin üretim aşamaları neler olabilir?
   - Şekerin yapımında kimler görev almış olabilir?
   - Ülkemizde bildiğiniz şeker fabrikaları hangileridir?
   - Şeker size ulaşana kadar hangi aşamalardan geçmiş olabilir? gibi sorular sorunuz.
3. Bireylerden şekerden yapılan yiyecekleri söylemelerini isteyiniz.
4. Bireylerden şeker pancarı ve şeker kamışı, toprak, coğrafi bölge ilişkisini söylemelerini isteyiniz.
5. Fazla şekerin insan vücudu üzerindeki etkilerini vurgulayınız.
6. Etkinlik sonunda bireyleri takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (.....) Tuhaf yetenekli bireyler doktorluk mesleğine yatkındır.

2. (.....) Özel yetenekli bireyler çevrelerindeki olaylara karşı aşırı duyarlıdır.

3. (.....) Çoklu zekâ kuramına göre her insan yalnızca bir zekâ alanına ait özellikleri taşır.

4. (.....) Özel yetenekli bireyler özel yetişmiş personel tarafından eğitilir.

5. (.....) Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireyler her konuda ön yargılara sahiptir.

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. IQ puanları ve zekâ düzeyleri tablosuna göre 111-125 puan alan bir birey hangi zekâ düzeyine sahiptir?

A) Çok üstün
B) Deha
C) İleri
D) Normal
E) Üstün

7. Üç boyutlu bir nesnenin şekil ve görüntülerini kavrayabilen, harita üzerindeki konumu kolayca hayal edebilen bir kişi çoklu zekâ türlerinden hangisine sahiptir?

A) İçsel-Özedönük
B) Görsel-Uzamsal
C) Kişiler arası-Sosyal
D) Mantıksal-Matematiksel
E) Sözel-Dilsel

8. Türkiye nüfusunun yüzde kaçı normal zekâ düzeyine sahiptir?

A) 10
B) 20
C) 30
D) 40
E) 50

9. Aşağıdakilerden hangisi üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin aşırı duyarlılık gösterdiği alanlardan biri <u>değildir</u>?

A) Duygusal
B) Duyumsama
C) İmgeleme
D) Psikolojik
E) Zihinsel-Entelektüel

10. "Vücutlarını aktif kullanabilirler. Hız, kuvvet, koordinasyon ve denge gibi motor becerilerde yüksek performansa sahiptirler. Cimnastik, yüzme, atletizm ve dans gibi farklı motor yetenek gerektiren alanların birinde veya birkaçında yeteneklidirler." Yukarıda özellikleri verilen temel yetenek alanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Genel zihinsel
B) Görsel ve sanatsal
C) Liderlik
D) Psikomotor
E) Akademik başarı

11. Aşağıdakilerden hangisi üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin kişilik özelliklerinden <u>değildir</u>?

A) Hızlı öğrenme
B) Grup kurallarından bağımsız davranma
C) Yalnız çalışmayı tercih etme
D) Kararlı ve inatçı olma
E) Otorite ile çatışma

12. Aşağıdakilerden hangisi üstün zekâlı ve özel yetenekli öğrencilerin eğitsel değerlendirme süreci aşamalarından <u>değildir</u>?

A) Başvuru
B) Başvuru öncesi
C) BEP hazırlama ve izleme
D) Sınıf ayırma
E) Tarama

13. Türkiye'de üstün zekâlı ve özel yetenekli çocukların belirlenmesi ve yönlendirilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından kurulmuş eğitim merkezi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bilim ve Sanat Merkezleri
B) Rehberlik ve Araştırma Merkezleri
C) Tüm Üstün Zekâlılar Derneği
D) Türk Zekâ Derneği
E) Yapay Zekâ ve Teknoloji Derneği

14. Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireylerin kendilerine benzer bireylerle birlikte çalışmaları için uzun veya kısa süreli uygulanan öğretim yaklaşımı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Farklılaştırma
B) Gruplama
C) Hızlandırma
D) Sınıf atlatma
E) Zenginleştirme

15. Aşağıdakilerden hangisi üstün zekâlı ve özel yetenekli çocukların eğitiminde kullanılacak materyallerin özelliklerinden <u>değildir</u>?

A) Güncelleştirilebilme
B) Basitlik ve sadelik
C) Konunun tamamını kapsama
D) Zorluk düzeyinin bireye uygunluğu
E) Dayanıklılık

7.
ÖĞRENME BİRİMİ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER

KONULAR

7.1. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER

7.2. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Zihin
- Zekâ
- Zihinsel engellilik
- Uyumsal beceriler

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Zihin ve Zekâ Kavramları
- Zihinsel Engelliler ile İlgili Temel Kavramlar
- Zihinsel Engelli Bireylerin Özellikleri
- Zihinsel Engellilik Nedenleri
- Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması
- Zihinsel Engelli Bireylerin Tanılanması
- Zihinsel Engellilerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlama
- Zihinsel Engellilerin Özelliklerine Uygun Etkinlikler Düzenlenme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Zihinsel engelli bireylerin eğitim almasının topluma ve bireyin kendisine sağlayacağı faydalar neler olabilir?
2. Toplumda zihinsel engelli bireylerle ilgili karşılaştığınız ön yargılar nelerdir? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

7.1. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLER

Zihin canlının duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal süreç ve etkinliklerinin bütünüdür. Zihin algılama, bellek, düşünme, akıl yürütme, öğrenme gibi birçok işlevi içerir. **Zekâ** ise zihnin öğrenme, öğrenilenden yararlanabilme, yeni durumlara uyabilme ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneğidir. Diğer bir deyişle düşünüp akıl yürütebilme, sorgulayıp sonuç çıkarabilme becerisi zekâ olarak tanımlanabilir. Zekânın ölçümü zekâ testleri ile yapılır. Zihinsel işlevlerdeki yetersizliğin uyumsal davranışlarda da yetersizliğe yol açtığı kabul edilir.

Zihinsel engellilik gelişim dönemlerinde ortaya çıkarak çevreye uyumun ve davranışların bozulması ile birlikte genel zihin fonksiyonlarının ortalamanın anlamlı derecede altında olmasıdır. Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Derneği'ne göre ise **zihinsel engellilik**, "Hem zihinsel işlevlerde hem de uyumsal davranışlarda, birçok günlük sosyal ve pratik becerileri kapsayan önemli sınırlılıklarla karakterize edilen bir engeldir." şeklinde tanımlanmıştır (Görsel 7.1). Zihinsel yetersizlik 18 yaşından önce ortaya çıkan bir durumdur.

13. yüzyıldan bugüne kadar zihinsel engelliliğin pek çok tanımı yapılmış ve idiot, moron, embesil gibi kavramlar kullanılmıştır. İlk kez 1959'da Heber (Hebır) tarafından zekâ testi sonuçlarına göre sınır puan olan 90'ın altında puan alan ve aynı zamanda uyumsal becerilerde sorun yaşayan bireyler **zihinsel engelli birey** olarak kabul edilmiştir.

Görsel 7.1: Zihinsel engelli bireyler

Zihinsel yetersizlik sıklığı çeşitli toplumlarda %1-3 arasında değişir. Yenidoğan tarama testlerinin yaygın kullanıldığı toplumlarda daha az olması beklenir. Erkeklerde daha sık görülür. Bunun nedeni X kromozomuna bağlı zekâ geriliği sendromlarının varlığı (annenin kötü geçen gebeliğinin ve madde kullanımının erkek bebek IQ'suna olumsuz etkisi) ve erkek çocukların yenidoğan sepsisi gibi bazı hastalıklara daha duyarlı olmalarıdır. Zihinsel yetersizliği olan bireylerde erkek kadın oranı 3/2'dir. Hafif derece zihinsel yetersizliği olanlarla yapılan araştırmalarda sosyoekonomik duruma göre geniş farklılıklar görülmektedir. Düşük sosyoekonomik düzeyden gelen çocuklar arasında, yüksek sosyoekonomik düzeyden gelenlere oranla hafif derece zihinsel yetersizlik 13 kat daha yüksektir.

Bilgi Kutusu

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Şubat 2022 Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ne göre Türkiye'de 385.313 zihinsel engelli bulunmaktadır.

7.1.1. Zihinsel Engellilik ile İlgili Temel Kavramlar

Zihinsel yetersizlik, daha çok çocuk ve ergen yaş grubunda sık rastlanan nörogelişimsel bozukluklardandır. Zihinsel yetersizlik tanımları farklı terimler ile ifade edilse de üç koşula bağlı olarak ortaya çıkar. Bunlar:

- Zihinsel işlevlerde anlamlı sınırlılıklar bulunması
- Uyumsal becerilerde anlamlı sınırlılıklar bulunması
- Gelişim döneminde ortaya çıkması

7.1.1.1. Zihinsel İşlevlerde Anlamlı Sınırlılıklar Bulunması

Zihinsel işlevlerin bireyin standartlaştırılmış zekâ ölçeklerinde gösterdiği başarının belirli bir standart sapma değerinin altında olmasıdır. Standart sapma bireyin başarı puanının yaşıtlarının ortalama başarı puanından farklılaşma derecesini gösteren bir kavramdır. Ortalamanın 100 olarak kabul edildiği bir dağılımda, zihinsel yetersizlik, zekâ puanının ortalamanın 2 standart sapma altında olma durumu olarak kabul edilir (1 standart sapma 15 puana eşittir). Dünyada ve Türkiye'de yaygın olarak kullanılan, geçerlilik ve güvenirliği diğer zekâ ölçeklerine göre daha yüksek olan WISC-R çocuklar için zekâ ölçeği ve Stanford-Binet zekâ ölçeği gibi zekâ ölçekleri vardır (Görsel 7.2).

Görsel 7.2: Zekâ testi

7.1.1.2. Uyumsal Becerilerde Anlamlı Sınırlılıklar Bulunması

Uyumsal beceriler bireyin günlük yaşamını sürdürebilmek için öğrendiği kavramsal, sosyal ve pratik becerilerin tümüdür. Bu davranışlar bireyin içinde yaşadığı topluma göre değişir. Bireyin sosyal, kavramsal ya da pratik becerilerinden en az ikisinde performansının 2 standart sapma altında olması gerekir.

Zihinsel engelli bireylerde sınırlılık görülen uyumsal beceriler Tablo 7.1'de verilmiştir.

Tablo 7.1: Uyumsal Beceriler

Kavramsal Beceriler	Sosyal Beceriler	Pratik Beceriler
Alıcı ve ifade edici dil **Okuma yazma** **Para kavramı** **Kendini yönetme becerileri**	**Kişiler arası ilişkiler** **Sorumluluk** **Benlik saygısı** **Kandırılabilirlik** **Kurallara uyma** **Yasalara uyma**	**Günlük yaşam etkinlikleri** • Yemek yeme becerileri • Tuvalet becerileri • Giyinme becerileri **Günlük yaşamın araçlı etkinlikleri** • Yemek hazırlama • Ev bakımı • Ulaşım • İlaç alma, kullanma **Uğraşı becerileri** **Güvenli ortam sağlama**

Türkiye'de 0-6 yaş dönemi çocuklarda uyumsal becerilerin ölçülmesi için Denver Gelişimsel Tarama Ölçeği, Ankara Gelişim Tarama Envanteri ve Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı gibi ölçekler kullanılmaktadır.

7.1.1.3. Gelişim Döneminde Ortaya Çıkması

Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği'nin tanımına göre zihinsel yetersizliğin gelişimsel dönemde yani 18 yaşından önceki dönemde ortaya çıkmış olması gerekir. 18 yaşından sonra ortaya çıkan herhangi bir durum, zihinsel yetersizlik olarak kabul edilmez. 18 yaş sınırında biyolojik ve bilişsel gelişim neredeyse tamamlanmış olur (Görsel 7.3).

Görsel 7.3: Zihinsel yetersizliği olan birey

7.1.2. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması

Zihinsel engelli tanısı olan bireyler özellikleri yönünden birbirlerinden farklı ve çok çeşit içeren bir gruptur. Bu bireylere uygun hizmet verebilmek ve gereksinimlerini doğru şekilde karşılayabilmek için alt grupların ve alt gruplarda yer alan bireylerin özelliklerinin belirlenmesi gerekir. Alt gruplarda yer alan bireylerin zihinsel işlev özelliklerinin bilinmesi onlar için en uygun programların geliştirilmesini kolaylaştırır. Bunun yanı sıra sınıflandırma zihinsel engelli bireylerin uygun eğitim ve bakım kurumlarına yerleştirilmelerinde, kaynakların dağıtımına karar verilmesinde ve destek hizmetlerinin sağlanmasında önemlidir.

Zihinsel engellilik zekâ bölümü puanlarına göre, psikolojik ve eğitsel yaklaşımlara göre ve gereksinimlere göre üç şekilde sınıflandırılır.

7.1.2.1. Zekâ Bölümü Puanlarına Göre Sınıflandırma

Zekâ testleri sonucu alınan zekâ bölümü puanına göre sınıflandırma dörde ayrılır (Tablo 7.2).

Tablo 7.2: Zekâ Bölümü Puanlarına Göre Zekâ Düzeyi Sınıflandırması

Zekâ Bölümü Puanları	Zekâ Düzeyleri
50-55'ten yaklaşık 70'e	Hafif düzeyde yetersizlik
35-40'tan 50-55'e	Orta düzeyde yetersizlik
20-25'ten 35-40'a	Ağır düzeyde yetersizlik
20-25'ten aşağıya	Çok ağır düzeyde yetersizlik

7.1.2.2. Psikolojik ve Eğitsel Yaklaşımlara Göre Sınıflandırma

Öğrenme yetersizliği düzeyine göre sınıflandırma dörde ayrılır.

a) **Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:** Bireyin temel okuma yazma ve sayma becerilerini kazanmasında gecikme yaşanmasıdır.

b) **Orta Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:** Bireyde gecikmiş bir konuşma ve davranış problemleri ile birlikte temel okuma yazma ve sayma becerilerini kazanmasında gecikme yaşanmasıdır.

c) **Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği:** Bireyde konuşmada ciddi şeklide güçlük, duygusal, sosyal ve davranış problemlerinin yanı sıra temel öz bakım becerilerini öğrenmede gecikme yaşanmasıdır.

ç) **Klinik Bakıma Gereksinim Nedeniyle Öğrenme Yetersizliği:** Bireyin hem zihinsel hem de davranışsal olarak ciddi güçlükler sebebiyle eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamaması durumudur.

Bilgi Kutusu

Türkiye'de lise çağındaki zihinsel engelli bireyler için eğitim hizmetleri kamuya ait "Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri" ve "Özel Eğitim Meslek Liseleri", özel sektöre ait "Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri"nde verilmektedir.

Zekâ bölümü puanlarına göre psikolojik ve eğitsel sınıflandırma Tablo 7.3'te gösterilmiştir.

Tablo 7.3: Zekâ Bölümü Puanlarına Göre Psikolojik ve Eğitsel Sınıflandırma

Sınıflandırma Yaklaşımı	Zekâ Bölümü Puanları														
	80	75	70	65	60	55	50	45	40	35	30	25	20	15	10
Psikolojik	Hafif					Orta			Ağır			Çok ağır			
Eğitsel	Eğitilebilir							Öğretilebilir				Ağır ve Çok Ağır			

7.1.2.3. Gereksinimlere Göre Sınıflandırma

Zihinsel engelli bireyler ihtiyaç duydukları yardım miktarı bakımından dört grupta sınıflandırılırlar.

a) **Aralıklı destek alan birey:** Bireylerin her zaman yardıma gereksinimi yoktur. Sadece geçiş dönemlerinde (örneğin, hastalandığı dönemlerde ya da bir işe yerleşmesi gerektiği dönemlerde) kısa dönemli yardımlara gereksinim duyarlar. Yapılan yardımların yoğunluğu bireye göre farklılaşabilir.

b) **Sınırlı destek alan birey:** Bireylerin belirli zamanlarda tutarlı yardım ihtiyaçları vardır. Örneğin, iş eğitimi ve yetişkin yaşama geçiş becerilerinin öğrenilmesi vb. Bu destek, ihtiyaç duyan bireyler için geçerlidir.

c) **Kapsamlı destek alan birey:** Bireylerin uzun süreli ve belirli ortamlarda (okul, iş ve ev…) yardıma ihtiyaçları vardır. Genellikle bu bireylerin belirli günlerde düzenli olarak destek almaları gerekir (Görsel 7.4).

Görsel 7.4: Kapsamlı desteğe ihtiyaç duyan zihinsel engelli birey

ç) **Yaygın destek alan birey:** Bireyler hayatları boyunca desteğe ihtiyaç duyarlar. Hemen hemen her ortamda yoğun şekilde yardıma ihtiyaçları vardır. Bu nedenle daha fazla personelin yardımı gerekir.

7.1.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ortak pek çok özelliği olmakla birlikte her birey birbirinden parmak izi kadar farklıdır. Her bireyin zihinsel yetersizlikten etkilenme tür ve derecesi ile buna eşlik eden uyumsal davranışlarındaki güçlükleri farklı düzeydedir. Zihinsel yetersizlik özellikleri, yetersizlik yaşayan bireylerde var olabilir ancak her bireyde aynı tür ve derecede görülmez. Öte yandan zihinsel yetersizliğin düzeyi arttıkça çocuğun öğrenmesi güçleşir ve gereksinimleri artar (Görsel 7.5).

Görsel 7.5: Ağır zihinsel engelli birey

Zihinsel engelli bireylerin özellikleri zihinsel (bilişsel), dil ve konuşma, sosyal ve duygusal, davranışsal ve fiziksel sağlık özellikleri bakımından beş bölüme ayrılır.

7.1.3.1. Zihinsel Gelişim Özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin en fazla güçlük yaşadıkları alan zihinsel gelişim alanıdır. Bu nedenle yetersizlik türü zihinsel yetersizlik olarak isimlendirilmiştir. Zihinsel gelişim alanı dikkat, hafıza, güdülenme, akademik başarı ve genelleme becerileri gibi çok önemli yeteneklerin uyumlu çalışmasıyla ortaya çıkan bütüncül bir alandır. **Zihinsel yetersizliği olan bireylerin zihinsel gelişim alanında yaşadığı güçlükler aşağıda sıralanmıştır.**

a) **Dikkat:** Dikkatini bir işe verme, odaklanma ve dikkati sürdürmedeki güçlüklerdir. Bir işle ilgilenme süresi kısadır ve dikkat çabuk dağılır.

b) Hafıza: Bilgileri zihne kaydetme, gerektiğinde hatırlama ve kullanmada yaşanan güçlüklerdir.

c) Akademik Başarı: Soyut kavramların özellikle de zaman kavramının öğrenilmesinde güçlük yaşanır. Akademik kavramlar ve işlemler güç zor öğrenilir.

ç) Biliş Ötesi: Bir problemi çözebilmek için gereken planlama, uygulama, sonuca ulaşma ve problem çözme sürecininin kontrolünde güçlükler yaşanır.

d) Güdülenme: Bir işi yerine getirmede motivasyon eksikliği görülür. İsteksizlik ve öğrenilmiş çaresizlik göze çarpar.

e) Genelleme-Uyarlama: Öğrenilen bilgi ve becerilerin hayata uyarlanmasında, farklı kişi, ortam, araç gereçlerle de yapılmasında ve yeni durumlara uymada yaşanan güçlüklerdir.

Bilgi Kutusu

21 Mart günü, 2011 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Dünya Down Sendromu Farkındalık Günü" ilan edilmiştir. Bu önemli günde down sendromu hakkında farkındalık yaratmak, down sendromlu bireylerin ayrımcılık ve ön yargıya maruz kalmalarını önlemek, erken ve sürekli eğitimin önemine dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

7.1.3.2. Dil ve Konuşma Gelişim Özellikleri

Dil ve konuşma gelişimindeki olağanlık bilişsel olgunlaşmanın en temel göstergesidir. Zihinsel yetersizliği olan bir bireyin dil ve konuşma gelişiminde gecikmeler görülür (Görsel 7.6). Dil ve konuşma gelişimi zihinsel yetersizliği olan bireylerin tanılanmasında uyumsal davranışlar arasında yer alan önemli bir gelişim alanıdır. **Zihinsel yetersizliği olan bireylerin dil ve konuşma gelişimindeki güçlükler aşağıda sıralanmıştır.**

Görsel 7.6: Gecikmiş konuşma için dil terapisi

- Gecikmiş konuşma
- Tonlama ve vurgulamada sınırlılıklar, kekemelik ve artikülasyon problemleri, ses üretim bozukluğu
- Alıcı dil ve ifade edici dil becerilerinde sınırlılıklar
- Sınırlı sözcük dağarcığı
- Konuşmayı başlatmada ve sürdürmede yaşanan güçlükler
- Down sendromlu çocuklarda dilin büyük ve dışarıda olmasından kaynaklanan dil ve konuşma güçlükleri

7.1.3.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri

Bireyin grup yaşantısına ve toplumdaki yaptırımlara karşı duyarlı olması, içinde yaşadığı toplumdaki bireylerle geçinebilmesi ve uyum sağlayabilmesi **sosyal gelişim**dir. **Duygusal gelişim** ise duyguları anlayabilme, kendinin ve başkalarının duygularının farkında olma ve uygun duygusal tepkiler verme becerilerini içerir.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal ve duygusal gelişimindeki güçlükler aşağıda sıralanmıştır.

- Sosyal ilişki kurma ve sürdürmede güçlükler
- Sosyal ipuçlarını ve duyguları anlama ve yorumlamada sınırlılıklar
- Sosyal ilişkilerde grup üyelerine bağımlılık
- Sosyal grup rollerine uygun davranışlar sergileyememe
- Duygu ve düşünceleri anlama, duyguların farkındalığı ve duyguları ifade etme güçlükleri (Görsel 7.7)

Görsel 7.7: Zihinsel engelli bireyde duygusal ifade güçlüğü

7.1.3.4. Davranışsal Özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan bireyler bağırma, ağlama, elini ağzına alma, yemek yememe, kendine ve başkasına zarar verme gibi pek çok problemli davranış sergileyebilirler. Birey bu davranışları zihinsel yetersizliği olduğu için sergilemez. Bu davranışları doğuştan getirmemiştir. Her çocukta olduğu gibi zihinsel yetersizliği olan çocuklar da problemli davranışları öğrenirler. Örneğin, zihinsel yetersizliği olan bir çocuk dil becerilerini edinemediğinde problem davranışlar yoluyla vurarak iletişim kurmaya çalışıyor olabilir. Çocuklar aslında problem davranışlar yoluyla çoğu zaman etrafıyla iletişime geçer. Bu bireyler etrafındaki kişilerden, televizyondan, cep telefonunda izlediklerinden, akranlarından problem davranışları sergilemeyi öğrenir. Çocuklar problem davranışlar yoluyla ya bir şeyler elde ederler ya da bir şeylerden kaçınabilirler. Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda problemli davranışlar sahip oldukları dikkat, sosyal uyum ve iletişim becerilerindeki sınırlılıklardan dolayı daha sık ve yoğun yaşanabilir. Problemli davranışın tam olarak nedenini anlaşılması doğru çözüm yolunun bulunması için ön koşuldur. Bu davranışlar farklı sayı, süre ve yoğunlukta olduğunda problem davranış hâline gelebilir. **Bir davranışın problem davranış olup olmadığına aşağıdaki sorular sorularak karar verilir:**

- Davranış çocuğa ya da çevresine zarar veriyor mu?
- Çocuğun ya da diğerlerinin öğrenmesini olumsuz etkiliyor mu?
- Davranış başka problemlerin ya da duygusal tepkilerin ortaya çıkmasına neden oluyor mu?
- Çocuğun sosyal çevreden uzaklaşmasına yol açıyor mu?
- Davranış; yoğunluk, sıklık ve süre bakımından yaşadığı çevrenin normalinin dışında mı?

En az bir soruya verilen cevap "evet" ise bireyin sergilediği davranış, problem davranıştır.

Saldırgan ve yıkıcı davranışlar zekâ yetersizliği olan bireylerin bakımını ve onlarla birlikte yaşamayı güçleştirir (Görsel 7.8). Bu türden ciddi davranış sorunları kurum bakımı altına alınmada, psikiyatri servislerine yapılan başvurularda ve ilaç tedavisi kullanımında en önemli etkendir.

Görsel 7.8: Zihinsel engelli bireyde davranış problemleri

Saldırgan davranışların zekâ yetersizlik derecesiyle orantılı olduğu ve süreklilik gösterdiği bildirilmiştir. Sallanma, dönme, kanat çırpma hareketleri gibi stereotipik (tekdüze) hareketler ağır zihinsel engeli olan çocuklarda sık görülmektedir. Stereotipik hareketler ve kendini yaralama davranışları, zihinsel engeli olan çocuklarda duygu ve isteklerini göstermede kendilerini ifade etme şekli olarak kabul edilir. İletişim becerilerinin geliştirilmesi bu tür davranışların azalmasını sağlar.

Zihinsel yetersizliği olan çocukların davranışsal güçlükleri aşağıda sıralanmıştır.

- Kendi yaşına, cinsiyetine, bulunduğu ortama ve toplumsal yapıya uygun davranışları öğrenme güçlükleri
- Bir nesne, etkinlik, kişi elde etmek ya da bunlardan kaçmak, kaçınmak amaçlı problemli davranışlar sergileme
- Sergilenen olası problemli davranışlardan dolayı toplumsal uyumun sınırlanması

Zihinsel engelli bireylerle iletişimde düşülen iki önemli tuzak vardır. Bunlardan birincisi yardım tuzağı, ikincisi de eleştiri tuzağıdır.

Yardım tuzağı: Yardım tuzağının diğer bir ismi de öğrenilmiş çaresizliktir. Çocuk yapması gerekenleri yapabildiği hâlde onun yerine ebeveyni yaparsa (örneğin, yemek yiyebilecek bir çocuğa yemeğini annesi yedirirse…) çocuk yeterli olduğu alanlarda bile günlük rutin içine katılmazsa, yapabilecekleri için çocuğa fırsat verilmezse, çocuğa zaman tanınmazsa, gereksiz ve fazla ipucuyla çocuğa yardım edilirse yardım tuzağına düşülür.

Eleştiri tuzağı: Çocuğun yalnızca olumsuz davranışlarını görmek, bu davranışlar hakkında konuşmak eleştiri tuzağıdır. Olumsuz davranışların sadece sözle engellenebileceğini zannetmek veya davranışı başka bir yanlış davranışla düzeltmeye çalışmak da eleştiri tuzağına girer. Örneğin, yemek seçen zihinsel engelli bir çocuğu olan ebeveyn çocuğunun yediği yiyeceklerle değil yemediği yiyeceklerle pekiştirme yaptığında (Sen zaten peynir, yumurta yemiyorsun; böyle olmaz!) eleştiri tuzağına düşmüş olur.

Sıra Sizde

Dünyada ve Türkiye'de başarılarıyla adından söz ettirmiş zihinsel engelli kişileri ve yaptıkları çalışmaları araştırınız. Araştırma sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

7.1.3.5. Fiziksel ve Sağlık Özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan çocukların fiziksel görünümleri ve sağlık durumları, yetersizliklerinin derecesi arttıkça değişebilir. Zihinsel yetersizliğin derecesi arttıkça beraberinde kas ve iskelet sistemindeki bozulmalara bağlı olarak fiziksel görünüm değişebilir ve ciddi sağlık problemleri de oluşabilir. Zihinsel yetersizliğe neden olan bazı kalıtsal hastalıklar beraberinde farklı fiziksel özelliklere ve sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, down sendromlu çocukların kendilerine özgü fiziksel özellikleri vardır ya da hidrosefalisi olan bir çocuğun alnı çıkık, düz ve küçükken kafası olağan gelişim gösteren çocuklara oranla daha büyüktür. Zihinsel yetersizliğe sağlık sorunları ve ek yetersizliklerin eşlik etmesi sık rastlanılan bir durumdur. Çocuğun zihinsel yetersizliğinin yanı sıra sahip olabileceği ek yetersizliklerin ve hastalıkların farkında olmak ve tüm bunların çocuğa getirdiği sınırlılıkları doğru şekilde belirlemek önemlidir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların fiziksel açıdan ve sağlık açısından yaşayabileceği güçlükler aşağıda sıralanmıştır.

Görsel 7.9: Serebral palsili birey

- Zihinsel yetersizlik dışında ek bir yetersizlik (serebral palsi, epilepsi, otizm vb.) (Görsel 7.9)
- Duyu organlarındaki sorunlar (görme ve işitme problemleri)
- Duygu durum ve kaygı bozuklukları
- Solunum, sindirim ya da boşaltım sistemindeki sorunlar
- Kemik ve eklemlerdeki sorunlar
- Tiroit hormonlarının az ya da fazla salgılanmasından kaynaklanan sorunlar
- Alerjik hastalıklar

Bilgi Kutusu

Bireyin zihinsel yetersizliği dışında herhangi bir ek yetersizlik ya da sağlık probleminin bulunup bulunmadığı bilinmelidir. Bu bilgi zihinsel engelli bireyin bağımsız yaşayabilmesi için en önemli ön koşuldur.

7.1.4. Zihinsel Engellilik Nedenleri

Zihinsel yetersizliğin birçok nedeni vardır. Zihinsel yetersizliğe neden olan etmenler genetik, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası nedenler olmak üzere dört başlıkta incelenir. Bu nedenler Tablo 7.4'te verilmiştir.

Görsel 7.10: Down sendromlu birey

Tablo 7.4: Zihinsel Engellilik Nedenleri

Genetik Nedenler	• Kromozom hastalıkları (Down sendromu (Görsel 7.10), Fragile X, Williams sendromu, Prader-Willi Sendromu) • Beyin gelişimiyle ilgili nedenler (mikrosefali, hidrosefali) • Akraba evlilikleri
Doğum Öncesi Nedenler	• Gebelik döneminde geçirilen hastalıklar ve enfeksiyonlar • Gebeliğin ilk üç ayında uzun süre devam eden yüksek ateş • Gebelikte doktor kontrolü dışında kullanılan ilaçlar • Gebelikte zararlı madde kullanımı • Kansızlık • Kronik hastalıklar • Annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi • Kazalar
Doğum Sırasındaki Nedenler	• Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması • Güç ve uzun süren doğum • Doğum sırasında beyin zedelenmesi • Erken doğum • Düşük doğum ağırlıklı bebek
Doğum Sonrası Nedenler	• Bebeğin anne sütü alamaması • Bebeğin yetersiz ve dengesiz beslenmesi • Çevre kirliliğine maruz kalması • Uyaran eksikliği (hareket, duyu, görsel, iletişim vb.) • Demir eksikliği • Merkezî sinir sistemi enfeksiyonları (menenjit) • Metabolik hastalıklar (fenilketonüri, hipotroidi vb.) • Geçirilen kazalar sonucunda beyin zedelenmesi

7.1.5. Zihinsel Engelli Bireylerde Tanılama Yöntemleri

Zihinsel yetersizliği olan çocukların gelişim alanlarındaki özellikleri ile yeterli ve yetersiz yönlerinin, bireysel özelliklerinin ve ilgilerinin belirlenmesi amacıyla tıbbi, psikososyal ve eğitim alanlarında yapılan değerlendirme sürecine **tanılama süreci** denir. Tanılama sürecinde genel olarak çocuğun zihinsel yetersizliğinin bulunup bulunmadığı, eğer zihinsel yetersizliği varsa ne düzeyde ve nasıl bir yapıda olduğu belirlenmeye çalışılır. Çocuğa tanı konulabilmesi için öncelikle zihinsel özelliklerinin belirlenmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için gerekli becerilere ne düzeyde sahip olduğunun değerlendirilmesi gerekir. Zihinsel engelli bireylerde tanılama işlemleri tıbbi tanılama ve eğitsel tanılama olarak ikiye ayrılır.

7.1.5.1. Tıbbi Tanılama

Çocuğun zihinsel yetersizliğinin bulunup bulunmadığını eğer zihinsel yetersizliği varsa zihinsel yetersizlikten ne derecede ve nasıl etkilendiğini ortaya çıkarmak amacı ile sağlık kuruluşlarında hekimler tarafından yapılan değerlendirmeye **tıbbi tanılama** denir. Zihinsel yetersizliği olan çocuğun tıbbi tanılaması için öncelikle çocuğun zihinsel işlevleri ve uyumsal becerileri değerlendirilir. Bu değerlendirmede zekâ testleri ve uyumsal beceri değerlendirme araçları kullanılır.

Türkiye'de yaygın olarak kullanılan ölçekler aşağıda sıralanmıştır.

- Stanford-Binet Zekâ Ölçeği
- Wechsler Çocuklar İçin Zekâ Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Formu (WISC-R)

Türkiye'de uyumsal davranış ölçeği bulunmamakla birlikte 0-6 yaş arası çocuklarda uyumsal davranış ölçeği olarak aşağıdaki ölçeklerden yararlanılır:

- Denver Gelişimsel Tarama Ölçeği
- Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE)
- Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇDA)

Türkiye'de 0-18 yaş aralığında tıbbi tanılama, Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkındaki (ÇÖZGER) Yönetmelik maddelerine göre yapılır. Bu yönetmeliğe göre bakım veren kişi, dilekçe ile rapor vermeye yetkili bir sağlık kuruluşuna başvurarak bakım alan bireyin engel durumunu belirtir rapor alabilir.

ÇÖZGER raporunun alınması, çocuğun özel gereksinimli olduğuna dair tıbbi tanılamanın tamamlanmasının ardından mevzuata uyumlu yetersizlik tablosuna göre eğitsel tanılama için rehberlik ve araştırma merkezlerine (RAM) başvuru yapılabilir (Tablo 7.5).

Tablo 7.5: ÇÖZGER Raporuna Göre Mevzuatla Uyum Arandığında Kullanılan Engel Durumu Oranları

Özel Gereksinim Kodu	Özel Gereksinim Düzeyi	Engel Oranı (%)
1	Özel gereksinimi vardır (ÖGV).	20-39
2	Hafif düzeyde ÖGV	40-49
3	Orta düzeyde ÖGV	50-59
4	İleri düzeyde ÖGV	60-69
5	Çok ileri düzeyde ÖGV	70-79
6	Belirgin özel gereksinimi vardır (BÖGV).	80-89
7	Özel koşul gereksinimi vardır (OKGV).	90-99

7.1.5.2. Eğitsel Tanılama

Eğitsel değerlendirme ve tanılama RAM'larda oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurullarınca yapılmaktadır. Eğitsel değerlendirme ve tanılamada amaç çocuğun eğitim ihtiyacının doğru şeklide karşılayabilmek için karar vermek, neleri yapabildiğini ya da neleri yapamadığını belirlemek diğer bir ifadeyle özel eğitim gereksinimini saptamaktır (Görsel 7.11).

Tablo 7.6: Zihinsel Engelli Bireylerde Kaba Değerlendirme Formu

Öz Bakım Becerileri Kaba Değerlendirme Formu			
Adı Soyadı:		Uygulama Tarihi:	
Doğum Tarihi:			
A.	**Kişisel Bakım ve Temizlik**	**Evet/Hayır**	**Açıklamalar**
1.	Ellerini yıkar.	+	
2.	Yüzünü yıkar.	+	
3.	Ellerini kurular.	+	
4.	Yüzünü kurular.	+	
5.	Burnunu mendille temizler.	+	
6.	Ayağını yıkar.	+	
7.	Ayağını kurular.	+	
8.	Saçını yıkar.	-	
9.	Saçını kurular.	-	
10.	Saçını tarar.	-	
11.	Banyo yapar.	-	
12.	Dişlerini fırçalar.	-	
13.	Tırnaklarını keser.	-	
14.	Sakal tıraşı olur.	-	
15.	Kulaklarını temizler.	-	
16.	Ped değiştirir.		Beceri bireye uygun değil.
17.	Tuvalet ihtiyacını giderir.	-	
B.	**Giysileri çıkarma ve giyinme**		
1.	Şapka çıkarır.	+	
2.	Bere çıkarır.	+	
3.	Atkı çıkarır.	+	
4.	Eldiven çıkarır.	+	
5.	Çorap çıkarır.	+	
6.	Etek çıkarır.		Beceri bireye uygun değil.
7.	Pantolon çıkarır.	+	
8.	Külotlu çorap çıkarır.		Beceri bireye uygun değil.
9.	Ayakkabı çıkarır.	-	
10.	Ceket çıkarır.	-	

Bireyin eğitsel değerlendirme ve tanılaması aşağıdaki konuları içerir.

- Eğitim, öğretime nereden başlanacağı
- Gelişim ve disiplin alanlarındaki performansın ortaya çıkarılması
- Nasıl ve nerede eğitim ortamı oluşturulacağı
- Hangi değerlendirme araçlarının kullanılabileceği
- Çocuğun ne tür bir eğitim programına alınması gerektiği
- Çocuğun eğitim gereksinimlerinin en iyi şekilde karşılanabileceği ve akranlarıyla beraber olmasına en üst düzeyde olanak sağlayan, en az sınırlandırılmış eğitim ortamlarının belirlenmesi
- Alınabilecek eğitsel önlemler
- Çocuğun yerleştirilebileceği kurumlar konusunda aileler ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması

Eğitsel tanılama sürecinde zihinsel yetersizliği olan çocuğa yönelik eğitsel değerlendirme ve tanılama, yönlendirme, aileyi bilgilendirme ve izleme çalışmaları yapılır. Özel eğitim değerlendirme kurulu toplanarak çocuğun değerlendirme sonuçlarından hareketle ortaya çıkan verileri bir araya getirip iki tür rapor düzenler. Bu raporlardan birincisi Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüne bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kullanılmak üzere **destek eğitim raporu,** diğeri de resmî okul ve kurumlara yönlendirme amacı ile kullanılmak üzere **yönlendirme raporu**dur. Verilen bu raporlar ile çocuğun eğitsel değerlendirme ve tanılaması yapılır. Çocuğun gereksinimleri belirlenerek bu gereksinimlerinin karşılanacağı en uygun özel eğitim hizmetine yönlendirmesi yapılır.

Bilgi Kutusu

Çocuğa yapılan tıbbi tanılama ile çocuğun zihinsel yetersizliği olduğu ve zihinsel yetersizlikten ne derecede etkilendiği belirlenerek özel eğitim hizmetlerine başvurabileceği ortaya koyulur. Ancak sadece tıbbi tanılama ve sağlık raporu ile çocuk için hangi eğitsel önlemlerin alınması gerektiği belirlenemez. Bu nedenle eğitsel değerlendirme ve tanılama yapılması gerekir. Çocuğun yaşına ve yetersizliğinin fark edilme zamanına göre tıbbi tanılama ya da eğitsel değerlendirme ve tanılama süreçlerinin sırası yer değiştirebilir.

7.1.5.3. Zihinsel Engelliliği Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda zihinsel engellilik sıklığını azaltmak amacıyla zihinsel engellilik sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik önlemler alınmalıdır.

Zihinsel engellilik sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Bireylere akraba evliliklerinin sakıncaları hakkında sağlık eğitimi verilmesi
- Gebeye, gebelik ve doğum süreci ile ilgili sağlık eğitimi verilmesi
- Kalıtsal yolla geçen hastalıkları ve buna bağlı zihinsel yetersizliği önlemek için sağlık personeli tarafından genetik danışmanlık hizmetleri verilmesi
- Gebenin kontrollerinin düzenli yapılması

- Gebenin enfeksiyonlardan korunması
- Gebenin radyasyondan uzak durması
- Gebenin kronik hastalıklarının takip ve tedavisinin yapılması
- Prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeklerin gelişiminin takip edilmesi
- Bebeklik dönemi aşılarının tam uygulanması
- İlaçların doktor tavsiyesinde verilen süre ve dozda kullanılması
- Bireyin havale geçirmesinin önlenmesi, vücut ısısının normal sınırlarda tutulması
- Bireyin kafa travmalarından korunması

7.2. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için farklı ortamlarda öz bakım becerileri, kavramsal ve sosyal beceriler konularında yaşama hazırlanmaları gerekir. Bu bireyler çevreden doğal yollarla bilgi edinme ve bilgiyi genellemede güçlük yaşarlar. Becerileri kazanmalarında daha fazla yönlendirilmeye, desteklenmeye, sürekli ve sistemli bir eğitime gereksinim duyarlar. Bu nedenle beceri kazandırma süreci uzun süreli eğitimi ve sık tekrar etmeyi gerektirir. Zihinsel yetersizliği olan bireyler, normal gelişim gösteren bireylere oranla daha sık başarısızlıkla karşı karşıya kalırlar. Bu nedenle eğitimlerinde onları başarılı kılacak öğretim yöntemleri seçilmelidir. İletişim becerilerinin kazandırılmasında oyun ve etkinlikler önemli yer tutar.

Etkinlik ortamı, bireyin etkileşimde bulunduğu ve öğretme öğrenme etkinliklerinin meydana geldiği çevredir. Psikolojik, sosyal ve fiziksel boyutları olan bu çevrenin eğitim etkinliklerine uygun olarak düzenlenmesi gerekir.

Zihinsel engelli bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler aşağıda sıralanmıştır.

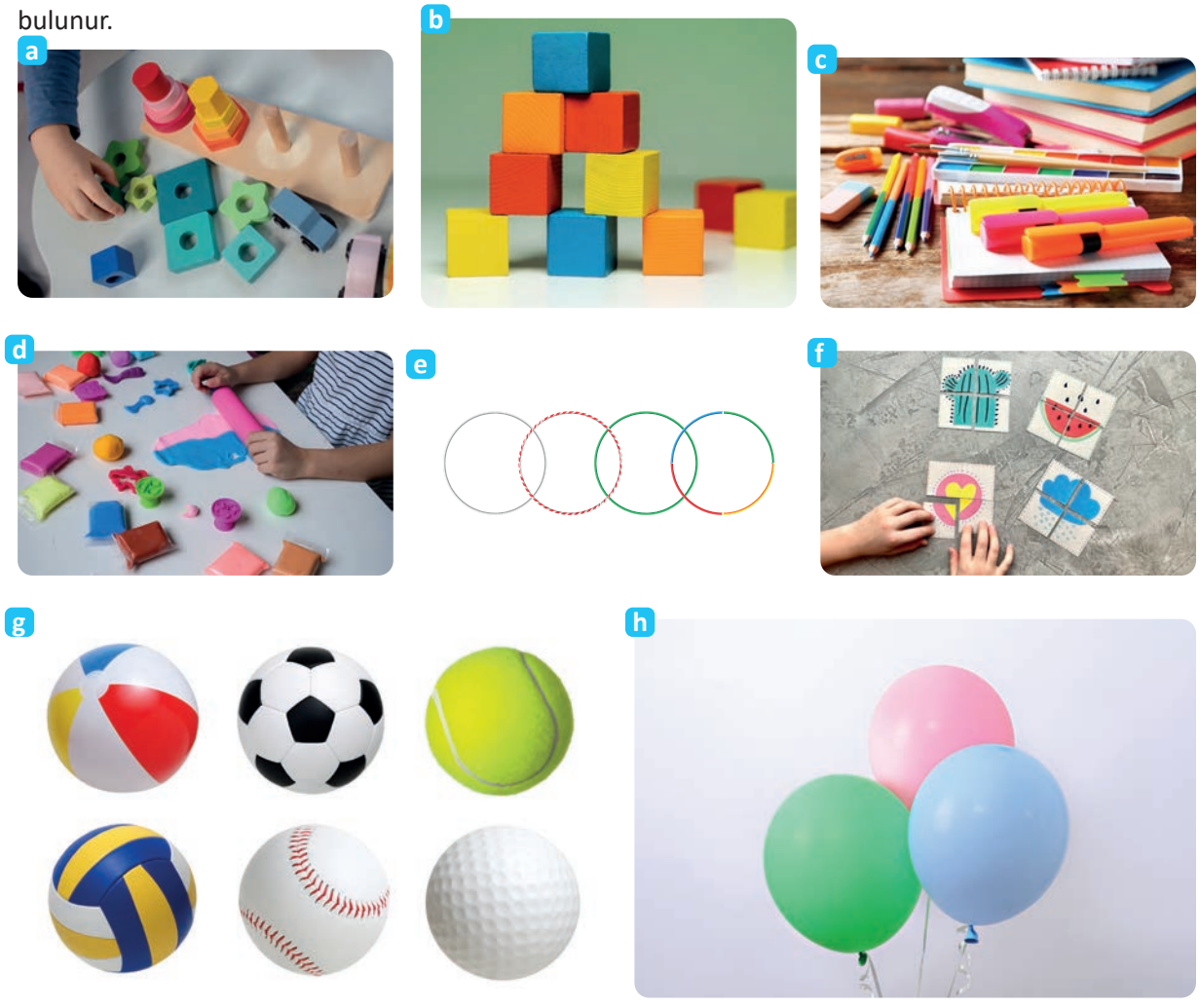
- Renk öğrenme ve eşleştirme etkinlikleri
- Hayvanları, hayvan seslerini ve yedikleri yiyecekleri öğrenme etkinlikleri
- Top, balon vb. oyun etkinlikleri
- Benzer resimli kart bulma, sıralama vb. oyun etkinlikleri
- Yönergeye uygun hareket ve dengede kalma becerilerini destekleyen etkinlikler
- Müzik ve spor etkinlikleri

7.2.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Engelli bireylerin özelliklerine uygun araç gereçte olması gereken özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- Etkinlik için kullanılan malzemeler bireyin eksik yönlerini destekler nitelikte olmalıdır.
- Malzemeler bireyin yaşına, cinsiyetine ve ilgi alanına uygun olmalıdır.
- Etkinlik malzemeleri bireye zarar verebilecek nitelikte (sivri, keskin ya da ağır vb) olmamalıdır ya da bu nitelikte olanlar dikkatli kullanılmalıdır.
- Etkinlik malzemeleri renkli, hareketli, geometrik şekillere sahip ilgi çekici nesneler olmalıdır.

Zihinsel engelli bireyler özelliklerine uygun araç gereç kullanmalıdır (Görsel 7.11). Kullanılan bu araç gereçler bireyin el, göz ve ayak koordinasyonunun gelişmesine aynı zamanda sosyalleşmesine de katkıda bulunur.

Görsel 7.11: Zihinsel engelli bireylerin özelliklerine uygun araç gereçler

7.2.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlik Düzenlenmesi

Zihinsel engelli bireyler için düzenlenecek etkinlikler ince ve kaba motor becerileri kapsayıcı, bireydeki eksik gelişim alanlarını destekleyici nitelikte olmalıdır. Etkinlikler bireyin sosyal gelişimini desteklemelidir. Bireylerin zihinsel engel durumlarındaki bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bireyin neyi başardığı, neyi başaramadığı doğru tanılanmalı; başardıkları pekiştirilerek başaramadıkları desteklenmelidir. Öğretilecek beceriler küçük bölümlere ayrılarak basamak basamak (tümevarım) öğretilmelidir.

Zihinsel engelli bireylere yönelik etkinlik düzenlenirken dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Etkinlikler hem bireysel hem de grup etkinliği şeklinde düzenlenebilir.
- Gelişim düzeylerine ve kazandırılmak istenen hedef ve davranışlara uygun etkinlikler seçilmelidir.
- Yapılacak etkinlik ve konunun seçimi birey ile birlikte yapılmalıdır. Bireyde etkinliğe karşı ilgi uyandırmak ve onu motive etmek için en etkili yol, etkinliği onun seçmesidir. Bu tercih o işi iyi şekilde yapması için bütün güç ve gayretini ortaya koymasını sağlar.

- Bireyin zayıf ve gelişmiş yönleri tespit edilmelidir.
- Etkinliklerdeki tekrar sayıları artırılmalı, açıklamalar bireysel yapılmalıdır.
- İlişkilerde dikkatli ve nazik olunmalı, ses tonu dikkatli kullanılmalıdır.
- Bireyin görerek, yaparak öğrenebileceği somut ve uygulamalı yöntemler tercih edilmelidir.
- Zihinsel engelli bireyin her başarılı işi fark edilmeli ve hemen takdir edilmelidir.
- Yapabileceği işler bireye yaptırılmalı, bağımsızlık kazanması için birey geliştikçe gelişimi ile orantılı olarak takip ve kontrolü azaltılmalıdır.
- Etkinlik süresince zihinsel engelli bireye sabırla yaklaşılmalı ve yeterince süre verilmelidir

7.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Takla Atıyorum

Etkinlik Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki zihinsel engelli bireylerin büyük kas motor gelişimlerini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasındaki zihinsel engelli bireylerin etkinlik için uygun geniş bir odada takla atmak için hazırlanmış minderler üzerinde düz takla atmalarını sağlayınız. Takla atarken bireylerin korunması için kenarlara ek minderler yerleştiriniz. İşlemleri etkinlik süreci basamaklarına uygun şekilde gerçekleştiriniz.

Görsel 7.12: Takla atma etkinliği

"Takla Atıyorum" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli büyüklükte yer minderleri.

Etkinlik Süreci

1. Bireylere etkinlik hakkında bilgi veriniz.

2. Bireylere etkinlik kurallarını anlatınız.

3. Bireylere eğitim ortamında bulunan malzemeleri tanıtınız.

4. Nasıl takla atılması gerektiğini önce kendiniz uygulayarak gösteriniz.

5. Bireylerin kurallara uygun ve sırasını bekleyerek takla atmalarını sağlayınız (Görsel 7.12).

6. Etkinlik sonunda bireyleri takdir ediniz.

7.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Resim Gösterme

Etkinlik Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-12 yaş arasındaki zihinsel engelli bireyin alıcı ve ifade edici dil yeteneklerini geliştirmek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-12 yaş arasındaki zihinsel engelli bireyin kitaptaki resimlerin ayrıntılarını (örneğin kuşun gagası, evin bacası vb.) parmağıyla göstermesini sağlayınız. İşlemleri etkinlik süreci basamaklarına uygun şekilde gerçekleştiriniz.

Görsel 7.13: Resim gösterme etkinliği

"Resim Gösterme" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Ayrıntılı ya da çok küçük resimler içeren bir kitap.

Etkinlik Süreci

1. Bireye etkinlik hakkında bilgi veriniz.
2. Bireye kitabı yavaş yavaş tanıtınız.
3. Etkinliğe öncelikle kitap resimlerindeki temel ögeleri parmağınızla göstererek başlayınız.
4. Ardından bireyin de yönerge ile (Evi gördün mü?) resimlerdeki temel ögeleri göstermesini sağlayınız.
5. Bireye kitap resimlerindeki ayrıntıları parmağınızla gösteriniz.
6. Bireyin de yönerge ile (Kuşun gagasını gördün mü?) resimlerdeki ayrıntıları göstermesini sağlayınız (Görsel 7.13).
7. Bireye gerektiğinde parmağıyla işaret etmesi için yardım ediniz.
8. Bireye gösterme işlemi için yeterli zaman veriniz.
9. Birey gerekli alıcı dil becerilerini kazandıkça model olarak öğretme tekniğini azaltınız ve resimlerdeki ayrıntıları kendi başına bulmasını isteyiniz.
10. Etkinlik sonunda bireyi takdir ediniz.

7.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Marakas Yapıyorum

Etkinlik Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-15 yaş arasındaki zihinsel engelli bireyin sesleri ayırt etme yeteneğini geliştirmek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-15 yaş arasındaki zihinsel engelli bireylerin şeffaf plastik şişelere küçük nesneler doldurup marakas sesi çıkarmalarını sağlayınız. İşlemleri etkinlik süreci basamaklarına uygun şekilde gerçekleştiriniz.

Görsel 7.14: Marakaslar

"Marakas Yapıyorum" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Şeffaf plastik şişeler, küçük nesneler (taş, boncuk, kum, bozuk para vb.).

Etkinlik Süreci

1. Bireylere etkinlik hakkında bilgi veriniz.
2. Her bireye şeffaf plastik bir şişe veriniz.
3. Masaya tüm bireylerin paylaşarak kullanabileceği şekilde içlerinde taş, boncuk, kum, bozuk para vb. nesnelerin bulunduğu kapları yerleştiriniz.
4. Bireylerin seçtikleri aynı tür nesneleri şişelerin içine atmalarını ve marakas hazırlamalarını sağlayınız (Görsel 7.14).
5. Her bireye kendi marakasının çıkardığı sesi dinleme, tanıma fırsatı veriniz.
6. Grubun arkasına geçerek "Şimdi benim marakasımın çıkardığı sesi çok iyi dinleyin. Marakası aynı sesi çıkaranlar marakaslarını havaya kaldırsınlar." şeklinde yönerge veriniz ve marakası bir süre sallayınız.
7. Bireylere kendi marakaslarını sallama fırsatı veriniz, aynı ve farklı sesler çıkaran marakaslar hakkında konuşunuz.
8. Sesleri doğru bilenleri ödüllendiriniz, bilemeyenleri cesaretlendiriniz.
9. Etkinlik sonunda tüm bireyleri takdir ediniz.

7.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Altında, Üstünde, Yanında

Etkinlik Süresi: 40 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-15 yaş arasındaki zihinsel engelli bireyin niteliksel kavram gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-15 yaş arasındaki zihinsel engelli bireylerin basit yönergelerle altında, üstünde, yanında, büyük, küçük, kadın, erkek gibi kavramları pekiştirmelerini sağlayınız. İşlemleri etkinlik süreci basamaklarına uygun şekilde gerçekleştiriniz.

Görsel 7.15: Tabakta iki elma

"Altında, Üstünde, Yanında" etkinliği EK-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli uzunluklarda kesilmiş kadın ve erkek resimleri, içinde bir, iki ve üç elma bulunan üç tabak, bir büyük ve bir küçük küp, bir büyük balon ve çeşitli boncuklar.

Etkinlik Süreci

1. Bireylere etkinlik hakkında bilgi veriniz.
2. Tüm malzemeleri büyükçe bir masaya yerleştiriniz.
3. Bireye aşağıdaki yönergeleri söyleyiniz:
   - Boncuklardan birini en uzun boylu kadın resminin üzerine bırakabilirsin.
   - İki boncuğu en çok elma bulunan tabağın yanına bırakabilirsin.
   - Bir boncuğu balondan daha küçük küp üzerine bırakabilirsin.
   - En küçük küpü ve bir boncuğu en küçük erkek resminin yanına bırakabilirsin.
   - En uzun boylu erkek resminin altına iki elma bulunan tabağı bırakabilirsin (Görsel 7.15).
4. Yönergeleri yapabilmesi için bireye yeterli zaman veriniz.
5. Etkinlik sonunda bireyi takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (.....) Zihinsel engelli bireyler sahip oldukları problemli davranışları doğuştan getirirler.

2. (.....) Zihinsel engelli bireyler için düzenlenen etkinliklerde bireyin başaramadıkları konular destek-lenmelidir.

3. (.....) Bilişsel sınırlılıkların zihinsel engellilik olarak kabul edilmesi için 18 yaş sınırı vardır.

4. (.....) Bütün zihinsel engelli bireyler kendilerine söylenenleri anlayabilirler.

5. (.....) Tekdüze (stereotipik) hareketler hafif zihinsel engelli bireylerde daha sık görülür.

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Aşağıdakilerin hangisinde özel gereksinim düzeyi ve engel oranı <u>yanlış</u> verilmiştir?

<u>Özel gereksinim düzeyi</u>	**<u>Yüzde (%)</u>**
A) Hafif düzey	% 40-49
B) İleri düzey	% 50-59
C) Çok ileri düzey	% 70-79
D) Belirgin düzey	% 80-89
E) Özel koşul	% 90-99

7. Aşağıdakilerden hangisi zihinsel engelli bireyler için Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüne bağlı özel eğitim ve rehabi-litasyon merkezlerinde kullanılmak üzere hazırlanan rapordur?

A) Çözger
B) Destek eğitim
C) Eğitsel
D) Tanılama
E) Yönlendirme

8. I. Kalıtsal yolla bulaşan hastalıklar hakkında genetik danışmanlık hizmetleri
II. Gebenin kontrollerinin düzenli olarak yapılması
III. Gebenin enfeksiyonlardan korunması
IV. Gebenin radyasyondan uzak durması
Yukarıda verilen bilgilerden hangileri zihinsel engelliliğin önlenmesi için alınacak tedbirler-dendir?

A) I ve II.
B) I ve III.
C) II ve IV.
D) II, III ve IV.
E) I, II, III ve IV.

9. Aşağıdakilerden hangisi zihinsel engelli bireylerin güçlük yaşadığı kavramsal beceri-lerden <u>değildir</u>?

A) Kişiler arası ilişkiler
B) Okuma yazma
C) Alıcı ve ifade edici dil
D) Para kavramı
E) Kendini yönetme

10. Bireyin konuşma ve dil gelişiminde, temel okuma yazma ve sayma becerilerini kazanmasında gecikme ve davranış problemleri şeklinde ortaya çıkan durum, psikolojik ve eğitsel yaklaşıma göre hangi düzeyde öğrenme yetersizliğidir?

A) Hafif
B) Orta
C) Ağır
D) Çok ağır
E) Klinik bakım

11. I. Çocuğun ne tür bir eğitim programına alınması gerektiği
II. Çocuğun zihinsel engel türü ve derecesi
III. Nasıl ve nerede eğitim ortamı oluşturulacağı
IV. Hangi değerlendirme araçlarının kullanılabileceği
Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri zihinsel engelli bireyin eğitsel değerlendirme ve tanılaması kapsamındadır?

A) Yalnız I.
B) Yalnız II.
C) I ve II.
D) I, III ve IV.
E) II, III ve IV.

12. "Bireylerin yaşam boyu desteğe ihtiyacı vardır. Her ortamda, diğer destek türlerine oranla daha yoğun yardıma gereksinim duyarlar. Bu nedenle daha fazla personelin yardımı gerekir."
Yukarıda tanımlanan durum zihinsel engelliliğin gereksinimlerine göre hangi destek sınıflandırmasına girmektedir?

A) Aralıklı
B) Kapsamlı
C) Sınırlı
D) Sürekli
E) Yaygın

13. Aşağıdakilerden hangisi zihinsel engelli bireylerin zihinsel gelişim alanında yaşadığı güçlüklerden <u>değildir</u>?

A) Akademik başarıda yetersizlik
B) Biliş ötesi zorluklar
C) Dikkat dağınıklığı
D) Gecikmiş konuşma
E) Güdülenme eksikliği

14. I. Zihinsel işlevlerde anlamlı sınırlılık
II. Uyumsal becerilerde anlamlı sınırlılık
III. Gelişim döneminde ortaya çıkma
Yukarıdaki maddelerden hangisi ya da hangileri zihinsel yetersizliğin gerçekleşme koşullarındandır?

A) Yalnız I.
B) Yalnız II.
C) I ve II.
D) I ve III.
E) I, II ve III.

15. Aşağıdaki etkinlik materyallerinden hangisi zihinsel engelli bireyler için uygun <u>değildir</u>?

A) Balon
B) Geometrik şekiller
C) Resimli kartlar
D) Oyun hamuru
E) Satranç

8.
ÖĞRENME BİRİMİ

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ

KONULAR

8.1. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER

8.2. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Öğrenme
- Öğrenme güçlüğü
- Disleksi
- Diskalkuli
- Disgrafi
- Dispraksi
- Motor koordinasyon bozukluğu

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Öğrenme Kavramının Tanımı
- Öğrenme Güçlüğünün Tanımı
- Öğrenme Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar
- Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri
- Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereçler
- Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinlikler Düzenleme

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İlkokula başlayan bir çocuğun okuma yazmayı akranlarına göre geç öğrenmesinin sebepleri neler olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Bazı bireylerin matematik öğrenmede güçlükler yaşamasının sebebi sizce neler olabilir?

8.1. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER

Bireylerin gelişme, insanlar arası ilişkileri öğrenme, dünyanın hızlı değişimine ayak uydurma, meslek edinme ve yaşamlarını sürdürmeleri için eğitim almaları gerekir. İnsanlar doğumdan itibaren aileden, çevreden, gittiği okullardan sürekli bir şeyler öğrenir. Ancak aileden, çevreden ya da yaşanan olaylardan edinilen bilgiler genellikle rastgele öğrenmedir. Bu yüzden sonuçları her zaman olumlu olmayabilir. Öğrenmenin planlı, programlı olması ve insanları olumlu etkilemesi, hedeflenen davranışlara ulaştırması için bireyin okul öncesi dönemden başlayarak üniversite dönemine kadar planlı, programlı eğitim-öğretim ortamlarında bulunması gerekir. Öğretim faaliyetleri sonunda bireyin davranışlarında, aldığı eğitime uygun olarak gelişmeler ve olumlu yönde değişmeler gerçekleşmesi beklenir.

8.1.1. Öğrenme ve Öğrenme Güçlüğü

Öğrenme: Bireyin yaşantılar yoluyla edindiği az ya da çok kalıcı olan davranış değişikliğidir. Bu değişikliklerin bireyin davranışında olgunlaşma ve büyüme etkisiyle değil, öğrenme faaliyetleri sonrasında olması beklenir. Öğrenme, eğitim süreçleri sonunda gerçekleşir.

Planlanmış eğitim-öğretim faaliyetlerine katıldığı hâlde bazı bireyler yaşıtlarına göre istenen düzeyde öğrenemez ve davranış değişikliği oluşturamaz. Bu durumda öğrenme güçlüğünden bahsedilebilir. Öğrenme güçlüğü; özel öğrenme güçlüğü, özgül öğrenme güçlüğü, özgül öğrenme bozukluğu şeklinde de adlandırılır.

Öğrenme Güçlüğü: Bireyin zekâ seviyesinin normal ya da normalin üzerinde olmasına (IQ > 85), ruhsal, duygusal ve beyin fonksiyonlarında herhangi bir bozukluk olmamasına rağmen dinleme, konuşma, okuma, yazma, akıl yürütme ve matematik becerilerini kazanma ve kullanmada zorluk yaşamasıdır.

Türkiye'de 16 Şubat 1975 tarih ve 15151 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Hakkında Yönetmelik'te "özel öğrenim güçlüğü" terimine ilk kez yer verilmiş ve son şeklini 2012 yılında yapılan düzenlemelerle almıştır.

Öğrenme güçlüğü olan birey; dili yazılı ya da sözlü anlamak ve kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde veya birkaçında ortaya çıkan dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkati yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri yapma güçlüğü nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyaç duyan birey olarak ifade edilmektedir (MEB, 2006) (Görsel 8.1).

Görsel 8.1: Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan birey

Öğrenme güçlüğü merkezî sinir sisteminden kaynaklanan gelişimsel bozukluktur. **Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerde genellikle şu durumlar gözlenir:**

- Bireyin zekâsı ve akademik başarısında uyumsuzluk vardır.
- Birey, beceri gerektiren günlük faaliyetlerde zorluk yaşar.
- Bireyin yaşadığı sorunların temelinde duygusal problemler yoktur.

Toplum, bireylerinden eğitim yoluyla öğrenmelerini ister. Eğitimin bireye olduğu kadar toplumsal, sosyal açıdan da faydası vardır. Toplum, bireyin eğitim düzeyi arttıkça daha üretken olacağını ve aldığı eğitime oranla topluma daha fazla katkıda bulunacağını düşünür. Yani eğitimin bireye sağladığı yararların yanı sıra toplumun da eğitimden beklentileri vardır Eğitim, bireysel ve toplumsal yararlar sağlar.

Eğitimin bireye ve topluma sağladığı yararlar aşağıda sıralanmıştır.

- Bireylerin gelirinde artış olur.
- Demokratik düşünce yapısı gelişir.
- Yönetime katılma oranları artar.
- Yoksulluğun ve eşitsizliğin azalmasını sağlar.
- Suç işleme oranı düşer.
- Bilinçlenmeyi artırır.
- Sağlığın korunmasını sağlar.
- Toplumun kalkınmasına katkı sağlar.
- Doğurganlık oranında azalma olur (Bireylerin bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olma bilincine ulaşmalarını sağlar.).

Bilgi Kutusu

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2022 Mart ayı bültenine göre Türkiye'de öğrenme güçlüğü olan 1.412.000 birey vardır. Bunun 565.000'i erkek, 847.000'i kadındır.

Okula devam eden çocuklar arasında okuma, yazma ve matematik öğrenme güçlüğü %5 ile %15 arasında görülür.

8.1.2. Öğrenme Güçlüğünün Sınıflandırılması

Öğrenme güçlüğü, yaşanan güçlüğün seviyesine ve yaşanan öğrenme güçlüğünün türüne göre sınıflandırılır (Tablo 8.1).

Tablo 8.1: Öğrenme Güçlüğünün Sınıflandırılması

Öğrenme Güçlüğü Engelinin Türüne Göre	Öğrenme Güçlüğü Engelinin Seviyesine Göre
a) Disleksi (Okuma Güçlüğü)	a) Hafif Düzeyde Öğrenme Güçlüğü
b) Diskalkuli (Matematik Güçlüğü)	b) Orta Düzeyde Öğrenme Güçlüğü
c) Disgrafi (Yazılı Anlatım Güçlüğü)	
d) Dispraksi (Gelişimsel Koordinasyon Bozukluğu)	c) Ağır Düzeyde Öğrenme Güçlüğü
e) Başka Türlü Adlandırılamayan Öğrenme Güçlüğü	

8.1.2.1. Öğrenme Güçlüğü Engelinin Türüne Göre Sınıflandırılması

Öğrenme güçlüğü, engelin türüne göre beşe ayrılır.

a) Disleksi: Bireyin yaşı, ölçülen zekâ düzeyi ve aldığı eğitime göre okuma başarısının olması gerekenin altında olmasıdır (Görsel 8.2).

İnsanların yaşamı boyunca süren öğrenme sürecinin en önemli aşamalarından biri okumanın öğrenilmesidir. Okumanın yaşam boyu sürecek akademik, sosyal ve bireysel başarıda kritik önemi vardır. Okumayı etkileyen disleksi, meydana gelme şekline göre ikiye ayrılır.

Görsel 8.2: Öğrenme güçlüğü yaşayan birey

1. **Gelişimsel Disleksi:** Bireyde doğuştan gelen herhangi bir nörolojik bozukluk olmamasına rağmen okuma ve algılamada güçlük olmasıdır.
2. **Edinilmiş Disleksi:** Okumayı öğrenmiş bir bireyin yaşadığı beyin hasarı sonucu disleksinin ortaya çıkmasıdır.

Öğrenme güçlüğü tespit edilen öğrencilerin %70-80'inde okuma sorunu görülmektedir. Okumanın tam öğrenilebilmesi için fonolojik farkındalık, ses, sembol eşleme bilgisi, sözcük bilgisi, okuma akıcılığı ve okuduğunu anlama becerilerinin birey tarafından kazanılması gerekir. Öğrenme güçlüğü olan bireylerin okuma yeterliliklerine bakıldığında bu aşamalardan bir veya birkaçında sorunlar yaşadıkları görülür.

Sıra Sizde

2007 yılı yapımı, yönetmenliğini Aamir Khan (Amir Kaan), Amole Gupte (Amole Gapt) ve Ram Madhvani (Rem Medveni)'nin yaptığı, başrollerini Darsheel Safary (Derşil Zaferi) ve Aamir Khan'nın paylaştığı, disleksili bir çocuğu ve ona olan yaklaşımları anlatan "Her Çocuk Özeldir" – Taare Zameen Par (Tier Zamin Par) filmini izleyerek izlenimlerinizi sınıfta paylaşınız.

b) Diskalkuli: Temel matematik becerilerini edinmekte, matematik işlemlerinde, dört işlem sorularında, ölçmede ve birçok aritmetik alanda yaşanan güçlüktür (Görsel 8.3).

Görsel 8.3: Matematik öğrenme güçlüğü yaşayan birey

c) Disgrafi: Yazı yazma veya yazıya dönüştürülmek istenen her türlü ifade, duygu, düşünce, istek ve olayların yazılı anlatımında bozukluk olmasıdır (Görsel 8.4).

ç) Dispraksi: Doğuştan olan, beyinden gelen komutların bedene düzgün biçimde aktarılamamasından kaynaklanan güçlüktür. Kaslarda sorun olmamasına rağmen motor becerilerde hareketi etkileyen güçlük yaşanır. Dispraksede beynin hareketle ilgili bölümleri tam olgunlaşamadığı için mesajların vücuda tam iletilemediği düşünülmektedir. Birey ne istediğini

Görsel 8.4: Yazma güçlüğü yaşayan bireyin yazı örneği

ya da ne yapması gerektiğini bildiği halde uygun hareketleri yapamaz. Gelişimsel koordinasyon bozukluğuna sahip bireylere dışarıdan bakıldığında farklılık yoktur. Bireyden herhangi bir hareket, beceri istendiğinde yaşadığı zorluk ortaya çıkar. Daha çok erkeklerde görülür. Zekâ seviyeleri orta ya da orta üstü düzeydedir. Gelişimsel koordinasyon güçlüğü, sakarlık, dil gelişiminde, algı ve düşüncede bozukluk, sosyal becerilerde yetersizlik olarak kendini gösterir.

Dispraksi'nin 3 tipi vardır.

1. **Oral dispraksi;** dil, dudak hareketlerini yapmada ve kontrol etmede, emme, üfleme, konuşma ve yutma becerilerinde zorlanır (Görsel 8.5).
2. **Sözel dispraksi;** konuşma seslerini oluşturmak için gerekli olan hareketlere başlama, devam etme ve ne konuşacağını planlamada yaşanan konuşma bozukluğudur. Bireyin konuşması ileri derecede anlaşılmaz olabilir.
3. **Motor dispraksi;** bireyin yaşına uygun hareketleri rahat, doğru şekilde planlama ve yerine getirmede, yeni becerileri öğrenmede, hareketlerini koordine etmede yaşadığı zorluktur.

Görsel 8.5: Dil dudak hareketlerini yapmada zorlanan birey

Bilgi Kutusu

Dyslexia; Yunanca yetersiz anlamına gelen "dys" ve sözcük anlamına gelen "lexia" kelimelerinin birleşmesiyle oluşur ve okuma yetersizliği anlamına gelir.

Dyskalkuli; Yunanca'da yetersiz anlamına gelen "dys" ve Latince olan "kalkuli=hesaplama/sayma" kelimelerinden oluşur ve matematik öğrenme güçlüğü anlamına gelir.

Dysgrafi; Yunanca yetersiz anlamına gelen "dys" ve elle yazma anlamına gelen "Graphia'' kelimelerinden oluşan yazmada yetersizlik anlamına gelir.

Dyspraksi Yunanca yetersiz anlamında kullanılan "dys" ve uygulama/hareket/motor planlama anlamlarında kullanılan "praxia" kelimelerinin bir arada kullanılmasıyla oluşan, zayıf hareket/zayıf motor planlama anlamına gelir.

d) Başka Türlü Adlandırılamayan Öğrenme Güçlüğü: Bu tür öğrenme güçlüğü olan bireyler sosyal alanda önemli ölçüde zorlanır ve sağlıklı iletişim kurmada sıkıntılar yaşayabilirler. Genellikle çevrelerinde gerçekleşen olup biten olayları ve önemini anlamakta güçlük çekerler. Olaylara gösterdikleri uygun olmayan tepkilerinden dolayı dışlanırlar. Ancak bireylerin davranışları bilinçli ve duygusal sorunlardan değil nörolojik sorunlardan kaynaklanır. Okuma, anlama ve sözel ifade becerileri iyi olduğu için bu bireylerin davranış ve duygusal problemi olan hiperaktif çocuklar olduğu düşünülür. Sözel olmayan öğrenme güçlüğü yaşayan bu bireyler okuma, yazma, matematik öğrenmede değil; davranışları anlamakta sorun yaşarlar. Buna karşın bu bireyler zeki ve yaratıcıdır. Kavramaları çok iyidir. Zayıf yanlarının farkında olmaları ve bu zayıflıklarını telafi edecek yöntemler bulmaları, ilgilendikleri alanlarda çok geniş, zengin bilgiye sahip olmaları güçlü yanlarıdır.

8.1.2.2. Öğrenme Güçlüğü Engelinin Seviyesine Göre Sınıflandırılması

Öğrenme güçlüğü engelinin seviyesi üç şekilde sınıflandırılır.

a) **Hafif Düzeyde Öğrenme Güçlüğü:** Bir ya da iki alanda güçlük yaşanır. Basit düzenlemelerle kaynaştırma sınıflarında eğitime devam edilebilir.

b) **Orta Düzeyde Öğrenme Güçlüğü:** Bir yada birkaç alanda önemli güçlükler yaşanır. Yoğun öğretim desteği ve bazı düzenlemelerle istenen başarıyı gösterebilirler.

c) **Ağır Düzeyde Öğrenme Güçlüğü:** Birden fazla alanda önemli güçlükler yaşanır. Bu bireylerin kendilerine özel hazırlanmış bireysel öğretime ihtiyaçları vardır.

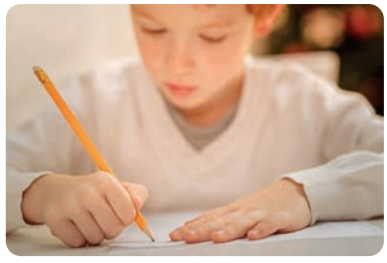
8.1.3. Öğrenme Güçlüğünün Belirtileri

Öğrenme güçlüğü belirtileri öğrenme güçlüğünün türüne ve bireyin eğitim kademesine göre farklılık gösterir (Tablo 8.2).

Tablo 8.2: Öğrenme Güçlüğünün Türüne Göre Belirtileri

Tür	Belirti
Disleksi **Görsel 8.6: Okuduğunu anlamada zorluk yaşayan birey**	• Yanlış veya çok yavaş ve heceleyerek okur. • Kelimeleri, heceleri, harfleri atlayarak okur. • Ses ve hece ekleyerek okur. • Ses ve hecelerin yerini değiştirerek okur. • Ses tonunu ayarlamada güçlük çeker. • Okuduğunu anlamada zorluk yaşar (Görsel 8.6). • Cümleleri ritimsiz ve kelime kelime okur. • Noktalama işaretlerine dikkat etmez. • Metnin ana fikrini, vermek istediği mesajı anlayamaz. • Metinde anlatılan olayların sırasını hatırlayamaz.
Diskalkuli **Görsel 8.7: Matematik öğrenmekte zorlanan birey**	• Saymada, hesaplamada yavaşlık yaşar. • Rakamları zor öğrenir. • Hesaplama hataları yapar. • Çarpım tablosunu öğrenmede güçlük yaşar. • Matematikte kullanılan sembolleri öğrenmekte zorlanır (Görsel 8.7). • Saati öğrenemez. • Ölçme ve olasılık hesaplarını yapamaz. • İşleme sağdan değil soldan başlar. • Akıldan çözebildiği problemi, yazarak çözmede zorluk yaşar. • Sayıları karıştırır, ters yazar (6-9, 4-7, 2-5, 12-21 vb.). • Geometrik şekilleri çizmekte ve isimlendirmekte zorlanır.

Tablo 8.2'nin devamı

Tür	Belirti
Disgrafi Görsel 8.8: Kalemi düzgün tutamayan birey	• Kalemi düzgün tutamaz (Görsel 8.8). • Yazısı düzensiz, okunaksız, hatalı ve yavaştır. • Harf, sayı ve kelimeleri karıştırabilir, ters algılayabilir ters yazabilir (3-5, 6-9, b-p vb. sayı ve harfler). • Kelimeler arasında boşluk bırakmayabilir. • Kelimenin harflerini ayrı yazabilir. • Yazarken hangi eli kullanacağı konusunda seçim yapamayabilir. • Harfleri, rakamları, farklı büyüklük ve şekillerde yazar. • Kelime ve hecelerde eksik harf, cümlelerde eksik kelimeler olur. • Satır atlar, yazı yazdığı kâğıdı, defteri yanlış tutar.
Başka Türlü Adlandırılamayan Öğrenme Güçlüğü Görsel 8.9: İletişimde zorlanan birey	• Küçük ayrıntıları tam olarak anlayamayabilir. • Yapılan esprileri anlayamayabilir. • Hayatında olan değişikliklere uyum sağlayamayabilir. • Yeni ortamlara uyum sağlayamayabilir. • Olaylar karşısında ne yapacağını öngöremeyebilir. • İletişimde olduğu bireylerin ne hissettiğini anlayamayabilir (Görsel 8.9). • Olacakları tahmin edemeyebilir.
Dispraksi Görsel 8.10: Bisiklete binmekte zorlanan birey	• Sakarlık, bir yerlere çarpma vb. davranışlar gösterir. • Emekleme, oturma, yürüme, ayakta durma, koşma, salınma, dönme, yuvarlanma, zıplama, denge becerilerinde zorlanır. • Düğme ilikleme, ayakkabı bağlama gibi becerileri öğrenmede gecikir. • Yazı yazma, yapboz birleştirme, maket yapmada zorlanır. • Bisiklete binme, yüzme gibi denge gerektiren becerilerde zorlanır (Görsel 8.10). • Ses, ışık gibi uyaranlarla dikkati çabuk dağılır. • Okurken sık sık yerini kaybeder. • Şekil ve grafik hazırlarken zorlanır. • Cetvel ve pergel kullanımında zorluk yaşar. • Çarpım tablosu ve alfabeyi ezberlemede zorlanır. • El ve ayağı farklı taraflarda baskın olabilir. Sağ eli, sol ayağı baskın olabilir. • Hangi elini kullanacağına karar veremez. • Sağ ve solu karıştırabilir.

Öğrenme güçlüğü olan bireylere yeterli eğitim verebilmek için bireyin kendine özgü bilişsel, dil, motor ve sosyal gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bireyin yaşına ve bulunduğu eğitim kademesine göre farklılık gösteren belirtiler Tablo 8.3'te verilmiştir.

Tablo 8.3: Eğitim Kademesine Göre Öğrenme Güçlüğü Belirtileri

Dönem	Belirti
Okul Öncesi Dönemde **Görsel 8.11: Harfleri ters algılayan birey**	• Geç konuşmaya başlar. • Telaffuzla ilgili sorunlar yaşar (kitap - kipat, mavi-vami). • Sözcük dağarcığı çok yavaş gelişir. genellikle doğru kelimeyi bulmakta zorlanır (Görsel 8.11). • Uyaklı kelimeleri anlamada zorlanır. • Renk ve şekilleri öğrenmekte sorun yaşar. • Aşırı aceleci davranır ancak dikkati kolaylıkla dağılır. • Talimatlara veya rutinlere uymakta zorluk çeker. • Akranlarıyla etkileşimde sorunlar yaşar.
İlkokul Döneminde **Görsel 8.12: Rakamları sıralı öğrenemez**	• Rakamları, alfabeyi, haftanın günlerini öğrenmekte sorun yaşar (Görsel 8.12). • Harf ve ses arasındaki bağlantıyı öğrenmede yavaştır. • Kelimeleri karıştırır (koşmak, yemek, istemek, vb.). • Sürekli aynı okuma hatalarını ve harfleri soldan sağa (b/d) yukarıdan aşağıya (u/n) ters görme ve hecelerin yerini değiştirme (elif/file) gibi okuma ve imla hataları yapar. • Rakam sıralarını değiştirir ve aritmetik işaretleri (+, -, x, /, =) karıştırır. • Yeni becerileri zor öğrenir, büyük ölçüde ezbere dayanır. • Dürtüseldir, planlayarak hareket edemez. • Kalem tutuş şekli kötüdür. • Dün, bugün, yarın gibi zaman kavramlarını öğrenmekte zorluk yaşar. • Uzaklık ve derinlik algılamasında sorunları vardır. Sık sık kazalara maruz kalır. • Beden eğitimi dersinde başarısız olabilir (koşma, top tutma, ip atlama, takla atma vb.). • Dokunarak fark etmede güçlük çeker (Gözü kapalıyken avucuna yazılan harfi veya dokunduğu nesneyi tanımada güçlük çeker.).
Ortaokul Döneminde **Görsel 8.13: Alfabeyi sıralı öğrenemez**	• Harfleri sıralı sayamaz (Görsel 8.13). • Önekleri, son ekleri, kelime köklerini ve diğer imla kurallarını öğrenmekte zorlanır. • Yüksek sesle okumayı istemez. • Kelime sorularında zorluk yaşar. • Yazı yazarken kalem tutmada zorlanır. • Kompozisyon yazmaktan kaçınır. • Olayları hatırlamakta zorlanır. • Arkadaşlık kurma ve devam ettirmede zorlanır. • Bireylerin beden dilini ve yüz ifadelerini anlamakta zorlanır.

Tablo 8.3'ün devamı

Dönem	Belirti
Lise ve Yetişkinlik Döneminde Görsel 8.14: Yavaş çalışma	• Hatalı telaffuz devam eder; kısa bir metinde bir kelimeyi birçok yerde farklı şekillerde okur, yazar. • Okuma ve yazma etkinliklerinden kaçınır. • Özet çıkarmakta zorlanır. • Sınavlardaki açık uçlu sorularda zorlanır. • Hafızası zayıftır. • Yeni ortamlara uyum sağlamakta zorlanır. • Yavaş çalışır (Görsel 8.14). • Soyut kavramları anlamakta zorlanır. • Ayrıntılara ya çok az dikkat eder ya da çok fazla odaklanır. • Bilgileri yanlış yorumlar.

8.1.4. Öğrenme Güçlüğünün Sebepleri

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası ortaya çıkma durumuna göre farklılık gösterir. Bu sebepler Tablo 8.4'te verilmiştir.

Tablo 8.4: Öğrenme Güçlüğünün Sebepleri

Doğum Öncesi Öğrenme Güçlüğü Sebepleri	• Geçirilen bulaşıcı hastalıklar • Yetersiz ve dengesiz beslenme • Vitamin eksiklikleri • İlaç kullanımı • Alerjik reaksiyonlar • Toksik maddelere maruz kalma • Bağımlılık yapıcı madde kullanımı • Kan uyuşmazlığı • Yakın akraba evlilikleri • Genetik, metabolik hastalıklar • Ailede öğrenme güçlüğü hikâyesi
Doğum Sırası Öğrenme Güçlüğü Sebepleri	• Zorlu ve uzun süren doğum • Plasentanın erken ayrılması • Bebeğin oksijensiz kalması • Doğumda kullanılan aletlere bağlı oluşan hasarlar
Doğum Sonrası Öğrenme Güçlüğü Sebepleri Görsel 8.15: Prematüre bebek	• Prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebek (Görsel 8.15) • Doğum sonu solunumun geç başlaması • Yenidoğan sarılığı • Beyinde tümör varlığı • Kafa travmaları • Ateşli hastalıklar • Havale geçirme • Yetersiz ve dengesiz beslenme • Hipotiroidi • Kurşun, cıva gibi toksik maddelere maruz kalma • Merkezî sinir sistemi enfeksiyonları (menenjit vb.)

Sıra Sizde

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin öğrenme güçlüğüne etkisiyle ilgili sınıf panosu hazırlayınız.

Bilgi Kutusu

Çocuk doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası risk faktörlerine maruz kaldığında yaşanabilen sorunlar şunlardır.

Beyin Yarım Küreleri Arası İletişim Sorunları: Sağ ve sol beyin yarım küreleri arasında uyumsuzluk iletişim bozukluklarına sebep olabilir.

Nörolojik Fonksiyonlardaki Bozukluklar: Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerde okuma, yazma, seslerin analizi sırasında dil ile ilgili alanlar ve görsel ilişkilendirme alanlarında, solda daha belirgin olmak üzere normal çocuklardan daha az hareketlilik, beynin bazı bölgelerinin kanlanmasının da daha az olduğu görülmüştür. Bazı çocuklarda beynin iki yanında bulunan dil ile ilgili alanlarda farklılıklar olabilmektedir.

Bilgi İşlemleme: Bilgi insan beynine giriş yaptığında sırasıyla; anlamlandırılır, belleğe kaydedilir ve kullanılır. Öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklarda ise bilgi işlemleme sürecinde hatalar oluşur.

8.1.4.1. Öğrenme Güçlüğü Görülme Sıklığını Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Toplumda öğrenme güçlüğü sıklığını azaltmak için öğrenme güçlüğü sebepleri bilinmeli ve bu sebeplere yönelik önlemler alınmalıdır.

Öğrenme güçlüğü sıklığını azaltmak için alınabilecek tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Anne baba adaylarına akraba evliliklerinin sakıncaları ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Ailede öğrenme güçlüğüne neden olabilecek genetik geçişli hastalık olup olmadığını araştırmak ve bu konuda eğitim vermek
- Hamilelik öncesi anne baba adaylarına beslenme, ilaç kullanımı, bağımlılık yapıcı maddeler, toksik maddelere maruz kalmama gibi konularda eğitim vermek
- Anne adaylarına; gebelik, doğum süreci, lohusalık ve bebek bakımı ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Gebenin kontrollerini düzenli yapmak
- Gebeyi enfeksiyonlardan korumak
- Gebenin radyasyona maruz kalmamasını sağlamak
- Gebenin kronik hastalıklarının takip ve tedavisini yapmak
- Doğumu uzman sağlık ekibiyle ve aseptik koşullara uygun gerçekleştirmek
- Bebeklik dönemi aşılarını tam olarak uygulamak
- Bebeği hipotroidi, yenidoğan sarılığı açısından takip etmek
- Erken tanı için aileye eğitim vermek
- Bebeği, çocuğu kafa travmalarından korumak
- Topluma beslenme eğitimi vermek

Bilgi Kutusu

Tek yumurta ikizlerinde **öğrenme güçlüğü**nün aynı zamanda görülme oranı %68-83'tür. Bu oran çift yumurta ikizlerinde %23-38'dir.

8.1.5. Öğrenme Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri

Öğrenme güçlüğünde erken tanı, bireyin okul başarısını etkilediği kadar hayat kalitesini de etkiler. Çoğunlukla okula başladıktan sonra yaşanan sorunlar nedeniyle doktora gitme ve tanı koyma gerçekleşir. Aslında öğrenme güçlükleri dikkatli anne, baba veya okul öncesi öğretmenleri tarafından daha erken dönemde fark edilebilir. Okul öncesi dönemde fark edilmeyip ilköğretime başlayan bireylerde öğretmen veya aile de öğrenme güçlüğünü fark edebilir. Eğer bireyin başarısında sorun varsa okulun rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile görüşülmelidir.

Öğrenme güçlüğü yaşadığı düşünülen bir birey için eğitsel tarama ve değerlendirmeler bireyin devam ettiği okulda, sınıf öğretmeni ve okulun rehberlik servisi öğretmenleri tarafından başlatılmalıdır. Ancak bu süreç başlatılmadan önce birey çalışmadığı için mi başarısız yoksa gerçekten özel öğrenme güçlüğü mü var, ayırt edilmelidir.

Öğrenme güçlüğü yaşayan bireyin başarısında öğretmeninin uygulayacağı ek çalışmalar, ödevleri basitleştirme, ailenin bireyin çalışmalarına destek olması, akran desteği vb. etkili sonuç alınmasını sağlayabilir. Öğretmenin bu çabaları etkili olmazsa öncelikle tıbbi tanı için çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanına başvurmak gerekir. Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı birtakım testler ve muayeden sonra tanı koyar.

Özel öğrenme güçlüğünde tanı koyma ve problemlerin saptanmasına yönelik farklı alanlarda değerlendirme yapılmasını sağlayan testler uygulanır. Bu testlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

WISC-R (Viskar) Zekâ Testi	6–16 yaş grubuna bireysel uygulanan zekâ testidir. Çeşitli alt bölümlerden oluşur. Alt testlerden alınan puanlarla test uygulayıcısı öğrenme güçlüğü, disleksi gibi olası problemleri tespit edebilir.
Standford-Binet (StenforBiney) Zekâ Testi	2 yaşından itibaren uygulanabilir. Her yaş grubunda yer alan sorular, o yaş grubundaki çocukların yaklaşık yarısının yapabileceği zorluktadır. Ölçekte yer alan sorularla bireyin hatırlama, algılama, bilgi, sözlü yetenek ve mantıklı düşünebilme özellikleri ölçülmeye çalışılır. Test uygulamasının sonunda yapılan puanlama ile bireyin zekâ yaşı ve zekâ bölümü elde edilir.
Bender-Gestalt (Bendır-Geştalt) Görsel Motor Algı Testi	5-11 yaş arasındaki bireylere uygulanan bireysel zekâ testidir. Zekânın görsel, devinimsel, motor algılamada gerilik, gerileme, fonksiyon kaybı ve beyin hasarlarını saptamak için kullanılır. 9 şekilden oluşur ve bu şekilleri bireyin çizmesi istenir. Görülen ve çizilen şekillerin her farklılığı yorumlanarak bireyin görsel motor algılama puanı hesaplanır.

Frostig (Frostih) Gelişimsel Görsel Algı Testi	3-8 yaş aralığındaki çocukların görsel algılama düzeylerini belirlemek için kullanılır. Test; el-göz koordinasyonu, şekil-zemin ayrımı, şekil sabitliği algısı, mekân ile konum ilişkisi algısı ve mekânsal ilişkiler algısı olmak üzere beş algısal beceriyi ölçer.
WRAT Geniş Kapsamlı Başarı Testi	5 yaşından itibaren uygulanabilir. Sözcükleri okuma ve telaffuz etme becerisi ölçülür. Basit kelimelerle başlar, giderek zorlaşır. Bireyin kelimeleri anlaması önemli değildir. Değerlendirmede aynı yaştaki bireyler karşılaştırılır.
Goodenough (Godinaf) İnsan Çiz Testi	4-12 yaş arasındaki çocuklara uygulanan zekâ testidir. Çocuklardan bir insan çizmeleri istenir ve bu resim 52 değişik ölçüte göre değerlendirilir. İnsan çizimleri ile çocukların zekâ gelişim düzeyleri, zekâ yaşı ve içinde bulundukları psikolojik durum değerlendirilir.
Görsel İşitsel Sayı Dizileri Testi	Özellikle 5-12 yaş grubu olmak üzere her yaş grubuna, öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, bellek işlevlerini ölçmede ve travmaya bağlı beyin hasarlarında uygulanabilir. Dikkat ve kısa süreli belleği görsel, işitsel, sözlü ve yazılı tepkilerle kapsamlı olarak ölçen ve değerlendiren testtir. Bu test bazı beyin bölgelerinin işlevlerini yapıp yapmadığını ölçmede etkilidir.

Uygulanan bu testler ve muayeneden sonra koyulan tanının, hastane sağlık kurulu tarafından onaylanması gerekir. Bu kurulda en az dört uzman hekim, kurul başkanı ve "Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu (ÇÖZGER)" yetkili hekimi olmak üzere en az altı üye bulunmalıdır.

Aile, aldığı bu raporla bağlı oldukları rehberlik araştırma merkezine başvurur. Rehberlik araştırma merkezinin değerlendirmesi sonucunda özel eğitim ihtiyacı olduğu saptanan bireylere "Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu" düzenlenir. Bireyin özellikleri ve gereksinimlerine göre üç farklı karar çıkabilir. **Bu kararlar aşağıda sıralanmıştır.**

- **Özel gereksinimi yoktur.** Herhangi bir özel eğitim desteğine gerek kalmadan yaş gurubuna uygun sınıfta eğitimine devam edebilir.
- **Özel gereksinimi vardır.** Bu bireyler kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim almaya devam edebilir ancak öğrenci için Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlanmalıdır.
- **Özel gereksinimi vardır.** Özel eğitim okulunda veya sınıfında hazırlanan BEP doğrultusunda eğitimini sürdürebilir.

"Özel Eğitim ve Değerlendirme Kurulu" eğitim planı hazırlar. Bu planda çocuğun eğitim performansı ve ihtiyaçları ile özel öğrenme güçlüğü destek eğitim programında çalışılması hedeflenen amaçlar gibi bilgiler yer alır.

8.1.6. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri

Öğrenme güçlüğü olan bireylerin birbirlerinden çok farklı özellikleri olabilir. Çünkü çeşitli alanlarda farklı güçlükler yaşarlar. Öğrenme güçlüğü olan bir birey, okumada sorun yaşarken başka bir birey sadece yazılı anlatım konusunda zorluk yaşayabilir. Ayrıca yaşanan güçlükler hafif, orta ya da ağır düzeyde olabilir. Bazı bireyler yaşadıkları öğrenme sorunlarıyla başa çıkabildikleri için öğrenme güçlüğünün belirtileri çok ağır olmaz. **Öğrenme güçlüğünün gelişim alanlarına göre özellikleri aşağıda sıralanmıştır.**

Bilişsel gelişim; öğrenme güçlüğü yaşayan birey öğrendiklerini akılda tutmada, okuduğu veya dinlediği bilgiyi tekrarlamada, çoklu yönergeleri takip etmede ve bir işi sırasına göre doğru gerçekleştirmede önemli güçlükler yaşar. Düşünceleri düzensiz olduğundan hayatını planlayamaz. Kararsızdır ve değişikliklere uyum sağlamada güçlük yaşar, çok sık hata yapar. Yaptığı işlerin her adımında yardıma ihtiyaç duyar. Kendisinden beklenen davranışları sergileyemez, yaşıtlarına göre daha çok kontrol edilmelidir. Öğrendiği bilgiyi yeni bir durumda kullanmada zorlanır. Dinlediğine odaklanma, önemli bir bilgiyi hatırlama, yeni bilgi ile geçmişte öğrendikleri arasında bağlantı kurmada güçlük yaşar. Okulda ve okul dışında hayatını kolaylaştıracak uygun davranışları kullanmada zorlanabilir.

Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin bilişsel gelişimini sağlamak için öğretilenlerin (sayılar, şekiller, renkler, nesneler, günler, aylar, çarpım tablosu vb.) sık sık tekrar edilmesi, küçük parçalara bölünerek basitten karmaşığa doğru öğretilmesi gerekir. Öğretilenlerin akılda kalabilmesi için mümkün olduğunca çok duyuya hitap etmesi gerekir. Bireyin "Ben öğrenemiyorum." duygusundan kurtulması için küçük de olsa ilerlemesi takdir edilmeli, başaramadığı konularda tekrar yapılarak veya desteklenerek başarıyı hissetmesi sağlanmalıdır.

Dil gelişimi, öğrenme güçlüğü olan bireylerin yaklaşık %60'ında dil ve konuşma bozukluğu gözlenir. Anlamlı, sıralı cümle kurmada güçlük yaşar. Bazı bireylerin konuşması anlaşılmadığı gibi dinlediğini anlamada da sorun yaşayabilir. Sözlü ifadelerde doğru kelimeyi seçemez, cümle yapılarını anlayamaz, sorulara cevap verirken kelimeleri hatırlayamayabilir. Bu sorunlar bireyin akademik başarısını ve sosyal iletişimini olumsuz etkiler. Dinlediğini anlamaması, yönergeleri takip edememesine ve dinlemiyor gibi algılanmasına neden olabilir. Bu da grup içinde zorlanmasına ve iletişim kurduğu kişilerin kendilerini rahatsız hissetmesine neden olabilir.

Görsel 8.16: Konuşma terapisi alan birey

Özellikle sözel dispraksisi olan bireylerin konuşma terapisi alması gerekebilir (Görsel 8.16). Sınıf ortamında seslerin ve hecelerin öğrenilmesi için bol alıştırma yapılmalıdır. Okuma becerisi için dinleme, kendisinin okuması ve sesli okuma gibi tekrarlar yaptırılabilir ancak birey sesli okumak istemiyorsa zorlanmamalıdır. Okurken, konuşurken yaptığı hatalar varsa düzeltilmelidir. Tekerlemelerle, uyaklı kelimelerle, şarkılarla çalışılabilir.

Görsel 8.17: Denge çalışması yapan birey

Motor gelişim, öğrenme güçlüğü yaşayan birey motor ve denge becerilerinde de çoğunlukla sorun yaşar (Görsel 8.17). Kalemi hatalı tutar; harflerin, sayıların, şekillerin çizimine

yanlış yönden başlayabilir. Genelde sakar ve kazaya meyillidir. Yazısı okunaksızdır. Küçük yaşlarda yardımsız giyinemez, düğme ilikleme, ayakkabılarını bağlamada zorluk yaşar. Bisiklete binmede, kendisine atılan topu yakalamada, ip atlamada, el, kol, göz koordinasyonu gereken işlerde başarılı olması oldukça güçtür. Bir etkinlikte yönergeleri, komutları, sıralı işlemleri anlamlandıramadığı için oldukça zorlanabilir.

Motor gelişim alanında sorun yaşayan bireyler spor faaliyetlerine yönlendirilmedir. Denge aletleri ile yapılacak çalışmalar, koşma, ip atlama, top atma, tutma kaba motor becerilerini geliştirir; düğme ilikleme, yazı yazma, kesme, çizme, boyama çalışmaları da ince motor becerileri geliştirir.

Sosyal gelişim, sosyal-duygusal problemler özel öğrenme güçlüğü olan bireylerde görülebilecek sorunlardır. Yaşına uygun davranmaz, çocuksudur. Aklına geleni sonuçlarını düşünmeden yapar, uyarılara aşırı tepki gösterir, öfkelenir ya da dikkate almaz. Hayal kurar, dalgındır, değişikliklere zor uyum sağlar, duygusal durumu sık sık değişir. Öğrenmeyle ilgili çok sayıda travmatik yaşantısı olduğu için kendisine güveni ve sosyal farkındalığı azdır. İletişimde bulunduğu bireylerin duygularını yanlış yorumlar, rahatsız ettiğinin farkına varamaz, kendi davranışlarının etkilerini anlayamaz ve karşısındakinin bakış açısıyla bakamaz. Küçük yaşlardan itibaren bu sorunlar, bireyin akranları tarafından dışlanmasına, benlik algılarının olumsuz olmasına, arkadaşlık kurmada zorlanmasına sebep olur. İdrar ve dışkı kaçırma, karın ağrısı, okul reddi, okuldan kaçma vb. davranışlar gözlemlenebilir.

Sosyal uyumun sağlanmasında benzetim, rol oynama, drama, örnek olay incelemesi gibi öğretim tekniklerinden faydalanılabilir. Bu etkinliklerde bireyin empati kurması geliştirilebilir. Kuralların önceden belirlendiği grup oyunları da bireyin arkadaşlık kurabilme ve arkadaşlığı sürdürebilmesinde etkilidir.

8.1.7. Öğrenme Güçlüğüne Yönelik Kullanılan Araç Gereç

Öğrenme güçlüğü olan bireylerin istekli olmaları ve yardımcı teknolojiler sayesinde okuma, yazma, matematik gibi güçlük yaşadıkları alanlarda başarıları artırılabilir. Yardımcı teknolojiler; öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin yaşadığı güçlüğü ortadan kaldırmaz ancak o güçlüğe rağmen öğrenebilmelerini, akademik başarılarının artmasını, bireyin kimseye bağımlı olmadan öğrenme faaliyetlerini başarmasını sağlar (Görsel 8.18). Yardımcı teknolojiler okul öncesinden başlanarak eğitimin her aşamasında kullanılabilir. Bu sayede birey grup çalışmalarına ve öğrenme sürecine etkin olarak katılabilir. Öz güveni artar; sosyal ve iletişim becerileri kazanabilir.

Görsel 8.18: Öğrenme güçlüğü için yardımcı araç kullanan birey

Çeşitli alanlarda geliştirilen yardımcı teknolojiler aşağıda sıralanmıştır.

a) Yazma güçlüğü için yardımcı teknolojiler, yazma güçlüğü yaşayan bireylere yardımcı olur. Heceleme, yazım, dil bilgisi, sözcük kullanımı, yazılı metne kelime ekleyip çıkarmayı,cümle ve kelimelerin yerini değiştirmeyi, noktalama işaretlerini düzelterek hatasız yazmayı sağlar. Yazılan metindeki hataları bulan, dil bilgisi, noktalama, büyük harf ve kelime kullanımını kontrol eden, bilgisayara sesli komut vermeyi, taslak çıkarmayı sağlayan, kullanıcının yazmak istediği kelimeyi tahmin eden programlar da vardır.

1. Konuşma sentezleyiciler; kullanıcının yazdığını veya kitap, yazı, internet üzerindeki metinleri sesli okuyabilir.
2. Akıl haritası adı verilen programlarla yazma sırasındaki pek çok aşamayı (beyin fırtınası, kümeleme ve fikirleri listeleme, temaları belirleme, planlama vb.) özel öğrenme güçlüğü yaşayan bireyler için grafikler oluşturarak kolaylaştırır.
3. Alternatif klavyeler de kullanıcının harfleri istediği sıraya dizmesini sağlayarak yazmayı kolaylaştırır.

b) **Okuma için yardımcı teknolojiler;** bireyin okumakta zorlandığı metinleri tarayarak sese dönüştüren araçlardır.

1. Okuma güçlüğü yaşayan bireyler için bu araçlar metni konuşmaya çevirerek akıcı okumaya ve okuduğunu anlamaya yardımcı olur. Her türlü yazılı metin taranarak öğrenciye hem görme hem de dinleme olanağı verir. Optik karakter tanıma okuma kalemi olarak adlandırılan, taşınabilen türleri de vardır.
2. Bir diğer yardımcı teknoloji de ses kayıt cihazlarıdır. Okuma güçlüğü yaşayan bireyler kitap, gazete, dergi, ders notu gibi kaydedilmiş metinleri dinleyerek istedikleri bilgiye ulaşmış olur.

c) **Dinleme için yardımcı teknolojiler;** her türlü yazılı metnin okunarak kaydedildiği sesli kitaplar; dersleri, şarkıları, şiirleri dinleyerek öğrenmeyi kolaylaştırır.

ç) **Organize etme, hatırlama için yardımcı teknolojiler;** bireylerin plan yapabilmelerini, işlerini düzenlemelerini, yapacaklarını hatırlamalarını sağlayan çeşitli yardımcı teknolojiler mevcuttur. Bazı yazılımlar bireylerin kâğıda yazacakları notları bilgisayara not etmelerini sağlar.

1. Matematiksel işlemler yapmak için yardımcı teknolojiler, görsel ve ses desteğiyle hesaplamayı kolaylaştırır. Konuşan hesap makineleri kullanıcının bastığı sayı ve sembolleri sesli olarak söyler. Özellikle sayıları karıştıran bireyler için (Örneğin, 6 - 9) yararlıdır.
2. Elektronik matematik çalışma programı, bilgisayar ekranında matematik problemleri çözmeye yardımcı olur. Sayıları sesli okuyabilir. Bu program yazma güçlüğü olan bireyler için yararlı olabilir.

Görsel 8.19: Kalem tutmayı kolaylaştırıcı araç

d) **Kalem tutmaya yardımcı araçlar,** kalem tutmada zorlanan öğrenciler için kalem tutmayı kolaylaştırıcı araçlar geliştirilmiştir (Görsel 8.19).

8.2. ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Bireyin gelişimi için etkinliğin önemi fazladır. Öğrenme güçlüğü olan bireyler dikkat eksikliği, kendine güven duymama, sosyal uyumda yetersizlik, motor becerilerde eksiklik, kavramların geç ya da eksik öğrenilmesi, okuma-yazma ve matematik becerilerinde gerilik gibi sorunlar yaşayabilir. Öğrenme güçlüğü olan birey için yapılacak etkinlikler bu yetersizlikleri giderici, destekleyici yönde, bireyin zorluk yaşadığı alanlara yönelik olmalıdır.

8.2.1. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Eğitimi

Öğrenme güçlüğü tanısı koyulan bireyin eğitimi rehberlik araştırma merkezlerinde belirlenen eğitim ihtiyaçları doğrultusunda farklı şekillerde planlanabilir.

- Birey kaynaştırma öğrencisi olarak kendi sınıfında eğitimine devam eder. Kaynaştırma eğitiminde öğrenme güçlüğü olan bireyin eğitim programında uyarlamalar [bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP)] yapılarak yaşına uygun bir sınıfta eğitim alır.
- Kaynaştırma sınıfına devam ederken ayda 8 saat bireysel, 4 saat grup eğitimi olmak üzere toplam 12 saat özel eğitim okulunda veya sınıfında eğitim alır.
- Özel eğitim okulunda veya sınıfında eğitimine devam eder.
- **Destek Eğitim Odası:** İl veya ilçe millî eğitim müdürlüklerince okullarda özel araç gereç ve eğitim malzemeleri sağlanarak kaynaştırma eğitimi verilen öğrencinin eğitim programından en üst düzeyde yararlanabilmesi için oluşturulmuş sınıflarda bireyin eğitim ihtiyaçlarına göre devam ettiği sınıftan ayrı olarak eğitim almasıdır. Destek eğitim odasında, haftalık toplam ders saatinin %40'ını aşmayacak şekilde eğitim verilir.

Öğrenme güçlüğü olan bireye kaynaştırma sınıfı, özel eğitim okulu veya sınıfında eğitim verilirken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Her zaman aileyle iletişim içinde olunmalıdır.
- Bireye verilen komutlar basit, kısa ve net olmalıdır.
- Öğretilenlerin kalıcı olması için hazırlanan etkinliklerin birden fazla duyuya hitap etmesine dikkat edilmelidir (görsel, işitsel vb.).
- Öğrenme güçlüğü olan bireyin ön sıralara oturması ve derse katılımı sağlanmalıdır.
- Ödevler mümkün olduğunca monotonluktan çıkarılmalı, ilgi çekici bir görevle birleştirilerek bireyin dikkati çekilmelidir.
- Bireyin baş edebileceğinden fazla ödev verilmemeli, yapabileceği ödevler verilerek başarabildiği duygusu hissettirilmelidir.
- Bireyin ödevlerini aldığından, defterine yazdığından emin olunmalı ve yaptığı ödevlerin kontrolü yapılmalıdır.
- Okuma çalışmaları yapılmalıdır. Sesli okuma yapılırken sözcükleri parmağıyla, ayraçla veya kartla takibi yaptırılmalıdır.
- Öğrenme güçlüğü olan birey sınıfta sesli okuma için zorlanmamalıdır. Daha önce evde çalıştığı bir metin okutulabilir.
- Öğretmen; sınıf arkadaşlarının öğrenme güçlüğü yaşayan bireyi yaramaz, tembel, dikkatsiz gibi etiketlemesine izin vermemelidir.
- Okuma güçlüğü yaşayan bireyden düşüncelerini veya bir metni özet yazması istendiğinde zorlanabilir. Önce sözlü olarak anlattırılıp daha sonra yazdırılabilir.
- Okuma güçlüğü olan bireylere okuma, planlama, yazma faaliyetlerinde ek zaman verilmelidir.
- Öğrenme güçlüğü olan bireylerde "Ben başaramıyorum." düşüncesinin yerleşmemesi için bireye sık sık söz hakkı verilmeli, bireyin derse katılımı sağlanmalı ve başarıları ödüllendirilmelidir.

8.2.2. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı

Kaynaştırma sınıflarında eğitim alan öğrenme güçlüğü olan bireyler, normal sınıf ortamında eğitim alabilir. Ancak öğretmenin öğrenme güçlüğü olan bireyle yeterince ilgilenebilmesi için sınıf mevcudunun 25-30 kişiyi geçmemesi tercih edilir.

Bireyin özel eğitim okuluna veya sınıfına devam etmesi durumunda sınıfın aşağıda sıralanan şartları karşılaması gerekir.

- Sınıflar; giriş katta, ortak kullanım alanlarına, lavabo ve tuvaletlere yakın konumda olmalıdır.
- Sınıflar, kişi başına düşen alan itibariyle 2,5 metrekareden büyük olmalıdır.
- Sınıfların uygun olan bir yerinde yapılacak çalışmalar için halı bulundurulmalıdır.
- Sınıfların ışık ve havalandırılması iyi, ses ve ısı yalıtımı olmalıdır.
- Duvarlar çarpma ve düşme gibi durumlarda öğrenciye zarar vermeyecek şekilde tasarlanmalıdır (sivri köşelerin olmaması vb.).
- Zemin kolay temizlenebilir, mikrop barındırmayan ve yumuşak malzemeyle döşenmelidir.
- Duvarın öğrencilerin ulaşabileceği bir kısmı, pano olarak kullanılmalıdır.
- Sınıfın bir bölümü minderlerle oturma alanı olarak tasarlanmalıdır.
- Sınıfta projeksiyon cihazı, ses sistemi, bilgisayar vb. donanımlar olmalıdır.
- Öğrenciler ve kullanılan malzemeler için dolaplar olmalıdır.
- Materyal hazırlayabilmek için renkli yazıcı, fotoğraf makinesi vb araç gereç bulunmalıdır.
- Bireylerin yaş gruplarına uygun materyaller sağlanmalıdır.
- Masalar bölünebilir, L-U şekli verilebilir, bireysel kullanılabilir, öğrencinin boyuna göre ayarlanabilir, sade renklerde ve kolay temizlenir olmalıdır (Görsel 8.20).

Görsel 8.20: Özel eğitim sınıfı

8.2.3. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması

Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin eğitiminde kullanılacak malzemeleri öğretmen hazırlayabilir veya hazır oyuncak, kitap, kalem, resim, oyun hamuru, kutu oyunları gibi malzemeleri de kullanabilir. Etkinlikler öğrencinin yeni bir şeyler öğrenmesini sağlamalı, ilgisini çekmeli ve birden fazla duyuya hitap etmelidir.

Kullanılacak etkinlik malzemesinin seçiminde dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Malzemeler basit, sade, anlaşılır ve planlanan eğitimin amaçlarına uygun olmalıdır.
- Öğretim materyali dersin bütün konusunu kapsamamalı, önemli ve özet bilgiler içermelidir.
- Kullanılan görsel malzemeler karmaşık, aşırı renkli ve bilgi yüklenmiş olmamalıdır.
- Bireyin yaşına ve bilişsel seviyesine uygun olmalı, olabildiğince gerçek hayatı yansıtmalıdır.
- Öğretim materyali, bireylere; alıştırma, tekrar ve uygulama imkânı sağlamalıdır.
- Öğretim materyali, her bireyin erişimine ve kullanımına açık olmalıdır (Görsel 8.21).
- Materyal bireylerin rahatlıkla kullanabileceği düzeyde olmalıdır; materyal seçiminde, hazırlanmasında bireylerle çalışılmalıdır.
- Tekrar kullanılabilecek materyaller, dayanıklı malzemelerden hazırlanmalıdır.
- Materyal gerektiğinde kolaylıkla geliştirilebilir ve güncellenebilir olmalıdır.
- Materyal, doğru ve güncel bilgiler içermelidir.
- Kullanım sırasında güvenlik riski taşımamalıdır.

Görsel 8.21: Etkinliklerde kullanılan malzemeler

Öğrenme güçlüğü olan bireyler için kullanılabilecek etkinlik malzemeleri Tablo 8.5'te sıralanmıştır.

Tablo 8.5: Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler İçin Kullanılabilecek Etkinlik Malzemeleri

Oyuncaklar **Görsel 8.22: Tahta labirent**	Yapılandırılmış kutu oyunları (hafıza kartları, kızmabirader, Bil bakalım kim? Bil bakalım nerede? vb.), yapbozlar, plastik meyveler, legolar, dikkat yoğunlaştırıcı, hareketli oyuncaklar, dart, mikado, iç içe geçmiş halkalar, kum, su havuzu, hayvan, taşıt ve mutfak araç gereç maketleri, yapı inşa oyuncakları, delikli tahta, takma çıkarma tahtası, top, küp, tahta labirent (Görsel 8.22), sesli oyuncaklar, boncuklu labirent.
Müzik Aletleri **Görsel 8.23: Çeşitli orff çalgıları**	Zil, davul, flüt, piyano, org, orff çalgıları (Görsel 8.23), çelik üçgen, kastanyet, zil, tef, marakas, timpani, ksilifon, metalofon, ritim çubukları, etkili sonuç alınmasını sağlayabilir. (**Orff Eğitimi:** Orff yaklaşımı olarak da bilinen bu yöntemi Carl Orff ve dansçı Gunild Keetman keşfetmiş ve geliştirmiştir. Müzik ve hareket eğitimine dayanan bir yöntemdir. Bireylerin ritim ve müzik yoluyla kendilerini ifade edebilmesini sağlar.)
Akademik Becerileri Destekleyecek Malzemeler **Görsel 8.24: Tangramdan şekil oluşturma**	Geometrik şekiller, çivi tahtası, bloklar (birlik, onluk, yüzlük sayma ve işlem blokları), üç boyutlu harfler, sayılar, tangram (Görsel 8.24), boncuk, fasulye, resimli kartlar, öykü kartları, ses kayıtları, atlas, harita, kroki, bilgisayar, konsol oyunları.
Kitaplar **Görsel 8.25: Çocuk kitapları**	Boyama, kavram ve hikâye kitapları (Görsel 8.25).

Sıra Sizde

Öğrenme güçlüğü olan bireyler için kullanılabilecek etkinlik malzemelerini gözden geçirerek başka hangi farklı malzemelerden yararlanabileceğinizi düşününüz. Belirlediğiniz farklı malzemeleri arkadaşlarınızla tartışarak bir liste oluşturunuz.

8.2.4. Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi

Etkinlikler bireylerin gelişimi için destekleyici rol üstlenmiştir. Bireyin eğitim ortamından en iyi düzeyde faydalanabilmesi için gelişimi desteklenmeli ve hangi alanda güçlük yaşıyorsa o alana yönelik etkinlikler bilinçli oluşturulmalıdır.

Öğrenme güçlüğü olan bireylere yönelik düzenlenebilecek etkinlikler Tablo 8.6'da sıralanmıştır.

Tablo 8.6: Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylere Yönelik Düzenlenebilecek Etkinlikler

Oyun ve Hareket Etkinlikleri **Görsel 8.26: Spor etkinlikleri**	Denge sağlama, koşma, atlama, top atma top tutma, esneme hareketleri, jimnastik gibi etkinlikler psikomotor gelişim alanını destekler (Görsel 8.26). Bu etkinliklerle birlikte sayma, şarkılar, tekerlemeler vb. kullanıldığında bireyin diğer gelişim alanları da desteklenebilir.
Müzik Etkinlikleri **Görsel 8.27: Org çalan birey**	Bireyin dinleme, anlama, sesleri tanıma, şarkı ezberleme, söyleme, ritim duygusunun oluşması vb. becerilerini geliştirir (Görsel 8.27). Müzik etkinlikleri diğer etkinlik türleriyle birlikte kullanılabilir.
Sanat Etkinlikleri **Görsel 8.28: Sanat etkinliği**	Bireyin yaratıcı yönünü geliştirmesi, hayal gücünü kullanması, şekilleri, nesneleri, renkleri öğrenmesi gibi becerileri geliştirirken ince motor becerilerine de katkısı olur (Görsel 8.28).
Fen Doğa Etkinlikleri **Görsel 8.29: Doğa gezisi yapan bireyler**	Bireylere merak, bilimsel, eleştirel bakış açısı kazandırır. Deneyler, doğa gezileri (Görsel 8.29), gözlemler, araştırmalar, proje hazırlama, koleksiyon çalışmaları da yapılabilir.
Matematik Etkinlikleri **Görsel 8.30: Matematik etkinliği**	Bireylerin yaşları göz önünde bulundurularak sayma, eşleştirme, ölçme, toplama, çıkarma, az, çok, büyük, küçük kavramlarının verilmesi, para hesapları yapma gibi etkinliklerle matematik ile günlük yaşantı arasında bağ kurmaları sağlanmalıdır. Matematik etkinliklerinde küçük yaş gruplarında gerçek nesneler kullanılmalıdır (Görsel 8.30).

Drama Etkinlikleri Görsel 8.31: Drama etkinliği	Bireylerin bir durum veya olayı kendi yaşantılarından yola çıkarak doğal ortamda yeniden canlandırmasına **drama etkinliği** denir. Drama etkinlikleri bireylerin deneyimlerini destekler, sosyal ve duyusal gelişimlerine katkıda bulunur, karşılarındaki bireyleri daha iyi anlamalarını sağlar (Görsel 8.31).
Türkçe/Dil Etkinlikleri Görsel 8.32: Okuma etkinliği	Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin etkinliklerinde dil etkinliklerinin yeri fazla olmalıdır. Seslerin öğrenilmesi, cümle kurma, nesnelerin isimleri gibi beceriler için okuma yazma çalışmaları, şiir, şarkı, bilmece, tekerleme, ezberleme, hikâye anlatma gibi etkinlikler yaptırılmalıdır. Sesin doğru ve uygun kullanımı, duygu ve düşüncelerini ifade etmeye yönelik etkinlikler, şiir, kitap, çeşitli öyküler okuma, dinleme ve bunların anlatılması gibi etkinlikler sık kullanılan dil etkinliklerindendir (Görsel 8.32).
Okuma Yazmaya Hazırlık Çalışmaları Görsel 8.33: Çizme, boyama, kesme, katlama, yapıştırma çalışmaları	Öğrenme güçlüğü yaşayan bireylere okuma-yazmaya hazırlık etkinlikleri düzenlenmesi akademik becerileri kazanması için önemlidir. Görsel algı çalışmaları (el-göz koordinasyonu, şekil-zemin ayrımı, şekil sabitliği, mekânda konum vb.), işitsel algı, fonolojik farkındalık çalışmaları (dinleme, konuşma, sesleri hissetme, ayırt etme, aynı sesle başlayan ve biten kelimeler üretme vb.), dikkat ve hafıza çalışmaları (benzerlikleri ve farklılıkları bulma, akılda tutma, hatırlama vb.) yaptırılmalıdır. Kalem kullanma ve el becerisi çalışmaları (kalemi doğru tutabilme, kalem kontrolü ve doğru kullanabilme, çizme, boyama, kesme, katlama, yoğurma, yapıştırma vb.) yaptırılmalıdır (Görsel 8.33).

Bilgi Kutusu

Ailelerinde öğrenme güçlüğü olan bireylerde öğrenme güçlüğü görülme ihtimali, ailelerinde öğrenme güçlüğü olmayan bireylere göre %40 daha fazladır.

Öğrenme güçlüğü olan bireylerin özelliklerine uygun etkinlikler düzenlerken dikkat edilecek noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Bireyin gelişim düzeyine ve yaşına uygun araç gereç seçilmeli, etkinlikler planlanmalıdır.
- Bireyin etkinliğe aktif katılımı sağlanmalıdır.
- Etkinlik, bireyin güçlük yaşadığı bir alana yönelik olmalıdır.
- Etkinliğe bireyin başarabileceği en alt seviyeden başlatılmalıdır.
- Etkinlik öncesi soru sorularak veya konuyla ilgili sohbet edilerek birey etkinliğe yönlendirilmelidir.
- Bireyin yapamadığı veya geçemediği aşamalarda bireye destek olunmalıdır.
- Yapılan etkinliklerde hem bireyin yetersiz olduğu alanlar desteklenmeli hem de güçlü olduğu alanlar pekiştirilmelidir.
- Bireylerin birbirlerinin öğrenmelerine destek olmaları için gruplar hâlinde, akran destekli uygulamalar gerçekleştirilmelidir.
- Okuma etkinlik ve alıştırmalarında bireyin okuyacağı kitabı kendisinin seçmesi gibi seçenek sunmak bireylerin katılımını artırır.
- Şarkı ve müzik etkinliklerinin öğrenmeyi kolaylaştırıp kalıcılık sağladığı unutulmamalı, etkinliklerde bunlara yer verilmelidir.
- Öğrenme güçlüğü olan bireye soru sorulduğunda cevap için ortalama 7-10 saniye beklenmelidir (Bu süre normal bireylerde 2-3 saniyedir.).
- Öğrenme güçlüğü olan bireyle tekrar ve alıştırmalar sıklıkla yapılarak bireyin öğrenmesi sağlanarak motivasyonu artırılmalıdır.
- Harekete dayalı bilgi daha kalıcı olduğu için öğretmen uygun olan her durumda hareket etkinlikleri eklemelidir.
- Etkinlik için gerekli malzeme önceden hazırlanmalıdır.

Bilgi Kutusu

Ülkemizde öğrenme güçlüğü tanısı genellikle ikinci, üçüncü sınıflarda konmaktadır (Demir, 2005). Bu sınıflarda tanı konan çocuklar, erken müdahaleden ve özel eğitimden geç yararlanmaktadır. Bu nedenle, özel eğitim aldıkları süre uzar, özel eğitim giderleri artar ve bireyin özel eğitimden alacağı verim düşer. Erken tanı alamayan bireylerde okula devamsızlık, sosyal problemler, uyum ve davranış sorunları görülebilir. Çocukların yaşadığı okul başarısızlığı, öğrenilmiş çaresizliğe dönüşür ve olumsuz okul algısına sebep olur.

8.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Renkleri Söyle

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 4-6 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireylerin bilişsel ve motor becerilerinin gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 4-6 yaş arasında öğrenme güçlüğü olan bireyin kendisine gösterilen nesnelerin renklerini söylemesini, renkli ip ve boncuklarla kendisine bileklik yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uygun olarak gerçekleştiriniz.

''Renkleri Söyle'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Çeşitli renklerde oyuncaklar, ip ve boncuklar.

Görsel 8.34: Boncuk dizen birey

Etkinlik Süreci

1. Bireylerin bir masa etrafına oturmasını sağlayınız.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Hazırlanan renkli oyuncakları göstererek renklerini sorunuz.
4. Gösterdiğiniz nesnenin ne işe yaradığını sorunuz.
5. Bireylerin renkleri ve nesnelerin ne işe yaradığını öğrendiği kanaatindeyseniz bireylere istedikleri renklerde boncuk ve ip veriniz (Görsel 8.34).
6. Boncukları ipe dizerek kendilerine istedikleri renkte bileklik yapmalarını söyleyiniz.
7. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

8.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Sevgi Oyunu

Etkinlik Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 7-10 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireylerin dil, bilişsel ve sosyal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 7-10 yaş arasında öğrenme güçlüğü olan bireyin sevdiği birini düşünerek onun özelliklerini anlatmasını etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Sevgi Oyunu'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Orta boy bir top.

Görsel 8.35: Etkinliğe hazır bireyler

Etkinlik Süreci

1. Bireylerle daire şeklinde oturunuz (Görsel 8.35).
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Bireylerden sevdikleri bir kişiyi ve özelliklerini düşünmelerini isteyiniz.
4. Elinizdeki topu bir bireye atınız ve düşündüğü kişinin özelliklerini ve bu kişiyi neden sevdiğini anlatmasını isteyiniz.
5. Bireye anlatacakları bittiğinde topu bir başka arkadaşına atmasını söyleyiniz.
6. Top atılan bireyin de sevdiği biri hakkında konuşmasını isteyiniz.
7. Tüm bireyler sevdikleri ile ilgili konuştuğunda oyunu bitiriniz.
8. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

8.3. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Arkadaşıma Yardım Ettim Mi?

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 4 - 12 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireyin sosyal, bilişsel ve motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 4-12 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireyin verilen komutlarla, dengesini kaybetmeden hareket etmesini etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Arkadaşıma Yardım Ettim Mi?'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 8.36: Hareketsiz bekleyen çocuk

Kullanılabilecek Malzemeler: Naylon torba veya kese içinde küçük tanecikli bakliyat, boncuk, küçük çakıl taşı gibi malzemeler.

Etkinlik Süreci

1. Birey sayısı kadar naylon torbalara veya keselere boncuk, bakliyat veya çakıl taşı koyarak ağzını bağlayınız.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Bireylerin düz bir çizgide sıralanmasını sağlayınız.
4. Bireylere hazırladığınız torbalardan veriniz ve torbaları başlarının üzerine koymalarını sağlayınız.
5. Bireylerin başları üzerindeki torbaları düşürmeden verdiğiniz yönergelerle çeşitli hareketler yapmalarını sağlayınız (İleri, geri, yavaş, hızlı, sağa, sola yürüyün, çömelin, kalkın, tek ayak üzerinde durun, kendi etrafınızda dönün vb.).
6. Başındaki torbayı düşüren bireylerin olduğu yerde kalmasını, hareket etmemesini sağlayınız (Görsel 8.36).
7. Harekete geçebilmesi için arkadaşlarından birinin kendi başındaki torbayı da düşürmeden düşen torbayı yerden alıp arkadaşının başına koyması gerektiğini söyleyiniz.
8. Oyun bittiğinde bireylere bazı sorular sorunuz.
   - Oyun sırasında arkadaşına yardım ettin mi?
   - Kimler sana yardım etti?
   - Yardım isterken ne söyleyebilirsin?
   - Yardım eden kişiye ne söyleyebilirsin?
   - Size en çok kim yardım ediyor?
9. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

8.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Söyle Bakalım

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 7 -10 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireyin dil ve bilişsel gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 7-10 yaş arasında öğrenme güçlüğü olan bireyin kendisinden önce söylenen kelimenin son harfiyle yeni bir kelime oluşturmasını etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Söyle Bakalım'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Küçük kâğıt parçaları, kalem, kâğıtların içine koyulacağı kavanoz veya torba.

Görsel 8.37: Çekiliş kavanozu

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri sohbet düzeninde oturtunuz.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Kavanoz veya torbaya nesne isimlerinin yazılı olduğu kâğıtları koyunuz.
4. Bir kâğıt çekiniz ve kelimeyi söyleyiniz. Yanındaki bireyin kelimenin son harfiyle başlayan yeni bir kelime türetmesini söyleyiniz.
5. Bu şekilde bütün bireylerin yeni kelimeler bulmasını sağlayınız. Belirlenen süre içinde kelime bulamayan birey elenir, sıra yanındaki öğrenciye geçer.
6. Kelime bulunamadığında yeni bir kâğıt çekilerek oyuna devam edilmesini sağlayınız (Görsel 8.37).
7. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

8.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Hangi Şekil?

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 4-10 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireyin dil, matematik ve ince motor becerilerinin gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 4-10 yaş arasında öğrenme güçlüğü olan bireyin gösterilen geometrik şeklin adını söylemesi, kendisinin şekli çizip kesmesi ve panoya asmasını etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Hangi Şekil?'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Geometrik şekilli oyuncaklar, çeşitli renklerde resim kartonları, kalem, silgi, makas.

Görsel 8.38: Geometrik şekiller

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri bir masa etrafına oturtunuz.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Geometrik şekilleri göstererek adını sorunuz (Görsel 8.38).
4. Sınıfta, evde bu şekillere benzeyen nesneler olup olmadığını sorunuz.
5. Şekillerin tek tek nasıl çizildiğini gösteriniz.
6. Bireylerin de şekilleri çizmesini sağlayınız.
7. Gösterilen her şekil için aynı işlem basamaklarını tekrar ediniz.
8. Etkinlik sonunda bireylerin çizdiği geometrik şekilleri kesmesini ve panoya asmasını sağlayınız.
9. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

8.6. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Hayvanat Bahçesi

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 4 - 6 yaş arasındaki öğrenme güçlüğü olan bireyin dil ve bilişsel becerilerinin gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 4-6 yaş arasında öğrenme güçlüğü olan bireyin gösterilen hayvanların adını, nerede yaşadığını, ne tür faydaları olduğunu öğrenmesini etkinlik süreci basamaklarına uygun olarak gerçekleştiriniz.

Görsel 8.39: Oyuncak hayvan kutusu

''Hayvanat Bahçesi'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Bir kutu içinde sınıfta bulunan oyuncak hayvanlar ya da hayvan resimleri.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri bir masa etrafına oturtunuz.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Oyuncak hayvanların veya resimlerinin içine konulduğu kutuyu masaya koyunuz (Görsel 8.39).
4. Yanınızdaki bireye kutunun içine bakmadan bir hayvan çekmesini söyleyiniz.
5. "Çıkan bu hayvanın adı nedir, nerede yaşar, bize faydası var mıdır?" gibi sorular sorunuz.
6. Konuşulan hayvanları masa üzerine koyunuz ve diğer bireylerin hayvan çekmesini sağlayınız.
7. Bütün bireyler için aynı işlemleri yapınız.
8. Bireylerin cevaplayamadığı sorular olursa cevaplayarak bireylere tekrar ettiriniz.
9. Tüm bireylerin etkinliğe katılmasını sağladıktan sonra etkinliği bitiriniz.
10. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (….) Doğuştan olan, beyinden gelen komutların bedene düzgün biçimde aktarılamamasından kaynaklanan güçlüğe gelişimsel koordinasyon bozukluğu denir.

2. (….) Öğrenme güçlüğü olan çocuklara soru sorulduğunda cevap için 2-3 saniye beklenir.

3. (….) Çocukta doğuştan gelen herhangi bir nörolojik bozukluk olmamasına rağmen okuma ve algılamada güçlük olmasına gelişimsel disleksi denir.

4. (….) Öğrendiği bilgiyi yeni bir durumda kullanamama, odaklanamama, bilgiyi hatırlamada güçlük öğrenme güçlüğü olan bireylerin bilişsel gelişim alanlarıyla ilgilidir.

5. (….) Öğrenme güçlüğü yaşayan bireyler için kullanılan yardımcı teknolojiler öğrenme güçlüğünü ortadan kaldırır.

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. I. Zor doğum
II. Bebeğin solunumunun geç başlaması
III. Kan uyuşmazlığı
IV. Beyinde tümör oluşması
V. Ateşli hastalık geçirme

Yukarıdaki verilen seçeneklerden hangileri doğum sonrası öğrenme güçlüğü sebeplerindendir?

A) I, II, III.
B) II, III, IV.
C) III, IV, V.
D) I, III, V.
E) II, IV, V.

7. "Sakar ve kazaya meyillidir, yazısı okunaksızdır, yardımsız giyinemez, düğme ilikleme, ayakkabılarını bağlamada, bisiklete binmede, kendisine atılan topu yakalamada zorluk yaşar."

Yukarıda verilen bilgiler öğrenme güçlüğü olan bireylerin hangi gelişim alanıyla ilgilidir?

A) Bilişsel
B) Dil
C) Motor
D) Psiko-sosyal
E) Sosyal

8. Aşağıdaki ifadelerden hangisi öğrenme güçlüğü olan bireylerin eğitimi ile ilgili <u>yanlış</u> bir ifadedir?

A) İhtiyacı olan öğrencilere destek eğitim odasında, haftalık toplam ders saatinin yarısı kadar eğitim verilir.
B) Kaynaştırma sınıfına devam ederken ayda 12 saat özel eğitim okulunda veya sınıfında eğitim alır.
C) Rehberlik araştırma merkezlerinde belirlenen eğitim ihtiyaçları doğrultusunda eğitimi farklı şekillerde planlanabilir.
D) Özel eğitim okulunda veya sınıfında eğitimine devam eder.
E) Öğrenci, kaynaştırma öğrencisi olarak kendi sınıfında eğitimine devam eder.

9. El ve ayağın farklı taraflarda baskın olabildiği, hangi elini kullanacağına karar verememe hangi tür öğrenme güçlüğünde görülür?

A) Başka türlü adlandırılamayan öğrenme
B) Okuma
C) Matematik öğrenme
D) Motor koordinasyon
E) Yazma

10. Aşağıdakilerden hangisi yazma güçlüğünün belirtisidir?

A) Bisiklete binme, yüzme gibi denge gerektiren becerilerde zorlanma
B) Düğme ilikleme, ayakkabı bağlama gibi becerilerde gecikme
C) Harfleri, rakamları farklı büyüklük ve şekillerde yazma
D) Ses, ışık gibi etkenlerle dikkatin çabuk dağılması
E) Şekil ve grafik hazırlarken zorlanma

11. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde matematik öğrenme güçlüğünün belirtilerinden biri <u>değildir</u>?

A) Çarpım tablosunu öğrenmede güçlük
B) İletişimde olduğu bireylerin hislerini anlamada zorluk
C) Matematik işlemlerine sağdan değil soldan başlama
D) Rakamları zor öğrenme
E) Saati öğrenmede zorluk

12. Aşağıda verilen eğitim kademesi ve bu kademelerde görülen öğrenme güçlüğü eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

A) Okul öncesi dönemi - renkleri öğrenmekte zorluk
B) İlkokul dönemi - yüksek sesle okumayı istememe
C) Ortaokul dönemi - ayrıntılara çok fazla odaklanma
D) Ortaokul dönemi – zaman kavramını öğrenmede zorluk
E) Lise ve yetişkinlik dönemi - kolaylıkla dikkatin dağılması

13. Çocuklara bilimsel bakış açısı kazandırmak ve onlarda merak uyandırmak için yaptırılan etkinlikler aşağıdaki alanlardan hangisinin kapsamındadır?

A) Türkçe
B) Fen ve doğa
C) Sanat
D) Müzik
E) Matematik

14. I. Yapılan esprileri anlayamama
II. Kalemi düzgün tutamama
III. Yeni ortamlara uyum sağlayamama
IV. Ses, ışık gibi etkenlerle dikkatin çabuk dağılması
V. Sakarlık, bir yerlere çarpma
Yukarıda verilen özelliklerden hangileri başka türlü adlandırılamayan öğrenme güçlüğünün belirtilerindendir?

A) I ve II.
B) II ve III.
C) I ve III.
D) II ve V.
E) III ve IV.

15. Bireyin dinleme, anlama, sesleri tanıma ve ritim duygusunun oluşmasını sağlayan hangi etkinlik türüdür?

A) Fen ve doğa
B) Oyun ve hareket etkinlikleri
C) Sanat
D) Müzik
E) Matematik

16. Öğrenme güçlüğü olan bireylerin özelliklerine uygun etkinlik malzemesinin seçiminde dikkat edilecek noktalarla ilgili ifadelerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Malzemeler basit, sade ve anlaşılır olmalıdır.
B) Öğretim materyali dersin bütün konusunu ayrıntılı olarak kapsamalıdır.
C) Materyal her bireyin erişimine açık olmalıdır.
D) Kullanımı güvenli olmalıdır.
E) Materyal, doğru ve güncel bilgiler içermelidir.

17. 3-8 yaş aralığındaki çocukların görsel algılama düzeylerini belirlemek için kullanılan, beş alt bölümden oluşan test hangisidir?

A) Standford - Binet Zekâ Testi
B) Bender - Gestalt Görsel Motor Algı Testi
C) Goodenough - İnsan Çiz Test
D) WISC - R Zekâ Testi
E) Frostig - Gelişimsel Görsel Algı Testi

9.
ÖĞRENME BİRİMİ

UYUM GÜÇLÜĞÜ

KONULAR

9.1. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER

9.2. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

TEMEL KAVRAMLAR

- Benlik
- Atılganlık
- Saldırganlık
- İçselleştirilmiş Davranış
- Dışa Vurulmuş Davranış
- Kritik Dönem
- Gelişme
- Gelişim
- Anti Sosyal Davranış

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ?

- Uyum ve Uyum Güçlüğü Kavramı
- Uyum Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar
- Uyum Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri
- Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri
- Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Araç Gereç Hazırlanması
- Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Özelliklerine Uygun Etkinliklerin Düzenlenmesi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Tırnak yeme alışkanlığının sebepleri neler olabilir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Aşırı hoşgörülü anne–baba tutumlarının bireyin ruhsal gelişimini nasıl etkileyebileceğiyle ilgili düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

9.1. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLER

Her birey doğumuyla birlikte çeşitli gelişim dönemlerinden geçer. Bireylerin doğduğu andan itibaren bu gelişim dönemlerini sağlıklı olarak geçirebilmeleri yaşadığı toplumla uyumlu olmalarını, sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve sosyalleşmelerini sağlar. Gelişim evrelerinin getirdiği doğal zorluklara aileden ve çevreden kaynaklı olabilecek bazı olumsuzluklar eklendiğinde, bireyde bunlara tepki olarak özellikle duygusal düzeyde bozukluklar görülebilir. Bireyin zorlukları aşabilmesinde öncelikle ailesinin ve içinde yaşadığı toplumun doğru tutumları önemli rol oynar.

9.1.1. Uyum ve Uyum Güçlüğü

Uyum, bireylerin kendi kişisel özellikleriyle yaşadığı toplum ve çevre arasında denge kurmasıdır. Bu denge toplumca kabul gören davranış biçimleriyle sağlanabilir. Bu davranış biçimlerini kazanamayan birey **uyum güçlüğü** yaşar ve **davranış bozuklukları** ortaya çıkar.

Uyum ve davranış bozuklukları; yaş dönemlerine özgü doğal ve geçici sorunların çözülemeyip sonraki dönemlere olumsuz yansıması, bireyin çevresine uyum sağlayamaması, duygusal ağırlıklı farklı bozuklukların ortaya çıkmasıdır. Uyum bozukluğu genellikle bireyin tepkisel davranışlarından kaynaklanır. Erken dönemde tanı konup tedaviye başlanmazsa kalıcı sorunlara sebep olabilir.

Bireyin davranış sorunu olup olmadığını anlamak için bazı ölçütler vardır. **Bunlar aşağıda sıralanmıştır.**

Davranışın bireyin yaşına uygun olup olmadığı: Davranışın normal olup olmadığına bireyin yaşı ve gelişim düzeyine bakılarak karar verilir. 3 yaşında bir çocuğun tuvalet eğitiminde sıkıntılar yaşaması normal karşılanırken 8 yaşında bir çocuk için bu durum normal karşılanmaz.

Normal kabul edilmeyen davranışların yoğunluğu: Bireyin davranışı ne sıklık ve şiddette yaptığıyla ilgilidir. 4 yaşındaki bir çocukta görülebilen öfke ve hırçınlık normalken bu davranış sıklaşır ve kendine zarar verme veya saldırgan davranışlara dönüşürse normal kabul edilmez.

Davranışın süreklilik göstermesi: Çocuk belli bir davranışı ısrarla ve uzun süre devam ettiriyorsa çocuğun davranışında sorun olduğu düşünülür.

Cinsel rol beklentileri: Erkeklere özgü olduğu düşünülen bazı davranışların kızlarda ya da kızlara özgü olduğu düşünülen bazı davranışların erkeklerde görülmesi sorunlu davranış olarak görülebilir.

Kültürel faktörler: Normal kabul edilmeyen davranışların oluşmasında etkili olan durumlardan biri de kültürel etkenlerdir. Bazı ailelerde erkek çocukların hırçın, yaramaz olması normal görülebilir.

Farklı bir yaklaşıma göre davranış sorunu ölçütleri ise;

- Kendisinin ya da diğer öğrencilerin öğrenmesine engel olmak
- Sosyal ilişkileri olumsuz etkilemek
- Kendisine ve çevresindeki bireylere zarar vermektir.

9.1.2. Uyum Güçlüğü İle İlgili Temel Kavramlar

Uyum güçlüğü ile ilgili bazı temel kavramlar aşağıda sıralanmıştır.

Gelişim Görevleri: Bireyin bir gelişim evresinde gerçekleştirmesi beklenen büyüme, olgunlaşma düzeyi ve davranışlarıdır.

Gelişme ve Gelişim: Canlıların büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkisiyle sürekli ilerleme kaydeden değişimine **gelişim** denir. Gelişme ortaya çıkan ürün olarak düşünüldüğünde gelişim, gelişmenin gerçekleştiği süreç olarak tanımlanabilir.

Benlik: Bireyin kişiliğine ilişkin kanıları, kendini algılayış biçimidir. Benlik algısı bireyin kendine güvenini, içe ya da dışa dönük olmasını belirler.

Atılganlık: Başkalarının haklarını da önemseyerek ve zarar vermeden kişinin kendi haklarını koruması, düşünce, duygu ve inanışlarını doğrudan, dürüst ve uygun yollarla ifade etmesidir.

Saldırganlık: Amacına ulaşsın ya da ulaşmasın incitmeye ve zarar vermeye yönelik hareketlerdir.

İçselleştirme Davranışları: Bireyin yaşadığı olumsuz duyguların kendisine yönelmesidir. Utangaçlık, içe kapanma, aşağılık duygusu, düşük kişisel farkındalık, aşırı duyarlılık, korku duyma, üzgün, karamsar, depresif, hassas, asabi, kaygılı olma, gruplara girmekten çekinme,, huysuzluk, alınganlık, ilgisizlik, kafası meşgul olma ve dikkatsizlik davranışlarıyla kendini gösterir.

Dışsallaştırma Davranışları: Olumsuz duyguların çevreye yöneltilmesi olarak tanımlanır. İnsanlara ve nesnelere karşı saldırganlık, ölçüsüz muhalefet, itaatsizlik, kurallara uymama, tartışma, öfke nöbetleri, kıskançlık, güvensizlik, yalan söyleme, başkalarını suçlama davranışı sergileme ve kendini kontrol etmede yetersizlik davranışları görülür.

Gelişim Dönemleri: Belirli özelliklerin ön plana çıktığı gelişim aşamaları gelişim dönemleridir. En basit yöntem bireyin yaşına göre yapılan sınıflandırmadır.

Kritik Dönem: Bir davranışın kazanılması gereken gelişim dönemidir. Davranış kritik dönemde kazanılmadığında ileride telafisi daha zor olur veya kazanılamayabilir. Örneğin bireyin okuma - yazma öğrenmesindeki kritik dönem 6-7 yaş civarıdır. Bu yaşlarda öğrenilemeyen bu becerinin telafisi ileride daha zor olmaktadır.

Antisosyal Davranış: Genellikle başkalarına düşmanca tutum sergileme, saldırganlık, kural tanımayan gruplara katılmaya isteklilik, her tür otoriteye karşı gelme, toplumdaki sosyal normların ihlal edilmesini içeren davranış örüntüsü olarak tanımlanabilir.

Uyumun bireye sağladığı yararlar aşağıda sıralanmıştır.

- Yaşamla ilgili gerçeklerin fark edilmesini sağlar.
- Stresli durumlarla etkili olarak başa çıkabilmeyi sağlar.
- Anı, en iyi şekilde yaşamayı sağlar.
- Uğraş, hobi edinme ve zamanı verimli kullanmayı sağlar.
- Sağlıklı sosyal ilişkiler kurulmasını sağlar.
- Bireyin kendisini olumlu algılamasını sağlar.

9.1.3. Uyum Güçlüğünün Sınıflandırılması

Uyum güçlüğü türüne ve ortaya çıkma zamanına göre sınıflandırılır. Uyum güçlüğünün sınıflandırılması Tablo 9.1'de verilmiştir.

Tablo 9.1: Uyum Güçlüğünün Sınıflandırılması

Uyum Güçlüğünün Türüne Göre	Uyum Güçlüğünün Ortaya Çıkma Zamanına Göre
Davranış Bozuklukları: Hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, çalma, kuralları çiğneme gibi davranışlardır. Bu çocukların çevresi ile gergin ilişkileri vardır. **Duygusal Bozukluklar:** Korku, kaygı, endişeli olma, uyku bozuklukları, kekemelik tik vb. sorunlardır. Bu çocuklar utangaç, güvensiz ve sosyal ilişkileri zayıftır. Aileleri ile iletişim sorunları yaşayabilirler. **Alışkanlık Bozuklukları:** Parmak emme, dışkı kaçırma, altını ıslatma, psikolojik kökenli kekemelik gibi sorunlardır. Aile ile yeterli iletişim kuramama, yeni bir kardeşin gelmesi gibi sebeplerle ortaya çıkabilir. **Ağır Ruhsal Bozukluklar:** Psikoz gibi bireyin uyumunu her alanda daha ağır bir şekilde bozan ruhsal sorunlardır.	**Çocuklukta Başlayan Davranış Bozukluğu:** Davranış bozukluğu belirtilerinden en az biri 10 yaşından önce başlar. **Ergenlikte Başlayan Davranış Bozukluğu:** Davranış bozukluğu belirtileri 10 yaşından sonra ortaya çıkar.

9.1.3.1. Çocuklarda Görülebilen Uyum ve Davranış Sorunları

Uyum ve davranış bozuklukları toplumda görülebilen sorunlardır. Bireyler yaşamlarının herhangi bir döneminde bu tür sorunları yaşamış ya da halen yaşıyor olabilir. Gelişim dönemlerine özgü sorunlar, bir süre sonra kendiliğinden yok olabilir. Ancak bazı bireylerde yerleşik davranış kalıplarına dönüşebilir. Bu nedenle çocukluk döneminde ortaya çıkan sorunların erken tespit edilmesi ve önlem alınması önemlidir. **Çocuklarda sıklıkla görülebilen uyum ve davranış sorunları aşağıda açıklanmıştır.**

Parmak Emme: 3-4 yaşına kadar birçok çocukta görülebilen, normal kabul edilen, 4. yaş sonlarına doğru bırakılması beklenen bir davranıştır. Emilen parmakta ve diş yapısında şekil bozukluğu görülebilir. Kardeşinin doğması, anne baba ayrılığı, kaybı; yer değişiklikleri, korku ve güvensizlik duyguları çocukta böyle bir bozukluğu ortaya çıkarabilir.

Görsel 9.1: Parmak emen çocuk

Çocuk, ailesinin ilgisini kaybettiğini düşündüğü için bebek gibi davranarak ilgiyi tekrar üzerine çekmek ister. Uyarılar etkili olmaz. Bu davranışın bebeklere özgü bir hareket olduğu, kendisinin büyüdüğü çocukla konuşulmalıdır. Bu arada çocuğun sevgi, ilgi ihtiyacı giderilmelidir (Görsel 9. 1).

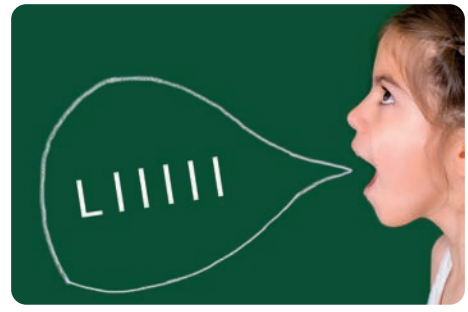
Tırnak Yeme: 3-4 yaşlarında görülebilir. Güvensiz, aşırı baskı gören, sürekli azarlanan, yeterli ilgi ve sevgi görmeyen, eleştirilen çocuk gerginlik yaşadığı için tırnak yer. Çocukların yarısında görülebilir. Bazen etrafındakileri örnek alarak ruhsal bir nedeni olmadan da tırnak yeme görülebilir.

Görsel 9.2: Tırnak yeme

Tırnak yeme konusunda en doğru tavır, davranışı görmezden gelmektir. Çocuk ilgi, sevgi, güven vb. neyin eksikliğini hissediyorsa bu eksiklik karşılanmalıdır. Çocuğun hangi durumlarda tırnak yediği gözlemlenmeli ve bu durumlardan çocuk mümkün olduğunca uzak tutulmalıdır (Görsel 9.2).

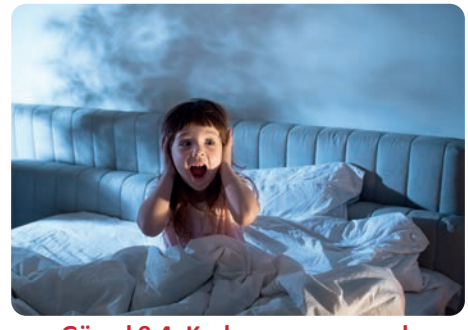
Kekemelik: Konuşma akıcılığının fark edilebilir biçimde aksaması, tekrarlamalar ve bocalamalar olmasıdır. 3-4 yaş civarında başlar, 5-6 yaşlarında kesin tanı konur. Kekemelik; yetersiz sevgi, ilgi, travmatik durumlar, kazalar, aşırı korkular nedeniyle ortaya çıkabilir.

Görsel 9.3: Kekeme çocuk

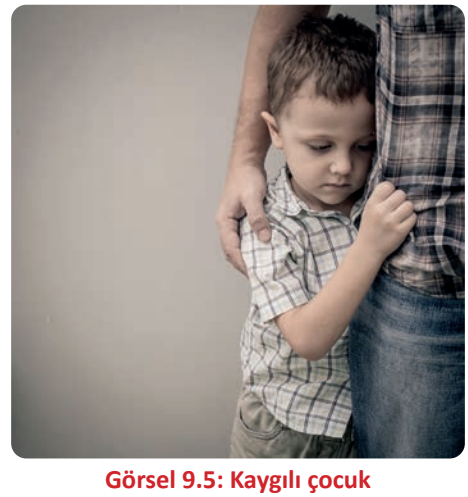
Kekeleyen çocuğa karşı sabırlı olunmalı, konuşurken sözü kesilmemeli, konuşması onun yerine tamamlanmamalıdır. Durum normal karşılanmalı, konu üzerinde durulmamalıdır. Kekemelik sadece konuşmayı etkileyen bir bozukluk olduğu için birey diğer bütün alanlardaki faaliyetlerde desteklenmelidir (Görsel 9.3).

Korkular: Aslında her yaşta bilinmeyenlere, tehlike ve tehdit oluşturan durumlara karşı korku hissedilmesi normaldir. Küçük yaşlarda ani ve yüksek sese, yabancılara karşı gösterilen tepki olarak ortaya çıkan bir davranıştır. Çocuk büyüdükçe belirgin ve somut olaylardan korkmaya başlar. Kaza, yangın, deprem, hastalık, izlediği bir film, okul sorunları, anne ya da baba ayrılığı, yalnız kalma, terk edilme, kaybolma, ceza alma gibi durumlar korkuya neden olabilir. Korku oluşmasında en önemli faktör, anne-babaların çocuğu, korkutarak disiplin uygulamaya çalışmalarıdır. Bu nedenle çocukları korkutarak eğitmeye başvurmamak gerekir.

Görsel 9.4: Korku yaşayan çocuk

Korku yaşayan çocuğun duyguları önemsenmeli, çocukla alay edilmemeli ve çocuk eleştirilmemelidir. Çocuk duygularının ciddiye alındığını, anlaşıldığını bilmelidir (Görsel 9. 4).

Görsel 9.5: Kaygılı çocuk

Kaygı: Gerginlik ve endişe halidir. Çocuk, değişiklikler karşısında kaygı duyar. Çocuk kaygı yaşıyorsa tırnak yeme, saldırganlık gibi davranışlar görülebilir. Kaygı bozuklukları güven eksikliğine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Anne-babanın yanlış tutumları bireyde kaygıyı oluşturan en önemli etkendir.

Kaygılı çocukların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda desteklenmesi kendilerine olan güvenini artırır ve çocuğa kaygılarıyla başa çıkma becerisi kazandırabilir. Kaygı, gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde çok zorlayıcıdır ve psikolojik destek alınmalıdır (Görsel 9. 5).

Yeme Bozuklukları ve İştahsızlık: Özellikle ergenlik çağında anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza görülür. Anoreksiya nervozada birey zayıf olsa bile kendini kilolu görür ve kilo almaktan korkar. Bulimia nevrozada ise birey kısa zamanda çok fazla miktarda yiyecek yer. Sonra yediklerini kusarak kilo almaktan kendini korumaya çalışır. Her iki rahatsızlık da bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını bozar, hastaneye yatarak tedavi edilmesini gerektirecek kadar ciddi sorunlardır.

Bunların dışında ailelerin en çok yakındıkları yeme bozuklukları; çocuğun iştahsızlığı, yemek seçmesi, tatlı, şekerleme, çikolata gibi faydası olmadığı düşünülen yiyecekleri yemek istemesidir. Aileler çocuğa yemek yemesi için ısrar ettikçe çocuk bu zorlamayı reddederek yemek yemez. Bir tür kısır döngü oluşur (Görsel 9. 6). Çocuğunun peşinde tabak ve kaşıkla koşuşturan anne, bu tip bir bozukluğa zemin hazırlar. Yemek istemeyen çocuğa ısrar etmek, ödül ya da ceza vermek durumu daha da kötüleştirir. Bu sorunu yaşayan çocuklar bir süre kendi haline bırakılmalı, sağlıklı seçenekler sunularak neyi, ne kadar yiyeceği konusunda kendisine karar verdirilmelidir.

Görsel 9.6: İştahsız çocuk

Görsel 9.7: Anne babasıyla uyuyan çocuk

Uyku Bozuklukları: Genellikle anne-babalar çocuğun düzensiz uykularından ya da uykuya geçememesinden yakınır. Uykuda konuşma, uyurgezerlik, kâbus görme gibi sorunlar da uyku bozukluğudur. Uyku bozukluklarının sebebi çocuğun kendini güvensiz hissetmesidir. Anne-babayla uyuma isteği küçük yaşlarda sık görülür ve bir ölçüde normal karşılanabilir. Anne-babasının yanında uyuyan çocuk, her seferinde kararlı bir şekilde kendi yatağına götürülmelidir (Görsel 9. 7).

Bu arada çocuğun sevgi ve güven ihtiyacı karşılanmalıdır. Uyuma vaktinden önce çocukla vakit geçirmek, birlikte kitap okumak, oyun oynamak, bir rutin oluşturmak etkili olabilir. Çocuğa sevildiğini ve yalnız bırakılmayacağını hissettirmek gerekir.

Mastürbasyon: Kendi cinsel kimliğini keşfetmeye başlayan çocuk, kendi kendini tatmin etme yoluna başvurur. 3-6 yaş arası sık görülür. Çocuğun kendi bedeniyle ilgilenmesi, kendini keşfetmeye çalışması normal bir durumdur.

Böyle bir olaya tanık olan ebeveynler, bu davranışı görmezden gelmelidir. Uygun olmayan ortamlarda mastürbasyon yapmaya başlamışsa bunu yalnızken ve odasında yapabileceği söylenmelidir. Bu davranıştan ötürü çocuk ayıplanmamalı, çocukla alay edilmemelidir. Çocuk; onu meşgul edecek, ilgisini farklı alanlara çekecek uğraşlara, etkinliklere yönlendirilmelidir.

İçe Kapanıklık: Aşırı kontrolcü, otoriter, çocuklarına baskı yapan, çocuklarına aşırı ilgi gösteren ya da eleştiren ailelerin çocuklarında daha sık görülür. Sürekli kontrol edildiğini ve her hareketinde bir yanlış bulunacağını düşünen çocuk; çevresiyle olan ilişkisini en az düzeye indirir, kendine olan güvenini kaybeder. Yanlış yapmaktan korktuğu için sessiz kalmayı tercih eder.

Bunun için çocuğun duygu ve düşüncelerini ifade etmesine fırsat verilmeli, bir birey olduğu, bağımsız bir kişilik geliştirmesi gerektiği unutulmamalıdır (Görsel 9. 8).

Görsel 9.8: İçe kapanık birey

Çalma: Başkalarının malına, eşyasına saygı gösterme ailelerin kazandırması gereken değerlerdendir. Çalma alışkanlığı olan çocukların pek çoğunda ailenin çocuklarına bu değerleri kazandırmaya önem vermedikleri gözlenir. Saygı gösterilmeyen, özel alanlarına müdahale edilen çocuklar başkalarına da böyle davranır. Çocuk 5-6 yaşına kadar sahiplik duygusunu bilmediği için bilinçli çalmadan söz edilemez.

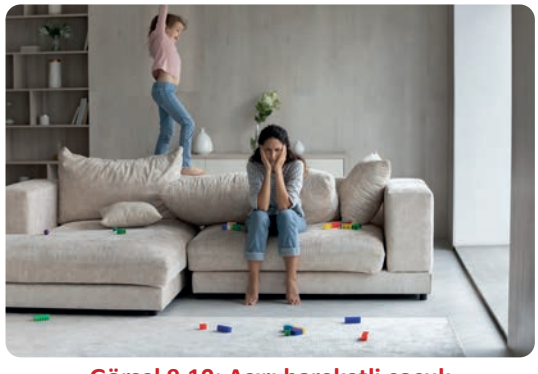
Kendi odası, eşyaları, kendine ait bir dolabı olması çocukta kendisinin ve başkasının kavramlarının oluşmasını sağlar. Bir başkasının eşyasını izinsiz almaması veya kullanmaması gerektiği ve aldığında da iade etmesi gerektiği çocuğa öğretilmelidir (Görsel 9. 9).

Görsel 9.9: İzinsiz para alan birey

7-8 yaşından sonra çocuğa düzenli olarak harçlık verilmeli, kendi alabileceği ihtiyaçlarını kendisinin alması sağlanmalıdır. Çocuğun odasına, eşyalarına, özel alanına ve çocuğun kendisine saygı gösterilmesi gerekir.

Yalan Söyleme: Sosyal bir davranış bozukluğudur. Amacı, bir olayı veya durumu olduğundan farklı göstermek ya da gizlemektir. Çocuk yalan söyleyen ve bu yolla avantaj elde eden insanları görüyorsa yalan söylemeyi öğrenir. Aileler, bu konuda bireye doğru örnek olmalıdır. Hemen hemen bütün çocuklar 5-6 yaşa kadar hayal ettikleri bazı şeyleri gerçek gibi anlatsalar da bu yaşlarda yalan kavramı yerleşmediği için bilinçli yalandan söz edilemez. 6-7 yaşlarından sonra söylenen yalanlar için davranış bozukluğundan söz edilebilir. Ailesinin kızmasından korktuğu, ailesini üzmek istemediği ya da eleştiriden kurtulmak için birey yalan söyleyebilir. Yalan söyleme kolaylıkla önlenebilen bir davranış değildir.

Görsel 9.10: Aşırı hareketli çocuk

Aşırı tepki göstermek, kızmak, cezalandırmak çocuğu yalandan uzaklaştırmak yerine daha çok yalan söylemesine neden olur. Çocuğun neden yalan söylediği belirlenerek bir uzman desteği ve aile bireylerinin iş birliğiyle çözüm sağlanabilir.

Aşırı Hareketlilik: Hiperaktivite olarak bilinen aşırı hareketlilik; bireylerde nörogelişimsel bir bozukluk nedeniyle, çevresel etkenler veya yanlış ebeveyn tutumlarıyla ortaya çıkan davranış bozukluğudur. Birey okul öncesi dönemde aşırı hareketli olsa da okula başladığında bu durum dikkat çeker (Görsel 9.10). Baskıcı, aşırı kontrolcü, mükemmeliyetçi anne-baba tutumu, bireyin aile içinde kendini ifade edemediği ve bireyden her şeyi planlı, programlı olarak yapmasını bekleyen aileye karşı gösterdiği tepkidir.

Çocuk psikiyatristi ve psikologlarından yardım alınmalıdır.

Saldırganlık: Başkalarına zarar verme davranışı **saldırganlık** olarak adlandırılır. Saldırganlık, bireyin tehlikelere karşı yaşamını sürdürmek için geliştirdiği bir savunma mekanizmasıdır. Bu duygunun herkeste var olması ancak kontrol altında tutulabilmesi gerekir. Bu güdünün; yaşamı tehdit eden bir tehlike yokken toplumsal ve/veya kişisel uyumu bozacak şekilde dışa vurulması sorun oluşturur.

Ailedeki iletişim sorunları, ilgi ve sevgi yoksunluğu, dürtü kontrolündeki problemler, cinsel, fiziksel ya da psikolojik şiddet görme durumuna tepki olarak saldırganlık ortaya çıkabilir. Saldırganlık, bebeklerde ve çocuklarda öfke nöbetleri olarak görülebilir. Küçük yaşlarda daha çok fiziksel saldırganlık görülür. Yaş ilerledikçe sözel saldırganlık öne çıkar. Baskı altında büyüyen ve öz güvenleri düşük olan çocuklarda sık görülür. Davranışları engellendiğinde çocuktaki saldırganlık artar.

Ailenin kendi içinde tutarlı, saygı ve güven sağlayan, her türlü şiddetten uzak bir ortam oluşturması gerekir. Uzman yardımı mutlaka alınmalı ve çocuk, bedensel hareketlere dayanan bazı sportif faaliyetlere yönlendirilmelidir. Çocuk; şiddet içeren filmlerden, oyunlardan aile içi durumlardan uzak tutulmalıdır.

Saç Yolma, Saç Yeme: Genellikle küçük kız çocukları gerginlik hissettiğinde, baskı altında olduğunda olumsuz duygulardan kurtulmak için bu tip davranışlar sergiler. Sıkıntılı durumdan kaçınma davranışıdır. Anne ve çocuk arasındaki duygusal bağın eksikliğinin temel nedeni olduğu düşünülmektedir. Duygularını ifade edemeyen çocuklar, yaşadıkları gerginliği bu yolla bastırmak isterler. Anneyle sağlıklı bağ kurulamadığı için ortaya çıktığı düşünülüyorsa bu eksiklik giderildiğinde davranış bozukluğunun da bir süre sonra ortadan kalkması beklenir.

Alt Islatma: Çocuklarda en sık görülen sorunlardandır. 3 yaşa kadar mesane kontrolü oluşmadığı için normal kabul edilir. Doğru verilen bir tuvalet eğitimiyle çocuğun idrarını kontrol yeteneğini 4 yaşa kadar kazanması beklenir. 4 yaş ve sonrasında alt ıslatmanın görülmesi davranış bozukluğunu düşündürür. Bedensel nedenleri olabileceği gibi yanlış yanlış tuvalet eğitimi, ailenin yanlış tutumları, çevresel faktörler, kıskançlık ya da farklı psikolojik sorunlar sonucu da oluşabilir. Öncelikle fiziksel bir sorun olup olmadığı araştırılmalı, varsa tedavi edilmelidir. Genellikle tedaviden sonra alt ıslatma kendiliğinden biter.

Psikolojik kaynaklı alt ıslatma aile içi iletişim eksikliği, baskıcı ya da aşırı kontrolcü tutumlar sonucu ortaya çıktığı için soruna yol açan etken saptanarak bu olumsuz durum ortadan kaldırılmalıdır.

Tikler: Bazı organ kaslarında istem dışı meydana gelen kasılmalardır. Daha çok yüz ve boyun kaslarında görülür. Göz kırpma, baş sallama, dudak kenarlarında çekilme, omuz ya da baş oynatma, kaş kaldırma en sık görülen tiklerdir. İçsel baskılar, gerilimler, çatışmalar ve duygusal sorunlar sonucu oluşabilir. Erkek çocuklarda daha sık görülür.

Görme sorunları nedeniyle sürekli göz kırpma, boynu ağrıyan kişinin boyun ve omuz oynatma davranışının yerleşmesi fizyolojik nedenlidir.

Çocuklar aile bireylerinin, öğretmenlerinin veya arkadaşlarının davranışlarını taklit ederken bir süre sonra alışkanlık haline gelebilir.

Tiklerin ortaya çıkmasında kaygı, endişe, korku ve gerginlik, çocuğun çevresi, ailesiyle olan ilişkileri, kişilik özellikleri duygusal durumu belirleyicidir. Mükemmeliyetçi ailelerde başarı için zorlanan, başkalarıyla kıyaslanan, eleştirilen, aşağılanan çocuklar yaşadığı gerginliği tiklerle dışa vurur.

Psikolojik kaynaklı olduğu düşünülen tiklerin tedavisinde uzmana başvurmak gerekir. Tiklerle ilgili konuşulmaması, çocuğun ilgisinin başka yerlere yönlendirilmesi, çeşitli faaliyetlere katılması, güven duygusunun oluşturulması fayda sağlar. Tiklerin yoğunluğuna göre ilaç tedavileri de verilebilir.

Dışkı Kaçırma: Alt ıslatmadan daha az görülen ancak aileleri daha çok zorlayan, ciddi bir davranış bozukluğudur. Aşırı baskıcı ve titiz anne, yanlış tuvalet eğitimi ve çatışmalı bir aile ortamı, ilgi eksikliği ve gerginlikler bu sorunu ortaya çıkaran etkenlerdendir.

Çocuğun yaşadığı iç çatışmaların ortadan kaldırılması için oyun terapisi veya grup terapisi uygulanabilir.

Okul Korkusu: Anaokulu veya ilkokula başlayan çocuklarda daha sık olmakla birlikte ortaokul ve lise çağlarında da görülebilir. Yaş büyüdükçe görülme sıklığı azalır ancak tedavi güçleşir. Okul korkusu geliştiren çocuklar; başarı kaygısı olan, uslu, uyumlu, onaylanma ihtiyacı duyan, ailesine bağımlı çocuklardır. Ailede hastalık, toplumsal veya ekonomik kriz, kardeş doğumu, ailede ölüm, göç, okul ya da öğretmen değişikliği, okulda bedenini, kişiliğini tehdit eden bir durum okul korkusuna neden olabilir. Çocuk, bir gün aniden okula gitmek istemez; panik yaşar, midesi bulanır, kusar, ağlar, direnir (Görsel 9. 11). Zorlamaya dayanamayıp yola çıksa da ya yarı yoldan döner ya da sınıftan çıkar eve gelir. Çocukta mutsuzluk, uykuya dalmakta güçlük, iştahsızlık, ödevlere karşı ilgisizlik, karın ağrısı, mide bulantısı görülür. Öğretmeninden korktuğunu, arkadaşlarının kendisini rahatsız ettiğini ya da tanımlayamadığı bir korkudan bahseder. Şiddetli durumlarda çocuklar, evde de huzursuzdur. Bağımlı oldukları aile bireyinden ayrılmaz (genellikle anneden), peşinde dolaşır.

Görsel 9.11: Okula gitmek istemeyen çocuk

Çocuk, okula gitmediği için suçlanmamalı ancak okuldan uzak kalmaması için çaba harcanmalıdır. Evde kalış süresi uzadıkça, çocuğa ödün verildikçe okula dönüş o ölçüde güçleşir. Anne-baba, çocuğa soğukkanlı bir tutumla yaklaşmalı, fiziksel ceza verilmemeli ve çocuk korkutulmamalıdır. Çocuğun okula götürülmesi, çözümün yarısıdır. Korkuya yol açan nedenlerin ortaya çıkarılıp konuşulması, anne-baba-çocuk ilişkilerinin olumlu hale getirilmesi ve psikolog veya psikiyatriste başvurulması gerekir.

9.1.4. Uyum Güçlüğünün Belirtileri

Aileler, çocuğun gelişim dönemine bağlı olarak görülebilen olağan sorunlarla, uyum bozukluğu olarak ortaya çıkan davranışları ayırt etmede zorlanır. Anne-babalar ancak belirli ölçütleri göz önünde bulundurarak bir uzmana başvurmaları gerekip gerekmediğini anlayabilirler. Çocuklar ve ergenler için önemli bir sorun olabilecek bu uyum güçlükleri erken dönemde tedavi edilmediğinde ileride daha karmaşık sorunlara yol açar.

Uyum güçlüğü belirtileri gösteren bireylerde gözlemlenebilecek davranışlar aşağıda sıralanmıştır.

- Genellikle sinirlidir, öfke nöbetleri geçirir, nedensiz olarak bağırır, çağırır, dikkat çekmek ister.
- Huzursuz ve rahatsızdır, adale seğirmeleri olur.
- Sık sık tartışır, kabadayılık ve zorbalık eder, kolayca gücenir ve kırılır.
- Okuldan hoşlanmaz, okul başarısı düşüktür, sık sık devamsızlık yapar.
- Sık sık çalar, tırnak yer.
- Kıskançlıkları çok belirgindir, gizleyemez. Yalan söyler, bunu yapmaktan zevk duyar.
- Utangaç, korkak, ürkek, korkulu, endişeli, şüpheci ya da son derece sakin olabilir.

- Başaramayacağı yarışmalardan kolayca çekilir, oyunbozandır.
- Dikkatsizdir, bir iş yaparken veya arkadaşları ile oynarken kaza yapma eğilimi gösterir.
- Kendine güvenmez, fikirlerini değersiz görür, aşağılık duygusuna kapılır.
- Dikkatini belli bir konuya yoğunlaştıramaz.
- Kendini metheder, eleştirilere karşı aşırı hassasiyet gösterir, devamlı gergin görünür.
- Konuşmak istemez.
- Grupla çalışmayı zor bulur, üyesi olduğu grubun kararlarına uymaz, başkaları ile birlikte olduğu zaman gerginlik hisseder.
- Yardım istemeden problemlerini kendi başına çözmeye çalışır, birçok problemi çözümsüz kalır.
- Akranlarından hoşlanmaz, korkar, akranları hakkında olumsuz düşünür.
- Sık sık titremeler görülür.
- Otoriteye karşı direnir, kendini başkalarına karşı savunur.

9.1.5. Uyum Güçlüğünün Sebepleri

Uyum güçlüğünün sebepleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında ortaya çıkışına göre farklıdır. Uyum güçlüğünün ortaya çıkmasına neden olan risk faktörleri Tablo 9.2'de verilmiştir.

Tablo 9.2: Uyum Güçlüğünün Sebepleri

Doğum Öncesi Uyum Güçlüğü Sebepleri	• Genetik hastalıklar • Beslenme eksiklikleri • Rh uyuşmazlığı • Bağımlılıklar • Geçirilen enfeksiyon hastalıkları • Annenin yaşı
Doğum Sırası Uyum Güçlüğü Sebepleri	• Erken doğum • Prematüre doğum • Plasentanın erken ayrılması • Güç ve uzayan doğum eylemi • Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması • Bebeğin kaçıncı çocuk olduğu
Doğum Sonrası Uyum Güçlüğü Sebepleri	• Çocuğun ilgi ve sevgiden uzak bir ailede büyümesi • Düşük sosyoekonomik koşullar • Çocuğa iyi bakım verilmemesi • Çocuğun cinsiyeti, yaşı • Aile yapısı • Ebeveyn özellikleri • Anne-babanın boşanması • Aile bireylerinin ölümü • Kardeşinin doğması, kardeş sayısı • Hipotroidi • Yenidoğan sarılığı • Beslenme yetersizliği • Santral sinir sistemini etkileyen enfeksiyonlar • Temel ihtiyaçların karşılanmaması • Beyin travmaları

Anne-baba, çocuğun yetişmesinde birinci derecede etkilidir. Anne-babaların bireylerin kişilik gelişimleri üzerinde etkili olan çeşitli davranış şekilleri vardır.

Bunlardan bazıları aşağıda açıklanmıştır.

a) **Demokratik Tutum:** Demokratik aile ortamında yetişen bireyin görüşlerine, ilgi ve ihtiyaçlarına, bağımsız kişilik geliştirmesine, kendini ifade edebilmesine, yaşına uygun kararlar almasına önem verilir. Evde kabul gören ve görmeyen davranışların sınırları bellidir. Böyle bir ortamda yetişen birey; girişimci, yaratıcı, sosyal, öz güveni yüksek, kendi kendine karar verebilen ve yaşına uygun sorumlulukların farkında olan bireyler olarak yetişir.

b) **Otoriter Tutum:** Anne-baba, çocuk üzerinde tartışmasız biçimde otoritedir. Otoriter tutum sergileyen aileler, çocuğu en az dinleyen ve ılımlı olmayan ailelerdir. Çocuğun davranışları kontrol altındadır ve bütün kurallara uymak zorundadır. Otoriter anne-babalar çocuğun kendisine olan saygısının azalmasına, mutsuz ve içe kapanık olmasına sebep olabilir. Böyle bir ortamda yetişen birey uslu, nazik, sessiz, dürüst, dikkatli, küskün, silik, çekingen, hassas ve etki altında kalabilen bir yapıya sahip olabilir. Dıştan denetimli bir kişilik oluşturabilir (Olayların ve yaşadıklarını sonuçlarını kendi dışındaki güçlere bağlayanlar, yani davranışlarının sonuçlarını şans, kader ve başka güçler tarafından denetlendiğine inanan kişiler **dışsal denetimli** olarak tanımlanır.). Baskı altında büyüyen bu çocuklarda genellikle isyankârlık ve aşağılık duygusu gelişir.

c) **İlgisiz Anne Baba:** Çocuğu görmezden gelen, yalnız bırakan, dışlayan ailelerdir. Çocuğun duygusal ihtiyaçları karşılanmaz. Çocuğa en az sevgi gösteren ve çocuğun davranışlarını en az kontrol eden anne babalardır. Çok çocuklu, kalabalık, disiplin uygulamada tutarsız ve yoksul mahallelerde sık rastlanan bu tutumla büyüyen bireylerde saldırganlık eğilimi fazladır.

ç) **Aşırı Hoşgörülü Tutum:** Ailede tek söz sahibi çocuktur. Aile çocuğun isteklerini denetlemez ve sınır getirmez. Çocuk, anne ve babasına hükmeder, saygı duymaz. Dengesiz bir ortamda her isteği gerçekleştirilir. Aşırı sevgiyle büyür ve doyumsuz bir birey olur. Aşırı hoşgörülü tutum sonucu istek ve dürtülerini kontrol altına alamaz. Vurucu, kırıcı, saldırgan olabilir. Böyle çocuklar; arkadaşlık kurmada, okul kurallarına uymada, başkalarının haklarına saygı duyma ve iş birliği yapmaları gerektiğinde zorlanabilir. Yalnız kendilerini düşünen, bencilce davranışları nedeniyle sevilmeyen, istenmeyen birey durumuna gelebilir.

d) **Koruyucu Tutum:** Aile, çocuğu gereğinden fazla kontrol eder ve özen gösterir. Yaşamı boyunca başkalarına aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal problemler yaşayan bir birey olabilir.

e) **Tutarsız Tutum:** Anne-babanın, çocuğun yanında çocukla ilgili konularda tartışması, birbirini eleştirmes, birinin ''hayır'' dediği bir konu için diğerinin ''evet'' demesi, anne veya babanın isteklerini yaptırmak için önce yumuşak tonda konuşması, sonra sesini yükseltmesi, çocuğun bu isteği yerine getirmemesi halinde şiddet görmesi, ardından özür dilenmesi gibi durumlar tutarsız davranışlara örnektir. Çocuk, ailesinin hangi davranışlarını kabul edeceği konusunda emin değilse kendi kişiliğinden şüphe etmeye başlar ve endişeli olur. Ailesinin kendisine sevgisi konusunda kuşku duyar, güvensizlik hisseder.

Bireylerde görülen uyum ve davranış problemlerine zemin hazırlayan nedenler aşağıda sıralanmıştır.

- Bireye yeterli ilgi, sevgi gösterilmemesi ve bireyin fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan ihmal edilmesi
- Yeterli ten teması, göz kontağı ve iletişim kurulmaması
- Bireye karşı aşırı baskıcı ve zorlayıcı olunması

- Bireyin aşırı özgür bırakılması, kontrolsüz, düzensiz, karmaşık ev ortamı olması
- Aşırı korumacı, kaygılı, evhamlı aile tutumları
- Fiziksel, duygusal ve sözel şiddet uygulanması
- Bireyin fiziksel, cinsel ve sözel tacize uğraması
- Annenin çalışmaya başlaması, anne-babanın çocuktan uzun saatler ayrı olması, sık sık bakıcı değiştirilmesi
- Anne-babanın işini kaybetmesi, şehir değiştirme gibi yaşam koşullarında değişiklik
- Bireyin kaza, ciddi hastalık, deprem, sel, terör gibi travmatik olaylar yaşaması

9.1.6. Uyum Güçlüğünü Azaltmak İçin Alınacak Tedbirler

Bireyler çok çeşitli sebeplerle uyum ve davranış problemleri sergiler. Uyum ve davranış problemlerini önleme çalışmaları toplumun genelini bilgilendirme, aileleri eğitme ve sorun yaşayan bireylere özel uygulamalar yapma konularını kapsar. Çocuğun bakımı ve eğitiminden sorumlu kişilerin çocuk gelişimi, çocukların ihtiyaçları, kaygıları konusunda bilgi sahibi olması; davranış problemlerinin önlenmesi, erken teşhis edilmesi, uygun çözüm yollarının belirlenmesinde önemlidir.

Uyum güçlüğünün görülme sıklığını azaltmak için alınacak tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

Birincil Önleme: Uyum ve davranış bozukluklarının önüne geçmek amacıyla aile ve diğer bireylere konuyla ilgili gerekli eğitimlerin verilmesidir. Birincil önleme az zaman ve maliyet gerektirir, toplumdaki herkes faydalanabilir.

İkincil Önleme: Oluşmuş uyum ve davranış bozukluğunun ilerlemesinin engellenmesi veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bu amaçla sağlık, sosyal ve eğitim hizmetleri alanlarıyla iş birliği sağlanmalıdır.

Üçüncül Önleme: Yerleşmiş uyum ve davranış bozuklukları olan çocuk ya da gençlerde belirtilerin kontrol altına alınması amacıyla gerekli tedavinin uygulanmasıdır. İyi verilen birincil ve ikincil önleme hizmetleri üçüncül önleme hizmetlerine ihtiyacı önemli ölçüde azaltır.

9.1.6.1. Sorunlu Davranışla Baş Etme Yöntemleri

Uyum ve davranış bozukluğu yaşayan çocukların evde, okulda veya iletişimde bulunduğu her ortamda sorunlu davranışlarının ortaya çıkma ihtimali vardır. Birey olumsuz davranış gösteriyorsa, ilk yapılması gereken bu davranışın tekrarlamasını ve süreklilik kazanmasını önlemektir. Ancak bunu yaparken kesinlikle birey korkutulmamalı, fiziksel ve psikolojik şiddet uygulanmamalıdır. Çocuğu cezalandırmak kısa vadede davranışları engeller gibi görünse de uzun vadede daha büyük sorunlar ortaya çıkabilir. Bu yüzden çocuğu olumlu yönde telkin ederek bu davranışların sürekliliğini engellemek ve değiştirmek gerekir. Uyum ve davranış bozukluklarının sıklığını azaltma, ortaya çıktığında bu davranışlarla başa çıkma ve sorunlu davranışları değiştirme yöntemleri aşağıda sıralanmıştır.

A) Uygun Olmayan Davranışın Ortaya Çıkmasını Önleme

1. **Davranış Zincirini Kırmak:** Uygun olmayan davranışın hemen öncesinde oluşan ve olumsuz davranışa zemin hazırlayan çevresel koşulları tespit ederek ve bu koşulları değiştirerek davranışı önlemek veya sıklığını azaltmaya çalışmaktır.

- **Yakınlık Kontrolü:** Yaşanan bir olay ya da sorunda çocuğun olabilecek tepkisini tahmin edip duruşunu değiştirerek, sakin kalarak, iletişim kurarak sorunlu davranışın oluşması durdurulabilir.

- **Şakayla Karışık Kontrol:** Şaka yaşanacak gerginliği azaltabilir. Sorunlu davranışla ilgili komik bir fıkra,gerçek yaşantıyı anlatmak etkili olabilir.
- **Uygun Yönergeler Verme:** Çocuktan beklenen davranışla ilgili kısa ve anlaşılır yönergeler olumsuz davranışı önleyici olabilir.
- **Uyaran Değişikliği:** Çocuğun yerinin değiştirilmesi,dikkatini dağıtan objelerin kaldırılması, etkinliğin süresinin çok uzun olamaması, kullanılan araç gerecin çocuğun ilgi ve ihtiyacına, dikkat süresine uygun ayarlanması etkili olabilir.

2. **Görmezden Gelme:** Yetişkinler genellikle çocuklarda hata arama, olumsuz davranışları görme eğilimindedir. Çocuklar kurallara uyduğunda, sorun çıkarmadığında ise fark etmezler. Olması gereken iyi davranışları övmek, olumsuz davranışı görmezden gelmektir. Davranışlar tehlikeli olmadığı sürece görmezden gelinebilir.

Görmezden gelmede aşağıda sıralanan davranışlar sergilenir.

- Kısa bir süre çocuğa ilgi gösterilmez.
- Çocuk azarlanmaz, çocukla tartışılmaz, konuşulmaz.
- Gözle iletişim kurulmaz.
- Çocuğa yüz ifadesiyle, davranışlarla kızılmaz.
- Sorunlu davranış son bulunca çocuğa yoğun ilgi gösterilir.

3. **Mola Verme:** Çocuk sorunlu davranışı yaptığında bu davranışı söndürmek için bulunduğu ortamdan uzaklaştırılır. Yaptığı olumsuz davranış üzerinde düşünmesi istenir. Burada amaç; çocuğun yaptığı davranış sonucunda ilgiyi üzerine çekmesine izin vermemektir (Görsel: 9. 12).

Mola vermede uyulması gereken kurallar aşağıda sıralanmıştır.

- Saldırgan davranışlara ve öfke nöbetlerine uygundur.
- İçe kapanık, korkuları olan çocuklara uygun değildir.
- Sorunlu davranışın hemen arkasından uygulanmalıdır.
- Çocukla sözel ve dokunsal iletişimde bulunulmamalıdır.
- Süre, yaş x 1 dk.yı geçmemelidir.
- Mola yeri yakın bir mesafede olmalıdır.
- Çocuğun hoşuna gidecek bir ortam olmamalıdır.
- Ortam iyi aydınlatılmış, güvenli ve çocuğu korkutmayan bir yer olmalıdır.
- Çocuğa sınıf veya etkinlik ortamı mola alanından daha cazip gelecek şekilde olmalıdır.

Görsel 9.12: Mola köşesi

B) İstenen Davranışın Ortaya Çıkmasını Sağlama

1. Pekiştirme yöntemi: Bir davranışın sonrasında bireye hoşa giden bir uyaran verilmesi ya da uyaranın ortadan kaldırılmasıyla davranışın ileride tekrarlama olasılığını ve sıklığını arttırmaya **pekiştirme** denir. Çocuğun olumlu güdülenmesini ve problemli davranışların önüne geçilmesini sağlayabilir. Pekiştirmenin amacı uygun olmayan davranışların azaltılması ve çocuğun bunun yerine olumlu, uygun davranışlar yapmasını sağlamaktır. İstenen davranış ödüllendirilerek davranışın tekrarlanma ihtimali artırılabilir. Pekiştirme için kullanılan bazı yöntemler aşağıda sıralanmıştır.

a) Sosyal Pekiştireçler

Sözsüz İfadeler: Başını onaylar tarzda sallamak, gülümsemek, alkışlamak vb.

Bedensel İletişim: Sarılmak, saçını okşamak, sırtını sıvazlamak vb.

Sosyal Ortamlarda Yakınlık: Yapılacak etkinlikte öğretmene yardımcı olmak vb.

Övgü Sözcükleri: Aferin, ödevini ne kadar güzel hazırlamışsın vb.

Ayrıcalık Tanıma: Sınıfa getirilmesi gereken malzemeleri getirmek, götürmek vb.

b) Etkinlik Pekiştireçleri: Çocukla birlikte sevdiği bir faaliyet yapmak, parmak oyunu oynamak vb.

c) Nesnel Pekiştireçler: Gözle görülüp elle tutulabilen, bireyin yaşına, ilgi alanlarına uyan, kazandığı zaman bireyi mutlu eden her türlü nesnedir. Oyuncak, kitap, kalem, sevdiği bir yiyecek vb.

d) Sembol Pekiştireçler: Pekiştireç olmayan sembollerin istenilen davranışın hemen arkasından bireye verilerek daha önceden belirlenen sayıda kazanıldığında istenilen pekiştireçlerle değiştirilmesidir.

Uyum ve davranış sorunlarının ortaya çıkmaması için doğum öncesi, doğum sırası ve doğumdan sonraki dönemde alınabilecek bazı önlemler aşağıda sıralanmıştır.

- Anne-baba adaylarına akraba evliliklerinin sakıncaları ile ilgili eğitim vermek
- Bebek sahibi olmadan önce ailede uyum ve davranış güçlüğüne neden olabilek genetik hastalıkların olup olmadığını araştırmak
- Hamilelik öncesi dönemden başlayarak anne-baba adaylarına beslenme, ilaç kullanımı, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanılmaması, toksik maddelere, radyasyona maruz kalmama gibi konularda eğitim vermek
- Anne adaylarına; gebelik, doğum süreci, lohusalık ve bebek bakımı ile ilgili sağlık eğitimi vermek
- Gebenin düzenli olarak kontrollerinin yapılmasını sağlamak
- Gebelik süresince enfeksiyonlardan korunmak
- Gebelik öncesi ve sırasında kronik hastalıkların takip ve tedavisini yapmak
- Doğumu sağlık kurumlarında, aseptik koşullarda gerçekleştirmek
- Bireyi anne-babasının olduğu güvenli bir ortamda büyütmek
- Bebeklik dönemi aşılarını tam uygulamak
- Yeni doğanların hipotroidi, yeni doğan sarılığı açısından takibini yapmak
- Uyum ve davranış bozukluklarının erken tanı ve tedavisi için ailelere eğitim vermek

- Bebeği, çocuğu kafa travmalarından korumak
- Sağlıklı nesiller yetiştirmek için topluma beslenme eğitimi vermek

9.1.7. Uyum Güçlüğünde Tanılama Yöntemleri

Uyum ve davranış bozukluğu gösteren çocuklar, davranışlarıyla mutlaka fark edilir. Bazen içe dönük davranışları olan ya da hafif derecede davranış bozukluğu olan çocuklar gözden kaçabilir.

Tanılamada standart, tek bir yöntem kullanılmaz. Çocuk doktoru, psikolog veya çocuk psikiyatristinin bulunduğu uzman bir ekip tarafından aile, çocuk ve öğretmenlerle derinlemesine görüşmeler, davranış kontrol listeleri veya standart anketler yapılarak teşhis edilir.

A) Tarama Testleri: Bu tarama testleriyle duygu ve davranış bozukluğu gösteren çocuklar ayırt edilir. Okula başladıklarında asosyal davranışlar gösteren çocukların ilerideki yaşamlarında davranış problemleri gösterme riskleri yüksektir. Tarama sürecinde çocuğu iyi tanıyan öğretmen ve ailesinin görüşlerine başvurulur. Tarama çalışmalarında çeşitli kontrol listeleri ve derecelendirme ölçekleri kullanılır.

B) Projektif Ölçütler: Belirgin bir şekli olmayan mürekkep lekesi ya da tamamlanmamış bir hikâye, cümle vb. uyaranlardan oluşur. Bireyden bu şekilleri yorumlaması ya da cümleyi tamamlaması istenir. Burada verilen yanıtın doğru ya da yanlış olması gibi bir durum söz konusu değildir. Önemli olan bireyin duygularının açığa çıkmasını sağlamaktır.

Projektif testler, çocukların testlerin uygulandığı ortamlarda verdiği tepkilerle sınıfta ya da evde gösterdiği tepkiler farklı olduğu için uyum ve davranış bozukluklarını tanılama ve değerlendirmesinde yetersiz kalabilir.

C) Objektif Testler: Testlerin güvenilirliği bu testlere çocuğun doğru cevap vermesine bağlıdır. Uyum güçlüğü yaşayan çocuklarla uyum güçlüğü olmayan çocukların verdiği cevapların karşılaştırılmasını sağlar.

Ç) Davranışların Doğrudan Gözlemi ve Ölçülmesi: Uyum ve davranış bozukluğu olan çocukların değerlendirilmesinde doğrudan ve sürekli ölçümler kullanılır. Bireyin sorun olduğu düşünülen davranışları ev, okul, sosyal ortamlarda gözlenir ve kaydedilir. Böylece davranışın sıklığı, süresi ve yoğunluğu, davranış öncesinde ve sonrasında hangi olayların yer aldığı gibi bilgilerle, uyum güçlüğü yaşayan çocuklarla uyum güçlüğü olmayan çocukların verdiği cevapların karşılaştırılmasını sağlar.

Uyum ve davranış problemlerinin tanısında kullanılan bazı testler aşağıda sıralanmıştır.

Rorschach (Roşa)Testi	Arasına mürekkep damlatılmış olan bir kâğıdın ikiye katlanması ve bu damlaların her iki yana simetrik olarak yayılmasıyla meydana getirilmiş mürekkep lekelerinin yer aldığı, 20 cm x 26 cm boyutlarında, 10 adet karttan oluşan bir testtir. Katılımcıların kişilik özelliklerini ve ruhsal durumunu, hayal dünyasını kendine özgü yorumlama, anlamlandırma gibi psikolojik süreçlerini ortaya çıkarmasına yardımcı olur. 7 yaşından itibaren uygulanabilir.
Tematik Algı Testi-TAT Thematic Apperception Test (Timetik Appersepşın Test)	Kişilik özelliklerini ölçen sözel testtir. TAT Testi, 9 yaş üzerindeki herkese uygulanabilir. Test materyali olarak 30 resimli ve 1 boş beyaz kart kullanılır. Birey her resimle ilgili başı ve sonu olan, konulu, resimlerdeki kişilerin neler düşündüğünü ve hissettiğini de açıklayan bir öykü anlatır. Birey genellikle resimdeki karakterlerden biri ile özdeşim kurar ve kendi yaşantılarını yansıtır. Bu yolla bireyin duygu, düşünce ve istekleri ortaya çıkmış olur.
Çocuklar İçin Algı Testi-CAT	3-10 yaş arasındaki bireylerin kişilik özelliklerini ölçen sözel testtir. Hayvanlarla ilgili 10 resim, problemleri ortaya çıkaracak şekilde düzenlenmiştir. Beslenme problemleri, kardeş geçimsizliği, ebeveynlerini nasıl algıladıklarını, ebeveyn ikilisi ile nasıl bir ilişkilerinin olduğunu anlamaya yarayacak şekilde resimlendirilmiştir. Uygulamadan önce çocukla dostça bir ilişki kurulur ve sonra resimlere geçilerek hikâyeler anlatması istenir.
Louisa Düss (Luisa Das) Hikâyeler Testi	3-10 yaş arası bireylerin kişilik sorunlarını açığa çıkarmak için uygulanır. Yarım olan ve çocuk tarafından tamamlanması istenen 10 adet hikâyeden oluşur. Hikâyeler, çocukların seviyesine uygun ve ilgi duyacakları şekilde hazırlanmıştır. Her hikâyenin bir konusu vardır. Gelişim dönemine uyan olası problemleri ortaya koyar.
Saldırganlık Ölçeği	12 yaş çocuklarına grup olarak uygulanabilen, saldırganlık özelliklerini ölçen bir testtir. 67 madde ve 5 alt testten oluşur. Ölçekte 1. alt testten alınan yüksek puan, saldırganlıktan korkmayı; 2. alt testten alınan yüksek puan, saldırganlığı; 3. alt testten alınan yüksek puan, kendine dönük saldırganlığı; 4. alt testten alınan yüksek puan, kabul gören saldırganlığı ve 5. alt testten alınan puan, asosyal saldırganlığı gösterir.
Holtzman (Holtzmın) Mürekkep Lekesi Testi	5 ve daha yukarı yaşlarda olan bireylere uygulanabilir. Test her biri eşleştirilmiş 45 mürekkep lekesinden oluşur, testte A ve B olmak üzere iki takım vardır. Kişi her kart için bir tek cevap verir. Kartlara verilen her cevap 22 ölçüte göre puanlanır.

Beier (Biyır) Cümle Tamamlama Testi	56 maddeden oluşan Form A 8-16 yaşlar için; 67 maddeden oluşan Form B ise yetişkinler içindir. Test, bireylerin kişiliklerini, duygularını değerlendirmek için tamamlanmamış cümlelerden oluşur. Süre sınırı yoktur ancak bireyin ne kadar zamanda cevapladığı yorumlamada dikkate alınır.
Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI)	60 madde ve 5 bölümü vardır. Bu bölümler; aşırı annelik boyutu, demokratik tutum ve eşitlik tanıma boyutu, ev kadınlığını reddetme boyutu, eşlerin geçimsizliği boyutu, baskı ve disiplin boyutudur.
Davranış Problemleri Kontrol Listesi	İki bölümden oluşur. Birinci bölümde çocuğun yaşı, anne ve babanın mesleği, anne ve babanın eğitim durumu, ailede başka yetişkinlerin bulunup bulunmadığı, çocuğun doğum sırası ve ailenin gelir durumu gibi bölümler yer alır. İkinci bölüm uyum bozuklukları, davranış bozuklukları, alışkanlık bozuklukları olmak üzere 3 ana bölüm ve 40 maddeden oluşur.
Piers-Harris (Pirz Heris) Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği	9-16 yaşlar arasındaki bireylere uygulanan ölçek 80 maddeden oluşur. Bu ölçek, çocuklarda öz kavramı ya da benlik anlayışının gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre ögeleriyle olan ilişkilerini araştırma ve belirlemede kullanılır. Ölçek; mutluluk, kaygı, popülarite, uyum ve davranış, fiziksel görünüm, zihinsel ve okul durumu olmak üzere altı alt boyutu içerir.
Öğretmen Bilgi Formu	6-18 yaş arasındaki çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçeğidir. Öğretmen, okul yöneticisi, danışman ya da özel eğitimci tarafından yanıtlanır. Ölçeğin; anksiyete, depresyon ve somatik yakınmalardan oluşan içe yönelim; kurallara karşı gelme ve saldırgan davranışlardan oluşan dışa yönelim; sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları gibi alt testleri vardır.

Bilgi Kutusu

Çocuk ve ergenlerde davranım bozukluğu görülme sıklığı %11'dir. Elverişsiz çevrede büyüyen, üvey anne ya da babası olan, tek ebeveynli olan, sosyo ekonomik düzeyin düşük aile yapısı olan çocuklarda ise bu oran %20-35'e yükselebilmektedir.

9.1.8. Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Özellikleri

Uyum ve davranış bozukluğu olan çocuklar kendi içlerinde çok çeşitli tanı almakla birlikte grup olarak bazı ortak özelliklere sahiptir. **Bu özellikler aşağıda sıralanmıştır.**

A) Bilişsel Gelişim: Toplumda uyum ve davranış bozukluğu olan çocukların çok zeki olduklarına ilişkin yaygın bir inanış vardır ancak bu, gerçek durumu yansıtmaz. Yapılan çalışmalarda, bu çocukların zekâ puanı normal yaşıtlarından daha düşük çıkmaktadır. Bu da çocukların akademik ve sosyal alanlarda zorluk yaşamasına neden olur. Derslerde ortalamanın altında başarı gösterdikleri, temel akademik becerilerde zorluklar yaşadıkları, okula gitme konusunda isteksiz oldukları ve okul ile ilgili not tutma, test çözme, okuma, matematik gibi temel becerilerde geri oldukları görülür. Asosyal davranışların görüldüğü davranış bozukluklarında, bu davranışlar ve akademik başarısızlık birbirini pekiştirir. Bu çocukların çalışma ve organize olma becerileri de gerilikler gösterir. Uyum ve davranış bozukluğu olan çocuklar için düzenlenecek etkinliklerde aşağıda sıralananlara öncelik verilmelidir.

1. **Akıl Yürütme Oyunları:** Su doku, sihirli piramit, apartmanlar, çit, abc kadar kolay, mayın tarlası bulmacaları; **işlem oyunlarında** kare karalamaca, ken doku, kakuro; **sözel oyunlarda** anagramlar, şifre oyunları, sözcük gruplama, kelime avı, sözcük yerleştirme; **geometrik-mekanik oyunlarda** tangram, küp sayma, labirentler, soma küpü (Görsel: 9. 13), rubik küp, jenga; **hafıza oyunlarında** eşleştirme oyunları, resim hatırlama, yön bulma oyunları; **strateji oyunlarında** satranç, mangala, go, üçtaş, dokuztaş, dama uygulanabilir.
2. **Zekâ Soruları:** Nehir geçme problemleri, kap aktarma oyunları, kibrit oyunları, yalancı doğrucu problemleri gibi oyunlara yer verilebilir.

Görsel 9.13: Soma küpü

B) Dil Gelişimi: Uyum ve davranış problemleri çocukların bütün öğrenme süreçlerine uyumunu zorlaştırır. Çocuk dil gelişimi ve akademik becerilerde zorluklar yaşayabilir. Bireyin kekemelik sorunu yaşaması da dili kullanmasında sorun oluşturabilir.

Birey etkinlik ve oyunlarda düzgün cümle kurma alışkanlığı, kendini rahat bir şekilde ifade edebilme becerisi kazanır; etrafındakileri dinlemeyi öğrenir. Sesleri, tonlamaları, doğaçlamayı, kafiyeleri kullanabilir. Şekil, renk, boyut, ağırlık, sayma, zaman, mekân, uzaklık ile ilgili kavramları öğrenir. Ayrıca öğrenilen kavram ve nesnelerin sözel olarak kullanılması, kelime ve dil dağarcığına katılması da dil gelişimini sağlar.

Uyum ve davranış problemleri olan bireylerin dil gelişimi için eğitiminde ve etkinliklerinde hikâye dinleme, okuma, anlatma, tamamlama, ben kimim, cümlemi tamamla gibi oyunlar, şarkı söyleme, şiir, tekerleme ezberleme gibi faaliyetlere yer verilmelidir.

C) Motor Gelişim: Başka bir engeli yoksa bu bireylerin fiziki görüntülerinde veya gelişimlerinde normal gelişim gösteren akranlarından farklılık gözlenmez. Bu nedenle de yetersizliklerinin anlaşılması veya kabul edilmesi daha zordur. Çocuklar oyun oynarken fiziksel olarak hareket ettiklerinden motor gelişimleri olumlu etkilenir.

Okul öncesi dönemde yoğurma maddeleri ile oynama, makasla kesme, kalem ve fırça kullanma, koparma, kesme, tutma, bağlama, çözme, düğmeleme, delme, boyama, dikme, örme ve geçirme gibi etkinlikleri tekrarlaması küçük kasların gelişimini destekler ve sonuçta günlük yaşamda kullanılan birçok becerinin kazanılmasını sağlar. Açık havada oynanan oyunlar, jimnastik, koşma, atlama, zıplama, top atma, yakalama, ip atlama, çekme, çember çevirme, bisiklete binme gibi etkinlikler büyük kasların motor gelişimini olumlu yönde destekler (Görsel 9.14).

Görsel 9.14: İp atlama

Ç) **Sosyal Gelişim:** Uyum ve davranış bozukluğu olan birey; ev, okul ve toplum yaşantısına uyum sağlamada, arkadaşlarını, ailesini, öğretmenlerini anlamada, iletişim kurmada zorluk çeker. Bu çocuklara ebeveynlik ve öğretim yapmak zordur. Arkadaşlarını incittiğinde özür dilemede, öfkelendiğinde bu durumla başa çıkmada zorluk çeker. Problem çözme, kendini kontrol etme, kötü davranışlarının sonuçlarını kabullenme, tartışma, sevgisini ifade etme ve başarısız olduğunda uygun tepki göstermede sorun yaşar. Sınıf ortamında yerinde oturmama, sınıfta dolaşma, arkadaşlarını rahatsız etme, vurma, dövüşme, öğretmeni umursamama, sürekli olarak şikâyette bulunma, çalma, eşyalara zarar verme, söz dinlememe, tartışma, saygısızlık, gerçekleri çarpıtma, öfke nöbetleri, verilen görevleri tamamlamama gibi davranışlar sergiler.

Görsel 9.15: Gösteri yapan bireyler

Uyum ve davranış bozukluğu olan birey için düzenlenen etkinliklerde ve sınıf ortamında kurallar kesin belirlenmelidir. Drama, rol play, canlandırma, evcilik oynama her türlü grup oyunları, hikâye tamamlama gibi etkinlik ve oyunlar çocuğun sosyal-duygusal gelişimini destekler (Görsel 9.15).

9.2. UYUM GÜÇLÜĞÜ OLAN BİREYLERİN ÖZELLİKLERİNE GÖRE ETKİNLİKLER

Bireyin gelişimi için etkinlik önemlidir. Uyum güçlüğü olan bireyler; dikkat eksikliği, kendine güven sorunu, sosyal uyum becerilerinde yetersizlik, motor becerilerde, okuma-yazma ve aritmetik becerilerde eksiklik, kavramların geç ya da eksik öğrenilmesi gibi sorunlar yaşayabilir. Uyum güçlüğü olan çocuk için yapılacak etkinlikler bu yetersizlikleri giderici, destekleyici yönde bireyin zorluk yaşadığı alanlara yönelik olmalıdır.

9.2.1. Uyum Güçlüğü Olan Bireylerin Eğitimi

Eğitimde fırsat eşitliği hakkına ülkemizde yaşayan tüm bireyler sahiptir. Uyum ve davranış bozukluğu olan bireylerin de toplumun bir parçası olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için bu haktan faydalanma-

ları gerekir. Bu bireylere verilen eğitim; kaynaştırma eğitimi, özel eğitim, okul veya sınıflarında eğitim ve yarı zamanlı kaynaştırma eğitimidir. Uyum ve davranış sorunları olan bireylerin eğitiminde kaynaştırma sınıflarında; uyum ve davranış sorunları olmayan yaşıtlarıyla eğitim almaları tercih edilir. Ancak öğretmenin bu öğrencilerle yeterince ilgilenebilmesi için sınıf mevcudunun 25-30 kişiyi geçmemesi gerekir. Kaynaştırma sınıfında eğitim alan ancak bazı ders veya konularda arkadaşlarından geri kaldığı düşünülen öğrenciler için destek eğitim odası olarak düzenlenmiş sınıflarda toplam ders saatinin %40'ını aşmayacak şekilde ilave dersler yapılabilir. Ağır uyum ve davranış sorunları görülen bireylerin ise özel eğitim okuluna veya sınıfına devam etmesi gerekir.

Eğitim ortamlarında uyum ve davranış bozukluğu gösteren bireylerin eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken bazı noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Öğrenciyle sevgi ve güvene dayalı bir iletişim kurulmalıdır.
- Uyum bozukluğu olan öğrencilerle çalışan öğretmenler sabırlı, sevecen, toleranslı olmalıdır.
- Öğretmen, öğretim etkinlik ve materyallerini, çocuğun bireysel ihtiyaçlarına uygun, etkili ve yaratıcı olmalarını sağlayacak şekilde düzenlemelidir.
- Çocuğa karşı sempatik, koruyucu davranışlar göstermelidir.
- Öğretmen, çocukla ilk ilişkilerinde ondan beklediği davranışları ve sınıf kurallarını açıklamalıdır.

Kuralların Sunumu: Kuralların okulun açıldığı ilk günlerde oluşturulması ve derslerin öğretildiği gibi öğretilmesi gerekir. Okul öncesi ve ilköğretim birinci kademe sınıflarında kuralların resim ya da şekillerle anlatılmasında yarar vardır. Resim ve şekillerle ya da sadece yazılı olarak ifade edilen kurallar listesi sınıfta herkesin görebileceği uygun bir yere asılmalıdır.

- Uygun davranışlar pekiştirilmeli, olumsuz davranışlar çocuğa ve çevresine zarar verici değilse görmezden gelinmelidir.
- Eğitimde daha çok sosyal becerilere ağırlık verilmelidir.
- Bireysel farklılıkların farkında olarak öğrencinin kabul edilmesi gerekir.
- Öğretmen, uyum ve davranış bozukluğu olan çocuk için her zaman doğru örnek olmalıdır.
- Ev ödevlerini küçük parçalara bölmek, her türlü çalışmada yeterli süre vermek başarmalarını sağlayacaktır.
- Bireyler verilen görevleri hızlı yaptığı için değil doğru ve düzenli yaptığı için ödüllendirilmelidir.
- Dikkat sorunu varsa birey ön sırada oturtulmalıdır.
- Öğretmen, anne-baba ile iletişim halinde olmalıdır.

9.2.2. Uyum Güçlüğü Olan Bireylere Uygun Eğitim Ortamı

Uyum ve davranış sorunları olan bireylerin eğitiminde, etkinliklerin verimli olabilmesi için öğretmen; öğretim becerilerine, etkili sınıf yönetimine sahip olmalıdır. İstenmeyen davranışların ortaya çıkmasını önleyebilmeli eğer sorunlu davranışlar önlenemediyse de problemi çözebilmelidir. **Sınıf içinde uyumsuz davranışların yönetiminde öğretmenin dikkat etmesi gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır.**

- İstenmeyen davranışlar her sınıfta görülebilir. Uygun eğitim yaşantılarını kazandırmak için fırsat olarak değerlendirilmelidir.
- İstenmeyen davranışın ortadan kaldırılması için gereken zaman ayrılmalı, sorun doğru anlaşılmalıdır.

- Sorunlu davranışın sıklığı ve yoğunluğu gözlemlenmelidir.
- İnsanın temelde iyi olduğu ve her insanın gelişme için gerekli potansiyele sahip olduğu unutulmamalıdır.
- Bireylere, kendilerinin değil sorunlu davranışlarının istenmediği hissettirilmeli, sık sık söylenmelidir.
- Sorunlu davranışlar karşısında kararlı bir tutum gösterilmelidir.
- Birçok çocuğun hata yaparak öğrendiği unutulmamalı, hatasız olmaları beklenmemelidir.
- Bireylerin kendilerini ifade etme, saygınlık kazanma ve sınıfta yer edinme çabaları desteklenmelidir.
- Bireylere iyi yönde gelişebileceklerinin düşünüldüğü hissettirilmelidir.
- Bireylerin olumlu özellikleri vurgulanmalı, olumlu gelişimleri için bireyler motive edilmelidir.
- Derslerin ve her tür etkinliğin öğrencilerin beklenti ve gereksinimlerine dönük olmasına özen gösterilmelidir.
- İstenmeyen davranışları yasaklamak yerine alternatif davranış seçenekleri sunulmalıdır.
- İstenmeyen davranışların yönetiminde aile ile olumlu ilişkiler kurulmalıdır.

Uyum ve davranış sorunları olan birey, özel eğitim okuluna veya sınıfına devam ediyorsa sınıfın fiziksel açıdan aşağıda sıralanan şartları taşıması gerekir.

- Sınıflar giriş katta, ortak kullanım alanlarına ve lavabo-tuvaletlere yakın olmalıdır.
- Sınıf, kişi başına düşen alan itibariyle 2,5 metrekareden büyük olmalıdır.
- Sınıfların uygun olan bir bölümünde yerde yapılacak çalışmalar için halı olmalıdır.
- Sınıfların ışık ve havalandırması, ses ve ısı yalıtımı iyi olmalıdır.
- Duvarlar çarpma ve düşme gibi durumlarda bireye zarar vermeyecek şekilde tasarlanmalıdır (sivri köşelerin olmaması vb.).
- Zemin kolay temizlenir, mikrop barındırmayan ve yumuşak malzemeyle döşenmelidir.
- Duvarların öğrencinin ulaşabileceği bir kısmı, pano olarak tasarlanmalıdır.
- Sınıfın bir bölümü minderlerle oturma alanı olarak planlanmalıdır.
- Masalar bölünebilir, çeşitli şekiller verilebilir, bireysel kullanılabilir, öğrencinin boyuna göre ayarlanabilir, sade renklerde ve kolay temizlenebilir.
- Projeksiyon cihazı, ses sistemi, bilgisayar vb. donanımlar olmalıdır.
- Öğrenciler için ve kullanılan malzemelerin saklanmasını sağlayan dolaplar bulunmalıdır.
- Materyal hazırlayabilmek için renkli yazıcı, PVC makinesi ve fotoğraf makinesi bulunmalıdır.
- Materyaller bireylerin yaş gruplarına uygun olmalıdır.

9.2.3. Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireylere Araç Gereç Hazırlanması

Uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin eğitiminde planlanan etkinliklerle psikomotor, sosyal, duygusal, dil, bilişsel becerilerin gelişimi sağlanmalıdır. Kullanılacak araç gerecin bir kısmını veya tamamını öğretmen hazırlamalı ya da çocuğun yaşına ve özelliklerine uygun materyaller temin edilmelidir.

Uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin eğitiminde kullanılacak etkinlik malzemesinin seçiminde dikkat edilmesi gerekenler aşağıda sıralanmıştır.

- Bireyin keşfetmesine yardımcı olmalı
- Yaratıcı düşünmeyi teşvik eden faaliyetler uygulanmalı
- Hayal dünyasını geliştirebilmeli
- Çeşitli becerileri edinmesine yardımcı olmalı
- Çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimine destek olmalı
- Çok fonksiyonlu olmalı
- Rengi, şekli,yapısı çocuğun ilgisini çekmeli; dikkatini dağıtmamalı
- Dayanıklı olmalı
- Zararlı maddeler içermemeli
- Birden fazla gelişim alanını desteklemeli
- Çocuğa farklı deneyimler kazandırmalı

Uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin eğitiminde kullanılacak bazı etkinlik malzemeleri Tablo 9.3'te verilmiştir.

Tablo 9.3: Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireyin Eğitiminde Kullanılabilecek Malzemeler

Oyuncaklar **Görsel 9.16: Parmak kuklaları**	Tuz seramiği, kil, oyun hamuru, resimli kartlar, müzik aletleri, top, atlama ipi, legolar, uçurtma, boncuk, plastik çivi, ayna, makas, kukla malzemesi, oyuncak bebekler, doktor oyuncakları, çeşitli giysiler, bebek arabaları, küpler, bloklar, kum havuzu, oyuncak hayvanlar, arabalar, insanlar, eklemeli, birbirine geçmeli oyuncaklar, resim malzemeleri, artık kumaşlar, kağıtlar, ip, yün, talaş, yapıştırıcı, baskı kalıpları evcilik oyuncakları, jimnastik aletleri ve minderleri (Görsel 9. 16).
Müzik Aletleri **Görsel 9.17: Marakas**	Zil, def, marakas, davul, org, piyano (Görsel 9. 17).
Akademik Becerileri Destekleyecek Malzemeler **Görsel 9.18: Domino taşları**	İnsan vücudunu tanıtan maketler, renkli çubuklar, geometrik şekiller, saat, matematik için birlik, onluk, yüzlük sayma ve işlem blokları, mıknatıs, karınca yuvası, ayna, taş, yaprak, deniz kabuğu, kuru bitki ve sebze koleksiyonu, doğa ile ilgili çocuk kitapları, harf ve sayılar, çeşitli eklemeli bulmacalar, domino, tamamlama, karşılaştırma oyunları, zekâ geliştirme ve dikkat yoğunlaştırma materyalleri, hafıza kartları (Görsel 9. 18).
Kitaplar	Boyama, kavram, hikâye, çalışma kitapları, konuşma eğitim kartları, resimli kartlar.

9.2.4. Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireylere Uygun Etkinlikler

Uyum ve davranış bozukluğu olan bireyler için etkinlik düzenlenirken bireylerin yaşadığı uyum ve davranış bozukluğu türü dikkate alınmalıdır. Etkinlikler; bireylerin ilgisini çekmeli, bireylerin etkinliğe aktif olarak katılımını, bilişsel, motor, dil ve sosyal gelişimini sağlamalıdır. Bu etkinlikler Tablo 9.4'te sıralanmıştır.

Tablo 9.4: Uyum ve Davranış Bozukluğu Olan Bireylerin Gelişim Alanlarına Uygun Etkinlikler

Oyun ve Hareket Etkinlikleri Görsel 9.19: Spor etkinlikleri	Motor gelişimi sağlamak için yoğrulan malzemelerle oynama, makasla kesme, katlama, boyama, kalem ve fırça kullanma, koparma, kesme, tutma, bağlama, çözme, düğmeleme, delme, dikme, örme, açık havada oynanan oyunlar, jimnastik, koşma, atlama, zıplama, top atma, yakalama, ip atlama, çekme, çember çevirme, bisiklete binme vb. etkinlikler büyük ve küçük kasların motor gelişimini olumlu yönde destekler (Görsel 9. 19).
Müzik, Drama, Sanat Etkinlikleri Görsel 9.20: Müzik etkinliği	Müzik ve drama etkinlikleri kendini ifade edebilme becerisine, ses ve dil gelişimine katkı sağlar. Estetik duygusunu, yaratıcılığı geliştirir. Motor gelişimi ve ritim duygusunun gelişimini sağlar. Bilişsel gelişim ve soyut düşünmeye katkı sağlar. Sosyal beceri ve grup becerileri kazandırır. Şarkı söyleme, müzik aleti çalma, dans etme, ritim tutma, canlandırma yapma, tiyatro gösterileri, resim yapma, boyama, kilden, çamurdan objeler yapma, her türlü kesme, yapıştırma etkinlikleri bireyin çok boyutlu düşünmesini, yaratıcılığını olumlu etkiler (Görsel 9. 20).
Okuma Yazma, Türkçe/Dil Etkinlikleri Görsel 9.21: Okuma etkinliği	Uyum ve davranış problemi olan bireylerin dil gelişimi için eğitiminde ve etkinliklerinde yazma çizme çalışmaları, hikâye dinleme, okuma, anlatma, hikâye tamamlama, ben kimim, cümlemi tamamla gibi oyunlar; şarkı söyleme, şiir, tekerleme ezberleme vb. faaliyetlere yer verilmelidir (Görsel 9. 21).
Fen Doğa Etkinlikleri Görsel 9.22: Doğa etkinliği	Bireylerin doğaya, bilime karşı merak duymasını, doğayla ilgilenmesini sağlar. Deneyler, bitki yetiştirme, doğa gezilerinde bitkileri, taşları vb. inceleme, gözlemleme, araştırmalar, koleksiyon çalışmaları bilimsel proje ve çalışmalara katılma vb. etkinlikler yapılabilir (Görsel 9. 22).
Matematik Etkinlikleri	Bireylerin yaşlarına uygun olarak sayma, eşleştirme, ölçme, toplama, çıkarma, az, çok, büyük, küçük kavramlarının verilmesi; alışverişlerde hesap yapma gibi etkinliklerle çocukların matematik ile günlük yaşantı arasında bağ kurmaları sağlanmalıdır.

Uyum ve davranış sorunları olan bireylerin özelliklerine uygun etkinlikler düzenlerken dikkat edilmesi gerekenler aşağıda sıralanmıştır.

- Etkinlikler birey merkezli düzenlenir.
- Gerekli araç gereç ve teknik malzemeler hazırlanır.
- Bireylerin yetenekleri, fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal olgunluk seviyesi ve kişilik özelliklerine uygun etkinlikler seçilir.
- Bireyin faaliyetlere aktif katılımı sağlanır.
- Sınıfta iş birliği içinde çalışmalar özendirilir.
- Okuma, yazma, konuşma, dinleme gibi önemli iletişim becerilerini geliştirecek etkinliklere yer verilir.
- Bireye yapabileceği sorumluluklar verilir.
- Bireyin öğrendiği davranışları etkinliklerde, günlük hayatında da uygulaması için fırsatlar verilir.
- Etkinliklerin amacı, bireyin kendini ifade etmesi, rahatlaması ve öğrenmesi olmalıdır.
- Hazırlanan etkinlikler bireyin sağlıklı kişilik geliştirmesini sağlamalıdır.
- Sınıftaki öğrenciler arasında olumlu ilişkiler kuracak ortamlar oluşturulur.
- Eğitim programlarının verimli olması için kazanımlar sürekli değerlendirilir.

Bilgi Kutusu

Uyum ve davranış sorunları olan bireylerin içinde bulunduğu topluma uyum sağlayabilmesi için oyunlar çok önemli fırsatlardır. Oyunun bireyin gelişimine katkıları aşağıda sıralanmıştır.

- Toplumsallaşır.
- Cinsel rolünü kavrar.
- Kendi ve diğerleri kavramlarını öğrenir.
- Çaba göstermeyi, başladığı bir işi yarım bırakmamayı öğrenir.
- Hak ve özgürlüklerini ve başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyi öğrenir.
- Yardımlaşmayı, paylaşmayı, işbirliğini ve birlikte çalışmayı öğrenir.
- Lider ya da üye olmayı, başarı ve başarısızlığı öğrenir.
- Görgü kurallarını öğrenir ve uygular.
- Duygu ve düşüncelerini iletişim kurarak ifade edebilir.
- Çevresini, canlıları korumayı, onlara zarar vermemeyi öğrenir.
- Doğayı, insanları, yurdunu sevmeyi, ülkeye bağlılık gibi kavramları öğrenir.

9.1. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Sonbahar mı? İlkbahar mı?

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6 - 12 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin bilişsel ve sosyal gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-12 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin yaprak toplayarak resim çalışması yapmasını etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

Görsel 9.23: Kuru yaprak çalışması

''Sonbahar mı? İlkbahar mı?'' Etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Yaprak, yapıştırıcı, resim kartonu.

Etkinlik Süreci

1. Bireylerle masada oturunuz ve etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Mevsimler hakkında konuşunuz.
3. Sonbaharda ağaçların yapraklarının sararıp dökülmesi, ilkbaharda yaprakların yeşermesi vb. konularda sohbet ediniz.
4. Bireylerle birlikte bahçeye çıkınız. Bireylere ağaçların yapraklarının rengine bakarak mevsimin ilkbahar mı, sonbahar mı olduğunu sorunuz.
5. Sonbahar mevsiminde çevrede oluşan değişiklikleri gözlemlemelerini sağlayınız.
6. Yere dökülen çeşitli yapraklardan toplayarak sınıfa geçiniz.
7. Büyüklüklerine, damar yapılarına, kenar şekillerine bakılarak yaprakları incelemelerini sağlayınız.
8. Her bireye fikrini söylemesi için fırsat veriniz.
9. Bireylerin topladıkları yapraklarla şekil oluşturarak resim kartonuna yapıştırmalarını sağlayınız (Görsel 9. 23).
10. Bireylerin yaptıkları resimleri sınıf panosuna asmalarını sağlayınız.
11. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

9.2. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Renkli Toplar

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin bilişsel ve motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin renkleri öğrenmesi ve renkli topları uzaktan bir sepet içine atmasını etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

Görsel 9.24: Renkli toplar

''Renkli Toplar'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılacak Malzemeler: Çeşitli renklerde toplar (top havuzu topları), topların içine atılacağı sepet.

Etkinlik Süreci

1. Bireylerle daire şeklinde oturunuz ve etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Ana renklerden topları alınız ve sırayla bireylere gösteriniz (Görsel 9. 24). Gösterilen renkte etrafta başka neler olduğunu sorunuz.
3. En çok hangi rengi sevdiklerini söylemelerini isteyiniz.
4. Bireylerin çizilen bir çizginin arkasına geçerek sıra olmalarını sağlayınız.
5. Çok yakın olmayacak şekilde karşılarına topları atmaları için bir sepet yerleştiriniz.
6. Bireylerin her defasında kendileri için seçtikleri aynı renkte toplarla 5, 10, 15 kez atış yapmalarını sağlayınız.
7. Atışlar bittiğinde sepete atılan topları renklerine göre sayarak en çok hangi renk top atılmış olduğunu belirleyiniz.
8. Sepete en çok top atan bireyi kutlayınız.
9. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

9.3. Etkinlik

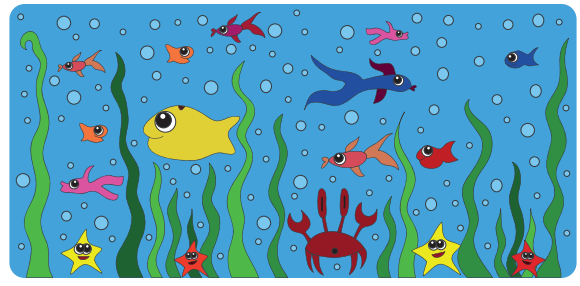
Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Denizde Ne Var?

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin dil, bilişsel, sosyal ve motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin suda yaşayan canlıları öğrenmesini etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

Görsel 9.25: Denizde yaşayan canlılar

''Denizde Ne Var?'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Kâğıt, boya kalemleri, yapıştırıcı, makas, karton, mavi renkli çöp poşeti, deniz yosununa benzeyen bitki, deniz kabukları.

Etkinlik Süreci

1. Bireylerle bir masada oturunuz ve etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
2. Suda yaşayan canlılar ile ilgili film veya belgesel izletiniz.
3. Suda yaşayan canlıların özelliklerini düşünmelerini isteyiniz.
4. İzlenen belgesel (canlıların nasıl yaşadıkları, nasıl beslendikleri, sadece denizde mi yaşadıkları, karada yaşayıp yaşayamayacakları vb.) hakkında sohbet ediniz.
5. Bireylerden suda yaşayan bir canlıyı çizmelerini, boyamalarını ve resmi kesmelerini isteyiniz.
6. Gerekirse deniz canlılarının çiziminde örnek çalışmalara (balina, yunus, köpekbalığı, balon balığı, denizyıldızı, kaplumbağa, ahtapot, denizanası, denizatı vb.) bakmalarını sağlayınız.
7. Mavi çöp poşetini karton üzerine buruşturarak bireylerle birlikte yapıştırınız.
8. Poşetin üzerine kesilmiş olan deniz canlılarının resimlerini, deniz kabuklarını, bitkileri yapıştırınız (Görsel 9. 25).
9. Oluşturduğunuz eseri sınıf panosuna asınız.
10. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

9.4. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: At Topu, Al Puanı

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-14 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin göz - ayak koordinasyonunu ve motor gelişimini destek-lemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-14 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin ayağıyla attığı topla hedefleri vurmasını etkinlik süreci basamak-larına uyarak gerçekleştiriniz.

Görsel 9.26: Top atışı

"At Topu, Al Puanı" etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı plan-larken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Ayakla vurmaya uygun bir top ve içine kum, taş gibi ağırlık yapacak malzemenin koyulabileceği pet şişeler (Pet şişe içindeki malzeme azdan çoğa doğru artırılmalı ve üzerine de ağırlıklarına uygun puanlar yazılmalıdır.).

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri bahçeye çıkarınız.
2. Sıraya geçmelerini söyleyiniz ve etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Bireylerin karşısına 3, 4 veya 5 m uzaklığa çizgi çiziniz ve pet şişeleri bu çizgi üzerine karışık olarak diziniz.
4. Bireylerin önüne topun duracağı bir daire çiziniz.
5. Bireylerin topun arkasında tek sıra olmalarını ve sırayla topa ayaklarıyla vurarak şişelerden birini devirmeleri gerektiğini, devirdikleri şişenin üzerindeki puanı kazanacaklarını söyleyiniz (Görsel 9. 26).
6. Oyunu başlatarak her top atışında bireylerin aldıkları puanları kaydediniz.
7. Bütün bireylerin aynı sayıda atış yapmalarını sağlayınız.
8. Oyun sonunda en yüksek puanı alan bireyin birinci olduğunu belirtiniz, bireyi kutlayınız.
9. Etkinlik bitince bireyleri takdir ediniz.

9.5. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Hayvanlar Âlemi

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-10 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin bilişsel ve motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-10 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin "Hayvanları Âlemi" etkinliğini, etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Hayvanlar Âlemi'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Kullanılabilecek Malzemeler: Hayvanları tanıtan belgesel programı, kâğıt, boyama malzemeleri, yapıştırıcı.

Görsel 9.27: Hayvanlar

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri, belgesel programı izleyebilecekleri düzende oturtunuz.
2. Etkinlik hakkında bireylere bilgi veriniz.
3. Belgeseli açarak izlemelerini sağlayınız.
4. Belgesel programındaki hayvanlar hakkında sohbet ediniz.
5. Sözsüz, hareketli bir müzik açarak hep birlikte dans ediniz.
6. Müziği durdurarak "... dedi ki kedi!" diyerek ...nin kedi sesi çıkarmasını sağlayınız (Noktalı yerde bireylerden birinin ismini söyleyiniz.).
7. Müziği tekrar açıp bütün bireylerin adını sırayla söyleyerek farklı hayvanların seslerini çıkarmalarını sağlayınız.
8. Sayılabilecek hayvanlar bittiğinde bireyleri bir masa etrafına oturtunuz.
9. İstedikleri hayvanların resimlerini yapmalarını ve boyamalarını sağlayınız (Görsel 9.27).
10. Çizdikleri resimleri sınıf panosuna asmalarını sağlayınız.
11. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

9.6. Etkinlik

Aşağıda verilen etkinliği uygun ortam ve araç gereçlerle canlandırınız.

Etkinlik Adı: Ağaçlar Çiçek Açtı

Etkinliğin Süresi: 30 dakika

Etkinliğin Amacı: 6-14 yaş arasındaki uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin bilişsel ve motor gelişimini desteklemek.

Yönerge: İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini alarak 6-14 yaş arasında uyum ve davranış bozukluğu olan bireyin bitkilerin yaşam döngülerini fark etmelerini etkinlik süreci basamaklarına uyarak gerçekleştiriniz.

''Ağaçlar Çiçek Açtı'' etkinliği Ek-1'de verilen ölçütlere göre değerlendirilecektir. Çalışmanızı planlarken ölçekte yer alan ölçütleri dikkate alınız.

Görsel 9.28: Çiçek açmış ağaç

Kullanılabilecek Malzemeler: Resim çizmek ve boyamak için gerekli malzemeler, yapıştırıcı.

Etkinlik Süreci

1. Bireyleri bahçeye çıkarınız.
2. Bireylere etkinlik hakkında bilgi veriniz.
3. Grup halinde yürüyerek çiçek açmış, yaprak çıkarmış ağaçları, bitkileri inceleyiniz.
4. Bu ağaçların ne tür meyveler vereceği hakkında konuşunuz (Görsel 9. 28).
5. Çiçek açan bitkilerin çiçeklerinin ne renk olduğu hakkında sohbet ediniz.
6. Sınıfa dönerek bireylerin bir masa etrafında oturmalarını sağlayınız.
7. Çiçek açmış, meyve vermiş ağaçlar, çiçek açmış bitkiler çizip boyamalarını söyleyiniz.
8. Boyama bittiğinde yaptıkları resimleri sınıf panosuna asmalarını sağlayınız.
9. Etkinlik bitiminde bireyleri takdir ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerin başındaki boşluğa cümlede yer alan ifade doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

1. (….) Çocuklukta başlayan davranış bozukluğu belirtilerinden en az biri 14 yaşından önce başlar.

2. (….) Oluşmuş duygu ve davranış bozukluklarının ağırlaşmasını engellemek veya ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalara ikincil önleme denir.

3. (….) Çocuğu görmezden gelen, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılamayan aileler tutarsız ailelerdir.

4. (….) Otoriter anne - babalar çocuğun içe kapanık olmasına sebep olabilir.

5. (….) Uyum ve davranış problemleri çocukların akademik becerilerde zorluk yaşamalarına neden olur.

B) Aşağıdaki sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Herhangi bir davranışın kazanılması gereken, kazanılmadığında telafisi çok zor olan ya da mümkün olmayan gelişim dönemine aşağıdaki adlardan hangisi verilir?

A) Dışa vurulmuş davranışlar
B) Gelişim görevleri
C) Gelişim dönemleri
D) İçselleştirilmiş davranışlar
E) Kritik dönem

7. Çocuklarda görülen çalma davranışıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Başkalarının malına, eşyasına saygı gösterme ailenin kazandırdığı değerlerdendir.
B) Başkalarının eşyalarını izin verildiği zaman alabileceği ve iade etmesi gerektiği çocuğa anlatılmalıdır.
C) Bir başkasının eşyasını izin almadan kullanmaması gerektiği çocuğa açıklanmalıdır.
D) 5-6 yaşından sonra çocuğa düzenli olarak harçlık verilerek basit ihtiyaçlarını karşılaması sağlanmalıdır.
E) Çocuğun odasına, eşyalarına, özel alanına ve kendisine saygı gösterilmelidir.

8. Aşağıdaki tutum ve davranış eşleştirmelerinden hangisi doğrudur?

A) Aşırı Hoşgörülü - Çocuk ailede söz sahibi tek kişidir.
B) Demokratik - Çocuk bütün kurallara uymak zorunda bırakılır.
C) İlgisiz - Çocuğu en az dinleyen ve daha az ılımlı olan ailelerdir.
D) Otoriter - Çocuğun yanında birbirini eleştirir.
E) Tutarsız - Evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir.

9. "Aile çocuğa gereğinden fazla kontrolcü davranır ve özen gösterir. Çocuk, yaşamı boyunca başkalarına aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal problemleri olan birey olabilir."

Bu aile tutumu aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aşırı hoşgörülü
B) Demokratik
C) İlgisiz anne-baba
D) Koruyucu
E) Otoriter

10. Sosyal pekiştireçlerle ilgili yapılan eşleştirmelerden hangisi doğrudur?

A) Sözsüz ifadeler-Saçını okşamak, sarılmak
B) Bedensel iletişim-Gülümsemek, alkışlamak
C) Övgü sözcükleri-Aferin, çalışman ne kadar güzel olmuş
D) Sosyal ortamlarda yakınlık-Sınıfa getirilmesi gereken malzemeleri getirmesi
E) Ayrıcalık tanıma-Etkinlikte öğretmene yardımcı olmak

11. "Kısa bir süre çocuğa herhangi bir biçimde ilgi göstermeyin. Olumsuz davranış son bulunca çocuğa bol bol ilgi gösterin."

Bu tutumların kullanıldığı yöntem hangisidir?

A) Davranış zincirini kırmak
B) Görmezden gelme
C) Mola verme
D) Pekiştirme yöntemi
E) Yakınlık kontrolü

12. I. Beyin travmaları
II. Ebeveyn özellikleri
III. Genetik hastalıklar
IV. Güç ve uzayan doğum eylemi
V. Yeni doğan sarılığı

Yukarıdakilerden hangileri doğum sonrasındaki risk faktörlerindendir?

A) I, II, III.
B) II, III, IV.
C) I, II, V.
D) II, IV, V.
E) III, IV, V.

13. Bireylerin benlik saygısı düzeylerinin belirlenmesinde, kişilik ve çevre ögeleriyle olan ilişkilerini belirlemede kullanılan test aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği
B) Çocuklar İçin Algı Testi
C) Louisa Düss Psikanalitik Hikâyeler Testi
D) Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği
E) Tematik Algı Testi

14. I. İp atlama
II. Koşma, atlama, zıplama
III. Şarkı söyleme
IV. Şiir, tekerleme ezberleme
V. Top atma, yakalama
VI. Ölçme, toplama, çıkarma

Yukarıdakilerden hangileri motor gelişimi sağlayan etkinliklerdendir?

A) I, II, IV.
B) II, III, IV.
C) I, II, V.
D) III, IV, V.
E) II, IV, VI.

15. "Bireyin kişiliğine ilişkin kanıları, kendini algılayış biçimine ..... denir."

Cümlesindeki boşluğa aşağıdaki ifadelerden hangisi getirilmelidir?

A) Atılganlık
B) Benlik
C) İçselleştirme davranışları
D) Kritik dönem
E) Saldırganlık

CEVAP ANAHTARLARI

1. ÖĞRENME BİRİMİ

A	**1.** Yanlış	**2.** Yanlış	**3.** Doğru	**4.** Yanlış	**5.** Doğru

B	6. E	7. A	8. D	9. E	10. D
	11. B	12. C	13. B		

2. ÖĞRENME BİRİMİ

A	**1.** Doğru	**2.** Yanlış	**3.** Yanlış	**4.** Doğru	**5.** Yanlış

B	6. F	7. H	8. D	9. E	10. C

C	11. C	12. A	13. B	14. D	15. E
	16. E	17. B	18. C	19. A	20. D

3. ÖĞRENME BİRİMİ

A	1. Doğru	2. Yanlış	3. Doğru	4. Yanlış	5. Yanlış

B	6. B	7. G	8. F	9. A	10. H

C	11. A	12. C	13. B	14. A	15. E
	16. E	17. D	18. B	19. C	20. D

4. ÖĞRENME BİRİMİ

A	1. H	2. D	3. B	4. E	5. F

B	6. E	7. D	8. A	9. B	10. E
	11. B	12. C	13. A	14. C	15. D
	16. B	17. C	18. E		

5. ÖĞRENME BİRİMİ

A	1. D	2. F	3. G	4. E	5. A

B	6. E	7. D	8. A	9. C	10. D
	11. B	12. B	13. C	14. A	15. E
	16. B				

6. ÖĞRENME BİRİMİ

A	1. Yanlış	2. Doğru	3. Yanlış	4. Doğru	5. Yanlış

B	6. C	7. B	8. E	9. D	10. D
	11. A	12. D	13. A	14. B	15. C

7. ÖĞRENME BİRİMİ

A	**1.** Yanlış	**2.** Doğru	**3.** Doğru	**4.** Yanlış	**5.** Yanlış

B	6. B	7. C	8. A	9. B	10. E
	11. D	12. E	13. D	14. E	15. E

8. ÖĞRENME BİRİMİ

A	**1.** Doğru	**2.** Yanlış	**3.** Doğru	**4.** Doğru	**5.** Yanlış

B	6. E	7. C	8. A	9. D	10. C
	11. B	12. A	13. B	14. C	15. D
	16. B	17. E			

9. ÖĞRENME BİRİMİ

A	**1.** Yanlış	**2.** Doğru	**3.** Yanlış	**4.** Doğru	**5.** Doğru

B	6. E	7. D	8. A	9. D	10. C
	11. B	12. C	13. D	14. C	15. B

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, O., & AĞAOĞLU, F. C. Proje Bulmacası: Üstün Yetenekliler için Tic-Tac-Toe Yöntemi ile Farklılaştırma. Journal of Gifted Education and Creativity, 2(2), 59-69.
- Akkanat, H. (1999). Üstün veya Özel Yetenekliler. Üstün Yetenekli Çocuklar: Seçilmiş Makaleler Kitabı içinde, 168-194.
- Baltaci, R. (2013). Üstün Zekâyi Yetenege Dönüstürmek: Gelisimsel Bir Teori Olarak Ayrimsal Üstün Zekâ ve Yetenek Modeli. Ozel Egitim Dergisi, 14(1), 1.
- KEFELİ, İ., ÜÇÜNCÜ, D., & YAMAN, Z. (2021). Özel Yeteneklilerle Çocuklar İçin Felsefe Etkinlik Uygulaması: Nitel Bir Çalışma Örneği. Turkish Journal of Primary Education, 6(1), 51-65.
- Tetik, T. (2020). Özel Yetenekli İlkokul Öğrencilerinin Yazma Becerilerinin Desteklenmesinde Dijital Öyküleme Etkinlikleri: Eylem Araştırması
- Özkan, H. H. (2008). Çoklu zekâ kuramı ve eğitim programı öğeleri ilişkisi. Education Sciences, 3(2), 332-344.

Kaynakça APA' ya göre düzenlenmiştir.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI VE GÖRSEL KAYNAKÇASI

http://kitap.eba.gov.tr/karekod/Kaynak.php?KOD=2805

Ek-1 Kontrol Listesi		
Öğrencinin Adı-Soyadı:		**Tarih:**
Sınıfı-No:		
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Hayır**
1. İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini aldı.		
2. Etkinlik ile ilgili planlama yaptı ve etkinlik ortamını hazırladı.		
3. Etkinlik hakkında bireylere kapsamlı bilgi verdi.		
4. Etkinlik ile ilgili araç gereç hazırlığı yaptı.		
5. Etkinlik süreci basamaklarını sırasıyla uyguladı.		
6. Etkinlikte kullanılan araç gereci kaldırdı.		
7. Etkinliği verilen sürede tamamladı.		
Değerlendirme: Değerlendirme sonunda "Hayır" olarak işaretlenen ölçütler için ilgili konuları tekrar ediniz.		

NOT

NOT

NOT

NOT